

Ilgu zeme

Lasāmgrāmata

8. klasei

Amerikas latviešu apvienības
Izglītības birojs

1989

Šīs grāmatas izdošanu atbalstīja
Asjas Lejiņas piemiņai veltītie ziedojumi.

**Manuskriptu iespiešanai sagatavojusi
Asja Lejiņa**

**Salikums:
Underline Publishing Co., Inc.
P.O. Box 371
Leonia, NJ 07605**

**Augstums Printing Service, Inc.
1621 South 17th Street
Lincoln, Nebraska 68502-2698**

Veronika Strēlerte

*Teiciet man zemi plašajā pasaulē,
Kurā būtu tik mīļa kā tu,
mana dzimtene.*

V. Plūdonis

Kurzemes krasts

*Iznira jūras krēslainā klajā¹
Rēgains² kuģis, vientuļīgs masts;
Sen bij apvārsnis dūmakā³ placis,
Pēkšņi sāpēs satumsa acis:
Liesmās atblāzmo Kurzemes krasts!*

*Tur tā palika, cerību zeme,
Mūsu slavas un ticības riets.
Tu, kas trimdai celies un aujies,
Svešiem viļņiem un ūdeņiem ļaujies, —
Uguns zīmi atmiņā liec!*

*Miera zvani modina tautas,
Mūsu miers kad beidzot būs rasts?
Visos ceļos un likteņos kļūmos⁴
Jūtšim: asinīs, mokās un dūmos
Māj mums degošais Kurzemes krasts.*

¹ Klajs: plašums.

² Rēgains: spokains, spocīgs, dīvains.

³ Dūmaka: miglai līdzīgs veidojums.

⁴ Kļūms: nelaimīgs.

Kārlis Skalbe

Pie jūras loga

*Pie jūras loga zilā
Sēd meitene asarās,
Kur viņi galvas cilā,
Liec vaigu nopūtās.*

*Pie jūras loga tāla
Ar dzintara pakariem
Sēd skumjās meitene bāla
Un raugās uz vakariem.*

*No ledus tuksnešiem nākdams
Ar krusu austrumvējš,
No lauka visu vākdams,
Tai vainagu aiznesa spējš.*

*Varbūt kur jūras salā
Kāds vainagu atradīs
Un, vētru pārspēdams, galā
Pār viņiem tai pārvedīs...*

Jānis Jaunsudrabiņš

Piemini Latviju!

Eduarda Dzeņa ilustrācijas

Latvi, lai kuŗā zemes daļā tu nonāktu, — piemini Latviju!

Nekad un nekur savā mūžā tu vairs nedzirdēsi skaistāka vārda par šo vārdu; tāpēc nemities¹ to daudzinaŗ, nebeidz slavēt valsti, kas šo vārdu nes. Ja esi tēvs, paud² to saviem bērniem, ja esi māte, dziedī par viņu pie savu bērnu un mazbērnu šūpliem, bet ja esi bērns, kas dzimis trimdā, — nerimsti taujāt par šo zemi savus vecākus. Latvija lai tavās domās un iedomās ir kā tāla, brīnišķīga sala pasaules jūrā, uz kuŗu vienmēr jāstāv vērstam tavas dzīves laivas priekšgalam. Diena vai nakts, vakars vai rīts, — turi viņu prātā, piemini viņu, iemīli viņu arvien dedzīgāk.

Gada laikiem nākot un ejot, — piemini Latviju!

Atceries tikai! Kur tu citur atradīsi tādu pavasari, kur tik roţainā gaismā kvēlo bērzi, veselas jaunu bērzu birzis,

¹ Nemitēties: nebeigties.

² Paust: sludināt, izteikt.

kamēr tie vēl pumpuroti, un nekur tie tā nesmaržo, kad saplaukst.

Kur vēl citur skan tā ledi, kā Latvijas upēs, kad aprīlī joņo³ uz jūru.

Atceries ziedoni⁴, kā tas nāca. Sācumā ar pazemīgajiem, baltajiem vizbuliem⁵, tad ar zilajām palazdītēm⁶ lazdu kalnā, un tad ar košajiem pureņiem⁷ tērcēs,⁸ līdz visi līči un pļavas apsedzās ar neskaitāmām puķēm; jo katrai zālītei bij jāparāda savs zieds, sava dvēselīte.

Atceries kupenām līdzīgos ķiršu un ābeļu vaļņus, kas apņēma katru Latvijas sētu. Atceries ievas gar strautiem un sudraba vītolus. Atceries bišu sanoņu, kā tās strauji laidās, vispirms kārkļu⁹ ziedos, tad uz pienenēm piesaulē, līdz pamazām viņām atvēra savus saldus kausus visi ziedu miljoni.

³ Joņot: ātri skriet, traukties.

⁴ Ziedonis: pavasaris.

⁵ Vizbulis: sīka, zila pavasara puķīte.

⁶ Palazdītes: puķes.

⁷ Pureņi: puķes dzelteniem ziediem, kas aug pavasarī pārplūdušās pļavās vai upmalās.

⁸ Tērce: strauts, pļava.

⁹ Kārkli: krūmi (kārkliem ir pūpoli).

Atceries, kā pavasarī kūpēja Latvijas zeme, kad arklis un ecēša smalcināja rudenī rūpīgi apgāztos laukus. Un kā tad līda no zemes pelēkuma pirmie auzu un zirņu asni, kas steigšus pieņēmas zaļumā un auga augumā, jo zināja, ka vasara nebūs gaļa.

Tikpat žigli un spirtīgi kā pati daba bija cilvēki. Steigšus viņi gāja savos darbos, lai palīdzētu pavasarim veikt visus tos labdarīgos veikumus, ko viņš bij pasācis, cilvēkam par prieku un svētību.

— Ik brīdi, ko vadi svešā zemē, piemini Latvijas vasaru!

Viņa sākās ar liepu ziedēšanu un meža zemeņu sārtumu, un izskanēja ar viršu¹⁰ mēļumu. Ar bišu dziesmu tā nāca un aizgāja, pati silta un zeltaina, kā medus piesūkusies.

Latvijas vasaras nakts! Tā daudz neatšķīrās no dienas, tik gaiša tā bija. Jo saule slīdēja tikai mazu gabaliņu zem mežu un pakalnu ziluma, un nepagāja necik ilgs laiks no

¹⁰ Virši: virsāji, sīki krūmiņi, kas aug smilšainos apgabalos.

rieta līdz lēktam. Varbūt taisni tik ilgs, lai mīlētājs varētu apsērst¹¹ savu meiteni, pateikt viņai dažus vārdus un pārnākt, lai stātos uz siena vālas¹².

Atceries Jāpus, kad saule bija sasniegusi visīsāko nakts ceļu un dienu uzkāpusi visaugstāk debesīs. Atceries Jāpu ugunis, kam vajadzēja vēl vairāk gaismot jau tā gaišo nakti, lai arī cilvēku sirdis nepaliktu neapgaismotas, lai tās iesiltu mīlā pret vienu un draudzībā pret visiem. Atceries līgsmo un reizā skumjo līgo, kas līgoja kā ziedu laiva Latvijas gaisā, viegli pāri ezeriem, pāri Gaujai, Ventai un Daugavai, pāri Ormanim, Zilajam kalnam un Gaiziņam, pāri Zemgalei, Latgalei, Vidzemei un Kursai.

Atceries zāļu vakaru Rīgā.

Atceries arī vasaras darbus tīrumos un pļavās, kad tu gāji kā brīvs cilvēks, neviena vagara¹³ neuzraudzīts un nedzīts.

¹¹ Apsērst: apciemot.

¹² Vāla: nopļāvums, nopļauta zāle vai labība, kas guļ vienā strīpā.

¹³ Vagars: darbu uzraugs muižā.

Atceries Latvijas ziedošās kapsētas, kur tu varēji sastapties ar aizgājušo tuvinieku dvēselēm kā rožu dārzā un dalīties ar tiem savās bēdās un priekos, ja tev tuvinieku nebija starp dzīvajiem.

Vai tu nejuti vasaras krēslas stundās staigājam pa Latvijas ārēm pašu Dievu, pelēku mēteli, zīļu jostu?¹⁴

Piemini Latvijas mīlīgo vasaru, kad tev, tropos vārgstot, skarpijs¹⁵ ceļ pretīm nāvīgo dzeloni, lai tu nenāktu zemei par tuvu. Piemini to augstu ziemeļos, vergodams, trūcīgi gērbts un trūcīgi ēdis.

Piemini Latviju, kur visa tev bija gana, pat šķietami trūkumā dzīvojot.

Atceries, ka Latvijas vasaras beigu cienastā¹⁶ arvien tev bija galdā smaržīgā jaunu rudzu maize, kas tik tīkami garšoja ar svaigu sviestu, piestrebjot paniņas.

— Piemini Latviju, kad ap tevi trako sveši rudens vēji. Atceries tad vētras, kas dažkārt plosījās arī tavā dzimtenē, lauza kokus mežā un jūrā gremdēja kuģus, vai izmeta zvejus tālu zemju krastos; bet tās bij īslaicīgas likstas¹⁷, kas dzīvojot drīz izdzisa no atmiņas, un Latvijas rudens tavā latvieša apziņā guļ kā bagāts gada laiks.

Atceries vien, kā ap sētām, pakalnos un līdzenumos visur slējās stati¹⁸, stirpas¹⁹ un kaudzes. Atceries, — nedēļas pagāja, ievēdot labību, darinot bietes un kāpostus, savācot saknes. Kuļammašīnas sīca kā lapsenes dienām un naktīm, līdz raža bija nogulusi apcirkņos.²⁰

Debesis bij Latvijas rudenos dzidras kā dzintars, rotātas nedaudzām mākoņu svītrām, kas laistījās rožaini, zaļgani zilajā plašumā.

Atceries: kad, laukā strādādams, tu acis pacēli, lai redzētu, cik tālu vēl vakars, tad kā plats lielceļš tavā priekšā izslējās zemās saules atspīdums rugājos²¹, jo zeme bij no vietas

¹⁴ Zīļu josta: pārļu josta.

¹⁵ Skarpijs: skorpions.

¹⁶ Cienasts: ēdieni un dzērieni, ar ko pacienā, piedāvā ciemiņiem.

¹⁷ Likstas: raizes, nelaieme.

¹⁸ Stati: labības sakrāvumi, ko tūrumā saliek no labības kūļiem.

¹⁹ Stirpas: ķirpas, četrstūrainas, gaņas vai garenas labības kaudzītes.

²⁰ Apcirkņi: nodalījumi klētī graudu un miltu uzglabāšanai.

²¹ Rugāji: salmu daļa, kas pēc labības nopļaušanas paliek pie saknes.

pārstiepta ar tīmekļiem²² kā ar zīda šķidrautu.

Un tad sāka koki bālēt, dzeltēt, sārtoties, visdažādākās noskaņās.

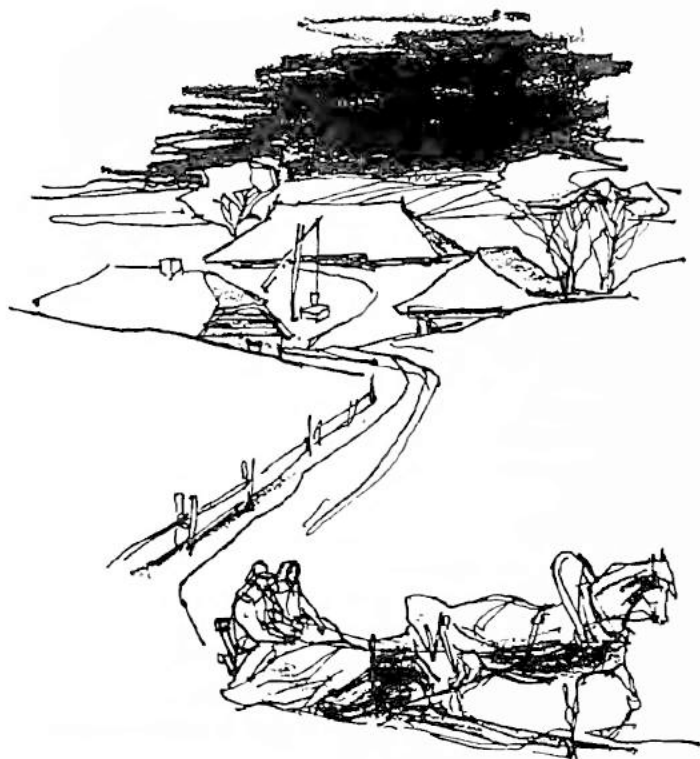
Atceries dzidros rudens rītus, kad jau salna apzieda pļavas ar sniegu. Debesis tad austrumos bij dzeltenas kā vasks un rietumos kvēloja plata varavīksna. Rubeņiem²³ sajuka visi jēdzieni par gada laikiem un tie sāka rubināt kā pavasarī.

Tad uzkrita pirmais sniegs, lai pēc trim dienām atkal pazustu.

Sekli ūdeņi rītos pārvilkās ar ledu, kas līdz vakaram atkal izkusa, saulītes sasildīts.

²² Tīmekļi: zirnekļu tīkli, īpaši laukā rudenī.

²³ Rubenis: teteris (putns).

Bet lielāko tiesu bija pelēkas, miglainas dienas, gan dzestras²⁴, bet vēl ne aukstas. Līdz tad pamazām iestājās ziema.

— Piemini Latvijas ziemu, ja esi nokļuvis, kur līst gan gaži lieti, bet sniegu bērni skata tikai bilžu grāmatās. Atceries tad Latviju ziemas baltajā mierā. Kupenas²⁵ tur sniedzās pāri visaugstākajiem žogiem, dažkārt savienodamās ar zemāku ēku jumtiem. Pārsala upes un ezeri tā, ka varēji iet un braukt kur padomājais ar vissmagākajiem vezumiem.

Atceries istabu Latvijas ziemas bardzībā. Ārā varēja lausks²⁶ cīrišus mest, — tu sēdēji iekšā, maigā gaismā un

²⁴ Dzestrs: vēss.

²⁵ Kupenas: vēja sanestas sniega kaudzes.

²⁶ Lausks: sala vecis; īss spalgs troksnis, kas rodas kokam plaisājot stiprā salā.

siltumā. Laika īsināšanai, zināšanu vairošanai, sirds daiļošanai tev netrūka grāmatu. Tavā rīcībā bij radiofons, kas tavā mātes valodā pauda latvisko kultūru un mākslas.

Bet Latvijas ziemas kalngals bija Ziemassvētku vakars, kad pa piesnigušiem priedulājiem²⁷, zvaniņus lalinot²⁸, brauci uz baznīcu, kur tevi, lai tu liels vai mazs, pildīja ar gaišu prieku mirdzošā sveču gaisma egles zaļumā. Tā bija pirmā vēsts, ka gada tumšākais laiks jau pārdzīvots, ka tevi sagaida atkal gaišākas dienas.

Piemini Latviju, latvi, ik stundas, ik brīdi, labās un ļaunās dienās; bet jo sevišķi, kad tev labi klājas. Zini, — neviena māte tā neilgojas redzēt savu bērnu, kā ilgojas pēc katra no mums mūsu visu māte — Latvija.

Dzīvo kur dzīvodams, bet nesaki nekad, — te es esmu mājās, te es esmu atradis jaunu dzimteni. Jo zini: dzimtene ir tikai viena, — kur esi dzimis, kur dzimuši un mūžu nodzīvojuši tavi vecāki, tavi senči, paaudžu paaudzes.

Tāpēc jaunekli, vai jaunava, ja iemīli svešautieti, — ar pirmo rokas spiedienu paud viņam, vai viņai, Latviju. Saki: — tiklīdz Latvija būs brīva, mēs nepaliksīm šeit. Mēs steigšus dosimies uz manu dzimteni, ko tu iemīlēsi tāpat kā mani esi iemīlējis. Šeit mēs esam lieki, tur nepieciešami, lai nezustu latvju cilts, lai Latvija nebūtu tikai tukšs vietas apzīmējums.

Piemini Latviju!

Ar šiem vārdiem sasveicinies, ar tiem atvadies, tiekoties ar tautiešiem jebkuŗā pasaules daļā.

Turi Latviju dziļi ieslēgtu savā sirdī. Turi to kā lielāko dārgumu, ko nedrīkst pazaudēt. Jo zaudējis Latviju, tu zudīsi pats.

²⁷ Priedulājs: niecīgas priedītes neauglīgā zemē, kur nekas cits neaug.

²⁸ Lalināt: trallināt, viegli skanēt.

Aspazija

Ilgu zeme

*Lai būtu sapnī vai nomodā,
Tev nespīd zvaigznes vairs otrreiz tā.*

*Lai ietu caur visu pasauli,
Tu nerasi vairs to zemīti, —*

*Kur glāsta zīda vējiņi,
Kur čalo sidraba strautiņi, —*

*Auž smalkus tīklus tur zirnekli't's,
Guļ saulē izstiepies staipeknīt's.*

*Tur kociņš, tur krūmiņš, tur kopā viss
Kā dzeltēns puķu pušķītis.*

*Tur miti tu tēva mājiņā
Kā puteklītis ziediņā.*

*Tur juties tu māmiņas mīļā ziņā
Kā dziedziņš, ievērts adatiņā.*

*Kā draudziņš bērnu rotaļās
Mazs kaķīt's ar tevi spēlējās.*

*Un iemīļots ciemiņš, kas atjāja,
Bij sniedzziņš uz balta zirdziņa.*

*Bet viesi vislielākās godībās
Bij Ziemsvētki rakstītās kamanās.*

*Bij viss tavs dzīves gājumiņš
Kā pirkstā maucams gredzentiņš.*

*Nu ej tu caur visu pasauli,
Bet nerodi vairs to zemīti, —*

*Nekur vairs zvaigznes nespīd tā
Kā tavas jaunības lodziņā.*

Andrejs Eglitis

Jaunajiem

*Kur mīt tas spēks, kas pacels mūs?
Vai nezināt, tie esat jūs —*

*Pulks pēdējais, ko cīņā vest —
Jums karogs pēdējais, ko nest.*

*Jūs vajās, nīdīs, nebeigs riet,
Jums vēl no kapiem pretī smiet.*

*Tas karogs jums, ko plēš un skauž,
Uz tēvu zemes jāuzsprauž.*

*Kas šodien uzcelts, šķīdīs, grūs,
Un jaunā Latvija — tā būsit jūs.*

Virsaīša ļaudis

Dziļāk ārā sabiez tumsa.
Klusi klājas vakars vēls.
Tik uz sliekšņa cieši blakus
Vectēvs sēd un dēla dēls.

— Vectēv, — mazais pēkšņi jautā,
— Vai tu vari pasacīt,
Kāpēc dažreiz melnā tumsā
Liesmodamas zvaigznes krīt?

Kas gan viņas leļup kaisa?
Vectēv, vectēv, skaties vien,
Liekas man, ka varens rumaks,¹
Zilas dzirkstis šķeldamis, skrien.

Liekas man... Bet tu jau redzi
Jātnieku, ko naidnieks lenc...
Skaties, cik viņš nikni cīnās,
Kā pret briesmām zirgu trenč!²

Skaties, kā no visām pusēm
Brūk vēl jauni klāt... ak Dievs!...
Vectēv, kaut viņš spētu viņiem
Visiem cauri izcirsties!

Debess nokūp zilos dūmos...
Lūk, vēl tikai mirklis īss,
Un no jauna atkal izgaist
Cinītāji debestis.

— Vectēv, saki, kas tas bija? —
Zēnā veņas vecā skats.
— Dēls, tas bija mūsu sencis!
Dēls, tas bija — Viestarts pats!

¹ Rumaks: zirgs.

² Trenkt: strauji dzīt.

*Virsaitis ar tumsas gariem
Cīnās tur, lai citurī
Atkal pāri latvju tautai
Diena aust un saule spīd.*

— *Vecotēv, vai šajā cīņā
Viņam kāds vēl talkā nāk,
Tajā brīdī, kad viņš nogurst
Un kad spēks tam izzust sāk?*

*Vectēv, vectēv, — nerimst mazais,
— Kāpēc gaidām abi mēs?
Mums ir jāiet viņiem talkā...
Galvu krata vecaistēvs.*

— *Viņiem talkā iet tik tādi,
Kas jau reiz uz zemes šīs
Varoņgaitas izgājuši,
Aiziet kaņot debesīs!*

*Nē, tur augšā — debess kaujās
Mūsu virsaitis nav viens:
Tūkstošiem aiz viņa šķēpus
Uzticami vīri slien.*

*Viņu vidū iet un cīnās
Nīknās kaujās tētis ar,
Lai mums, latvjiem, krāšņi plauktu
Mūsu lielais pavasar's.*

*Latvjus aizstāvojot, viņš cirtās
Reiz tāpat kā Viestarts tur,
Katru gadu viņu piemin
Brāļu kapos ugunskurs.*

*Nerimst! Nerimst senās cīņas!
Tāpēc dzirkstī debess lauks.
Arī mēs reiz augšup steigsim,
Kad mūs abus Viestarts sauks.*

*Cīņā kad par savu tautu
Mīrsim mēs uz zemes šīs,
Viņš mūs sauks, lai latvju pulki
Uzvar arī debesis.*

Nikolajs Kalniņš

Latviešu strēlnieks

*Viņš cīnās salā, kad akmeņi plaisā,
Svelmē, kad uguns griež viesuļus gaisā,
Puteņu dienā un pusnaktī baigā,
Veļu ēnas apkārt kad staigā.
Noguris, izsalcis, izmocīts slāpēs,
Ievainots, pakritis skaudrākās sāpēs,
Tēvzemes smiltis sajutis saujā,
Ceļas viņš atkal un atkal iet kaujā.
Viņš izbrien purva dūņas un cīnās.
Viņš uzņem kalnu uz pleciem un cīnās.
Viņš aizstājas jūrai priekšā un cīnās.
Viņš viens pret simtu vēl pastāv un cīnās.
Par katru tēvzemes pēdu viņš cīnās.
Un pasaule brīnās.*

Ievērojamais beļģu dzejnieks Emils Verharns (miris 1916. g.) latviešu strēlniekiem veltī šādas rindas:

*Un mēs pie Verdenas,
Izeras klausāmieš,
Elpa pat klust —
Kā Latvijas ozoli sasaucas,
Tie locīties nespēj, bet lūzt.*

Anna Brigadere

Astoņpadsmitais novembris

Bija tūkstoš deviņi simti astoņpadsmitā gada astoņpadsmitais novembris.

No visām pusēm uz otro pilsētas teātri plūda ļaudis. Še bija jānotiek Latvijas valsts proklamēšanai.

Pulksten četros notikšot svinīgais akts.

Skatuvi greznoja palmu un lauru mežs. Pāri tam vijās sarkanbaltsarkanais karogs. Dekorātori steigšus vēl stiepa vītnes un sita naglas. Viss tas notika skatītāju acu priekšā, kas, atnākuši par agru, sekoja šim sagatavošanas darbam kā skaistākai izrādei.

Laiks bija aizgājis kā spārniem. Kur tālu bija Lieldienas, kad vāci ar savām uzvarām piekļiedza pasauli, kad viss likās zudis! Tad lēnām sāka pārveidoties uzvaras līnija. Vāciešus dzina atpakaļ viņu zemē.

Nu lielais sapnis bija piepildīts.

Baznīcas klusums bija iestājies zālē. Nu viņiem vajadzēja nākt. Plati atvērās durvis kreisajā pusē. Visi sacēlās kājās.

Rinda nopietnu vīru, drusku pasmagiem soļiem, iziet cauri zālei uz skatuvi, tā simboliski norādīdami uz Latvijas valsts pirmo uzstāšanos uz tautu skatuves.

Dievs, svētī Latviju!

Pirmo reiz brīva, pirmo reiz suverēna, pirmo reiz valdītāja atskanēja himna. Latvijas neredzamais karogs tā ir bijusi, kam visās vajāšanās turējušās uzticības zvērestu patriotiskās sirdis.

Brīvi atrisināts nu plandījās šis karogs, augšup traukdams kā piepildīta sapņa gaviles.

Latvijas republika!

Lielus zaudējumus un lielu piepildīšanos tauta māk panest klusēdama. Nebija lielu ovāciju, ne arī skaļu vārdu vai solījumu. Pirmā Ministru Prezidenta svēti ticīgie vārdi: "Latvija ir, Latvija būs" — bija kā ceļa zvaigzne, ko katrs aiznesa no svētku nama tumšā novembra vakara neapgaismotajās ielās. Stāvokļa nopietnību apzinājās ikkatrs. Drūmi mākoņi gulēja pār Latvijas dzimšanas stundu.

Katrupus šūpuļa draudēja pacelta dūre.

Dievs, svētī Latviju! —

Aleksandrs Grīns

Invalida stāsts

(Saīsināts)

...Pavisam citādākas top Rīgas nakts, kad drēgnas¹ miglas dienu un baisīgu² rudens nakšu laiks ir garām, un, atvezdams sev līdz balto un gaišo ziemu, ir atnācis pirmais sniegs.

Tikpat balts un tīrs un maigs kā viņā 1919. g. novembrā naktī, kad es gulēju kaujas laukā, pa pusei noasiņojis, ar sprāgstošas lodes sadragātu kāju, bet vēl gatavs cīnīties, gatavs tām pašām stingušām³ rokām vilkt pie vaiga šauteni, ja mežmalā, kur pazuda bermontieši⁴ un tiem pakaļ mūsējie, būtu piepeši parādījies ienaidnieka kareivis.

Viņa nakts un tās pārdzīvojumi tik gaiši iespiedušies man atmiņā, ka divkārt gaišāks šķiet manām acīm pirmais ziemas

¹ Drēgns: mitrs un auksts.

² Baisīgs: baigs, bailes radošs.

³ Stingt, sastingt: stīvēt, palikt stīvam no aukstuma vai kā cita.

⁴ Bermontieši: brīvprātīgie armijā, vairākums vācu kaņavīru, ko formēja Vācijā 1919. g. bijušās krievu armijas virsnieks Bermonts-Avalovs. Tie cerēja ieņemt visu Latviju un Igauniju, nodibināt Baltijas hercogisti un atjaunot Krievijā ķeizara-cara varu.

sniegs. Un tomēr, vēl daudz daudz baltāka par viņu smaržoja un pilna brīnīšķīga mirdzuma, no kuŗa tonakt sila un nebeidza sisties mana sirds, bija tā roze, kas kaujas naktī gulēja man uz krūtīm, bezgala maiga un tik gaiša, ka likās izaugusi no mēnesstara.

Stāsts par viņu novembŗa nakti ir tāds pavisam savāds, un mazliet dīvains tas dažreiz liekas man pašam, — tik dīvains, ka gribas neticēt. Un tomēr visu, tonakt redzēto, es redzu vēl tagad it gaiši, līdz ko ar pirmā sniega atnākšanu viss redzētais man atkal rādās tikpat skaidri, it kā būtu noticis vēl aizvakar.

Lai lasītājam viss būtu saprotamāks, es nesākšu stāstu ar viņas novembŗa nakts aprakstu, bet mazuliet agrākām dienām, kad vēl nebija proklamēta Latvijas valsts, kaut ļoti daudzām sirdīm jau tad šķita, ka nav vairs tālu mūsu tautas augšāmcelšanās.

Tādas vienkāršas un sākumā gaišas sirdis bija viņiem lauku un pilsētu jaunekļiem, kas stājās latvju strēlnieku bataljonos, lai sargātu Rīgu un izdzītu vācu pulkus no Zemgales un Kurzemes. Kas būs pēc tam, par to viņi pagaidām nedomāja, tāpat kā ugunsgrēka naktī liesmu dzēsējiem nav vaļas domāt par rītdienas darbu gaitām. Ienaidnieks, kuŗu tie nīda ar asinsnaidu, mantotu no sentēviem, bija ielauzies zemē, un viņi cēlās tam pretī, neprasīdami, kas viņiem pašiem par to tiks.

Es gāju šiem jaunekļiem līdz, pieredzēju lielās Ziemsvētku kaujas, kad ceļš uz Zemgali jau pavērās vaļā, un biju starp tiem nedaudzajiem, kas janvāŗa salā iznāca dzīvi atpakaļ no Tīreļpurva, kur, vācu loŗmetēju sapļauts līku⁵ vālos,⁶ bija palicis Vidzemes pulks, un ķēde aiz ķēdes krita Kurzemes strēlnieki. —

Mēs asiņojām, mēs vairākas reizes bijām pārrāvuši fronti, bet vācieši visai mūsu varonībai par spīti, stāvēja kā stāvējuši tepat pie Rīgas, jo cīņas spārs bija tikai mums; kuŗa talcinieki krievi to jau sen bija zaudējuši... Un tad, redzot, ka dzimtene netiek vaļā no vācu varas, ka velti ir krituši mūsu

⁵ Līķis: beigta cilvēka ķermenis.

⁶ Vāls: nopļauta plata zāles vai labības josla; šeit: plats lauks ar "nopļautiem", t.ī. cīņā kritušiem kuŗavīru līķiem.

draugi, mums sāka briest krūtīs auksts izmisuma naidis.

Tas vērsās pret glēvajiem krievu kareivjiem, pret viņu vadoņiem, pret sapuvušo galmu un dinastiju; un beidzot mēs sākām nīst visu, kas ienāda mūs. Izmisuma naidis bija tik liels un visvarens, ka tam vajadzēja drīz izlauzties uz āru, — tas žņaudza mūsu sirdis un kaklus un taisījās mūs nosmacēt.

Tā mēs kļuvām pēc revolūcijas par to cilvēku draugiem, kas niknāk par visiem citiem nīda veco Krieviju. Gar viņu programmas pantiem un tamlīdzīgiem sīkumiem mums bija maza daļa, — mēs gribējām no sava izmisuma naida tikt vaļā.

Tad sāka sabrukt fronte, vācieši nāca uzbrukumā; un, zaudējuši Rīgu, kuŗa mūsu kuŗa pulkiem bija tas pats, kas kuŗim enkurs, mēs aizklīdām uz Krievijas klajumiem, nesdami sirdīs vēl lielāku izmisumu. Un naidis, kas bija jau sen mums dedzinājis krūtīs, kļuva tik svelmjains,⁷ ka mēs bijām gatavi sadedzināt sava naida gunīs visu pasauli.

Pēc Kurzemes un Zemgales bija zaudēta Rīga, pēc Rīgas Vidzeme. Asiņojuši tik daudzās kaujās, mēs beidzot bijām izdzīti no dzimtenes, un viņā tagad saimniekoja ienaidnieks, kuŗa vārds jau mūsu sentēvu ausīs bija kļuvis par visu ļaunumu kopsummas apzīmējumu.

“Mūsu tautai ir beigas,” teica izmisums, un viņam atsaucās naidis.

“Nu, tad iedegsim labi gaišu bērnu lāpu savai dzimtenei, un viņai par piemiņu lai sadeg visa caru valsts.”

Mēs gājām no vienas Krievzemes malas uz otru, guvām vienu uzvaru pēc otras, dzīvojām un trakojām, ļaudami salaupītiem dārgumiem tikpat viegli, kā tie bija gūti, izslīdēt caur pirkstiem. Bet pašās trakākajās orgļijās mums nāca prātā dzimtenes pakalni, viņos šalcošās bērzu birzis, un vārdos būdami jaunas pasaules cēlēji un vecās dragātāji, savos sirds dziļumos mēs bijām un palikām vienkārši Latvijas lauku un pilsētu zēni, ar kādreiz gaišām sirdīm, kuŗas tagad bija iededzinājis izmisuma naidis; un lūpas, kas nomoda stundās vairs prata tikai lādēt, miegā pieminēja māti, atcerējās tēva mājas; un rokas, kas bija tik daudz nāvējušas, spiedās ciešāk pie krūtīm, jo sirdīs mēs visi vēl nēsājām līdz savas zaudētās dzimtenes atmiņu. —

⁷ Svelmjains: karsts laiks vai jūtas.

Tad, pa diezin kādiem ceļiem, sāka pienākt no Latvijas puses tādas savādas vēstis, kas modināja gan neskaidras cerības, gan šaubas:

Esot nodibināta Latvijas valsts. —

Kas viņu dibinājuši, kādi ir viņu mērķi, un vai arī mums tur būs vieta, — mēs to nezinājām, un tie, kuŗu vadībā mēs bijām nokļuvuši ar savu ienaidu un izmisumu, tie prata visu tādā gaismā iztēlot, ka daudziem zuda pēdējā cerība kādreiz tikt mājās.

Dažiem tāds pavājš cerības stariņš tomēr bija. No pulka pazuda viens un otrs, un neviens nezināja, kur tie palikuši.

Būs dabūjuši kādā nakts kautiņā galu, — vairums sprieda, un ar to tā lieta bija darīta.

Vienam otram tomēr modās tāda neskaidra nojauta, un viens no tiem biju arī es. —

Kā es aizkļuvi no Volgas frontes līdz Peipusa ezeram, no turienes pie igauņiem un beidzot pie pulkveža Berča, tas ir garš, visai raibs, bet man vienam interesants stāsts. —

Mani tūliņ ieskaitīja rindā, bet pie šautenes es tūliņ netiku, un labi vēl, ka man bija pašam savi zābaki: daudzi staigāja basām kājām, kaut gan nakts vēl bija stipri vēsas, un rāmī⁸ ūdeņi uz rīta pusi pārvilkās ar paplānu ledus kārtu.

Trūka ieroču, maz bija municijas, nebija kaŗa tēŗpu, un kareivjiem, kas cits gāja zābakos un cits vīzēs,⁹ bija dažādu sistēmu šautenes.

Toties dūša vīriem bija liela, gaišas un priecīgas bija sejas; un veci bārdaiņi, kas bija kaŗojuši Mandžurijā, Karpatos un Baltkrievijas purvos, smaidīdami teica jaunajiem:

“Nu, zēni, tagad turieties pa godam: pašiem sava valsts!”

Šis valsts robežas Vidzemē pagaidām nebija visai plašas, bet ar katru dienu tās plētās lielākas. Krita Valmiera, pienāca labas vēstis arī no Alūksnes puses, un kad mēs jau bijām aizgājuši līdz Cēsīm, mūsu pulks saņēma ziņu, ka no Rīgas puses virzoties mums pretī vācu kaŗaspēks.

Jaunajiem kļuva domīgas sejas, bet veciem savilkās dūres, un seržants Avotiņš teica:

“Kungi nāk atpakaļ, prasīs renti. Nu, tad maksāsim arī,

⁸ Rāms: mierīgs.

⁹ Vīzes: no kārkla (koka) mizas vai no striķiem pīti apavi.

bet ar lodēm un metamām granātām.”

Granātu gan mums bija ļoti maz, bet šautenes toties tagad jau nēsāja gandrīz visi, un saule bija tā sasildījusi lauku un pļavu zāli, ka kājas vairs naktīs nesala nevienam, arī tiem, kas agrā pavasarī bija briduši pussasalušos ceļu dubļos ar dzērvju zābakiem.¹⁰

Cēsis mums nācās atstāt, un, ejot atpakaļ, daudziem bija zemu nokārtas galvas, bet vecie mudināja jaunos:

“Puikas, galvu augšā! Gan mēs nāksim dziedādami atpakaļ, bet tad neapstāsimies līdz pašai Leišmalei.”

Atkal bija kauja, daudzi krita, mums nācās atkāpties, bet veciem arī šoreiz bija mierinājums pie rokas:

“Nekas, puikas, gan būs labi: pirms lēciena vienmēr vajag ieskrieties. Un kā tad to lai citādi izdara, ja ne ar kāpšanos mazliet atpakaļ?”

Tad gaiss sāka krākt no šrapneļu¹¹ kaucieniem, ložmetēji tarkšķēja visās malās, un, sākoties trešajam cīņam, vecie uzmauca ciešāk galvās cepures, iespļāva plaukstās un teica:

“Tagad ne soli atpakaļ! Kam lemts mirt, tas kritīs, bet visiem jāturas kopā un līdz galam, un kaut arī šī grava mums visiem kļūtu brāļu kaps.”

Mēs bijām nostājušies dziļās gravas krastā; otrā pusē tai aizstiepās pakalnains klajums, ko noslēdza tumšs egļu sils.

No meža izauļoja zilgans eskadrons,¹² dodamies uz mūsu pusi, un steigā svezdams bisi¹³ plecā, es dzirdēju, ka pa kreisi sāka piebalsot pārējo kareivju šautenes. —

Ta-ta-ta-ta, — pārspēdama sausus šauteņu klaudzienus, sprakstēja ložmetēja balss; un nemitīgi strādādami šauteņu aizslēgiem, mēs redzējām, kā sviedās iesānis zilganie jātnieki, kā citi klupa ar visiem zirgiem, un kā dažs labs jātnieks izlidoja no segliem, lai apmestu zālē kūleni un skriētu savam izbiedētajam zirgam pakaļ vai arī paliktu guļot un neceltos vairs.

Jātnieki sveiž apkārt zirgus, auļodami atpakaļ uz meža pusi, mēs šaujam, cik jaudas, un bēdzējus paglābj tumšais egļu sils.

¹⁰ Dzērvju zābaki: vējā un mitrumā sasprēgājušas kājas.

¹¹ Šrapnelis: lielgabala granāta, kas plīstot šķīst uz visām pusēm.

¹² Eskadrons: jātnieku nodaļa (kaŗaspēkā).

¹³ Bisc: šautene.

“Tie nu dabūja labu renti,” Avotiņš nosmējās, skatīdamies pāri gravai, kur pa lauku vēl zviēgdams lēkšo kāds aizšauts zirgs, vilkdams sev līdz seglos aiz kājas pakārušos jātnieku. Un mežsarga dēls Draudiņš, labākais šāvējs visā rotā, ņem uz grauda divus ievainotos, kas slēpdamies aiz kritušo zirgu mugurām, rāpjas tuvāk silam, un mežā netiek no abiem neviens.

Nošmīkst gaiss, vienu reizi, otru un trešu, gravai vienā un otrā pusē pajūk zeme un dūmi, un tad pa kreisi dzird kādu ievaidamies, un atskan rupja balss:

“Sanitāri, šurp!”

Atkal dzird gaisā gaudošānu, kas nāk tuvāk un tuvāk, un tad piepeši turpat mums priekšā izšaujās augsts zemes stabs; visapkārt manu niknu sīkšanu, un man blakus atsitās pret zāli un aizlec gabaliņu tālāk granātas šķembele,¹⁴ no kuŗas vēl nāk karstuma svelme.

“Sāk pucēt ar smago,” Avotiņš nosaka, un nolīcis plato plaukstu virs acīm vēro gaisu un skatās uz meža malu, kuŗā pazudis mūsu sašautais eskadrons.

“Laikam laidīs virsū kājniekus,” viņš ieminās, bet nav vēl beidzis runāt, kad gravas malu ķeŗ veselas baterijas zalve,¹⁵ zāli un lazdu krūmus pļauj granātu guns,¹⁶ un Avotiņš, šķembeles gāzts, apsviežas augšpēdus, ceļas kājās, streiņulo un nogāžas uz galvas gravā; un mums nav laika skriet viņu lūkot, jo tūliņ atkal šmīkst un novaidas gaiss, un ķēdes vidū nokritušu granātu sprādzieni saplosa četrus, bet piekto uzsviež gaisā šķūņa jumta augstumā.

“Friči!¹⁷ nāk!” kāds iekliedzas, pacēlis no zemes galvu un paskatījies pāri gravai; un apmulsums taisās pārņemt mūsu ķēdi, jo seržants ir kritis, un vēl neviens nav stājies viņa vietā un sācis komandēt. —

No meža sāk skriet ārā pelēkzaļi augumi, skrien un metas pie zemes, lai celtos kājās un no jauna sāktu skriet. Un tūliņ sāk atkal strādāt mūsu ložmetējs, un zēni sviež bises pie vaiga un šauj.

¹⁴ Šķembele, šķemba: atplīsis gabals.

¹⁵ Zalve: vairāki šāvienu reizē.

¹⁶ Guns: uguns.

¹⁷ Friči: vācieši.

Visa vācu ķēde jau iznākusi no meža. Pārskrējieni kļūst arvien īsāki un ašāki; un tad visi uzbrucēji jau ir sacēlušies kājās, vairs nemēģinādami gulties pie zemes; pusskriešus tie steidzas uz priekšu, un beidz strādāt mūsu ložmetējs.

“Vanag, šauj taču! Kaut tevi pārkons, — šauj, Dieva vārdā, šauj!” es kļiedzu, skriedams uz ložmetēja pusi un uzņemdamies vada¹⁸ vadību, bet tanī vietā, kur ložmetējnīeks nupat vēra savā mašīnā jaunu patronlentu, pajūk uguns un zeme, un gaisa savīļņojums mani aizmet pāri diviem turpat ķēdē gulošiem kareivjiem.

Es lecu kājās, — galva griežas riņķī, krūtis žņaudz ne-labums, — un redzu, ka Vanags ar asiņainu galvu guļ blakus savam ložmetējam, kam norauts aizslēga gals. Un vācu ķēdes ašā gaitā nāk gravai arvien tuvāk. —

“Zēni, — ātru uguni!” es brēcu, streipuļodams uz ķēdes vidu, un kareivji šauj trakā steigā, bet uzbrucēju vilnis jau pievēlies pie gravas malas, — daži metas tūliņ lejā, traukdami doties pāri, bet citi kļūp zālē, plok aiz krūmiem un liek klaudzēt uz mūsu pusi savām šautenēm.

Gravā ieskrējušie kāpj augšā, traukdami mums pretī, ķežas pie krūmiem un zāļu stiebriem, jo krauja ir stāva, un dažs labs kāpējs, lodes ķerts, jau ir nokūleņojis atpakaļ; un gravas dibenā, kur, slēpies alkšņu audzēs, aizvijas sekls strauts, redz guļam pāris nekustīgu stāvu, un kāds trešais ir iekritis augšpēdus ūdenī ar ķermeni un galvu, un no augšas var saskatīt viņa zābakzoles, kas naglām apkaltas.

Tad pāris kāpēji jau uzrāpušies līdz pašai mūsu malai, — tai pāri ceļas šautenes stobrs ar zalgojošu¹⁹ platu durkli, un durklim blakus parādās iezalģana bruņu cepure, zem tās nikni atņirgti zobi un dusmu sašķobīts vaigs.

Parādās un pazūd, jo kareivis Akmens, kam vācu kareivis lien taisni virsū, ierēkdamiem grūž tam ģīmī savas šautenes stobru, kuņam nav durkļa, un kāpējs atgāzeniski nokūleņo gravā.

“Puikas, ar metamām granātām!” sauc Draudiņš, šaudams lodi pēc lodes uz pretējo gravas malu, kur saguluši vācu strēlnieki. Bet roku granātu mums vairs nav, un no

¹⁸ Vads: kaņavīru vienība (ap 40 vīru).

¹⁹ Zalgojošu: spīdošu.

kraujas puses atkal lien augšā zaļganpelēkas bruņucepures, un tām līdz durkļu asmeņi.

“Priekš kam tad šitie!” iesaucas Akmens, sagrābdams paprāvu laukakmeni, kas gulējis gravas malā, un veldams to uz augšup lienošu bruņu cepures pusi. Tās raujas sānis, pamanījušas briesmas, bet ir jau par vēlu, — akmens gāžas gravā, dzird smagu iebrēcienu, tad lāstu, bet arī pats vēlējs sviežas uz sāniem, un nekustas vairs, jo vācu lode tam ieskrējusi sejā un izurbusies pakaustī, no kuņa plūst tieva asins strūklīņa.

“Fričiem nāk palīgi!” Draudiņš iekliedz man ausī, un, griežot skatu uz meža pusi, es pamanu mežmalā, vairāk pa kreisi, jaunus ienaidnieka augumus, kas patlaban skrien ārā no eglāja, skrien vēl vairāk pa kreisi, un taisās tikt apkārt gravas galam, kas aizstiepjas, kļūdamas arvien seklāks un lēzenāks.

Strēlnieki vēl šauj, bet gandrīz netēmēdami, jo visu acis tagad saista jaunā ķēde, kas ātri attālinās no mežmalas, tiekdams tikt mums kreisajos sānos, un arvien vājāka kļūst mūsu guns.

“Uguni!” es kliežu izmisis, tveņu šauteni, sāku šaut, bet arī man acis pret paša gribu veļas uz to pusi, no kuņas veļas ar līkumu, bet arvien tuvāk, jaunais uzbrucēju vilnis.

Redzot mūsu apjukumu, vācu pirmās ķēdes strēlnieki metas gravā, un mūsējā kraujas malā uzreiz sāk celties augšup veselās sešas bruņu cepures.

Mūsu tuvāk gulošie strēlnieki gāž tām virsū ar šauteņu laidēm, kāds sviež un ķer mērķi ar paprāvu²⁰ akmeni, ko sagrābājis sev blakus; bet panikas drudzis jau sācis izplatīties mūsu ķēdē, un es jūtu, ka vēl pāris minūtes, un nervozākie sāks līst atpakaļ, tad skries tiem pakaļ steigšus citi, un grava būs pazaudēta, kaut gan bataljona komandieris teica, ka tā mums par katru cenu jānotur, kamēr atnāks palīgi.

Tos neredz, un kur gan lai tie celtos, jo kaujas troksnis ir iededzies pa labi, — gaiss kludz un dārd līdz pašai Gaujai, un ložmetēju tarkšķēšanu dzird arī tālāk pa kreisi, kur cīnās mūsu pulka pārējās rotas.²¹

²⁰ Paprāvs: paliels.

²¹ Rota: kaņavīru vienība (ap 120 vīru).

Tagad vidū starp mums un viņām viešas²² vācu ķēde, un, mūsu vadam atkāpjoties, atkal būs radies frontē robs, pa kuņu plūdīs iekšā jauni un atkal jauni vācu spēki, un mūsējie kāpsies atkal atpakaļ. —

Daži jau lec kājās un pieliekušies sāk skriet projām no gravas; bet tad netālā aizmugurē dzird ašu sasaukšanos, skrejošu soļu dunoņu, un parādās rezerves rota. Izvērsdamās pa kreisi, tā metas ķēdē, un vācu jauno vilni, kas ticis jau apkārt gravas galam, sāk pļaut mūsu palīgu līdznestais ložmetējs.

Mūsu vads atkal salasās kopā, un nikna šauteņu uguns kapā lazdu cerus viņā gravas malā, bet pa labi, kur kaujas troksnis kļuvis dārdoši skaļš un pilns šrapneļu mākonīšiem, jau pieplūdis saulainais vasaras debesu jumts, dzird ceļamies aukainu²³ šalku,²⁴ no kuņas atskan meži un birzis, un arī mūsu sargātā grava met atpakaļ gaisā brāzmainā kaujas sauciena atbalsi.

Urā-ā-ā-ā — atšalc visi mežu gali, un nu mums liksmas top sirdis un rokas, tagad manot, ka uzvara sveņas mūsu pusē, un ka pa labi jau dzen ienaidniekus atpakaļ.

Tad mēs sākam nomanīt to pašu šalkšanu patālu pa kreisi, un tagad ceļas kājās arī rezerves rotas ķēde, gāzdamās uz priekšu, pretī sagulušajam vācu vilnim. Un atkal juzdamies vienoti ar draugiem pa labi un kreisi, mēs arī lecām kājās, metamies gravā, kūleņodami pāri ložu un akmeņu dragātiem pelēkzaļiem augumiem, raujam no viņu jostām metamās granātas un triecam tās strauta alksnienā²⁵, no kuņas mums pretī atskan daži šāvienu blīkšķi.

Šāvēji metas ārā no krūmiem, grib rāpties pie savējiem, bet mēs esam jau pieskrējuši viņiem klāt un triecam mugurās lodes no tik liela tuvuma, ka zaļganpelēkos tērpus apsvilina šāvienuguņu šalts.²⁶

Viņi krīt, gāžas augšpēdus, un kāds lūko vēl celties sēdus, bet Draudinš, gaļām skriedams, tam sašķaida galvu ar bises rezgali.

²² Viesties: rasties, celties.

²³ Aukaina: vētraina.

²⁴ Šalka: šņākoņa.

²⁵ Alksniens, alksnājs: alksņu kokiem un krūmiem apaugusi vieta.

²⁶ Šalts: nesagaidīts šjāciens, lielā vairumā, kā, piem., ūdens, lietus, krusas, zemes, šeit: ložu.

“Augšā!” es ierēcos, aizmirsis visu kontūzijas²⁷ reibumu, bet kareivji jau bez komandas ir sākuši ar skubu traukties augšup gar gravas malu. Un rāpšanās sokas ātri, jo no augšas vairs neklaudz vācu šautenes.

“Aizmukuši!” Draudiņš aizelsies iesaucas, pirmais uzrāpies augšā. Un tad arī mēs esam aizsnieguši krauju, kur starp lazdu krūmiem redz guļam dažus nošautus. Viens no viņiem ir mirstot pavērsis seju uz gravas pusi un ļauni skatās mums sejās saviem nespodrajiem acu baltumiem.

Uz egļu meža pusi steidzas salīkuši stāvi, nesdami rokās šautenes, un viens no viņiem tūlīt plok uz mutes, Draudiņa šautenes raidītās lodes ķerts.

Mēs metamies ķēdē un sākam šaut, cits no ceļa, cits tāpat, kājās stāvēdams. Bet vācu ķēde pazūd mežā, atstādama zālē vairākus nupat kritušus.

Kaujas troksnis pa labi un pa kreisi ir aizvēlies tālāk uz Cēsu pusi, un mēs ceļamies kājās un, paātrinādami soļus, steidzamies aizejošiem ienaidniekiem pakaļ un nemanām paši, cik liels ir mūsu nogurums.

Pie debesīm gaiši liesmo saule, mākoņu nav, un tikai virs meža galiem uz Gaujas pusi vēl klīnā²⁸ neizklīduši šrapneļu dūmi, kas no apaļām un baltām pūkām jau izstiepušies caurspīdīgos dūmu gredzenos.

Mēs steidzamies bēdzējiem pakaļ, un mūs apņem ēnainais egļu sils, kuŗa malā pieslējis asiņaino galvu pie resna, ložu apkapāta stumbra, guļ vācu kareivis.

Viņš kritis pirms pāris minūtēm, jo asinis vēl lēni sūcas no lodes caururbtā vaiga, bet kājas un augumu jau aplājušas melnās meža skudras, kuŗu pūzni tas krītot saārdījis ar savu smago zābaku. Saniknotie dzīvnieciņi skraida pa nošautā krūtīm, rāpo ap vaļējo bezūsaino muti, kuŗā mirdz zobu baltums, un no izpostītā pūžņa²⁹ puses nāk klāt jaunas un atkal jaunas skudru kolonnas.

“Skat nu, pat Latvijas skudras nāk mums palīgā,” Draudiņš iesmejas, norāvis no kritušā sāniem maksti,³⁰ kuŗā iē-

²⁷ Kontūzija: sitiena ievainojums.

²⁸ Klīnāt: klejot, staigāt.

²⁹ Pūznis: skudru mājoklis uz zemes.

³⁰ Maksts: ieroča aizsargapvalks, parasti gatavots no ādas.

bāzts mauzeris,³¹ un mēs steidzamies tālāk mežā, vērodami virzienu pēc kaujas trokšņa, kas dzirdams abās pusēs, bet jau patālu kā izlijušu negaisa padebešu sasaukšanos. —

*

Tad mēs maršējam uz Rīgas pusi, cīnīdamies pie Juglas, un beidzot varam ieiet Rīgā, kuņas ielas es minu pēdējo reizi pirms diviem gadiem, kad pēc arjergarda³² cīņām pie Olaines gāja projām mūsējais strēlnieku pulks. —

Es tieku vēl tovakar ārā no kazarmām un steidzos uz Cēsu ielu, kur dzīvo mana meitene. — Šķīroties tā gribēja izraudāt acis, tiecās iet līdz, solidamās mīlēt līdz mūža galam un gaidīt atpakaļ. —

Noplukuši pa šiem neredzēšanās gadiem ir Rīgas jūmti, un iedzīvotājiem, kas bija iznākuši mūs sagaidīt, gan priecīgas, bet iekritušas sejas; un no tumšiem lokiem, kas apjozuši daudziem acis, var redzēt, ka viņu uzticīgākais draugs ir bijis un ir vēl tagad izsalkums.³³

Jo tuvāk nāk man pazīstamais Cēsu ielas nams, jo nevarīgākas top kājas, kuņas nesagura pat toreiz, kad mēs, nākdami no Olaines kaujām, bez apstājas izmaršējam Rīgai cauri, lai steigtos uz Juglas pusi pretī jaunām cīņām.

Ak, toreiz mums deva spēkus izmisuma naidis, un zinot, ka Rīga tūlīn kritīs, nevienam nebija vairs žēlu, nebija žēl pašam krist. Tagad mani māc bažas, cīnīdamās ar cerībām, ka viss būs Elzas tēva dzīvoklītī tāpat, kā bija, un ka vēl kuplāka zaļo Elzas lodziņa mirte, ko tā audzina līgavas vainagam. —

Tad es kāpju augšā pa trepēm un atkal manu, ka man gurst ceļi, kaut gan tie nesagura vienā stiepienā doties pāri gravai, pie kuņas krita seržants Avotiņš. —

Asi un griezīgi iekliedzas zvaniņš. Koridorā aiz durvīm dzird šļūcošus, smagus soļus, ķēde žvadzēdama atkrīt vajā, un pavērto durvju spraugā kļūst saredzama izspūrusi ūsaina galva, vērodama mani ar ziņkāru un neuzticīgu skatienu.

“Ko jums vajag?” jautā skarba balss.

³¹ Mauzeris: šaujamašs rīks, pistole vai šautene.

³² Arjergards: armijas aizmugures segšanas vienība.

³³ Izsalkums: sajūta, kad ilgāku laiku nav ēdis; ēstgriba.

“Te taču dzīvo Krastiņa jaunkundze?” es prasīu, un man uz mirkli liekas, ka dzirdu runājam kādu citu, — tik sveša un savāda kļuvusi mana balss, kuņai nupat piesities klāt smags aizsmakums. —

“Jūs laikam domājat manu sievu?” ūsainis saka, un tagad tam jau kļuvusi mazliet laipnāka mēle, kaut acis vēro mani ar to pašu neuzticīgo, urbjošo skatienu. “Nav mājās, aizgāja ciemos, un būs atpakaļ tikai vakarā,” viņš noteic, sākdams liekties lejup, un tad es redzu viņam caur kājstarpu izlienam gaišu galviņu, un lielām, zilām acīm manī veras mazs puisēns, iebāzis pirkstiņu mutē un līgodamies uz paresnām, līkām kājiņām, kuņas tikai nesen sākušas mācīties staigāt. Man kaut kas iesmeldzas krūtīs, bet ūsainis noliecas vēl zemāk, ņem puisēnu uz rokām, slienas taisni, un sejā tam ir atplaucis lepns tēva smaids.

“Dūšīgs puisis, vai ne?” viņš saka. “Kārli, tu arī reiz būsi zaldāts tāpat kā tas svešais onkulis.”

Es mēmi sveicinu, griežos apkārt, kāpjju lejā un eju prom, jo tagad taču ir gluži vienalga, kurp mani nes kājas.

Ilgi es klīdu todien apkārt, mirušām acīm vērodams pretimnācējus, namu sienas, un tomēr nepazīdams ielas, pa kuņām tik daudz biju kādreiz staigājis. — Es gāju līdz vakaram, — acis bija sausas, sirds dega, un dvēselē tāds tukšums kā vēl nekad. —

Manas bēdas bija nojauduši citi rotas kareivji, un pats rotnieks smiedamies ieteica meklēt zudušās vietā citu līgavu. — Vai nu maz esot Rīgā meiču, kuņas gatavas atdot sirdi kaņavīram, kam kaprāļa uzšuves?

Es atbildēju ar toreiz vēl parasto: “priecīgs censties”, bet tukša no domām par jaunu mīlu bija un palika mana sirds. Un tas bija varbūt labāk nekā sekošana rotas komandiera zobgalīgajam padomam, jo kaņš vēl nebija galā, no tā es pārnācu bez kājas, un pa to nelielo miera starpu, kas šķīra Cēsu kaujas no Bermonta kaņiem, es komandēju vadu un nevarēju taču iet meklēt jaunu mīlu, vienkārši pieslējis kazarmas kaktā šauteni.

*

Rudenī sākās jaunas kaujas, un tad mēs, noturējušies Daugavas labajā krastā, sākām atkal lauzties uz priekšu.

Man nebija ko zaudēt, es gāju pašās bīstamākajās vietās, bet mani neskāra neviena lode, un aizsīca gažām visas granātu šķembeles, kaut draugi krita pa labi un kreisi, un manā vecajā kaŗa mētelī vēl tagad var redzēt ložu caurumus un ieplēsumus, kuŗus saārdījuŗas dzeloņstieples un granātskambas.

Kad beidzot Rīga bija brīva, un saldami uz klaja lauka, kas bija piekaisīts krituŗiem, mēs dzirdējam sev aizmugurē iedimdamies visus pilsētas zvanus, vienam otram kļuva valgas acis, un virsnieki lika noņemt cepures un pieminēt kauju brāļus, kas par dzimteni krituŗi.

Visi skaitīja lūgŗanu, bet man nevērās lūpas un nepakustējās mēle; un tāpat kā sasalusē zeme, pilna ledaina aukstuma, bija kļuvusi cieta un salta mana sirds. —

Mēs gājam uz Jelgavu, bet ienaidnieks izmisis turējās pretī. Tam nāca no Vācijas palīgspēki, un, ja zeme nebūtu tik ļoti sasalusi, viņi ieraktos kā kurmji, un sāktos pozīciju kaŗŗ.

Zeme bija sasalusi cieta kā cementklons, bet sniegs vēl nebija snidzis, un auksts bez gala pūta ziemeļvējŗ, mums lēkājot ap uguns kuriem, jo nācās mitināties³⁴ uz klaja lauka vai meŗa aizvējā. —

Un tad nāca viņa gaiŗā brīnuma nakts, kas paņēma manu kāju, bet izkausēja sasaluŗās sirds saltumu.

Pievakarē, jau metoties krēslai, mums nāca virsū bermontieŗi, un bataljona komandieris bija pavēlējis, ka pēc uzbrukuma atsiŗanas mums paŗiem jāiet uzbrukumā.

Uzbrucējus mēs nogāzām zemē, citi muka atpakaļ, un viņu atkāpŗšanās ŗoreiz bija īsta, jo ienaidnieka aizmugurē vairākās vietās redzēja atsarkstam debesīs ugunsgrēku blāzmu.

“Nu, zēni, kātosim³⁵ labi mudīgi uz priekŗu, citādi viņi mums izdedzinās visu zemi!” teica rotnieks, kārtodams mūs tālākģājienam.

Mēs bijām nogājuŗi apmēram pusotra kilometra, kad priekŗā piepeŗi atskanēja ŗāvieni, zibnījoŗās uguntiņās sāka mirdzēt visa meŗa mala, un mēs, steigā raudami no plecēm ŗautenes, metāmies uz priekŗu. Bija tumsa, bermontieŗu ie-

³⁴ Mitināties: uzturēties, dzīvot.

³⁵ Kātot: iet kājām (kātiem).

ņemtais mežs likās vēl tumšāks, un tālu dega debesīs ugunsgrēku blāzmas atspīdums.

Krita viens un otrs, tumsā neredzams, bet smago ķermeņa kritiena troksni auss tvēra arī skrejošu zābaku klaudzoņā uz sasalušās zemes un sausajā šāvienu tarkšķēšanā. — No mežmalas atšķanēja urrā saucienu brāzma, ienaidnieks nāca mums pretī, bet mēs to samīņātu dzinām atpakaļ mežā, nokaisīdami sasalušo pļavu līķiem. Un tad es piepeši dabūju briesmīgu triecienu pa celi, skrējienā apsviedos uz galvas un jutu, ka guļu zemē, kas ir briesmīgi auksta, ka cīņas troksnis ir aizvirpuļojis mežā, un man no kājas plūst kaut kas lipīgs un silts.

Mēģināju celties sēdus, bet ievainotā kāja bija palikusi līdz pašam gurnam stīva un smaga kā svins. Asins peļķe ap manu celi ātri plētās platāka, sākdamā slapināt arī otru kāju, un es jutu, ka pēc stundas vai divām man pienāks gals aiz noasiņošanas.

Sakodis zobus, es dzinu prom nesamaņu un lūkoju koncentrēt visus prātus, lai izšķirtos, kas darāms. Saut sanitārus nebija nozīmes, jo visi tie bija aizskrējuši rotai līdz.

— Jālūko apturēt asins noplūšanu, es sev teicu, un tad man rokas jau instinktīvi bija sākušās atraisīt šautenes siksnu.

To es cieši aptinu ap kāju augšpus ceļa, bet asinis tomēr plūda vēl, kaut arī ne tik strauji kā pirms apsiešanas. Tad es atcerējos uz laukiem kādreiz bērībā redzēto malkas vezuma sasiešanas skatu, un, sameklējis durkļa makstis, aizbāzu tās aiz siksnas un sagriezu reizes divas ar visu spēku, maksti nevilkdams atpakaļ.

Asins tecēšana apstājās, kāja leļpus celim ātri notirpa, un es gandrīz vairs nemanīju sāpju, kaut gan sašautais ceļgals dega un sala reizē, un bija kļuvis stīvs un smags.

Toties ķermeni sāka kratīt trīsas, un reizē nāca tā kā miegs, taisīdamies vērt ciet acu plakstiņus. Ļauties miegam nozīmētu nosalšanas nāvi; visiem spēkiem es centos turēties tam pretī, un tad man piepeši bija kļuvušas asas acis, un es grābu pēc šautenes, jo dzirde bija uztvērusi tumsas melnumā vieglus, zaglīgus soļus.

— Bermontiešu izlūki, — man iešāvās prātā, un, atbalstījies uz šautenes, es lūkoju apgriezties uz to pusi, no kuņas bija atlidojusi šaubīgā dipoņa.

Nācējs laikam bija viens; viņš nāca uzmanīgi un lēni, uz mirkli apstādāmieš un tad zagdamies tālāk, un es biju apņēmies šaut, līdz ko nakts melnumā varēs nomanīt pret ugunsgrēka blāzmas svītru bermontieša augumu.

Es skatījos, viss drebēdams aiz aukstuma un arī aiz uztraukuma, uz mirkli pat piemirsis sašauto kāju un cieši apņēmies nonāvēt.

Tagad man to vajadzēja manīt katrā ziņā, jo es guļu ar elkoņiem uz sasalušās zemes, un pret blāzmas atspīdumu var labi saredzēt retas purva priežu galotnes.

Nācējs nav redzams, un tomēr es dzirdu tā soļus, manu viņa tuvumu.

Tad, divus sprīžus virs zemes iegailas divas sarkanas uguntiņas, un ausīs man piepeši iesitas gaŗi stiepta kaucoša skaņa.

Vilks! Man zibeņātrumā izšaujas caur smadzenēm, aukstas tīrās iet pāri mugurai, un es nemērķēdams šauju uz to pusi, kur nupat vēl kvēloja plēsīgās acu ugunis.

Šāviena troksnis tagad šķiet briesmīgi skaļš, atbalss ilgi šalca mežā, bet šautene no uzbudinājuma man izkritusi no rokām, — es drebēdams to sameklēju tumsā, spiežu sev klāt, — man trīc lūpas, un no acīm ir aizbēdzis miegs.

“Vilki nemēdz klejot pa vienam,” es saku pats sev. “Viņi staigā baros, un, ja tu nevēlies, lai saplosa dzīvu, tad paliec nomodā!”

Kādu laiciņu es turos, bet tad manu, ka galva atkal liecas uz krūtīm un bezgala smagi sāk kļūt plakstiņi.

Izmisis es turos pretī miega varai, bet domas jau sāk sajaukties cita ar citu; atmiņā drūzmējas pagātnes ainas, un tad viņas visas uz mirkli aizēno skats pozīcijās, — lūgšana, ko skaitīja ceļos nometušies kaŗavīri, dzirdēdami atbrīvotās Rīgas zvanus un savus kritušos biedrus pieminot.

Es redzu itin gaiši viņu sejas, kaut apkārt ir melna nakts, tuvumā nav neviena dzīva, tikai vilki, un nāves miegu guļ mūsējo un bermontiešu kritušie.

Tad man kaut kas iedrebas krūtīs, es salieku lūgšanai rokas un sāku skaitīt trīcošām lūpām:

“Dod mieru mūsu brāļiem, kas krita šodien un vakar, un visiem, kas atdevuši dzīvību par dzimteni!”

“Dod mieru mūsu brāļiem, kas atdevuši dzīvību par dzimteni,” tumsā, kas ap mani, atkārto klusas balsis, tik

klusas, ka uz mirkli liekas, — tas tikai vējš, kas čabina sausās lapās.

Asaras man apmiglo acis, un celdams augšup galvu, lai vēlreiz ieskatītos nupat redzētās biedru sejās, es manu, ka arvien gaišākas top debesis: no tumsas, kas lēni kāpjas atpakaļ, kāpj ārā tumši koku stāvi, un viss sasalušais purva pļavas klajs ir pārlījis ar savādu, mēnesnīcas sudrabam līdzīgu spožumu.

Šis spožums top arvien mirdzošāks, un tad es sāku apskatīties un redzu ap sevi mūsu kritušos.

Soļus piecus no manis guļ, plati izplētis rokas, kā skrējienā uz mutes nokritis, jaunais students Kalniņš, — es to pazīstu pēc melnajiem matiem un landvēristu lodes sakropļotās auss.

Pa labi no viņa guļ dižkareivis Asmenis, pagriezis pret debesīm vaigu, un savādais, klajam pārlījušais spožums ir tik gaišs, ka es varu saredzēt iesirmās Asmeņa ūsas, kas niknas un saspurotas, arī vērstas pret debesīm, bet sejas panti tam skarbi un cieti kā mācību laukumā.

Savrup no viņiem kritis klusais latgalietis Jaundzems. Viņš noliecis galvu uz sāniem, acu neredz, bet cepure ir norīpojusi no galvas, atsegdama matu linbaltumu. — Viņš bija skaists zēns, bet kluss un kautrs, un visa rota zināja, ka tas ļoti mīl savu māti un ir vienīgais viņas auklējums.

Gaišums, kas līst no augšas, kaut gan nav nekur redzams rētainais mēness vaigs, kļūst arvien mirdzošāks, un Jaundzema linbaltā galva tagad liekas visa nolijusi ar savādās mēnesnīcas sudrabu.

“Mūsu brāļiem, kas atdeva dzīvību par dzimteni,” es dzirdu paklusu, daudzām nopūtām līdzīgu šalku, un acis man ieplešas brīnā, veļoties uz meža pusi, no kuŗa patlaban sācis nirt ārā kaut kas pelēkbalts.

Tur nāk liels ļaužu pulks, kailām galvām un pelēkās, paš-austās drānās, bet tik viegli un klusi, ka nedzird soļu duŗu, un nācēju kājas šķiet slīdam pa zemes virsu.

Tur nāk pusmūža vīri, nodriskātos darba svārkos, pasta-lām un vīzēm kājās, pusmūža sievas un jaunas meitenes, tinušās saktīm saspraustās sagšās. Un mazi, baltgalvaini bērni tek mātēm līdz, un nedzirdami dipina sala sakalto zemi basām, sasprēgājušām kājiņām.

Nācēju ir bez skaita. Viņi nāk klāt kritušiem, turēdami

rokās baltus ziedus, kas viz gaišāk par mēness gaismu, un kaisa tos kritušajiem uz galvas, aprakdami viņus zem ziedu kupenām, un atkal es manu savādu šalku, kas liekas kā vēsmas čabēšana sausu lapu birumā.

“Mūsu brāļiem, kas atdeva dzīvību par dzimteni!”

Jau pazuduši mirdzoši balto ziedu kaudzēs kritušo augumi, bet nācēju pulkam vēl nav gala, un no meža tumsas nirst ārā jauni pulki, un visiem ir bezgala klusa gaita, un rokās tie nes ziedus, balti sudrabus un mirdzošus. Un tur ir jaunekļi caunu cepurēm galvās un meitenes svētku drānās ar vizuļu vainagiem.

Un tad es manu kluso nācēju šalkoņā kaut ko līdzīgu, tikko samanāmam soļu ritmam, un no meža sāk ārā nākt jaunekļi ar zobeņotām saulēm pie krūtīm un spītīgām galvām, un es redzu draugus, kas mira Tīreļpurvā, un vīrus, kuŗu dzīvības sadega Ložmetēju kalna ugunīs. Un citiem līdz nāk purva dvaša, un smagi birst no citu kājām sasalusi kapu smilts.

Arī viņi nes rokās mirdzošos ziedus, met baltās sniega kaudzēs, kas viz virs kritušiem, un nācēju šalkoņa nes pa gaisu baltas ziedlapiņas, kuŗām nobirusi visa zeme. Un tad man uz krūtīm un virs sirds nolaižas zaigjoša roze sniega baltumā un viz un margo, visa drebēdama un tik vāra,³⁶ it kā būtu augusi mēnesnīcas dārzā vai plūkta aizsaules klajumos.

Es gribu ņemt viņu pirkstos, spiest pie sejas, bet rokas atsakās klausīt, un baltā brīnumpuķe paliek man uz sirds. Un tad man sāk likties, ka no viņas līst sirdī savāds sērīgs gaisums, mana dvēsele top mirdzoši balta, un asaras man rit pār vaigiem, es jūtu, ka pats sāku mirdzēt, līdzīgi šiem ziediem, un gaišs ap mani kļuvis viss.

Asaras apmiglo acis, nācēju gājiens pazūd kā miglā, bet cauri mikliem plakstiņiem es jūtu virs krūtīm un visapkārt maigu baltumu. Man vairs nav auksti, nekas vairs nesāp, — liekas, es mirstu, un bezgala viegla man sirds.

Tad es dzirdu dimdēšanu, kas nāk tuvāk, veŗu vaļā acis, redzu divus tumšus stāvus, kas noliecas zemē, ņem mani aiz pleciem un kājām, ceļ, uz kaut kā gulda un nes projām,

³⁶ Vārs: vārīgs, trausls.

un kāda iekšēja balss man saka: tevi uzgājuši sanitāri, un tev nevajadzēs mirt. —

Šūpodamies es peldu kaut kur projām, — tālu augšā zvīlo kaut kas sudrabots, un, plašāk atveļot acis, es redzu retas zvaigznes, bet uz sanitāru galvām un pleciem ir nolaidušās brīnumpuķu ziedlapiņas. —

Es tveŗu sev pie krūtīm, bet rozes mirdzuma tur vairs nav, kaut gan visapkārt ap nesējiem un mani ir nomanāms kaut kas maigs un balts.

“Baltā —” es iešņukstos, gribēdams taujāt sanitāriem, kur tie likuši manu brīnumpuķi, bet viņi pievienodamies loka galvas un abi reizē atsaka:

“Jā, visa zeme balta, šonakt uzsniga pirmais sniegs.”

Rainis

Kalnā kāpējs

*... Tad kļūsi vientulīgāks, gads pēc gada,
No tevis atšķelsies pēc drauga draugs,
Rets ceļotājs, kas būs tev dvēslē rada,
Un reta puķe, kas tev klintīs augs.*

*Tad zudīs arī tie, — un kalnu tālēs
Bez gala klusums sirdi tevīm žņaus;
Tev nebūs dusas atrast ledus gālēs:¹*

*Visapkārt tevi ledains vairogs segs,
Bet visas zemes ilgas krūtīs degs.*

¹ Gāle: plāna ledus kārta, apledoījums.

Rainis

Lauztās priedes

*Vējš augstākās priedes nolauza,
Kas kāpās pie jūrmalas stāvēja.
Pēc tālēm tās skatieniem gribēja sniegt,
Ne slēpties tās spēja, ne muguru liekt:*

*“Tu lauzi mūs, naidīgā pretvara, —
Vēl cīņa pret tevi nav nobeigta,
Vēl ilgās pēc tāles dveš pēdējais vaids,
Ik zarā pret varu šņāc nerimstošs naidis!...”*”

*Un augstākās priedes pēc lauzuma
Par kuģiem no ūdeņiem iznira.
Pret vētru lepnī cilājas krāts,
Pret vētru cīņā no jauna dāc:*

*“Brāz bangas,¹ tu naidīgā pretvara, —
Mēs tāles sniegsim, kur laimība!
Tu vari mūs šķelt, tu vari mūs lauzt.
Mēs sniegsim tāles, kur saule aust!”*”

¹ Bangas: lieli spēcīgi vijņi.

Kārlis Skalbe

Pulkveža Kalpaka nāve

Tas bija grūts laiks. Zem uzbrūkošo lielinieku ēnām, kas ātri virzījās uz priekšu, Latvija bija sadilusi kā šaura mēness maliņa. Lielinieki stāvēja jau pie Ventas. Tikai divas latvju vienības varēja iziet cīņā līdzās Landesvēram¹ — Cēsu rota un Studentu rota. Tautai nebija paļāvības uz saviem spēkiem. Un tomēr es varētu stāstīt par ticību, kas kalnus spēj pārbīdīt. Reiz, sajūsmas nesti, mēs trīs — Akurāters, Virza un es — devāmies pie Studentu rotas ciemā. Pelēkā ziemas diena jau gāja uz galu, kad nobraucām Priekulē, kur tā stāvēja. Atceros sardzes mājiņu dzelzceļa malā un studentu brūnā puskažociņā, kas ar šauteni pār pleciem stāgāja, sargādams dzelzceļa staciju. Vakarā mūs sirsniģi uzņēma Studentu rotas komandieris kapteinis² Grundmanis. Pie galda atskanēja dedzīgas runas un dziesmas. Mums nekas vairs nelikās neiespējams. Lielā sajūsmā viens no mums sauca: “Šaujiet Latvijai par godu zem ziemas zvaigznēm!”

¹ Landesvērs: Baltijas vāciešu karaspēka vienības.

² Kapteinis: virsnieka dienesta pakāpe.

Tā beidzās runa par jauno Latviju, kuņas liktenis rakstīts mirdzošās zvaigznēs. Tūdaļ visi ķēra šautenes, skrēja ārā, un pār iemigušo pilsētiņu nodārdēja visbrīnīgākie salūta³ šāvienu, kas tik gaiši atbalsojās mūsu dvēselēs. Tā nebija valība, bet jūsmīgs ticības apliecinājums — tik lielas, tik spožas bija zvaigznes! Bet šāvienu bija uztraukuši nomigušo pilsētiņu. No Vācu komandantūras⁴ pieprasīja, kādēļ šauts. Tika atbildēts, ka kapteinim Grundmanim dzimšanas diena. Tūlīņ arī parādījās apsveikšanas telegrammas, kas gan bija pieņemtas turpat Priekules stacijā...

No maza pulciņa izgāja atmoda un cēla kājās visu zemi. Bet īsti atmodināja mūs un darīja stiprus tikai pirmais likteņa sitiens — pulkveža Kalpaka nāve.

Pulkvedis Kalpaks ar saviem vīriem stāvēja frontē pret lieliniekiem. Neviens no mums nebija viņu redzējis. Liepājā, toreizējo politisko notikumu centrā, viņš ieradās miroņa šķirstā.⁵ Viņu nepavadīja nekādas lielas uzvaras slāva. Viņš bija kritis aiz tragiska pārpratuma, aiz kļūmīgas kļūdas nejaušā sadursmē ar vācu nodaļu. Un tomēr viņš bija atnesis uzvaru, lielu morālisku uzvaru pār šaubām un glēvumu. Ar neizsakāmām sāpēm sapēmām ziņu par Kalpaka un viņa krietno biedru kapteina Grundmaņa un virsleitnanta Krieva nāvi. Šīs sāpes bija jo lielākas tādēļ, ka viņi bija krituši nožēlojamā nelaimes gadījumā, ka šos cēlos vīrus bija izrāvusī no mūsu vidus akla, nežēlīga likteņa roka, ka viņu upuris bijis nevajadzīgs. Bet visu mutē bija pulkveža Kalpaka vārds. Tikai pēc savas nāves kā vadonis viņš nostājās tautas acu priekšā. Līdz ar kopējām sāpēm sajūtām, ka viņš bija mūsu tuvinieks un ka mums visiem ir liels kopējs uzdevums.

Liepājā gan vairs neredzējām viņa vaiga, avīzē neparādījās arī viņa ģimete, bet gan redzējām, kā viņš mūsu acu priekšā pārvērtās par dzīvu leģendu.⁶ Tad piedzīvojām patiesu brīnumu, ka kaņavīrs, kas jau kritis kaujā, pulcē ap sevi tautu un neredzams vada to cīņā.

Viņa bēru dienā Liepājas Annas baznīcā tālu aiz ļaužu

³ Salūts: kaņavīru sveiciens.

⁴ Komandantūra: militāra pārvalde, kas dod rīkojumus arī civiliedzīvotājiem kara laikā.

⁵ Miroņa šķirsts: zārks.

⁶ Leģenda: teiksmains stāsts par varoņiem, svētajiem, mocekļiem.

galvām redzējām altārī starp zaļiem lauru kokiem un pļ-vojošām sveču liesmām tikai brūnu ozola šķirstu. Bet mēs jau zinājām, kas mums bija Kalpaks. Abi ar dzejnieku Virzu sēdējām vienā solā un dziedājām bērū dziesmas, uz-šķīruši vecā dziesmu grāmatā nodzeltējušu lapas pusi, kas jau varbūt daudzreiz bija slacināta asarām. Ērģeles, Alfrēdam Kalniņam spēlējot, izbrēca aizgrābīgu sēru maršu, kad virsnieki pacēla šķirstu uz pleciem un to lēni iznesa caur baznīcu. Laukā varēja redzēt, ka ļaudis kārtojās bērū gājienā un atrada sev vietu: citi kā gājiena vadītāji, citi kā pavadītāji slēgtās rindās aiz šķirsta. Tauta bija atradusi kopēju gaitu. No šī brīža sākās atmoda. Tauta bija ieguvusi pašlāvību uz saviem spēkiem. Viņa vairs neskatījās apkārt, gaidīdama svešas palīdzības. Tā juta, ka viņa pati ir spēks, kas spēj veidot savu likteni. Straume bija sakustējusies. Bet aiz Ziemeļu kapsētas vaļņiem, kur Kalpaku paglabāja, daudzījās nemierīgā jūra, it kā stāstīdama par vētrām, kas vēl priekšā.

Edvarts Virza

Pulkveža atgriešanās

*Stāv ļaužu pulks atsegtām galvām,
gods atdots no kareivjiem tiek.¹
Viens otrs pie nodurtām acīm
sev roku trīcošu liek.*

*Un komanda atskan, rīb zalves,²
un spēlēt mūzika sāk,
Jo, nobeidzis uzvaras savas,
uz mājām nu pulkvedis nāk.*

*Caur pilsētu trokšņainu, skaļu,
kur ļaužu uz laukumiem daudz,
Viņš lēnajos triumfa³ ratos
pa prospektu⁴ svinīgi brauc.*

¹ Atdots no kareivjiem tiek - rakstu valodā: kareivji atdod.

² Zalve: kad kaņaspēka vienība šauj vienā laikā, piem., godu parādot.

³ Triumfs: uzvara.

⁴ Prospekts: taisna, plata iela.

*Raud, pulkvedi, kareivji tavi.
Ak, neļauji taurēm vairs pūst
Un piecelies, runā uz tautu,
lai klusums par gavilēm kļūst!*

*Bet neatbild pulkvedis vairāk
ne kareivjiem, tautai, nekam:
Sedz karogs sarkanbaltsarkans
ir seju, ir augumu tam.*

*Jel noņemiet apsegu svēto,
lai vadon's veļ acis un redz
Ir sauli uz kareivju pierēm,
ir to, kuŗa noriet un lec.*

*Viņš klus. Tik ar Latvijas zemi
vēl sajaukties nesas tam prāts:
Šis karogs sarkanbaltsarkans
pār kritušu pulkvedi klāts.*

Edvarts Virza

Zinaida Lazda

Varoņa kaps

Zem slapjas zāles,
zem birušām lapām,
Zem pelēka akmeņa
varonis dus.

Puš vēji salti,
put sniegi pāri,
Nāk laiks un paiet,
zūd paaudzes.

Kas tevi piemin,
kas tevi zina? —
Nav tevis paša,
tik pelēks kaps.

Nāk veca māte
un stāsta teiku.
Mazs puisēns līdzi,
tas klausās kluss:

“Zem slapjas zāles,
zem birušām lapām,
Zem pelēka akmeņa
še varonis dus.

Pret simtiem gājis,
pret tūkstošiem cēlies,
Par tautu kritis,
par brīvību.”

Un vecā stāsta,
un puisēns klausās;
Un kapa akmeņa
sāk spulgot¹ spulgs.

“Ta tauta vējos
pa zemi klejo,
Tās tēvuzemi
svešinieks māc.”

Un puisēns klausās
un zina cīņu,
Kas viņam jāveic,
un izaug liels.

Pie kapa stāvot,
bez gadu skaita
Viņš izaug pēkšņi
un vērties top.

Un vecā raugās
un stāsta tālāk,
Tai blakus bruņās
kareivis spīvs.²

¹ Spulgot: vizēt, spīdēt.

² Spīvs: nikns.

*Viņš traucas projām,
viņš zina savu,
Kas viņam veicams,
lai kļūtu kaps.*

*Bet vecā paliek
un runā tālāk
Ne pašas vārdus,
bet pazemes:*

*“Zem slapjas zāles,
zem birušām lapām,
Zem pelēka akmens
varonis dus.”*

Andrejs Eglītis

Kaŗavīrs

*Liec zobenu zem galvas
Un dziļi neiemiedz,
Tavs gods un tēvuzeme
Tev cieši dusēt liedz.*

*Liec zobenu zem galvas,
Kad naktī jāatdus,
Lai nomodā un sapņos
Tu redzi apvāršņus.*

*Liec zobenu zem galvas,
Liec to pa cirtienam —
Tas pēdējais, kas teicams,
Būs jāpasaka tam.*

*Liec zobenu zem galvas
Un dziļi neiemiedz,
Tavs gods un tēvuzeme
Tev cieši dusēt liedz.*

Nikolajs Kalniņš

Kāpēc vesela kāja sāj

(Stāsts no jaunatnes romāna "Ciems uz riteņiem")

Līdz skolas sākumam dažas dienas Diegs ar Bumbiņu bija vēl brīvi. Šoreiz viņi nolēma izsprukt uz pilsētu. Sargs vēl stāvēja pie vārtiem, bet tagad zēni zināja slepeno caurumu. Viņi ielīda aizliegtajā rajonā un izšmauca¹ veikli kā kaķi caur žogu.

"Nu esam brīvībā!" otrā pusē abi uzelpoja.

Pie upes zēni vispirms meklēja vietu kur peldēties. Pie tilta bija sekls, un tik dzīvā vietā arī nevarēja.

"Mums nav peldbikšu," Bumbiņa teica. "Jāšaujas kādā dziļumā aiz krūmiem."

Kad tāda vieta bija atrasta, zēni metās upē ar lielu troksni. Ūdenim jau bija rudens dzestrums.

"Ja ziepju nav, berzies ar smiltīm!" Diegs mācīja draugu. Pats viņš no upes dibena bija izrāvis krietnu sauju un nu trinās sprauslodams.

¹ Izšmaukt: izbēgt, izlavīties, izlīst.

“Tā var saskrāpēt muguru,” Bumbiņa vairījās, bet tūlīt tika apsēts ar smiltīm kā ar skrotīm.² Vajadzēja berzties un gāzties ūdenī, lai noskalotu.

Tīri un sārti zēni izkāpa no upes.

Nu viņi joza³ uz pilsētu.

Pa ielām klīda bēgļi, saiņiem un paunām apkrāvušies. Bet visvairāk tos redzēja stacijas laukumā. Sabumbotās sliedes jau bija izlabotas. Vilciens pienāca kārtīgi. Bet stacijas ēkas vietā bija uzcelta tikai tāda būdiņa. Ļaudis sēdēja uz saspriecinātajiem mūža bluķiem un nīka zem klajas debess.

Zēni soļoja gar bēgļu pulciņiem, vēroja un klausījās, kādā valodā sarunājās.

“Skan visādas mēles kā pie Bābeles torņa,” Diegs teica.

Tālumā nopūta.

Konduktors⁴ nostājās pie kontroles⁵ vārtiņiem. Bet tad atkal tūlīt aizgāja.

Jāņa Zantuka ilustrācija

² Skrotis: mazas, apaļas lodītes.

³ Joza: skrēja.

⁴ Konduktors: vadītājs, vilciena pavadonis.

⁵ Kontrole: pārbaude.

“Vai šoreiz biļetes neprasīs?” zēni brīnījās un veikli uzmanījās uz perona.⁶ Vilciens pienāca. Bet no tā negāzās ārā ļaužu bari, kā tas tagad bija parasts. Neviens arī nesteidzās šajā vilcienā iekāpt.

“Jocīgi,” zēni raustīja plecus. “Prečinieks tas nav, nav tādi vagoni. Bet kur tad palikuši pasažieri?”

“Liekas, šis vilciens iet uz kādu miroņu valsti,” Bumbiņa ierunājās dobajā balsī. Par noslēpumainiem un spocīgiem braucieniem viņš bija šo to lasījis.

Bet tad zēni manīja, ka no vilciena galu platformām⁷ bija nolēkuši sargi ar šautenēm. Viņi sāka staigāt pa peronu.

“Iekšā laikam gūstekņi,” Bumbiņa čukstēja.

Tiešām, nu zēni ievēroja, ka pie nosūbējušajām⁸ vagonu rūtīm bija saspiedušās sejas.

Daži gūstekņi iznāca arī durvīs. Sargam viņi rādīja ūdens mucīņu, lai atļauj padzerties.

Kad sargs pamāja ar galvu, no visiem vagoniem sāka birt ārā izslāpušie. Daži gūstekņi likās vēl jauni kā zēni.

“Diez, vai kādi nav arī mūsējie?” Diegs paskali ieminējās. Bet tie, kas bija tuvumā, latviešu valodu nesaprata.

Sarunādamies zēni sāka staigāt visgažām vilcienam. Viņi pat uzlēca uz dažām kāpnēm un palūkojās vagonos. Bet sargi tad sāka kliegt un gaiņāja projām.

Pamazām drūzma pie ūdens mucīņas saplaka. Gūstekņi lēni kāpa atpakaļ vagonos. Arī zēni gribēja jau doties no stacijas projām. Bet tad viņi aizmugurē izdzirdēja latviešu valodā sakām: “Tas labi, ka palīdzat arī man tikt pie ūdentiņa.”

Diegs ar Bumbiņu kā rauti apsviedās. No pēdējā vagona pūlējās izkāpt kāds gūsteknis ar apsietu kāju. Divi pie padusēm viņu balstīja.

Zēni steidzās klāt:

“Mēs arī esam latvieši. Kur jūs brauksit?”

No pārsteiguma gūstekņi brīdi nevarēja parunāt, tikai ieplēstām acīm skatījās uz abiem zēniem, kas tik negaidīti viņus uzrunāja. Tad visi trīs reizē iekliedzās:

⁶ Perons: paaugstināta eja starp sliedēm stacijās, pasažieru izkāpšanai vai iekāpšanai vilcienā.

⁷ Platforma: preču vagon bez virsdaļas.

⁸ Nosūbēt: kļūt nespodram.

“Puikiņas, kā jūs šai drupu valstībā gadījāties?”

“Mēs no nometnes.”

“Kas par nometni?”

“Bēgļu.”

“Vai tādas arī ir?”

“Jā, daudz... Un mūsu nometnē vien ir kāds tūkstotis latviešu,” zēni steidzās stāstīt.

Bet gūstekņiem acis dusmīgi iezibējās:

“Nolādētie franči, mūs viņi turēja kā mucā. Un nu sūta atpakaļ pie Ūsainā,⁹ lai ejam Sibīrijā mežus cirst.”

“Nebrauciet! Nevieni latvietis nedomā atgriezties pie komunistiem. Nāciet uz nometni!” zēni aicināja.

“Labi jau būtu, ja varētu no šī zārka nolēkt, bet ko teiks tur tas ar ieroci?” gūstekņi paskatījās uz sargu, kas gabaliņu tālāk kūpināja cigareti.

“Vajadzētu kaut ko izgudrot,” Diegs sāka pētīt apkārtni.

Tūlīt aiz vilciena bija pastāva nogāze,¹⁰ kokiem apaugusi. Ja tur varētu iebēgt, tad paslēpties nebūtu vairs grūti. Bet kā lai sargu acis uz brīdi padara neredzīgas? Tas bija jautājums, par kuŗu arī gūstekņi sāka lauzīt galvas.¹¹

Tad Diegs paskatījās uz ievainotā kāju, un viņam radās ideja. Klusu viņš to pačukstēja gūstekņiem, kaut sargi nekā nebūtu sapratuši, ja arī skaļi sacītu. Kad gūstekņi ar galvu mājieniem plānam pievienojās, zēni tūlīt sāka iet uz lokomotīves pusi, pa zemi kaut ko cītīgi meklēdami. Pie izlauztas ķieģeļu kaudzes Bumbiņa pēkšņi paklupa un sāka sāpīgi vaimanāt. Kam vien ausis bija dzirdīgas, tas juta, ka kāja ir vai nu izmežģīta, vai lauza. Bet Diegs vēl nelaimi pastiprināja, līdz vaimanādams un aicinādams palīgā. Saskrēja no stacijas vācu dzelzceļnieki, strādnieki un publika. Arī abi sargi steidzās uz nelaiimes vietu.

Gūstekņi nu uzņēma slimo uz pleciem un steidzās aiz vilciena, lai nozustu gravā. Bet tad viņi pamanīja trešo sargu, kas stāvēja otrā pusē un caur vagonu spraugu skatījās uz kliezdējiem. Gūstekņi mirkli sastostījās.¹² Tad, redzēdami, ka arī šīs puses sargs vēl viņus nav pamanījis, strauji bruka pa

⁹ Ūsainis: kam ir ūsas, šai gadījumā Staļins.

¹⁰ Nogāze: sliņa zemes virsma.

¹¹ Lauzīt galvas: gudrot.

¹² Sastostīties: saraustīt kustību vai runu.

krauju¹³ lejā, balstīdami slimo cik varēdami. Vēl viņi nebija gravas dibenā, kad sargs pēkšņi šāva. Gūstekņi krita aiz krūmiem un vēlās lejā. Kad nonāca apakšā, slimais palika guļot, un nevarēja zināt, vai viņš dzīvs vai miris.

Par laimi augšā pie stacijas šai brīdī rupji kā vērsis iemāvās lokomotīve, un šāvieni apklusā. Lokomotīve šņākdama sāka raut vilcienu projām. Dunēdams un šalkdams tas izzuda tālumā.

Gūstekņi uzelpoja.

Trāpīts par laimi neviens nebija, tikai slimā apsēji uz zariem atplēsti. Gūstekņi ieslēpās krūmos, cik vien varēja, un vēroja, vai tomēr vēl kāds nenāk viņus meklēt. Pašreiz nekur tālāk viņi nevarēja aizbēgt. Aiz stacijas sākās klajums.

Kad labu brīdī neviens nenāca, gūstekņi sāka klusu sarunāties.

“Tas zēns tik īsti vaimanāja, ka man bailes, vai viņš tiešām krītot nepārlauza kāju,” ierunājās slimais.

“Nevar zināt, kā viņiem vispār tagad klājas,” noraizējušies bija arī veselie. “Tracis iznāca lielāks, nekā paredzējām.”

“Jā, kur ellē gadījās otrā pusē tas šāvējs.”

“Bet atpakaļ bēgt mēs vairs nevarējām. Šī bija pēdējā iespēja uz brīvību.”

“Liekas, lielākās briesmas tomēr nu ir gaŗām. Ja tik zēni rastos sveiki un veseli!”

Iebriķšējās krūmi, un pieminētie nāca, galvas izcēluši kā brieži. Bet Bumbiņam kreisā kāja bija satīta resna kā stabs.

Gūstekņi izlīda pretī.

“To man stacijā deŗūrējošā māsiņa tā satuntuļoja,”¹⁴ zēns skaidroja. “Viņa nezināja, ka vesela kāja arī kādreiz sāp.”

Gūstekņi pasmējās, bet tūlīt aprāvās:

“Vai mūs nemeklēja?”

“Nē, visi noņēmās tikai ar mani,” Bumbiņa lielīgi pakliboja.

“Bet pēc tiem šāvieniem?”

“Vai tie blīkšķi bija šāvieni?” zēni brīnījās. “Mums tanī Ļembastā¹⁵ izklaustījās tikai kā pātagas plīkšķināšana.”

¹³ Krauja: stāvs krasts, nogāze.

¹⁴ Satuntuļot: sagērbt, satīt siltās drēbēs.

¹⁵ Ļembasts: tracis.

“Ō, jūs esat gan varoņi, ja šautenes rībiens jums tikai tāds plīkšķītis,” kaņavīri brīnījās.

“Varbūt vagoni un grava lielo troksni noslāpēja,” Diegs nu, mazliet sakaunējies, taisnojās.

Bet kaņavīri tā kā tā zēnus uzlielīja.

“Frontē par tādu numuru, kā šodien izstrādājāt, jūs dabūtu Bruņinieku krustu¹⁶ ar ozollapām, šķēpiem un briljantiem,” viņi sacīja.

Tāda atzinība zēnus ļoti iepriecināja.

Bet slimais sāka taustīt ievainojumu.

“Te jums būs tīras saites,” Bumbiņa sniedza apsējus, ko raisīja no savas kājas. “Man vairs nevajadzēs,” viņš teica.

“Droši,” Diegs apstiprināja. “Viens sargs pēc tiem blīšķiem patiesībā pieskrēja gan un kaut ko uztraucies pārējiem stāstīja. Bet tad lokomotīve sāka pūst un kustēties. Tie atmeta ar roku, visi uzlēca uz savām platformām un aizbrauca. Kas jūs vairs meklēs?”

Gūstekņi, kas bija dienējuši gaisa izpalīgos, pateicīgi paskatījās uz zēniem. Viņi nu bija brīvībā.

¹⁶ Bruņinieku krusts: goda zīme vācu armijā (Dzelzs krusta pakāpe).

Laiks

*Šūpojiet mani, Daugavas viļņi;
Krustā dziļi es ievelku elpu,
Dzirdams vēso rudeņa¹ gaisu.
Vēja sagrieztas, vītušas salnā,²
Peld man garām ozola lapas.
Daudz, ak, daudz ir vītušu lapu,
Kuņas atrautas dzimtenes kokam!
Tālu klīst mūsu dēli un brāļi,
Sūri vergojot svešajā zemē.*

*Kad tos dzimtenē atpakaļ vedīs
Saulē vērsta likteņa straume?
Laika upi skrienot es dzirdu,
Minūtes sadužas gaisā kā smiltis,
Pildot tāles ar sīcošu skaņu.
Laika upe, varena upe,
Aiznes valstis un karaļu troņus...
Bet pēc ziemas tā vasaru atved:
Pavasār's māj mums ar pūpolu zaru.*

¹ Rudeņa - rakstu valodā: rudens.

² Salna: sarma, īslaicīgs sals.

*Tik miers, tik miers mums dvēselē
Dod apskaidrotu dzīvi.*

Ē. Ādamsons

Rud. Blaumanis

Andriksons

“Viens saimnieks ar jums vēlas runāt, baronlielkungs.”

“Kas tas ir?”

“Klaucēns.”

“Tā. Es iešu... Ko viņš grib?”

“Es nezinu, baronlielkungs. Viņš nestāsta.”

“Labi.”

Slaikais sulainis nedzirdami nozuda no kabineta, un barons avīzē vēl brītiņu lasīja tālāk. Tad lapa nočaukstēja, un viņš piecēlās. Bāls aiz karstuma viņš piegāja pie augstā loga, kuŗa markīze¹ bija dziļi nolaista, un atvēra to mazdrusiņ. Gluži vai krāsns svelme viņam no ārienes vira pretim. “Briesmīgi,” viņš nomurmināja, aizvēra logu atkal ciet un piegriezās dārgajam barometram, kas jau nedēļām uz “sausu” vien rādīja. Arī tagad ne mazākās cerības! Barons savieba seju un tuvojās lēniem soļiem galdiņam, uz kuŗa melnā marmora

¹ Markīze, markīze: audekla jumtiņš ārpusē virs loga saules staru atvairīšanai.

virus stāvēja plata sudraba bļoda ar caurspīdīgiem ledus gabaliņiem un sifona² pudeli. Šnākdams vēsais zelteņa³ ūdens ietecēja slīpētā glāzē, un barons dzēra.

Tad viņš iegāja ēdamistabā.

Pilī nebija sevišķas runājamās istabas zemniekiem, un tādēļ barons ar tiem satikās koridorā. Tā tas bija noticis viņa tēva, tā viņa tēva tēva laikos. Barons gan nāca no galvaspilsētas, zemes smalko ieražu augstskolas, un viņa pašciņa viņam iesākumā nebija atļāvusi pa pus un pa veselām stundām sarunāties ar saviem zemniekiem ejā, kur vējš vilka cauri un istabas meitas un sulainis katru vārdu varēja noklausīties. Bet ēdamistabā, kurp viņš pirmajā laikā zemniekus bija licis aicināt, tie atstāja grūti aizdzenu zābaku ziedes, siena un mītrā vietā stāvējušu drēbju smaku, tā ka līdz sevišķas istabas ierīkošanai bija jāpaliek pie tēva un tēva tēva paraduma. Tā viņš arī šoreiz gribēja iziet koridorā, kad atminējās dzirdējis, Klaucēns piederot pie viņa paskolotajiem saimniekiem. Tas tad laikam gan jau bija atsvabinājies no trāna⁴ smakas. Jau nāis lielkungs piedūra pirkstu pie zvana pogas, pēc kam slaidkais sulainis atkal parādījās.

“Ved viņu šurp ēdamistabā!” viņš pavēlēja.

“Jā, baronlielkungs,” sulainis atbildēja, viegli palocīdamies, un izgāja ārā.

Barons aizvirzījās aiz garenā ēdamgalda. Šim vīram galu galā tomēr ar trānu ieziesti zābaki varēja būt kājās, un tādā gadījumā četri soļi attāluma nebija bez labuma. Tad viņš arī vēl ļaudīm ar kaut cik necik izglītības sev neļāva skūpstīt roku. Tātad galds nozīmēja mēmu rokas skūpsta atraidījumu, ja saimniekam bija tik daudz smalkjūtības to saprast. Koridorā barons mēdza roku aizlikt aiz muguras, pie tam laipni sacīdams: “Nevajag, nevajag.” Bet viņš allaž sajuta kaut ko nepatīkamu un pagrūtināja tādēļ cik spēdams šādu skatu atkārtosanos.

Pēc maza brīža atvērās durvis, un vienkārši, bet godīgi ģērbies vīrs ienāca un palika pie durvīm stāvam.

² Sifona pudele: p. ogļskābiem dzērieniem ar ierīci to izlaišanai pa cauruli.

³ Zelteris: ar ogļskābi bagāts ūdens.

⁴ Trāns: eļļa, ko iegūst no valzivīm un dažām jūras zivīm.

“Labdien, cienīts baronlielkungs!”

“Labdien!”

Sveicinājums skanēja ļoti pieklājīgi, tā atņemšana laipni. Kungs un nomnieks ieskatījās viens otrā. Barons raudzījās saules nodegušā, veselīgā, glītā zemnieka sejā, kuņģī bija lasāms spēks un pašapziņa, saimnieks — smalkos baltos vaibstos, lielās, laipnās acīs un uz muti, kas ļāva noģīst,⁵ ka tā radusi pavēlēt.

“Jūs esat Klaucēnu saimnieks Andriksons?” sacīja barons.

“Jā, cienīts baronlielkungs.”

“Man prieks jūs redzēt, Andrikson. Esmu jau par jums dzirdējis. Jūs esat krietns, uzcītīgs saimnieks.”

Andriksons nokaunējās un nomurmināja kaut ko pie sevis. Tad viņš sacīja:

“Jāstrādā ir, baronlielkungs, citādi šais laikos neiet.”

“Jā, iet grūti,” barons atbildēja. “Ir grūti laiki tikpat mažiem, kā arī lieliem zemkopjiem... Vai jūs jau ilgi Klaucēnus valdāt?”

“Mans tēvs nomira priekš divi gadiem, cienīts baronlielkungs.”

“Nu, tad jums ir diezgan laika bijis, tad no viņa labi esat varējis iemācīties saimniekot. Kā tad jums iet?”

“Cienīts baronlielkungs man atļāvis atbildi uz šo jautājumu.”

“Par ko?”

“Tādēļ, ka es baronlielkunga priekšā negribētu būt... rādītis par nepateicīgu. Baronlielkungs mums šopavasār atļāvis divi rubļi no dāldeņa,⁶ tad jau jūsu priekšā nedrīkst sūroties par sliktām cerībām uz rudens plauju.”

“Vai tad jūsu lauki stāv slikti, Andrikson?”

“Lietus nelīst, baronlielkungs. Un man turklāt gandrīz māla zeme vien ir.”

“Tā, tā... hm. Bet lauki vēl var atžirgt. Mums tagad ir ilgi sauss un karsts laiks bijis, ka katru dienu pārkonu drīkstam sagaidīt. Šodien, zināms, tas vēl neuznāks,” viņš nobeidza smaidīdams, barometra pareģojumu atcerēdamies.

⁵ Noģīst: nojaust, noprast.

⁶ Dālderis: zemes vērtības vienība, kas ietvēr ne vien zemes platību, bet arī tās labumu.

“Derēt jau tas lietus gan derēs, bet visu atlabot tas vairs nespēs, baronlielkungs.”

“Tas ir slikti,” barons atteica. “Tas ir slikti, Andrikson. Bet jūs sakāt, jūs neesat nācis, lai tādēļ pie manis sūdzētos. Kas tad jums cits ir ko teikt, mīļo Andrikson?”

“Cienīts baronlielkungs...” sacīja saimnieks, norāva valodu un pārtvīka vispār sejai.

“Runājiet tik gluži droši, Andrikson! Esmu tak saviem saimniekiem jau rādījis, ka man labi nodomi ar visiem. Bet jūs, kā tā vīra dēlu, tā saimnieka, ko mans tēvs vienmēr pie-skaitījis pie saviem labākajiem ļaudīm, jūs es katrā laikā it sevišķi aizstāvēšu. Tas ir, ja jums kādas aizstāvēšanas vajadzīgs. Man liekas, jūs esat savā tēvā atsities.⁷ Vismaz jūsu izskats to liecina. Kas jums ir? Runājiet bez kaut kāda lieka... runājiet bez bailēm!”

Saimnieks bija vienas rokas pirkstus savilcis dūrē un berzēja to mechaniski pie otras rokas delnas.

“Cienīts baronlielkungs,” viņš sacīja, “man jāžēlojas par jūsu mežkungu.”

“Par mežkungu? Ko tad tas?... Vai viņš liedzas jums kaut ko dot, kas jums vajadzīgs?”

“Viņš draud, ka mani apsūdzēsot pie tiesas.”

“Nu, nu! Kāpēc tad?”

“Tādēļ, ka es nelikumīgā kārtā esot cirtis ozolus.”

Barona stāvs gandrīz par nemanāmu mazumu tapa stingrāks.

“Ko? Ko?” viņš prasīja. “Jūs esot ozolus cirtis! Kā viņš pie šāda apgalvojuma nācis? Vai tad jūs esat cirtis?”

“Cienīts baronlielkungs... jā. Bet ne nelikumīgā kārtā.”

“Klausait, klausait, Andrikson! Kur tad jūs tos ozolus esat cirtis?”

“Kur citur kā sava paša tiesā.”

Barons pacēla savas skaidrās acis pret zemnieku un paskatījās viņā vienu acumirkli jo cieti.

“Savā paša tiesā? Un tad jūs sakāt, tas neesot nelikumīgā kārtā noticis?” viņš tad lēnām runāja. “Jūs tak pazīstat savu kontraktu.⁸ Jūsu kontraktā nav neviena punkta, kas jums at-

⁷ Tēvā atsities: izskatā vai raksturā līdzīgs tēvam.

⁸ Kontrakts: rakstveida līgums, abām pusēm vienojoties par tiesībām un pienākumiem.

ļautu vienu vienīgu apsīti nocirst bez muižas atļaujas. Kā nu vēl ozolus! Tādēļ, ja jūs esat cirtis, tad jūs to esat pret likumu darījis.”

“Cienīts baronlielkungs, tā gan tā lieta izliekas. Bet ja jūs man atļaujat to izskaidrot... tad... tā baronlielkungam rādīsies pavisam citāda.”

Pār barona seju nolaidās it kā ēna.

Labāko, šķīstāko nodomu vadīts, viņš ierēdņa karjēru⁹ bija atstājis un atnācis uz zemēm, lai saviem simt piecdesmit saimniekiem būtu priekšzīme, padoma devējs, palīgs, apsargātājs. Slimodams viņa tēvs bija vairāk gadu uzturējies svešās zemēs, pa tam muižas pārvaldīšanu uzticēdams kādam neapzinīgam radniekam. Ko šis vīrs ar savu pārlicēgo stingrību pret zemniekiem bija noziedzies, to jaunais dzimtkungs¹⁰ bija apņēmis griezt par labu. Viņš nebija klausījies brīdinošās balsīs, kuŗas viņam Baltezera pagasta ļaudis bija tēlojušas par stūrgalvīgiem, patvarīgiem, par tādiem, kas ar vecā dvēseļu gana¹¹ pārāk lielu laipnību un paļāvību izlutināti. Viņš bija turējis prātā līdzību, kuŗā stāstīts par saules un vētras derību, un bija atnācis uz savu tēvu pili ar uzvarētāja apziņu. Nu viņš cīņu redzēja iesākamies. Nē, tā jau bija sākusies. Tais pāra mēnešos, kopš viņš savu mantojumu saņēmis, viņam bija uzrādīta viltota kvīts par nomaksātu nomu, un viens mežsargs bija pienāķts kukuļu ņemšanā. Tad arī vēl kāds saimnieciņš no cepļa bija nozadzis divus vezumus ķieģeļu. Nu viņa labvēlībai laikam atkal bija gaidāms jauns pārbaudījums.

“Runājiet!” barons sacīja, laipnu balsi paturēdams.

“Cienīts baronlielkungs man atļaus, ka iesāku ar veciem laikiem.”

“Runājiet, runājiet!”

“Man jāpiemin klausības¹² laiki. Kad tos norūķēja¹³ un rentes¹⁴ maksāšana uznāca, tad Klaucēniem bija vairāk mežu

⁹ Ierēdņa karjēra: darba gaita ierēdņa darbā.

¹⁰ Dzimtkungs: muižas īpašnieks, kam pieder dzimtļaudis.

¹¹ Dvēseļu gans: mācītājs.

¹² Klausības (klausītu laiki: laikmets pēc dzimtbūšanas atcelšanas, kad zemnieki gan bija ieguvuši brīvību, bet zeme viņiem nepiederēja. Par tās lietošanu bija jāiet muižas darbos (klausās).

¹³ Norūķēja: atcēla, izbeidza.

¹⁴ Rente: naudas atlīdzība par zemes lietošanu.

un krūmu nekā tīrumu. Tā tas bija gandrīz visur, un tā tas nevarēja palikt. Bija jāmaksā rente. Bet no tik maziem laukiem — kur to ņemt! Tādēļ mirušais baronlielkungs saimniekiem mežus atļāva nocirst un druvas palielināt. Ik pavasarus cirta un dedzināja līdumus, un sēja miežus. Tā tas notika daudz gadu. Tad līšanu aizliedza.”

“Jā,” barons piemetināja, “līdumu līšanu, kā arī nocirstānu pa vienam kokam.”

“Tā ir, cienīts baronlielkungs. Bet līdumu laikos mans tēvs savos līdumos visus ozolus atstājis nenocirstus. Neatmiņos — toreiz gan biju vēl tāds mazs puika — ka viņš arī vienu vienīgu būtu nocirtis, kaut gan tas bija atļauts. Daži bija vēl diezgan tievi. “Tie lai dēlam aug,” viņš sacīja. Atgadījās arī resni. “Tie pušķo tīrumu,” viņš smējās. “Lai stāv vien, kad vajadzēs, gan paņems.” Tā tie koki ir palikuši dzīvi, un dažs no maniem tīrumiem tagad izskatās kā ozolu dārzs.”

“Un no šiem ozoliem jūs esat cirtis?”

“No šiem, cienīts baronlielkungs. Visi tie jau sen būtu sadedzināti malkā vai citādi kā izlietoti, ja mans tēvs tos nebūtu aiztaupījis. Es lūdzu neļauties, kad uzdrīkstos sacīt, ka es... tādā kārtā... sava paša ozolus uz jūsu zemes esmu cirtis. Es tos no sava tēva esmu mantojis.”

Barons atspiedās viegli pret spīdošās bufetes¹⁵ stūri, un stingruma līnijas ap viņa muti tapa vairāk redzamas. Ko šis cilvēks darīja? Vai viņam bija tik aprobežots zemnieka prāts, ka tas sava tēva sen zudušās un noilgušās tiesības vēl turēja par dzīvām un sev derīgām? Jeb vai tas bija tikai zemnieku viltus, kas viņam tā lika runāt? Un kāpēc viņš taisni tagad ozolus bija nocirtis? Vai viņš Baltezeru īpašnieku maiņu nebija gribējis izlietot sev par labu? Tādi gadījumi allaž savienoti ar mazām jukām un nenovēršamu nolaidīgāku saimniecības un vispārēju uzraudzību.

“Kādēļ jūs tos kokus necirtāt, kamēr mans tēvs vēl bija dzīvs?” barons jautāja. “Viņš to lietu zināja. Kāpēc jūs taisni tagad cirtāt?”

“Man to koku taisni tagad vajadzēja, baronlielkungs.”

“Kādam nolūkam?”

“Esmu sev ratus Rīgas braukšanai un divi darba ratus pa-

¹⁵ Bufete: šai gadījumā — ēdamistabas skapis trauku glabāšanai.

sūtinājis.”

“Tātad jūs tik daudz vien esat cirtis, cik šiem trim ratiem nepieciešami vajadzīgs. Ko tad šādiem ratiem taisa no ozola? Sānu galdus tak liek no dēļiem, no egles.”

“Galdus un dibenu no dēļiem, cienīts lielkungs, spieķus,¹⁶ rumbas, ratu lokus turpretim no ozola, oša un gobas.”

“Tā. Un jūs tikai šiem trim ratiem vajadzīgo materiālu esat nocirtis?”

“Cienīts baronlielkungs... man jāsaka... tur... ir vairāk koku nocirsts.”

“Vairāk?”

Barona bālajos vaigos sakāpa smalks sārtums. Tātad vienkārša, bezkaunīga koku zādzība! Un tas cilvēks tur viņa priekšā ar goda vīra seju negribēja atzīties un stāstīja tādēļ labi izdomātu pasaku... Barons iegāja savā kabinetā un izdzēra lēnām glāzi zelteņa. Kad viņš atgriezās atpakaļ, sārtums no viņa sejas bija nozudis.

“Klausieties, Andrikson, mēs abi esam prātīgi cilvēki! Kādēļ tad nu tādus likumus? Atzīstieties klaji, ko esat darījis! Es zinu, zemnieks mežu arvien vēl uzskata par tādu... tādu vispārīgu īpašumu, no kuŗa tas bez soda drīkst savu daļu ņemt. Jūs esat skolā gājis, bet vecais Ādams, tas ir vecais ieradums, gul arī pa daļai jums vēl kaulos. Šāda lietas uzskatīšana jūs ir novedusi pie padarītās nepareizības. Nepataisait to manā priekšā vēl lielāku, gribēdams to aizstāvēt un apsegt! Izsakait skaidri, jūs esat tos ozolus zadzis!”

Bija tā, it kā barona pēdējais vārds nebūtu bijis vārds vien, bet vārds un sitiens reizē. Ar manāmu rāvienu saimnieka galva atrāvās atpakaļ, un viņa seja tapa ļoti bāla.

“Baronlielkungs,” viņš pēc brītiņa sacīja stomīdamies un skatījās cieti baronā, “baronlielkungs... tas ir... vārds... ko es... nevaru pieņemt.”

“Tur es jums nekā nevaru līdzēt, mīļo Andrikson. Viss jāsauc īstā vārdā... Par cik rubļiem tad mežkungs nocirstos kokus novērtējis?”

Andriksons klusēja.

“Par trīs simtiem,” viņš tad lēnām atbildēja un pielika, “ja tā lieta iet caur tiesu.”

¹⁶ Spieķi: šai gadījumā — koki, kas iet no riteņa centra (rumbas) uz loku.

“Ā! Trīs simti!... Nu, es ceru, mēs tiksīm arī bez tiesas galā.”

“To es arī ticu, cienīts baronlielkungs.”

Barons pārdomāja. Kā viņam šai gadījumā vislabāk bija jāizturas? Pēc takses sodīt viņš negribēja. Saimnieks galu galā tomēr varbūt bija bijis pārliecināts, ka viņam uz tiem ozoliem tiesības. Barons tik daudz laba par veco Andriksonu bija dzirdējis, un dēls izskatījās tik godīgs. Vai šai gadījumā samaksa pat pēc vienkāršas takses nebija par daudz? Bet pārāk mīksts viņš gan arī negribēja izrādīties — principa dēļ. Bez tam viņš acumirkli nezināja, cik pēc vienkāršas takses Andriksonam būtu jāmaksā.

“Nu, ko jūs domājat, Andrikson, kā lai es jūs sodu?” vaicāja barons un skatījās savām skaidrajām acīm zemniekā, kuŗa uzaču starpā bija ieradušās divas dziļas grumbas.

“Cienīts baronlielkungs būs tik žēlīgs un uzskatīs šo lietu tā, kā es to jums priekšā liku. Es pazemīgi baronlielkungu lūdzu.”

“To es nevaru, to es nevaru, Andrikson. Apdomājiet jel pats! Ja jūs vēl trim ratiem vien būtu cirtis. Bet jūs esat vairāk cirtis! Par ko un kādai vajadzībai jūs cirtāt vairāk?”

Barons nenovērsa acu no Andriksona, un šis par velti nopūlējās nenosarkt. Viņš nodūra uz acumirkli acis, bet sacīja tad cietā balsī:

“Es negribētu baronlielkungam nekā slēpt. Gribēju tos citus kokus pārdot. Paslepšus es to tādēļ darīju, ka baronlielkungs man tak ne mūžam arī neviena vienīga kociņa nebūtu atļāvis nocirst.”

“Tā... Tā, tā. Kā tad jūs to tik skaidri varat zināt, Andrikson?”

“Lai cienīts baronlielkungs man atļauj pretim vaicāt: vai jūs būtu man tos ozolus devuši?”

Barons tapa nervozs. Viņš tā tik jauki bija izdomājis, kā ar zemniekiem apieties. Ar “vienkāršajiem” tēvišķīgi, ar “izglītotajiem” kordiāli.¹⁷ Pie tam viņš droši sagaidāmo formu un takta¹⁸ trūkumu augstsirdīgi bija gribējis laist pār galvu. Patiesībā viņam tas nācās grūti. Viņš savā muižā jutās

¹⁷ Kordiāli: atbilstoši pareizai formai.

¹⁸ Takts: šeit smalkjūtība, pieklājība.

kā lielkungs, kā grandseņors,¹⁹ ko dziļi aizkāra viņa cieņas neievērošana. Teorijā viņš inteliģento muižnieku nostādīja līdzās inteliģentam zemniekam, īstenībā gadu simteņos sakrātais, no tēvu tēviem mantotais lepnums un no šī lepnuma dzimusi nicināšana runāja stiprāk nekā prāta balss. Barons savilka pieri.

“Jūs nerunājat ar mani pieklājīgi, Andrikson,” viņš sacīja stingri. “Kas būtu noticis vai nebūtu noticis, par to mums tagad nav jāstrīdas. Mums tagad jārunā par to, kas ir noticis. Nenokļūstiet, lūdzu, no lietas ar nevajadzīgām jautāšanām!” Barons izrunāja pēdējos vārdus gandrīz ar dusmām, kuņu iemesls pa daļai bija meklējams dabiskā saīgumā par Andriksona vārdiem, pa daļai neskaidrajā sajūtā, ka viņš kokus laikam nebūtu vis devis.

“Es lūdzu baronlielkunga piedošanu, es baronlielkungu nebūt negribēju sadusmot,” saimnieks sacīja. “Bet man tak savā labā jārunā. Mežkungs man tos ozolus nebūtu nozīmogojis,²⁰ ja es būtu prasījis. Tēvs tos man aiztaupījis un līdz ar māju atstājis. Tātad man slepeni bija jācērt. Man tas ir jāsaka, un pie tā man jāpaliek.”

“Tātad jūs neatzīstaties, ka esat vainīgs?”

“Cienīts baronlielkungs, kas man mana tēva aiztaupīts, man mana tēva atstāts, tas ir mans — tāpat kā tas ir jūsu, ko jums mirušais baronlielkungs sakrājis un atstājis.”

Šis drošais salīdzinājums baronam atņēma pacietību. Ātriem soļiem viņš iegāja kabinetā ar nodomu Andriksonam vairs neteikt ne vārda, pazvanīt un ar sulaini paziņot, lai viņš aiziet. Bet viņš apdomājās, izdzēra no jauna pusglāzi aukstā ūdens un meklēja pēc meža takses. Nevarēdams to atrast, viņš atkal izgāja ēdamistabā.

“Mežkungs tos ozolus novērtējis pēc soda takses par trīs simt rubļiem. Jūs man samaksāsiet simt rubļu, Andrikson,” viņš sacīja mierīgi un strupī.

Andriksons stāvēja turpat, kur stāvējis, stīvs un mēms, un spieda spēcīgi kreisās rokas pirkstus ar labās rokas pirkstiem.

“Cienīts baronlielkungs mani tiešām tur par zagli?” viņš sacīja drebošā balsī.

¹⁹ Grandseņors: dižciltīgais.

²⁰ (Ozolus) nozīmogot: apzīmēt ar sevišķu zīmi, ka tie atļauti ciršanai.

“Jūs tak dzirdat cenu!” barons izsaucās aizrētās dusmās. “Es jūs nesodu kā zagli. Es pret jums iztuos kā pret pircēju. Jūs no manis tos kokus pērkat!”

“Cienīts baronlielkungs, kā es vēl kaut ko varu pirkt, kas manās rokās atrodas! Vai nu es drīkstēju tos kokus cirst, un tad man nekas nav jāmaksā, vai es tos nedrīkstēju cirst, un tad es esmu zaglis.”

Barons soļoja pa ēdamistabu divreiz uz labo un divreiz uz kreiso pusi un palika tad atkal pie bufetes stāvam, tās vēsās plates malu ar saviem baltajiem, slaikajiem pirkstiem apņēmdams.

“Klausaities, Andrikson, tagad man ar jums jārunā tā, ka jūs mani saprotat. Es jūs nevaru par tādu muļķi turēt, ka jūs nevarētu saprast, ko esat izdarījis. Ar nodomu jūs balstāties uz tiesībām, kādu jums nav. Jūs to it labi zināt. Jūs zināt ļoti labi, ka jūsu tēvam atļauja dota tikai vienai reizei un ne uz visiem laikiem. Ja jūsu tēvs tai vienā reizē, kad atļauja bija, kokus nav nocirtis, tad viņš šo atļauju velti dabūjis un pazaudējis. Jūs šo atļauju nekādi nevarējāt mantot. Tādas tiesības nepāriet no tēva uz dēlu. Jūs esat pret likumu darījis un, ja es jūs pēc likuma nelieku sodīt, tad nepateicieties nekādām tiesībām, bet vienīgi manai žēlastībai.”

Pār Andriksona seju pārlaidās it kā zibsnis, viņš salika rokas un berzēja spēji īkšķus vienu pret otru. Tad viņš sacīja lielā uztraukumā:

“Cienīts baronlielkungs nenodod mani likumam, bet pazemo mani tomēr. Zinu gan, ka likums ir pret mani. Tas ir visiem taisīts un nevar šodien tāds būt un rītu tāds. Bet ja likums pret mani, vai tad baronlielkungam arī pret mani vajag būt? Šai reizei baronlielkungs pats var likumu taisīt. Vai es baronlielkunga priekšā esmu vainīgs vai ne? Baronlielkungs saka, ka esot. Par ko? Tādēļ, ka baronlielkungs man netic. Citādi man nekas nebūtu jāmaksā... Ko lai daru? Varu tikai apgalvot, ka mans tēvs bija godīgs cilvēks, kas savu īpašumu ne ar kapeiku no svešas mantas nav pavairojis. Un es esmu apņēmies staigāt viņa pēdās. Jā, baronlielkungs, es jums varu apzvērēt, ka viss tā ir, kā jums esmu stāstījis! Es zināju, ka zogu. Jā, to es zināju. Bet es ticēju un ticēju, ka sava paša esmu zadzis. Jo ne jums — nevienam citam kā vienīgi man vecais Klaučēns atstājis tos ozolus, kas citādi jau sen būtu sadeguši pelnu pelnos!”

Barons pagriezās, piegāja pie loga un skatījās laukā uz sarkani ziedošu pelargoniju dobi. Cilvēka balsī ir skaņas, kas, ja tās ietriecas, piespiež ticēt. Šādā balsī Andriksons bija runājis. Barons bija pārliecināts. Bet vai viņš drīkstēja atzities? Vai drīkstēja Andriksonu atstāt pilnīgi nesodītu? Kādas sekas šādai laipnībai būtu? Vai tas nebūtu pamudinājums pārējiem saimniekiem postīt savus mežus un tad atsaukties uz Andriksonu, tādu pašu žēlastību sev prasot? Nepārredzama virkne ķildu un likūma pārkāpumu stājās barona gara acu priekšā... Jeb lai viņš Andriksonam piedotu un piekodinātu klusēt? Tāda slepenība nesakrita ar viņa stāvokļa cieņu. Bez tam Andriksons soda naudas augstumu jau bija dzirdējis, un barona ieradums bija palikt pie reiz izteiktā vārda. Nē, neatlika tiešām nekā cita, kā Andriksonam likt maksāt. Baronam bija žēl, bet tam tā vajadzēja notikt.

Ātri viņš atkal apgriezās.

“Andrikson, jūs man tagad atnesīsit piecdesmit rubļu. Tos otrus piecdesmit — pēc sešiem gadiem.”

Šos vārdus runādams, barons nodomāja, ka seši gadi esot garš laikmets, kuŗā gan izdevība gadišoties šo summu kaut kāda niecīga iemesla dēļ no parādu grāmatas izdzēst.

Andriksona druknais stāvs likās mazdrusciņ saplokam. Viņš uzmeta baronam nāvīgi aizvainotu mirkli un sacīja aizrautā balsī:

“Baronlielkungs, tātad jūsu priekšā esmu un palieku zaglis. Labi. Tad nododiet mani arī likumam. Tie pāra simti rubļu mani nespiedīs kārt ubagu tarbu savā kaklā. Lai tie aiziet, kur tik daudz citu simtu saguluši. Es atsakos no jūsu žēlastības, baronlielkungs.”

Barons sašaurināja mazliet acu vākus, pacēla mazliet galvu un paskatījās runātājā ar skatu, kas skaidri sacīja: “Tārps.” Nekas neatsaldē cilvēku no cilvēka ātrāk un pilnīgāk kā spītīgi atraidīta labvēlība.

“Kā jūs gribat, Andrikson, kā jūs gribat,” viņš noteica vēsi un veikaliski un atstāja gausiem, cienīgiem soļiem ēdamistabu. Bet kabinetā viņš domās atkātoja Andriksona vārdus: “Kur tik daudz simtu saguluši... Es atsakos no jūsu žēlastības, baronlielkungs... Nu, paga, puis, es tev!...”

Barons nosēdās un paņēma atkal avīzi rokās. Bet viņš tur cita nekā neatrada iekšā kā: “Kur tik daudz citu simtu saguluši. Es atsakos no jūsu žēlastības, baronlielkungs...” Spēji

viņš uzspieda uz zvana pogas un pavēlēja ienākušajam sulainim atsaukt mežkungu.

Pa tam Andriksons bija atstājis ēdamistabu, paņēmis eļļu savu cepuri un izgājis ārā saules svelmē. Viņš bija tik pilns sātīgu dusmu, ka nemaz neievēroja, kurp gāja. Tikai, kad viņu apņēma spēcīga sveķu smarža un panesams gaiss, viņš atjēdzās, ka bija Baltezeru muižas silā un ceļā uz māju.

Labu gabalu slaiko, gaļo egļu ēnā nogājis, viņš ceļmalā apsēdās uz kāda celma.

Tā tad nu bija barona daudzīnātā laipnība... Trīs simti rubļu... Zaglis... Viņu, vecā Andriksona dēlu, sodīja kā zagli... Viņam neticēja... Viņš zvērēja, un viņam neticēja! Nē, tas nevarēja būt. Baronam vajadzēja ticēt, tā lieta tak bija tik skaidra. Bet viņam gribējās tās naudas, tas bija tas āķis. Viņš aizlīda aiz neticības, gribēdams tos simt rubļus dabūt. Bija jau tik viegli pasacīt: "Andrikson, tu esi pret likumu grēkojis," kad uz sava paša likumu krūtīs negribēja klausīties.

Viņš piecēlās un soļoja tālāk. Par spīti visam uzbudinājumam viņš sajuta izsalkumu. Viņam iekrita prātā, ka šorīt mājā sieva viņam bija piedāvājusi sieru un ka viņš to un pīpi uz galda bija aizmirsis, ka viņa bija brīdinājusi, lai nepārsteidzoties, un ka viņš droši bija atbildējis, lai nebīstoties, viss izešot labi. Ko nu viņš mājā lai sacītu? Vai viņš nebija pārsteidzies? Vai nebūtu bijis labāk samaksāt tos simt rubļus? Viņam ienāca prātā sakāms vārds: neej ar stipru lauzties, nedz ar bagātu tiesā! Vai tagad vēl visu nevarēja griezīt par labu?... Nē, nu bija par vēlu, viņš baronu bija sakaitinājis, bija viņam ar lepnumu stājies pretim, un to nevarēja izdzēst no viņa atmiņas... Bet, ja arī barons būtu gatavs piedot, viņš tak nevarēja iet lūgties! Viņš jau tad būtu atzinies par vainīgu, un viņš nebija vainīgs! Itin nemaz ne?... Nē, jeb vai arī tikai tik daudz, cik vainīgs vīrs, kas savā vaļā sprukušo kumeļu izved no kaimiņu kūts, to nepaziņojis. Jā, tā tas bija, gluži tā. Andriksons nožēloja, ka viņam šis jaukais salīdzinājums barona priekšā nebija iekritis prātā. Bet to jau varēs iepīt tiesai dodamās atbildēs. Bet tur barons viņu nedzirdēs, un tiesa viņam tomēr nospriedīs sodu... Trīs simti rubļu... Liela nauda. Un, kad īsti apdomāja, tad Andriksons tos neņēma no savas kabatas vien, bet atvilka tos līdzīgā kārtā tik-

pat savai sievai, kā arī bērniem. Neizsakāms rūgtums pārņēma Andriksonu.

Andriksons gāja tālāk. Saule pa zaru starpām uzspīdēja uz ceļa, sveķi smaržoja, šad un tad ieskanējās kāda putna sau-ciens. Verstīm tālu izplatījās sils. Tas aptvēra sūnainas, purvīgsnējas vietas, vairāk alogu,²¹ šauru, sirpim līdzīgu ezeru, lielus izcirtumus, pilnus dažādas sausas lauznas,²² lazdu krūmu, avenāju,²³ virsāju.²⁴ Varēja redzēt, ka arī silam ilgāku laiku bija trūcis kunga un pārrauga.

Andriksons silu pazina ļoti labi. Puika būdams, viņš ogu laikā gandrīz ik svētdienas uz to bija atnācis. Neatradās jau arī Klaucēni no sila nekādā lielā tālumā. Tagad bija mellenes, avenes un spradzenes²⁵ gatavas, un viņa bērni viņa vietā apmeklēja silu.

Ceļmalā stāvēja kuplas melleņu mētras. Andriksons labprāt pa tām būtu paogojis, bet tās bija gluži pelēkas noputējušas. Viņa izsalkums auga, līdz ar to viņa saīgums. Apspiestas nožēlošanas jūtas urbtin urbās pa viņa dvēseli, un viņa domas tapa arvien netaisnākas pret baronu. Uzreiz viņa sirdī iedegās vēlēšanās: kaut es viņam varētu atriebties!

Bet tas nebija iespējams. Barons stāvēja par daudz droši un par daudz augstu, lai viņš to kaut kādi sāpīgi varētu aizķert...

Lielam, platam izcirtumam ceļa kreisajā pusē gandrīz jau gaŗām ticis, Andriksons atpstājās. Še viņš, zēns būdams, bieži bija apkārt skraidelējis. Vai pa vecam ieradumam nebija jāaiziet un tur viņā galā jāapskatās, vai pie tā milzīgā lazdu krūma arvien vēl avenes neaug? Jeb vai tur pie tās gaŗās priedes ar plāno galotni un dīvaini izlocīto gaŗo, sauso zaru? Bet kas tas bija?.. Dūmu mākonis piepeši pacēlās līdz priedei. Andriksons dzirdēja liesmu klusu švirkstēšanu un redzēja, ka vīrs no zemes uzlēca stāvus, pie lazdām noskrēja, vienu nogrieza, atskrēja atpakaļ un kā negudrs zemi sāka pērt. Dūmi izplatījās tālāk, un vīrs sita jo ātrāk. Stīviem mirkliem Andriksons viņā nolūkojās. Tad viņš ātri pagriezās

²¹ Alogs: avots.

²² Lauzna, lauza: vētras lauzti, izgāzti koki.

²³ Avenājs: aveņu audze.

²⁴ Virsāji: viršu audze.

²⁵ Spradzenes: ogas, līdzīgas zemenēm.

uz labo pusi, aizsteidzās ceļam pāri un nozuda aiz krūmiem. Viņš neparko negribēja tapt pamanīts vai palīgā saukts. Ja vīram vienam pašam neizdevās uguni nodzēst — lai tad mežs deg! Lai uguns izposta tā barona mantojumu, kā viņš Andriksona mantojumu iznīcināja!

Ar sīvāko uzmanību saimnieks noskatījās cīņā. Likās, it kā uguns ar savu dzēsēju ķēmos. Drīz tā uzliesmoja pie viņa kājām, drīz daudz soļu tālumā no viņa, drīz viņa priekšā, drīz viņam aiz muguras. Vīrs skraidīja šurp un turp, krustām šķērsām un pēdīgi pēc lielām pūlēm likās uzvarējis. Sviedriem plūstot, viņš nostājās melnas, ērnoti izrobotas salas vidū un raudzījās visapkārt, vai vēl kur nekūpēja. Labu laiku tā stāvējis un skatījies, viņš nosplāvās, izvilka pīpi, uzpīpēja un nodzēsa sērkokociņu rūpīgi ar pirkstiem. Vēl britiņu stāvējis un skatījies, un nekā nepamanījis, viņš aizgāja pa ceļu, pa kuŗu Andriksons bija atnācis.

Šis savā paslēptuvē stāvēja kā sasalis. Vai tad tiešām ne mazākā dzirkstelīte vairs nebija palikusi dzīva? Nē, uguns bija beigta... Bet varbūt taču vēl kaut kur bija dzirkstis, no kuŗām varēja izperināties liesmiņa... Andriksons gaidīja, gaidīja — velti, uguns bija nodzēsta. Sasodītais vecis!... Apdomīgi visapkārt skatīdamies, Andriksons tuvojās ceļam un tad deguma vietai. Mežam vajadzēja degt! Nejaušs gadījums viņam bija rādījis, kā baronam par viņa cietsirdību varēja atriebties! Atriebties, pašam pie tam nemaz neieklūstot nekādās briesmās. Jo vīrs, kas tur aizgāja, izplatīs līdz ar sadegušās zāles grūto dūmu smaku arī domas, ka viņš mežu aizdedzinājis. Viņš dzīvoja muižā, dabūja no barona mazu pabalstu un lasīja vasarā muižai ogas un sēnes.

Andriksons aplaida vēlreiz acis visapkārt, nolūkās,²⁶ uzrāva trīs sērkokociņus ar reizi, piegrūda tos pie sausās zāles un aizsvieda tad sērkokociņus tālu projām. Abās vietās liesmas plūksēdamas uzšāvās gaisā, un Andriksons atkal pārskrēja pār ceļu un iebēga mežā. Viņš gribēja skriet tālāk, bet it kā magnetisks spēks vilka viņa skatus uz izcirtumu. Viņam vajadzēja redzēt, kā dzeltenais velns dzemdēja arvien vairāk dzeltenu, sarkanu, zilganu velniņu, kas ar lielu un aizvien lielāku ātrumu tālāk lēca, lida, lidoja. Taisni uz priekšu, uz

²⁶ Nolūkās: noliecās.

labo, uz kreiso pusi viņi drāzās projām, arvien stiprāku rūkoņu un sprakšķēšanu saceldami. Nebija ne minūte pagājuši, un pusizcirtuma jau stāvēja liesmās. Putni bēgdami pacēlās gaisā, daži apsvildami iekrita ugunī, vārnas ķerca, viens zaķis lieliem lēcieniem pārskrēja pār ceļu... Drīz izcirtums kūpēja un dega. Gandrīz nemanāms vējiņš ugunij deva virzienu. Tā mudījās²⁷ aiz lielajiem kokiem aiz izcirtuma. Ja viss sils izdegtu... To jau viņš bija gribējis! Ar to vēlēšanos viņš uguni kūlai²⁸ bija pielaidis. Lai viss sils izdegtu! Vai viņš to tiešām bija gribējis? Viss sils, kas atradās pa lielākai daļai vēja pusē, piecpadsmit kvadrātverstu dzienu egļu! Viss sils, viss! Šausmīgi! Kas to varēja panest, visu silu redzēt degam! Nē, nē, to Andriksons nebija gribējis. Viņš tik baronu bija gribējis pabiedēt, viņu pamācīt, kā ir, kad sirds svešas netaisnības dēļ saplok, bet visu silu — paldies Dievam, tas jau arī nemaz nevarēja notikt. Jo tur aiz kokiem taisni izcirtumam pretim atradās sirpim līdzīgs ezers, tā līcī ugunij vajadzēja apdzist!

Bet ja liesmas apsitās ap ezera galiem! Tās izplētās tik neticamā ātrumā! Nu jau tās bija līdz izcirtuma vidum, un aizdegās švirkstēdama jaunā egļu ataudze, un nu — nu dzeltenais velns apkampa lielās egles... Nāvīga iztrūcināšanās kratīja Andriksona dvēseli. Viņam likās, ka viņa mati zem cepures slietos stāvu. Ko viņš bija darījis! Ko viņš bija darījis! Ko mežs viņam bija darījis, ka viņš to izpostīja? Skaistais, lielais mežs! Un barons! Vai tad viņš tiešām bija tik slikts, ka tas šādi bija jāsoda? Ak, kādēļ cilvēka roka tai acumirkli nesakalta, kad tā taisījās darīt negantu darbu!

Bet uguns izplatījās arvien tālāk.

Vai Andriksons tanī lai noskatījās, kamēr tā mežu bija pārņēmusi visā tā platumā? Vai silu varbūt vēl nevarēja glābt?... Glābt? Kas? Viņš viens?... Viņš kopā ar daudz citiem. Kopā ar citiem? Viņš lai sauca palīgā pret ienaidnieku, ko pats bija modinājis? Ja viņš to darītu, tad domas, ka viņš tas noziedznieks, vēl mazāk pret viņu varētu sacelties... Tā būtu... Tuvākais cilvēku dzīvoklis bija viņa mājas.

²⁷ Mudījās: kustējās.

²⁸ Kūla: sausa pagājušā gada zāle.

Tā tad turpu! Tās pāra verstis viņš skriešus varēja noskriet. Un viņš iesāka skriet.

Drīz sila pēdējie koki viņam bija aiz muguras, un vasaras dienas svelme viņu atkal sāka tveicēt. Viņš to neievēroja, bet skrēja tālāk. Viņam sviedri aumaļām sāka plūst, un asinis dauzījās pa deniņiem, it kā tās viņam galvu gribētu pārplēst. Sāpīgs spajds spieda acu ābolus gandrīz vai no dobumiem laukā. Bet viņš skrēja tālāk. Mājas tuvumā viņam kājas aizmetās aiz maza akmens, un viņš palika guļam. Viņu pārņēma tādas patīkamas jūtas. Seju novītušā sila zālē spiezdams, viņš nodomāja: lai deg! Man tagad viss viena alga... Ko tur vairs... Esmu tā kā tā pagalam...

Pēc brīža viņš atdabūja savu enerģiju atpakaļ, pacēlās sēdus un skatījās uz silu. Balts, ļoti plats dūmu mākonis vira augšup. Andriksone uzlēca kājās. "Dievs Tēvs," viņš murmināja, "nelaid to liesmu aiz ezera galiem! Dievs Tēvs, Dievs Tēvs!" Tad viņš vilkās tālāk. Pēdīgi māja bija sasniegta.

Pagalmā stāvēja viņa jaunā, skaistā sieva un skatījās uz silu.

"Mežs deg!" viņa uzsauca vīram pa pusei jautātājas, pa pusei vēstītājas balsī.

"Mežs deg," Andriksone atkātoja. "Kur puīši? Ātri! Un meitas un visi!"

"Visi? Vai tad lai visi?... Kungs Tētīt, kāds tad tu izskaties! Par ko tu tā esi skrējis! Lai jel deg! Gan nodzēsīs. Vai baronam meža trūkums! Tavu skriešanu! Seja gluži zila... Būtu labāk paraudzīties, kur bērni."

"Kur bērni! Kur tad viņi ir? Nav mājā?"

"Nē. Aizgāja ogās. Man tāda nemierīga sirds, Kārlēns dažreiz paķeņ sērkokņus. Ka tikai viņi silā kaut ko nav izdarījuši?"

"Vai tad viņi uz silu aizgāja?" Andriksone iesaucās, un viņam bija tā, it kā viņš vairs nevarētu dvašot.

"Kur tad citur, teicās tak iet ogās," saimniece atbildēja.

"Ak Dievs, ak Dievs!"

"Kur tad šie! Sauc jel!" saimnieks kļiedza, pie kam viņa balss pārcirtās un aizsmaka. "Ē, puīši! Ē, meitas! Ē, cilvēki, palīgā, palīgā!"

"Dieva dēļ, nekļiedz jel!" saimniece sacīja satrūkusies. "Kas tev ir? Es gan visus sasaukšu. Vai nu viena egļe mazāk

apsvilst, tas tak viena alga. Ir jau grēks sacīt, bet tiesa ir: no šādas nelaimes ceļas savs labums. Būs ļaudīm kāda pagale lētākas malkas. Atpūties nu, Jāni, ej nu atpūties!”

Viņa aizgāja saimei pakaļ, un Andriksons soļoja pa pagalmu apkārt kā durns.²⁹ Viņš nolaidās uz sola istabas priekšā, piecēlās, nosēdās, piecēlās no jauna un iegāja istabā. Tukšas abas istabas! Tur istabas kaktā maza gultiņa — tukša! Ko viņš nebūtu devis, ja tajā tagad atrastos abi zēni! Baltās galviņas sabāzuši kopā, jaunākais rociņu satvēris dūrē ar īkšķīti uz iekšu... Saimnieks sāka drebēt... Nē, ak nē, — tās domas bija par briesmīgām!

Viņš izgrīļojās atkal ārā un pameta acis uz silu. Dūmu mākonis bija audzis. Kur gan viņa cilvēki kavējās! Ak Dievs, glābšana novilcinās, — tā jau novilcināta!

Beidzot visa saime bija kopā; sameklēja lāpstas un cirvjus, un visi devās, saimnieka pastāvīgi skubināti, uz silu. Saimniece viena pati palika mājā.

“Kad bērnus satiekat, sakait, lai tie neviena acumirkļa ilgāk nekavējas mežā, vai dzirdat? Vai dzirdi, Jāni!” viņa tiem nosauca pakaļ.

Pa tam uguns lieliski bija izplatījusies. Tā bija pār visu ezera līci izplētusies, ezera stūrus apņēmusi un ēdās tagad tālāk, divos zaros dalīta. Pilnīgā nesapratnē Andriksons ar saviem sešiem cilvēkiem stāvēja deguma malā. Ko viņiem ar lāpstām un cirvjiem bija iesākt? Liesmas augsti gaisā lēkāja no galotnes uz galotni, zemē dega sūna un lauza. Vai lai viņi nocirstu pāra koku? Vai lai izraktu kādas asis³⁰ gaŗu grāvi? Tas būtu bijis smieklīgi. Bet darīt tak kaut ko vajadzēja. Un kur bija bērni?

“Steidzies uz muižu, Pēter, un paziņo, ka deg!” Andriksons pavēlēja saņemdamies. “Diezin, vai viņi šo nelaimi šodien citādi jel maz pamanīs. Mēs citi meklēsim bērnus.”

“Bērnus meklēt? Bet bērni jau sen būs mājā.”

“Ja viņi uz māju būtu aizgājuši, tad mēs tos būtu satikuši. Meklēsim vien!”

Neviens vairs nerunāja pretim, jo bērnus tiešām ceļā bija

²⁹ Durns: apmāts, apdullis.

³⁰ Ass: gaŗuma mērs; 1 ass = 7 pēdas.

vajadzējis sastapt, ja tie ar sevišķu līkumu uz māju nebija gājuši. Bet kur tos meklēt? Ja tie dziļāk silā bija ieskrējuši, tad viņi bija drošībā, uguns viņiem nevarēja aizsteigties priekšā. Bet ja viņi līcī bija liesmu aplenkīti?

Šīs briesmīgās domas visiem likās iešāvās galvās, jo visi kā pēc klusas pavēles piegriezās ezera līcim. Andriksona seja tapa pelēka kā zeme. Tā tas varēja būt noticis! Citiem arī iekrita prātā, ka tas varētu būt noticis! Ja viens no viņiem kaut ko būtu iebildis pretim vai pasmējies, tad viņš to būtu sarājis, bet tomēr vēl cerējis, jo cerība smeļas sev spirtumumu pat no tukšākā mierināšanas vārda, bet nu viņam tā bija, it kā viņa kājai katru acumirkli būtu jāpiedužas pie savu bērnu sagruzdūšiem kauliem.

Ar apspiestu vaidu viņš iesāka meklēt. Puiši un meitas izvairījās apdomīgi no vietām, kas vēl kūpēja, Andriksons turpretim nevēroja, kur viņš gāja. Viņš nozuda starp apdegušajiem kokiem un atradās drīz ezera malā. Puikas no svelmes varbūt līdz ūdenim bija atdzīti — varbūt iedzīti ūdenī, jo vietām pat meldri bija apsvīluši. Viņš raudzījās ūdenī, viņš apstaigāja visu ezer malu, līcī — nekā! Viņš atstāja atkal ezeru un griezās atpakaļ pie saviem ļaudīm, kas kārtīgi gar izcirtumu bija izdalījušies un meklēdami tuvojās līcim. Pēdīgi arī viņi ezer malu bija sasnieguši, no bērniem ne vēsts neatraduši.

“Viņi tak būs aizgājuši uz māju,” sacīja kāda meita. “Tik lieli puikas... Es nemaz nesaprotu... būtu jau arī bijis gluži brīnums, ja viņi nebūtu varējuši izglābties.”

“Tad ej, Līz, uz māju un palūko, vai viņi tur ir, un nāc atpakaļ ar ziņu,” saimnieks sacīja. “Ej, ej!”

Meita aizgāja, un citi prasīja, kas būtu darāms.

“Es nezinu,” Andriksons atbildēja noguris. “Meklējiet! Dzēsiet! Meklējiet taču vēl!...”

“Ak saimniek, bērni droši vien būs mājā. Nudie. Tu mūs gluži velti sabiedēji.”

“Vai tu tā domā? Nu jā. Lai Dievs dod! Lai Dievs dod!... Nez, vai viss mežs izdeg?”

“Kas to var zināt? Ja uguns tā trako un cilvēki nenāk, un vētra saceļas... vējš jau pūš.”

“Iesim, iesim!” sacīja Andriksons. “Jālūko dzēst. Darīsim, ko spēsim!”

Viņi atstāja ezeru un uzsāka lielu gabalu leļpus deguma rakt grāvi. Vēl necik tālu netikuši, viņi izdzirda tālumā kliegzam un saucam. Racēji atsaucās, un troksnis tuvojās. Ieradās mežkungs ar pulku muižas ļaužu. Ātri uguns gaitas žīglumu apsvēris, viņš visus ieveda vēl dziļāk silā un nu nōrādīja rokamo grāvi un cērtamos kokus. Viņš pats atkal aizsteidzās projām, lai ar atvestās ugunsšļūtenes palīdzību meža otrā pusē uguni apkaŗotu.

“Kur barons pats?” Andriksona otra kalpone prasīja kādam muižas puikam.

“Viņš palika ziņotājus rīkojam, uz kuriem tiem jājāj. Visu pagastu vēl šovakar grib sasaukt palīgā. Viņš drīz būs te.”

Pēc neliela brīža nāca vēsts no muižkunga, lai viņam divi spēcīgi cilvēki nākot palīgā, zirgs ar ugunsšļūteni pa meža biezumiem nevarot tikt cauri, tā esot cilvēkiem jāvelk.

“Es iešu,” sacīja Andriksons. “Kas vēl nāks?” Viņš skatījās apkārt, un, nevarēdams neviena spēcīgāka ieraudzīt par savu puisi Pēteri, viņš tam pamāja, un abi aizgāja.

Bet arī ar cilvēka spēku bija ļoti grūti šļūteni virzīt tālāk. Zemē gulēja tik daudz sausu zaru un kritumu, koki vietām stāvēja tik biezos pūļos, ka beidzot bija jāatmet domas ar šļūtenes palīdzību kaut ko izdarīt. Taisni, kad mežkungs pavēlēja, lai vairs veltīgi nenopūloties, barons piejāja. Viņš redzēja, ka cilvēki bija gluži slābani no vilkšanas, un ieraudzīja līdzās mežkungam Andriksonu ar sviedrainu, gandrīz pārvērstu seju. Visas dusmas pret viņu bija piepeši kā pūstin aizpūstas.

“Ā, Andriksons,” viņš iesaucās un nolēca no zirga. “Un tik uzcītīgs. Pateicos, Andrikson, par ziņojumu. Tas bija teicami. Paldies.” Un ātriem soļiem barons piegāja pie saimnieka, satvēra viņa nomelnoto roku un spieda to.

“Baronlielkungs... baronlielkungs,” Andriksons stomījās, “es darīju... es darīju... kas... man...”

“To es neaizmirsīšu, Andrikson. Bet atpūties taču! Liekas, jūs par daudz esat strādājis.”

“Ak, es nemaz neesmu piekusis, baronlielkungs, itin nemaz...”

“Na, na, na, nelielaities!”

Mežkungs tagad paziņoja, ka ar šļūteni nekas neesot izdarāms un ka otrā pusē mežam topot rakts grāvis.

Tad lai tur ejot palīgā, barons noteica, un Andriksons aizgāja atkal atpakaļ un raka ar tādu sparū, it kā viņa dzīvība no šī grāvja gaŗuma atkarātos. Par brītiņu pienāca arī barons ar meŗkungu.

“Deguma smaka te jau daudz stiprāka nekā pirmīt, barona kungs,” sacīja meŗkungs. “Mēs maz ko panāksim. Sarkanaĵai hiēnai³¹ pārāk veiklas kājas.”

“Mēs dabūsim drīz palīgus, ziņotāĵi tagad jau vairāk māĵu būs izziņojuŗi,” barons atbildēja un skatījās koku galotnēs. Viņŗ bija bāls, un viņa smalkās lūpas raustījās nervozi.

Tad viņŗ piegriezās strādniekiem, gribēdams tos vēl pamudināt. Te viņŗ ieraudzīĵa, ka vecs vīrs slābani bija atspiedies uz savas lāpŗtas. Barons piegāĵa pie viņa, paņēma lāpŗtu, pateica vecajam pāris laipnu vārdus un pats iesāka rakt.

Tas ļaudīm iedeva jaunu sparū. Tikai Andriksons it kā atlaidās. Viņŗ skatījās ar lielu nepacietību uz to pusi, no kurienes Līzei vajadzēja pienākt, un neredzēja vairs nemaz, kur viņŗ savu lāpŗtu dūra. Pēdīgi Līze parādījās starp kokiem. Viņa izskatījās sasarkusi un apjukusi.

“Bērnu nav māĵā,” viņa sacīĵa klusām, piegāĵusi pie Andriksona.

“Nav?” ŗis iekliedzās. “Mani bērni! Mani bērni!”

“Kas tur ir?” barons prasīĵa, un kāds viņam lietu paskaidroĵa.

Barons pagāĵa nomaļus un pasauca Andriksonu.

“Jūsu bērni izputējuŗi, mīļo Andrikson?” viņŗ vaicāĵa.

“Jā, baronlielkungs,” saimnieks atbildēja, ar mokām savaldīdamies. “ŗorīt viņi atnākuŗi ŗurp ogu lasīt un nu vēl nav māĵā. Izdeguŗajā izcirtumā vienmēr bija daudz ogu.”

“Jūs tak nedomāsit... nē. Andrikson, nevajag tūliņ sliktāko domāt. Bērni būs vēl tepat meŗā.”

“Bet tad tak viņus būtu kāds redzēĵis.”

“Tas tak nav vajadzīĵs. Viņi var būt dziļāk nokliĵuŗi meŗā... Cik veci jūsu bērni ir?”

“Vecākais nupat palika desmit.”

“Na, redziet! Desmit gadu. Zēns jau tagad ir krietns vecis. Tas jau prot ugunij griezt ceļu. Nē, nē, apmierināties

³¹ Sarkanā hiēna: ugunsgrēks.

vien, Andrikson. Bērniem nekas nebūs noticis.”

“Es to labprāt gribētu ticēt, bet... bet... vai cienīts baronlielkungs man neatļautu iet viņus meklēt? Es nevaru tālāk strādāt, iekām nezinu, kur bērni palikuši.”

“Zināms, zināms, ejiet, ejiet un, ja gribat, ņemiet vēl kādu cilvēku līdzi,” barons laipni atbildeja.

“Nē, baronlielkungs, es viens pats...”

Andriksons iedeva Līzei savu lāpstu un aizgāja. Vienatnē ticis, viņš labprāt savu bērnu vārdus skaļi būtu izkļiedzis mežā, bet viņš kaunējās, ka viņu racēji varētu sadzirdēt. Tā viņš mēmās sāpēs maldījās apkārt, un, tikai tālu projām ticis, viņš pusbalsī vienu reizi par otru izsaucās:

“Jānīt! Jānīto! Kārļīto! Kārļīto!”

Bet veltīgi viņš gaidīja atsaucamies.

Pēc ilgas, baigas meklēšanas Andriksons griezās atpakaļ uz izcirtumu. Viņš satika cilvēkus, kas steidzās uz dzēšanu, un prasīja ikkatram, vai varbūt divu bērnu neesot redzējis. Neviens par viņiem nekā nezināja stāstīt. Viņš dzirdēja lielu troksni tai pusē, kur grāvis tapa rakts, un noģida no tā, ka jau daudz cilvēkiem vajadzēja būt sanākušiem. Tā tad silu laikam gan izglābs. Bet kas viņam tagad vairs par to bija daļas!... Viņš gāja tālāk un nokļuva pie gaŗās degoŗās līnijas, kas nemitīgi virzījās uz priekŗu. Apakŗlūpu cieti iekodis zobos, plecus drusku sarāvis uz augŗu, it kā no kaut kurienes būtu gaidāms sitiens, Andriksons starp melnajiem stumbriem līda uz izcirtumu. Līdzīgi rūsganam sareŗģītam tīklam apsvīluŗie zari un zariņi izplētās virs viņa galvas. Saule taisījās uz rietŗšanu, un silā ņis tīkls radīja dīvainu krēslu. Savu zaļo apkārtni zaudējis, arī ezers izskatījās gluŗi sveŗs un savāds. Tā zilganais vidus spīdēja vāji kā acs, kas nāvē sastingusi, malas bija drūmi melnas ar rūsganiem laukumiem. Tapa klusāks un klusāks, un beigās Andriksonu apņēma kapsētas miers. ņur un tur kāpa gaisā tievs dūmu pavediens, aizdegās vēl piepeŗi kāds neapsvīlis kūlas kuŗķis vai avenāju zars, liesmu it kā pats no sevis radīdams, ņad un tad arī atskanēja no tālajiem strādniekiem pa neskaidram balsienam, bet tas darīja mieru un klusumu vēl jo vairāk sajūtamu. Izcirtuma malā viņŗ ņalīma un raudāja.

Mirt! Mirt!...

Saule norietēja, krēsla silā pieņēmas.

Andriksons pietrūkās! Vēlreiz uz māju, vēlreiz paskatīties, vai bērni nebija mājā!

Lēnām soļodams, viņš sasniedza Klaucēnus.

Viņa sieva tur sēdēja ceļmalā un paskatījās viņā stīvi. Tādiem pašiem mirkliem viņš skatījās sevā. Tad viņa sāka kliegt.

“Beigti, beigti!” viņa izsaucās. “Vai tu viņus atradi? Ak mani bērniņi, mani bērniņi!”

Saimnieks stāstīja, ka velti esot izmeklējies.

“Tad es viņus atradišu,” saimniece vaimanāja. “Es atradišu viņu sadegušos kauliņus. Ak mani bērniņi, mani dēliņi!”

Viņa iegāja mājā, ko jau pilnīgi bija apkopusi, un izrīkoja ganu zēnu un meiteni, lai tie neietu gulēt, jo viņi abi vien nu palika mājā. Tad viņi atstāja pagalmu un gāja pa krēslu projām, saimniece pa priekšu, saimnieks iepakaļ. Reizēm viņa ievaicājās, galvas nepagriezusi, par sila degšanas sīkumiem, bet, kā bija noprotams, tikai tādēļ, lai tos varētu vest sakarā ar nelaimi, kāda bērniem varbūt bija uzbrukusi. Pēdīgi viņa sacīja:

“Karstums viņus būs iedzinis ūdenī. Viņi būs noslikuši.”

Nu viņa vairs nerunāja ne vārda un uzmeta, ceļmalā atrazdama tievu kārtiņu, to uz pleca. Andriksons ļāva viņai nest. Viņš jutās tam par vāju. Viņam arī viss bija vienaldzīgi. Ja bērni bija beigti, tad bija tikpat daudz, vai tos atrada vai ne. Lai sieva meklē.

Ezera galā nokļuvis, Andriksons apstājās. Viņa ceļi nodrebēja, tumšo ūdeni ieraugot. Bet saimniece bez kavēšanas sāka pārmeklēt ezera dibenu līcī rūpīgi tik tālu, cik tā ar atnesto kārti varēja aizsniegties. Lēnām viņa virzījās uz priekšu, lēnām kā hipnotizēts saimnieks viņai sekoja. Viņš nedomāja un nezināja, kādēļ viņš to darīja, bet viņš to darīja.

Pēdīgi pēc vairāk stundu ilgas meklēšanas saimniece kaut ko neglītu izcēla no ūdens. Andriksonam sāka reibt galva, un viņš manīja, ka viņam ģibonis tuvojas. Te sieva kārti atkal nolaida ūdenī un meklēja tālāk.

Andriksons novērsās. Viņš te ilgāk nejaudāja noskatīties. Ne vārda nesacīdams, viņš aizvilkās projām. Kā piedzēris viņš staigāja starp melnajiem stumbriem. Dzelzs roka viņa sirdi likās sakampusi, to cietāk un cietāk spiežot. Kaut šī

nežēlīgā roka viņu pavisam būtu nospiedusi!... Viņš stenēja. Viņš nekā cita vairs nevarēja domāt kā tikai to vienu: — pagalam, viss pagalam!

Viņš gāja un gāja, apstājās, atspiedās pret kādu koku, lūkojās zemē un gāja no jauna. Pagalam, viss pagalam... Beidzot viņš atkal atradās uguns tuvumā. Izskatījās brīnišķīgi jauki, kā liesmas kokos šāvās augšā, kā zari aizdegās un neskaitāmas dzirksteles mirdzēdamas nolija uz visām pusēm zemē. Bija gluži tā, kā kad te notiktu lieliska ugunošana acīm par prieku un jautru baudījumu. Bet vai tad tā arī nebija? Vai tur tālāk neklaigāja un nedziedāja jautri cilvēki? Andriksona uzmanība pamodās, viņš klausījās un sāka tad, pa pusei nevilus, troksnim tuvotes. Pēc brīža viņš nokļuva pie jaunizrakta grāvja, gar kuŗu pa jaunu, paplatu stigu sargi staigāja uz priekšu un atpakaļ. Tā tad uguns bija ierobežota, sils glābts. Andriksons to domāja, bet viņš nesajuta ne mazākā prieka. Vai nebūtu bijis labāk, ja mežs būtu izdedzījis un viņa mājas līdzī postā gājušas? Un līdz ar mājām viņa sieva, kas tur pie tā melnā ūdens likājās, meklēja un zvejoja, un viņš pats arī — vai nebūtu labāk, ja viņš pakārtos?... Tas varbūt bija pats labākais, bet viņam laika vēl bija diezgan to pārdomāt.

Viņš gribēja griezties atpakaļ, kad viens no sargiem viņu uzrunāja:

“Ē, tu! Vai jau uz māju?”

Andriksonam nepatika atbildēt, un viņš klusēja.

Bet vīrs kļiedza no jauna:

“Vai jau uz māju ej?”

“Nē,” atbildēja Andriksons.

“No kuŗām mājām tu esi?” sargs jautāja, laikam nodomājis uzsākt sarunu.

“No Klaucēniem.”

“No Klaucēniem? Vai tu saimnieka neesi pamanījis?”

“Es pats tas esmu.”

“Tā, tā! Barons tevi meklē. Ek, ej uz to lielo uguns-kuru!”

“Barons? Ko barons no manis grib?”

“Es nezinu. Viņam tur ir pāris bērnu.”

“Bērnu?! Mani bērni!”

“Tavi — es nezinu kā.”

Andriksons drāzās projām. Maz minūtēs viņš nokļuva pie sārta, ap kuŗu liels pulks cilvēku stāvēja un sēdēja, sviestmaizes ēda un alu ar degvīnu dzēra. Nelielā attālumā dega mazāka uguns. Pie šīs sēdēja barons, mežkungs, muižas pārvaldnieks un — jā, tie bija viņi, tie bija viņi!

Andriksons viņiem tuvojās, kaut gan kājas vairs nemaz negribēja klausīt.

Saimnieku ieraudzījis, barons uzlēca stāvus.

“Kur jūs bijāt, Andrikson, kur jūs bijāt?” viņš jautri iesaucās. “Mēs jūs jau sen gaidām! Vai es nesacīju, ka tie zeņķi ir par daudz prātīgi, ka tie neļaus sevi tā par neko sadedzināt! Viņi tikai bija apmaldījušies. Bet tā nelaime nenotiek maziem ļaudīm vien. Nu, es viņus laimīgi atradu. Ņemiet viņus un vediet viņus drīzi uz māju, lai jūsu saimiece apmierinās!”

Smaidīdams barons Andriksonam veda bērnus pretim, un šim tā bija, it kā viņš savu dzīvību no barona rokām saņemtu atpakaļ. Dobji iešņukstēdamies, ar kreiso vecāko zēnu apkampdams, viņš barona priekšā noslīdēja zemē.

“Mani dēliņi... baronlielkungs... mani dēliņi...” Viņš zēnus spieda pie krūts un satvēra tad barona roku.

“Baronlielkung... baronlielkungs...”

“Nē, nē, nē, Andrikson. Ja jūs man gribat pateikties — nē, nesakait nekā. Es nekā neesmu darījis, par ko jums jāpateicas,” barons atgaiņājās.

“Nē, baronlielkungs, jūs nezināt... Jūs atdodat man manus bērniņus, un es... un es...”

Viņš aplusa.

Bet svētlaimīgāko jūtu pārmērs necieta nekāda prāta ie-robežojuma; ne pie kā vairs nesaistīta, gluži brīva gribēja būt viņa dvēsele, brīva, tīra, pestīta no nedarba grūtā noslēpuma! Soda par savu vainu Andriksons šai acumirkli būtu saņēmis kā baudījumu!... Un aizturētie vārdi viņam atkal ar varu spiedās pār lūpām.

“Un es... un es... Sitiet mani, baronlielkungs, sitiet mani...”

“Saņemieties tak, Andrikson, saņemieties, mīļo Andrikson!” sacīja barons un uzlika mierinādams savu roku uz saimnieka pleca...

“Ne tā, — sit mani, es esmu suns!”

“Ko?...”

Viņi saskatījās. Barons atrāvās atpakaļ.

“Es biju... es esmu...”

“Andrikson!” barons iekliedzās, saņēmās ātri un atkārtoja sāpīgi: “Andrikson, Andrikson!”

*

Divas taisnības, divi viedokļi — latviešu zemnieka un vācu barona. Kāpēc Andriksons atzinās?

Tautasdziesmas

Daiļa sēta arājam

*Daiļa sēta arājam
Pašā kalna galiņā:
Visapkārt liepu koki,
Vidū zied ābelītes.*

*Rudzīt's meta zelta vilni
Lielajā tīrumā;
Arājs prieka nevarēja
Maliņā stāvēdams.*

*Arājiņ, bāleliņ,
Visas tavas kājas zied!
No kājām ziedi bira,
No rokām sudrabiņš.*

*Kā lācīši man zirdziņi,
Kā ozoli arājiņi;
Kā šūniņa man maizīte,
Kā bitīte cepējiņa.*

Fricis Bārda

Bērzi

*Manas dzimtenes svētie bērzi
Stāv pulciņos zilgani bāli
Un klusi plaukstošām rokām
Svēti digstošo zali...*

*Vēl puķu dvēseles viegli
Pa baltajiem mākoņiem līgo
Un pieauž ar ziedoņa ilgām
Debese bezgalīgo.*

*Bet bērzi un dzimtenes lauki
Uz mākoņiem lūgšanas raida
Un viņas, tīmekļu¹ maigās,
Uz zemi laižamies gaida.*

*Iet tīrumā salicis arājs,
Vecs, sirms jau, zūd locekļos jauda.
Bet puķu dvēseles viņam
Dzied ausīs un vaigus glauda...*

*Birzs malā tumšajām acīm
Viņš ilgi mākoņus pētī,
Un bērzi dzeltenām rokām
Viņa sirmo galvu svēti...*

*Manas dzimtenes svētie bērzi
Līgojas zilgani bāli,
Un dzimteni vienos ziedos
Tie redz jau, bet tāli vēl... tāli...*

¹ Tīmekļi: zirnekļu tīkli, īpaši laukā rudenī.

Augusts Saulietis

Kad grūti

*Plēš arklis zemes krūti,
Lai augļus dotu tā.
Tu dzirdi: vaid tā grūti —
Iet sāpe dziļumā.*

*Bet kur zem dzelža salta
Reiz zemei bija ciest,
Plaukst puķe zila, balta,
Un zelta vārpa briest.*

*Plēš arklis zemes krūti,
Lai augļus dotu tā.
To, kad tev atkal grūti,
Sirds mana, iedomā!*

Aiz sniega un tumsas

Ilustrējis E. Brencēns

I

Rāma ziemas diena gāja uz galu. Kaut gan saules neredzēja, tomēr likās, ka caur miglas pilno gaisu lauztos cauri stīgoti, gaiši stari, kas pilda cilvēku sirdis ar priecīgu nemieru. Šī jau bija Ziemassvētku sestdiena!

Ražena rīkošanās malu malās. Un pie tam visi steidzas nevis kā piespiesti, bet ar neparastu prieku un patikšanu. Ikviens ieskata par savu pienākumu — kopt un spodrināt, lai Ziemassvētku nakts, pār zemi nolaizdamās, visur atrastu, ka viņa mīļi gaidīta.

Svētku gaida arī Priedniekos.

Vīrieši jau ap pusdienu meta mieru linu kulšanai,¹ apgādāja ar uzturu savus bērajos,² izkurināja pirti un tad savas linu šķiedrām un putekļiem nokārstījušās³ darba drēbes noglabāja pieliekamā kambarī, lai pa svētku dienām nedurtos acīs. Arī saimniecei un meitām rokas pilnas darbu. Kamēr pēdējās mazgāja un berza krēslus, solus un sliekšņus, saimniece rīkojās ap krāsni. Rupjais plācenis jau izcepts, un nu viņa velk no krāsns ārā baltumaizi. Pie galda, kur salikta smaržīgā maize, stāv veca sieviņa un kasa kukulīšiem apakšā paliktās kļava lapas nost. Viņa ir sīka no auguma, uzlīkušu muguru un grumbainu labsirdīgi skumīgu vaigu. Pa atvērta-
jām durvīm saimnieku kambarī redz meiteni, gadu desmit vecu, kuņa, uz krēsla pakāpusies, spodrīna loga rūtis.

Vecā sieviņa bija Priednieku saimnieka māte, un daudz bēdu viņa bija piedzīvojusi Priedniekos. Aiz viņas bija trūkums un smags darbs. Tagad turpretī Priedniekos ikkatrā vietā bija redzama turība.⁴ Bet viņas cīņu biedrs vairs nepie-

¹ Linu kulšana, kulstīšana: ar kāda rīka, kulstīklas sitieniem, triecieniem panākt, ka atdalās linu šķiedra no spaļiem, linu stiebra atlikumiem.

² Bērajie: zirgi ar brūnganu spalvu.

³ Nokārstījušās drēbes: nokārušās, nostaiptījušās ar (linu) šķiedrām un putekļiem.

⁴ Turība: pārticība, pilnība, bagātība.

dzīvoja to vieglāko dienu. Viņš nomira — tikai grūti izcīnījies... Tās bija viņai vienas lielas bēdas. Otrās bija meitas dēļ, kuŗa pret viņas gribu apprecējās ar nebēdīgu, klaidonīgu cilvēku. Bēdu grauzta, tā nelaikā nomira, atstādama meitenīti Annu. Viņas tēvs to, tikai trīs gadus vecu, atnesa šurp un tad pats nezina kur aizbaidījās. Runāja, ka tas esot aizgājis uz pavisam citu apgabalu un tur no jauna apprecējies...

Anna auga viņas kopšanā, un viņa mīloja meitenīti savas nelaikā kapā gulušās meitas vietā. Un meitene saprata viņas mīlestību un visos savos priekos un bēdās dalījās ar “mīlo vecomāti”, kuŗa viņu sargāja kā aci pierē. Bieži vien, klusi uz meiteni raudzīdamās, vecāmāte atcerējās savas pašas meitas.

“Gluži Mariņa, kas Mariņa,” viņa fad pie sevis čukstēja. “Tās pašas zilās actiņas, tas pats taisnais deguntiņš, tie paši dzeltenie matiņi... ka tur nekā netrūkst...”

Šoruden Anna sāka iet skolā. Ar kādām rūpēm vecāmāte viņu pavadīja un kā gaidīja pārnākam! Dažreiz, meitenei ardievas sakot, viņa apraudājās, it kā būtu jāšķiŗas ne tikai uz dažām dienām, bet uz daudz gaŗiem gadiem... Un kā viņa priecīgi uztraucās, ja sestdienās, kad aizvien mēdza paraudzīties pa logu, pamanīja Annu, ar balto kulītiņu pār plecu, nākam pa ceļu no eglītēm!..

Bet tik jau nu arī bija viņas rūpju, kā par meitenīti. Saimniekoja tagad viņas vedekla — dūšīgs meitietis ar sārtiem vaigiem un tumšām acīm...

Pamazām viešas krēsla. Bet visi darbi nu arī jau padarīti. Istaba izslaucīta, un kuls⁵ pakaisīts sakapātām egļu skuŗām. Baltmaizes un skuŗu smarŗa jūtama siltajā istabā.

Anna sēd uz zema soliņa un tur klēpī mazo Eidiņu. Tas ir saimnieces divus gadus vecais dēlēns. Puika negrib klēpī sēdēt, ķepurojas ar rokām un kājām un grib tikt zemē. Bet zemē skuŗas duŗas viņam baltajās, mīkstajās kājiņās, un viņš raud vēl vairāk. Nelīdz arī tas nekā, ka vecāmāte iedod viņam rociņā baltmaizes gabaliņu un saka:

“Ai gards!.. Am!.. Eidiņš jau labs puisītis — ēdīs...”

Beidzot viņai izdevās to apguldīt šūpulī un tā Annu atsvabināt.

⁵ Kuls: klons; grīda, kas veidota no sabliedēta, cieta māla.

Taisni šā mazā brēkuļa dēļ Annai visbiežāk gadījās dzirdēt no krustmātes paskarbu vārdu. Krustmāte mazo ļoti mīloja, un laikam viņai aizvien likās, ka to par maz glabā... Bet citādi viņa nebija pret bārenīti un vecomāti ļauna, kaut arī izturējās vēsi un vienaldzīgi. Bez tam ķildoties jau pats Priednieks neatļāva. Gadījās jau, protams, ka vai nu sieva sūdzēja viņam māti, vai arī māte sievu. Tad viņš, kā īsts miera cilvēks, sacīja:

“Lai nu paliek, ko tur par niekiem...”

Pie nopietnākām sadursmēm meitiešu starpā viņš kādos gaŗākos pētījumos pēc taisnības nemaz neielaidās, bet strīdu izšķīra ar to, ka tikpat vienai, kā otrai pusei uzsauca:

“Miers!”

Bet ja ar to vēl nepietika, tad viņš izlikās ļoti saskaities:

“Es jums saku: miers!”

Un viņš pavalbīja⁶ acis, un viņa seja ar lielo tumšo bārdu tad izskatījās patiesi draudīga.

Ar to arī ķildai vajadzēja beigties un pavisam reti gadījās, ka Priedniekam vēl reiz un vēl draudīgāk bija jāsaka:

⁶ Pavalbīt: pabolīt.

“Es jums vēlreiz saku: miers!!”

Kā māti, tā sievu viņš mīloja un šitā tika visvieglāk cauri, ne vienai, ne otrai pusei nesariebdams. Un naidis jau arī gadījās tikai reti un liels nekad...

Priednieku ļaudis, pirtī izpērušies⁷ un svētku drēbēs saģērbušies, sēd vai nu katrs uz savas gultas malas, vai arī uz sola gar krāsns sāniem un gaida vakariņu.

Bet kas tur skan?.. Visi paliek klusu un klausās.

Zvana...

Viegli, viegli laižas skaņas, kā lēnas vēsmaņas... Kā no citas pasaules viņas nāk, vēstīdamas mieru, sirdsprieku un mīlestību, un līst uz sniega klajumiem, uz apsnīgušajām ēkām un uz klusajiem tumšajiem mežiem... Un klausās piesnigušie meži un mēmie lauki, un klausās cilvēki, kuŗu sirdis novārgušas pasaules nemierā un naidā, un ilgojas viņas klusa, tīra prieka un laimes...

Beidzot arī vakariņas paēstas. Visi pošas uz iešanu. Puiši sajūdz zirgus. Ar vienu brauks paši saimnieki, ar pārējiem diviem gājēji. Nevienš negrib palikt mājās. Ikvienam iesilst sirds... būt tur — spoži apgaismotā un egļu zaļumiem izpušķotā dievnamā un dzirdēt veco un arī mūžam jauno vēsti, ka piedzimis Pestītājs, cilvēka mūžam uzticamais draugs — draugs mātes klēpī un šūpulī, dzīves vētrās un tumšos izsamisēšanas⁸ brīžos, nāves stundā un kapa smiltīs... Dvēsele ilgojas dziesmas, kuŗa sludina atpestīšanu⁹ un vieglumu sāpju graužtām sirdīm...

Arī Annai sirds sila. Ij kā prieks, ij kā skumjas sakustējās viņas krūtīs. Arī viņa ietu, bet tā nepastāja¹⁰ to nevienam sacīt, jo jūta ka liegs...¹¹ pat vecāmāte liegs, baidīdamās, ka viņa var sasaldēties... Un nevienam citam tagad gar viņu nebija daļas.

“Tu, Anna, uzlūko Eidiņu un kad raud — pašūpo...”
krustmāte teica iziedama.

Savāds rūgtums kāpa meitenei kaklā. Viņa iespiedās krēs-

⁷ Pērties: pirtī mazgāties, peŗot (sitot) miesu ar mīkstu, lapotu (parasti bērza) slotu.

⁸ Izsamisēšana: izmisums.

⁹ Atpestīšana: atbrīvošana, glābšana.

¹⁰ Pastāt: nostāties.

¹¹ Liegt: neatļaut.

laš pilnā kaktā un ar skumjām klausījās, kā gar istabas stūri aizskanēja ilks¹² zvans. Skaņas kļuva aizvien klusākas un beidzot izdzisa...

II

Bez vecāsmātes un Annas bija mājās palicis vēl “vecais matrozis”,¹³ kā saukājā vecu izdienējušu¹⁴ zaldātu, kuņam kreisās kājas vietā bija koka studzurklis.¹⁵ Šis cilvēks varēja bezgala daudz stāstīt no savas gaŗās kaŗavīra dzīves. “Uz mūsu kuŗa...” tā palaikam sākās viņa stāsti. Tikai Dievs vien zina, cik tur bija taisnības. Daŗreiz tā vien likās, ka vecais pats fantazē un tēlo... Bet pasargi Dievs matrozim to kaut ar puŗplēstu vārdu ieminēties! Tādas būšanas viņš nevarēja izturēt un katrreiz saskaitās. No tam, kā viņš runāja, varēja noskārst, kādā prātā tas ir. Ja viss labi — viņš runā mierīgi, visu pa latviski un ne visai stiprā balsī. Bet ja gadījies nepiekritīgs sarunas biedrs, tad tā neiet ilgi. Balss tiek skarbāka un runā jūk jau daŗi krievu vārdi. Bet ja viņš ir galīgi ar kādu sanīdies, tad nostājas viņam priekšā, skatās virsū bailīgi nikni, un balss ir tāda, kas nepielaiŗ it nekādas pretrunas. “Kas tu tāds esi?” viņš vaicā stingri un izaicinoŗi. “Я Николаевский солдат!” (Es esmu Nikolaja zaldāts.). Vai saproti tu, repi? На войне был! (Biju kaŗā!) Kā tu drīksti teikt, ka es runājos niekus? Tu neesi nekur citur bijis, kā tikai cūku ganos! Настоящий дур-р-ракъ! — (Īsts muŗkis!—).” Un — pēc tam nebija vis tik viegla lieta, tikt atkal ar veco matrozi pa draugam...

No istabas iziedama, saimniece bija nodzēsusi lielo lampu un atstājusi degam tikai mazo rokas lampiņu bez cilindra, kuŗa stāvēja saimes istabā uz galda. Mazs spīdumiņš no viņas krita pa atvērtajām durvīm arī saimnieku istabā. Varēja redzēt gabalu pie sijas¹⁶ piesietās ŗūpuļa līksts¹⁷ un vienu ŗūpuļa galu.

¹² Ilks: viena no divām kārtīm, kas piestiprinātas pie ratiem vai ragavām zirga lejūgŗšanai.

¹³ Matrozis: jūrnieks, kaŗavīrs, kas dien jūras kaŗa flotē.

¹⁴ Izdienēt: nokalpot, pabeigt kaŗadienestu.

¹⁵ Studzurklis: resna koka nūja.

¹⁶ Sija: gaŗš, resns koks no sienas līdz sienai, kas tur griestus.

¹⁷ Līksts: lokana, gaŗa kārts (tievs koks) ŗūpuļa kārŗšanai.

Vecāmāte taisījās iet pie miera, bet Anna teica, ka viņai miegs vēl nenākot.

“Tad pasēdi, meitiņ, tepat pie manis uz gultas malas, kamēr uznāk miedzīņš. Man gan kauli tādi svabadi¹⁸ — es pagulēšos.”

Viņa noglaidīja meitenei galviņu, apgulās un klusām skaitīja kādu lūgšanu.

Vecais matrozis piecēlās, pats pie sevis nezin ko runādams, un gāja pie lampiņas aizpīpēt. Bet pīpējot viņam lampiņa izdzisa, par ko viņš pats sirdīdamies norūca. Tad viņš ieslēja savu kūju¹⁹ pie gultas gala kaktā, ka nograbēja vien un iegulās gultā. Un labu laiku vēl tumšajā kaktā varēja redzēt kvēlojam vecā matroža pīpi, kā lielu sarkanu aci.

Meitenei palika skumji un garlaicīgi. Viņa klusām atstāja savu vietu, izgāja saimes istabā un nostājās pie loga.

Bija jau nakts. Ārā tāda mīksta krēsla. Kur skaties — visur sniegs, maigi balts un mīksts kā vilna, čaugani sakritis. Ēku jumti, koku zari un kāršu²⁰ sēta,²¹ kas turpat aiz loga — viss pārklāts ar biezu, baltu sniega kārtu. Tikai vietām koku zaros un uz sētas redzami melnumi: tur sniegs atkritis nost. Tālāk ir liels balts lauks un aiz viņa mežs. Tur aug baltie, lokanie bērzi, zaļās egles un priedes. Un izcirtumos tur Anna vasaru atrada pirmās gatavās zemenes un aiviekstenes.²² Auga tur arī rindām vien lielas sārtas bērzlapes un viņi, ko viņa, dienvidos pielauzdama, nesa uz māju launagiem. Daudz brīžu viņa tur bija pavadījusi vienatnē, dienvidus klusumā...

Ilgī viņa tā stāvēja, pie loga atspiedusies un nakts krēslībā skatīdamās. Daži dzīves notikumi nāca viņai atmiņā. Arī savu māti viņa atcerējās, kaut gan neskaidri un kā pa sapņiem... Vidszīvāk atmiņā uzglabājusies viena aina. Mājā pulka ciemiņu. Viņas māte gulēja melnā šķirstā, apsegusies ar baltu segu. Viņa toreiz nevarēja saprast, kādēļ māte tik mierīgi guļ un neceļas augšā, kad visi tā dzied un raud...

¹⁸ Svabadi: brīvi, vaļīgi (no rūpēm).

¹⁹ Kūja: koks, nūja, runga.

²⁰ Kārts: tievs, gaŗš koks.

²¹ Kāršu sēta: tievi, gaŗi koki (kārtis) pārlikti gulus no vienas sētas mietu (stabu) pāra uz otru, izveidojot žogu.

²² Aiviekstenes: avenes (ogas).

Raudāja arī viņa pati un sauca māti. Bet tad ciemiņi māti iznesa laukā, ielika vāgos un aizveda. No tā laika viņa vairs netika tās redzējusi. Daudzreiz, daudzreiz viņa par šo bēdīgo notikumu bija domājusi ganos būdama — tur meža malā...

Aiz meža bija Grāvmaļi, Priednieku kaimiņi. Līdzās Priednieku ganu ceļam bija šovasar Grāvmaļu papuves²³ lauks. Un daudzreiz tur viņa satikās ar Grāvmaļu ganu meitu Līzīti. Līzīte bija sīka, kalsnēja meitenīte ar bālu seju. Nezin kādēļ, bet Annai bija žēl, ka Līzīte tāda bāla un gurdēna. Līzītei arī vajadzēja ziemu skolā iet. Pāra nedēļas no rudens puses tā arī atnāca uz skolu, bet tad sāka slimot. Kad Anna reiz, vienā sestdienas pavakarē, aizskrēja uz Grāvmaļiem, Līzīte gan negulēja uz gultas, bet bija tomēr tāda ļoti nevarīga. Bet tagad, kā Anna bija dzirdējusi, viņa guļot pie zemes un esot pavisam vāja.

Annas sirdī modās neizprotams žēlums. Ko viņa tagad dara? Laikam guļ un vaid... Varbūt atceras arī viņu, Annu... Lūk, kā vasarā tā skāvās²⁴ ap kaklu un skatījās sejā tādām sēru pilnām, asarainām acīm... Dažreiz pati smejas un, liekas, ir priecīga, bet acis ir žēlumu pilnas... Un kā pārmetums cēlās meitenes sirdī, ka tā jau labu laiku nebija pie slimās draudzenes gājusi. Nekad viņai nebija tas kritis tā prātā, kā šovakar. Bet viņa, zināms, bija gaidījusi, gaidījusi — par velti...

Meitene kaut ko domāja, kas viņu ļoti uztrauca. Viņa sāka ātrāk elpot un reizēm strauji sakustējās.

“Bet — ka tikai nebārtos...” viņa klusi čukstēja.

Bet domas, kas viņai uzmācās, bija tik dzīvas un stipras, ka viņa nevarēja tām pretim atturēties.

“Eidiņš guļ... vecāmāte guļ... matrozis arī... nejutīs... Un kad pārbrauks baznīcēni, es būšu jau atpakaļ... Jā gan! Un viņai būtu prieks... Un tālu jau te nav, — nē, necik tālu...”

Ar platām acīm viņa paskatījās pa logu nakts krēslībā un tad viegli iegāja otrā istabā. Gultas galā viņa uztaustīja savas pastaliņas un uzmeklēja zeķes, kas bija pakārtas uz auklas aizkrāsnē. Tad viņa aizgāja pie mazā skapīša, kas stāvēja

²³ Papuve: pavasarī neapsēts aļamzemes lauks, kas tiek sagatavots ziemas labības sējai rudenī.

²⁴ Skauties: apkampties, apķerties, krist ap kaklu.

gultas galā pie sienas, un lūkoja atvērt tam durvis. Tās drusku iečikstējās. Anna satrūkās, palika stāvam, ne elpas nevilkdama, it kā darītu ko sliktu un neatļautu, un stīvi skatījās uz vecomāti. Tā gulēja klusu, kā līdz šim, ar savu lielo vilnaino lakatu apsegusies. Anna dzirdēja viņu lēni un mierīgi elpojam. Arī Eidiņš gulēja mierīgi, vienu rociņu pār šūpuļa malu pārlicis. Anna paņēma no skapīša mazu vīstoklīti²⁵ un izgāja lielajā istabā. Viņa atsēdās tur uz maza soliņa un sāka aut kājas. Lai arī viņa darīja to uzmanīgi, tomēr klusajā istabā varēja skaidri dzirdēt, kā novirkšķēja²⁶ auklas, pavērkšās²⁷ savelkot... un troksnis izlikās liels. Kad kājas bija apautas, viņa gribēja iet, bet saģidās,²⁸ ka vēl kā trūkst: viņa bija aizmirsusi paņemt apsega lakatu. Tas viņai vēl jādabū, jo ar šo plāno jaku vien būs auksti. Atkal viņa gāja saimnieku istabā, bet nu iešana nebija vairs tik viegla, jo sakaltušās pastalas uz kula švirkstēja,²⁹ lai arī viņa soļus spēra cik viegli. Lakatu viņa dabūja drīzi. Bet tad viņa nejauši ko iedomājās un apstājās. Tur uz skapīša bija baltmaizes kukulītis, ko krustmāte viņai bija iedevusi, lai abas ar vecomāti ēdot. Valas nebija, un kukulītis palika gluži aizmirsts. Viņa pasita arī kukulīti padusē un tad virzījās uz durvju pusi. Pakrēslī³⁰ viņa piegrūdās pie krēsla un pati tīri nobijās, jo tas iebrikšķējās. Eidiņš šūpulī sakustējās un ievilka pār malu pārlikto rociņu. Šūpuļa līksts lēni nolīgojās un klusi novaidēja. Arī vecāmāte gultā pakustējās, pastiepās un gaŗi nopūtās, bet nepamodās. Anna vilkās tālāk. Viņa bija gluži sakarsusi, un sirds pukstēja tik stipri, ka viņa pati varēja to dzirdēt. — Nu tikai tālāk, laukā! Kad viņa saņēma durvju kliņķi un spieda mēlīti uz leju, piepeši sāka pulkstenis skaņi sist. Anna vai sastinga, un viņas roka noslīdēja uz leju. Pulkstenis sita gausi, gausi.³¹ Bija gaŗa rinda sītienu, bet cik īsti nosīta, to viņa nezīnāja. Un kur stipri un skaņi pulkstenis šoreiz sita! Annai ausīs

²⁵ Vīstoklis: satīts sainis, paka.

²⁶ Novirkšķēt: šeit: skaņa no pastalu auklām, tās savelkot.

²⁷ Pavērkšās: pastalu malas, kur veŗ auklas (vai uz kājas sakrustotās auklas).

²⁸ Saģist: noģist, nojaust, just, manīt, ģist.

²⁹ Švirkstēt: šeit: skaņa, ko apavi taīsa, staigāŗot vai kājas velkot pa grīdu.

³⁰ Pakrēslis: pustumsa.

³¹ Gausi: lēni.

žvinkstēja. Viņa stāvēja kā pie vietas piekalta un klausījās, galvu uz priekšu noliekusi. Bet nebija dzirdams vairāk nekā, kā tikai pulksteņa vienmērīgā tikšķēšana. No jauna meitene ķērās pie krampja.³² Beidzot viņa bija laukā.

III

Ziemas dzestrums viņu tūlīt apņēma, bet viņai tas patika. Viņa saglauda savilgušās³³ matu šķipsnas, apsedzās ar lakatu un sāka iet. Logam gažām ejot, viņa uzmeta tam acis un paklausījās. Bet istabā bija tumšs un kluss. Spirtgi³⁴ viņa devās tālāk.

Sniegs bija mīksts un gurkstēja zem kājām. Kad tā gabaļiņu pa iebraukto ceļu bija pagājusi, viņai vajadzēja no tā nogriezties. Ganu ceļš, pa kuņu viņai bija jāiet, jau tai labi zināms. Tikai aizsnidzis viņš bija pavisam, tā ka neredzēja ne peles tecējuma. No iebrauktā ceļa nogājusi, viņa tūlīt līdz

³² Krampis: durvju āķis.

³³ Savilgušās: mitrās.

³⁴ Spirtgi: žirgti, modri.

pusstilbiem iestiga³⁵ mīkstajā sniegā. Bet tas jau nekā nekai-tēja, un tā gāja tik dūšīgi tālāk.

Drīz viņa bija nonākusi meža malā. Te sniegs, vēja sadzīts, bija vēl dziļāks, tā ka viņa bieži sastīga līdz pat ceļiem. Tumšās egles šņāca paklusi un smagi. Bet šī šalkoņa bija viņai labi pazīstama. Mājās viņai reiz uzmācās tā kā šaubas: kā būs vienai tumsā ejot? Bet nu nekādu sevišķu baiļu nebija. Brīžam gan nakts krēslībā dažs krūmu pudurs vai paeglis meža malā izlikās kā liels, tumšs dzīvnieks. Tad viņa apstājās un apskatījās; tika tā kā bailes, un sirds sāka daudzties stiprāk. Bet tuvāk pieejot, visi iedomātie brīnuma kustoņi pazuda. Te jau viņai bija pazīstams vai katrs koks un krūms, un tikai naktī viņi izskatījās citādi. Tur bija ceļš caur mežu — taisns kā iela. Viņa pētoši skatījās mežā iekšā. Braukts un iets tur nebija, jo neredzēja ne pēdiņas. Gar ceļa malām ciešās rindās stāvēja bērzi, egles un priedes. Meža dziļumā ceļš pazuda krēslībā.

Kā ēna viņa aizslidēja gar balto mežmalu. Aiz meža stūra atkal sākās tīrumi un pļava. Sniegs tur bija vienādāk sakritis, un iešana viņai vairs nebija tik grūta. Pāra reizes viņa atskatījās atpakaļ, it kā baidīdamās kādu pakaļ dzenamies. Bet tikai tas pats krēslainais sniega klajums un nekā vairāk. Vēl viņai nācās pāriet pār pļavu un krūmainu ganību stūri — tad jau arī Grāvmaļi būs klāt...

Līdz šim laiks bija mierīgs, un tikai viegls vējš šalca eglēs. Bet nu negaidot viņš sāka pūst skarbāk un stiprāk. Nakts palika tumšāka un tumšāka. Sāka krist sniegs lielām pārslām, un drīz viss juka vienā sniega virpulī.

Pirmo reiz šinī ceļā Annai uznāca nopietnas bailes. Tikai mazu gabaliņu ap sevi viņa varēja pārredzēt. Vējš skrēja šalkdams pa sīkajiem elkšņiem un paegļiem. Bet lielais mežs, kuŗa nemaz vairs nevarēja redzēt, kaut arī tas vēl nebija aiz viņas necik tālu, šņāca baidīgi un tumši. Anna apstājās un skatījās atpakaļ. Mīkstas, platas sniega pārslas skrēja viņai ar gubu³⁶ ģīmī. Ko nu darīt? Un viņai uznāca domas par atpakaļ iešanu. Ja nu vecāmāte būs pamodusies, ko tad tā darīs?.. Nu tikai Anna apģida,³⁷ cik nepareizi bija darījusi,

³⁵ Iestigt: iegrimt sniegā vai dubļos.

³⁶ Guba: kaudze.

³⁷ Ģist, apģist: manīt, nojaust, saprast.

bez ziņas iziedama. Nesaprašanā un žēlumā viņa ievaidējās, bet viņas balss gluži nosmaka sniegputena šalkoņā. Viņa jau paspēra dažus soļus uz mājas pusi, bet vējš pūta pretī tik varīgiem grūdieniem, ka bija grūti pret to cīnīties. Dziļo sniegu brienot bija karsti, bet uz vietas stāvot metās drīz vien auksti un sāka nākt trīsas. Kailie ceļi, sniega noberzti, sūrkstēja un tvīka. Ko nu darīt?.. Bet tad atkal viņai likās, ka redz Līzītes bālo, izvārgušo seju un kā satrūkusies viņa tvēra zem lakata, kur bija paslēpusi nesamo. Tas bija turpat. Nē, jāiet vien... Labi būs viss, kā jau viņa to domājusi... Lakatu ciešāki ap pleciem savilkusi, viņa sāka atkal iet.

Laimīgi viņa pārbrida ganību noru,³⁸ kur starp paegļiem un sīkajām priedītēm sniegs bija atkal stipri dziļš. Bet tad turpat tuvumā pamirdzēja pretī uguntiņa. Annai palika tūlīt viegli ap sirdi.

IV

Grāvmajiem bija divas dzīvojamās mājas. Vienā — jaunajā mūra ēkā — dzīvoja saimnieks un saime; otrā — vecajā koka ērbegītī³⁹ daži pāri īrnieku. Mazā gala kambarītī te dzīvoja banderis⁴⁰ Ziemcietis ar sievu un meitu Līzīti. Bija maza, šaura istabiņa ar nouģējušām⁴¹ sienām un apkvēpušiem griestiem. Pie mazā lodziņa stāvēja galds un uz tā gabals drupaina miežu plāceņa⁴² un skārda lampiņa,⁴³ kuŗa bēdīgo istabiņu tikai vāji apgaismoja. Plītiņas krāsni gailējās dzies-tošas ogles. Istabiņā gaiss saspīests un ar tādu kā zemes smaku.

Pusmūža sieva, ar izvārgušo seju, sēdēja uz koka kluŗa pie plītiņas, un galvu rokās iespiedusi, ko domāja. Sienmalī stāvēja neapkopta gulta — piemētāta, visādiem apģērba gabaliem. Pašā dibena kaktā bija maza lāviņa, uz kuŗas gulēja sīks, sadilis cilvēka augumiņš, pārsegts ar zaļganu vecu lakatu.

³⁸ Nora: sauss, mazauglīgs zemes gabals, reizēm apaudzis ar retiem krūmiem.

³⁹ Ērbegis: dzīvojamā māja.

⁴⁰ Banderis: bandinieks; kalps, kas par atalgojumu saņem zemes gabalu — bandu.

⁴¹ Nouģējušas, nosūģējušas sienas: pārklājušās ar putekļiem.

⁴² Plācenis: karaša; plāna maize.

⁴³ Skārda lampiņa: bleŗa (metalla) lampiņa.

Sieva aplaida nogurušās acis pa istabiņu. Visur nabadzība un posts... Un tur uz tām skrandām⁴⁴ gulēja viņas meita, kā izdēdējis⁴⁵ mironītis... Lūpu kaktiņi viņai pavilkās sāpīgi uz leju, un tā atkal nolaida galvu. Kas būs, kas notiks?... Atbildes nava... Tikai smaga nopūta laužas no krūtīm...

Sīkais augumiņš uz lāviņas sakustējās. Bija dzirdama vāja iekunkstēšanās. Sieva pacēlās un gāja turp.

“Nu, manu meitiņ — tu uzmodies... Biji brītiņu gulējusi — pēc tiem murgiem un mocīšanās...”

“Dzert, mamm,” meitene čukstēja.

Māte pielika viņai pie lūpām skārda trauciņu ar apremdinātu ūdeni. Tad meitene atslīga vietā atpakaļ.

“Ak tad nu Ziemas svētki?...”

“Jā gan, meitiņ... nu Pestītāja svētki atnākuši...”

“Aiz to es redzēju... es tev pastāstīšu, ko es redzēju...”

Meitene skatījās kā kaut kur tālumā un tad klusiņām teica:

“Jā... Mēs bijām mežā... Lielas zaļas egles višapkārt... Biji tu un tēvs, un es, un vēl citi cilvēki ar... Lielas zaļas egles... Bet viena egle bija no vienas vietas ar svecītēm — līdz pašai virsotnei... Un cita svecīte spīd balti, cita zili, cita sarkani... Brīnum jauki, mamm... un pa apakšu sniegs — tāds balts un mīksts kā vilna. Mēs ar basām kājām staigājām pa mežu un ap to gaišo egli... Mēs visi bijām basām kājām, bet ņemaz nesala... Jā, mamm!”

“Ej nu, meitiņ, tie jau gan bija tie paši murgi.”⁴⁶

“Nē, mamm, es tīri skaidri redzēju! — Mēs gaidījām Pestītāja. Viņš drīz nāksot... Jā gan, mēs Viņa gaidījām... Kaut kur tālumā zvanīja — tur Viņš jau bija. Mēs taisījāmies dziedāt. Bet tad nezin kas notika...”

“Tu, meit, uzmodies — murgi apstājās.”

“Bet man žēl — ka neredzēju Pestītāja...”

“Gan jau, meitiņ, Viņš nāks — atnesīs tev veselību... vai arī ņems tevi pie Sevis. Tu ietu?...”

“Ietu, mamm — te tik grūt... Tevis gan un tēva žēl...”

Meitene vēl nezin ko stāstīja — klusāk un klusāk... un bija atkal viegli iesnaudusies.

⁴⁴ Skrandas: noplīsušas drēbes, lupatas.

⁴⁵ Izdēdējis: vājš.

⁴⁶ Murgi: nomācoši, spokaini sapņi.

Māte nogriezās sāpus, un acis viņai pieskrēja pilnas asaru. Viņa nosēdās pie meitenes kājām un ilgi ar žēlumu skatījās uz izdilušo augumiņu.

V

Ārā kāds grabinājās ap durvju klinķi.

“Laikam tēvs pārnāk,” Līzes māte nodomāja, bet ļoti izbrīnījās, kad paskatījās uz durvīm. Ienāca meitenīte, gluži balta nosnigusi, un nedroši padeva labvakaru.

“Tak Priednieku Anna... Dieviņ Tētīt!”

“Gribējās redzēt Līzīti... Ko viņa dara?”

“Tādā sliktā laikā, bērniņ!..”

Viņa noņēma viešņai⁴⁷ apsnigušo lakatu.

Slimniece bija atkal atmodusies, un sēdus pacēlusies, platām acīm skatījās uz ienākušo, it kā tās nepazītu. Tad piepeši viņas seja noskaidrojās, un viņa klusi iesaucās:

“Ann!..”

Anna steidzās pie slimās. Bet kāda pavisam savāda bija palikusi Līzīte! Izdilusi — kauli un āda... Seja pastiepusies gaŗāka un izskatās bāli pelēka kā drēbe. Bet acis tādas lielas... Tagad viņās staroja tāds savāds mirdzums.

Meitenes nomutējās.⁴⁸ Anna nolika mazās draudzenes klēpī savu nesamo: tur bija kukulītis baltas maizes un pāris baltu zeķu ar zilām strīpiņām.

“Šito tev, Līzīt, uz Ziemas svētkiem... man cita nebija... man cita nebija...” meitene čukstēja kā nokaunējusies.

Apveltītā⁴⁹ no jauna sniedza viešņai pretim plānās, sasprēgājušās lūpiņas. Bet tad viņa nespēcīgi atlaidās guļu vietā atpakaļ.

“Viņai jau nava spēka, meit,” māte paskaidroja. “Jau piekto nedēļu guļ kā koka gabaliņš. Domājām jau, ka pagājušā naktī Dievs pieņems — tā mocījās. Bet vēl nebija tas brīdis... Kājiņas gan jau metās tīri saltas... Bet tad atkal palika tāda spirtāka...”

Dāvanas stāvēja gulētājai līdzās uz gultas malas, bet viņa pati platām acīm skatījās uz savu viešņu un turēja tās roku

⁴⁷ Viešņa: ciemiņš.

⁴⁸ Nomutējās: noskūpstījās, nobučojās.

⁴⁹ Apveltītā: apdāvinātā.

savos vēsajos pirkstiņos.

Līzes māte prasīja, vai no Priedniekiem arī braukuši uz baznīcu.

Jā, aizbraukuši ij krusttēvs, ij krustmāte, ij citi ar'...

“Vai tad, meitiņ, viņi ar' zina, ka tu atnāci šurp?”

Anna nodūra acis, cieta klusu un nosarka, kā pie nedarba pieķerta.

“Ko tad vecāmāte? Vai arī uz baznīcu aizbrauca?”

“Nē, viņa mājā... Apgūlās...”

“Tad viņa ar', meit, nezina, ka tu te?”

Anna vēl dziļāk nolieca galvu.

“Vai, bērniņ, ka tad labi vien būtu... ka tik tevis nebārtu, ka esi bez ziņas nākusi un ko nesusi.”

Slimniece klausījās sarunā, un priecīgais smaids viņas nāvīgi izvārgušajā sejā dzisa.

“Ka tik krustmāte nebārtos, ka tu... tās zeķītes esi nesusi. Vajadzēja, bērniņ, paprasīt...”

Slimniece pavilka Annu tuvāk un sāka klusi ko čukstēt. Anna noliecās pie viņas.

“Zeķu tad es nevarēju ņemt... viņa tevi bārs... Vej, kā vasarā viņa bija tāda dusmīga, kad uz tevi aizgāju...”

Anna strauji pasita galvu uz augšu.

“Nē, nebārs vis — viņa nevar bārt! To dziju man iedeva vecāmāte — un es pati noadīju. Man ir vēl priekš otrām mā-

jā... Vecāmāte nebārsies — viņa ir laba... Paturi vien... Man tikai žēl, ka es... viņai nezinot izgāju...”

Slimniece apmierinājās. Bet viņa bija ļoti nogurusi, un acis tai vērās ciet — —

Anna pacēlās, noskūpstīja slimnieces mutīti un taisījās iet, jo sirds viņai nesās uz māju.

Līzes māte uzsedza viešņai lakatu un bažījās,⁵⁰ kā gan tā pāriešot mājā. Nebija labi arī pašai Annai, kad iedomājās grūto gājienu. Bet viņa spirtī un pārliecinoši teica, ka neesot ko bēdāt: ceļu jau viņa zinot un brišana neesot nemaz tik grūta...

Iziedama tā vēl reiz paskatījās uz gulētāju, kuŗa, likās, bija iesnaudusies.

“Gluži kā nomirusi,” Annai nāca prātā. Un tiešām — izbālējusi meitenīte arī izskatījās kā mironītis...

Sniegs bija rimies snigt, vairs tikai retas pārslas sitās sejā, bet toties laiks bija palicis skarbāks. Ātri viņa devās uz priekšu, bet arī domas kļuva aizvienam nemierīgākas. Ja nu vecāmāte būtu jau pamodusies, ko tad gan viņa domās?.. Meklēs, saukās... vai Dieviņ!.. Un varbūt baznīcēni arī jau mājās... Kā viņa par to agrāk nebija jau pārdomājusi! Slikti, slikti!..

Kad viņa bija pagalam piekususi, tā apstājās, brītiņu atpūtās, un tad kunkuļoja atkal pa dziļo sniegu, ar baiļu un nemiera pilnām jūtām kaudamās.

Drīz pēc viņas domām vajadzēja nākt ganu ceļam. Bet kas tad tas? Šī vieta bija pavisam sveša. Kur te radās pa labai rokai tāds augsts paugurs un līdzās tam dziļa leja?

“Apmaldījusies!” meitenei iežvinkstējās galvā un karsts vien pārskrēja pār kauliem. Apkārtne viņai tā apjuka, ka nevarēja vairs nekā noskārst.⁵¹ Viņa bija pavisam nogurusi. Turklāt viņu pārņēma tādas tumšas vientulības un baiļu jūtas, un jo tālāk viņa gāja, jo svešādāka likās apkārtne. Pēdīgi viņas priekšā pacēlās nakts tumsā liels mežs. Drūmi šņāca tumšie koki. Viņa apstājās, nesaprazdama, uz kuŗu pusi griezties. Nogurums viņai mēcās virsū. Gluži bez spēka palikusi un līdz ceļiem sniegā iestigusī, viņa apsēdās, brītiņu at-

⁵⁰ Bažīties: raizēties, baiļoties.

⁵¹ Noskārst: nojaust, manīt.

pūsties. Cik labi būtu, ja nevajadzētu iet!.. Acis vērās pašas no sevis ciet, locekļi kā notirpuši un metās stīvi...

Kā pa sapnim viņa atkal redzēja Līzītes bālo seju. Laikam Līzīte mirs... Tad viņu ieraks zemē, un pār kapu kopiņu sasnigs bieza kārtā sniega... Bet viņa tur apakšā gulēs — bāla, nogurusi, cietā miegā aizmigusi...

Meitenei likās, ka kāds to apņemtū saltām rokām — tā kā aukstums iziet pa visu miesu. Bet viņai nebija spēka no šīm rokām atsvabināties⁵² — viņa nevarēja ne pirkstiņa pakustināt. Nezin kādēļ atkal nāca prātā tā reize, kad māte gulēja melnā šķirstā, ar baltu segu pārklāta... Vai tā bija māte, kas vilka viņu pie sevis ar aukstām rokām?..

Sniega piks, no egles zara veldamies, uzkrita meitenei uz noliektās galvas. Viņa satrūkās un, visus spēkus saņemdamā, sāka atkal iet. Meža stūrī nonākusi, viņa atgīdās⁵³ un vietu pazina. Bija jau tas pats Priednieku mežs, tikai viņa bija sākusi tam iet apkārt pa otru pusi. Nakts tumsa un bailes bija viņu mulsinājušas.⁵⁴ Uz ganu ceļa iznākusi, viņa sāka tecināt kuleņot uz māju. Kad no uzkalnīša māju varēja jau redzēt, meitene ievaidejās. Sirds viņai krūtīs vai pamira: istabas logos spīdēja uguns...

VI

Drebēdama Anna nostājās pie istabas durvīm. Viņa nedrīkstēja to atvērt. Iekšā kāds runāja. Jā, tā bija vecāsmātes balss. Šņukstēdama viņa stāstīja:

“Eidiņš ieraudājās — es atostos. Sak, kur Anna — laikam gul?... Aptaustu ar roku — gulta tukša... Domāju — būs uz mūrīša⁵⁵ aizsnaudusies. Saucu — neatsaucas... Nekā nedzird... Jau man paliek tā nelabi. Uztaisu uguni — nekur nava... Nu vairs nekā nesaprotu... sāk visas miesas drebēt... Izeju ij laukā, bet pēdu neredz nekādu. Sniegs nāk zemē ar blāķi... Nebūtu tā bērna — skrietu uz kaimiņiem. Bet tas raud... Vai Dieviņ, vai Dieviņ!..”

“Brīnums gan, kur šī varēja palikt...” runāja kāds cits

⁵² Atsvabināties: atbrīvoties.

⁵³ Atgīsties: attapties, atjēgties, saprast.

⁵⁴ Mulsināt: jaukt prātu.

⁵⁵ Mūrītis: izbūvēta krāsns daļa sēdēšanai vai gulēšanai.

meitietis, kalpa sieva, kā Anna no balss pazina. “Tak jau būs kur aizgājusi.”

“Man ij tādas briesmīgas domas ienāca prātā: sak, vai viņa nav gājusi pie akas?⁵⁶... Nē, vāks tāpat kā uzlaists un — viss apsnidzis... Pirmiņ jau viņa bija tāda šavāda, kad jūs uz baznīcu braucāt, — nolaidusies pavisam... Es jau sapratu gan, ka viņai gribas līdzi braukt. Bet šie jau laikam lāgā negribēja viņas ņemt, un es ar’ domāju: sak, ko tur saldēsies — dabūs vēl kāsu...”

“Tad jau viņa būs uz baznīcu aizskrējusi.”

“Tad — sabrauks kāds uz ceļa!.. Vai arī nosals!.. Apmaldīsies kur un nosals!.. Cik tad viņai tā apģerba!.. Vai Dieviņ! kaut jel Jānis drīz pārbrauktu!..”

Vecāmāte sāka atkal dikti raudāt.

Tā tad krusttēva nebija vēl mājā — to nu Anna zināja; bet vecāsmātes raudāšana griezās viņai sirdī. Istabā ieskrējusi, viņa aptvēra vecomāti abām rokām.

“Māmiņ, nebaries! māmiņ, piedod!”

Vecāmāte bija ļoti pārsteigta, bet par bāršanos viņa ne domāt nedomāja. Viņa apskāva meiteni, un pār grumbainajiem vaigiem tai sāka no jauna līt asaras. Rūpīgi viņa palīdzēja meitenei noauties un noģērbties, kamēr tā klusām stāstīja par savu gājienu, un kāda Līzīte esot novārgusi, un kā viņa priecājusies par dāvanu. Bet par to, cik grūti pašai gājis, viņa nesacīja nekā, lai vecāmāte vēl vairāk neraizētos.

“Tas jau, meitiņ, nava slikti,” tā runāja. “Tādi vārguliši jau jāapmeklē. Pats Pestītājs jau tā pavēlējis... Tikai tev vajadzēja teikt, ka gribi iet. Es tev neliegtu vis... Un varētu aiziet rītu pie dienas... Kas nupat būtu, ja tu apmaldītos un nevarētu pārnākt? Vai Dieviņ! — ko tad gan es iesāktu!.. Tas nebija labi, meitiņ.”

Viņa apguldīja meiteni un sasedza to ar siltām segām. Pati viņa apsēdās uz gultas malas un reizēm pārvilka ar roku pār meitenes mīkstajiem matiņiem. Tad viņa nogrima domās, un tāds kā viegls smaids krēšļojās⁵⁷ viņas grumbainajā sejā. Viņa

⁵⁶ Aka: līdz gruntsūdenim izrakta vai izurbta un nostiprināta bedre ūdens iegūšanai.

⁵⁷ Krēšļojās, krēslojās (smaids): tumsa, ēnojās; šeit: skumjš smaids pārklājās.

ij nedzirdēja, ko meitieti un vecais matrozis pa saimes istabu sprieda.

Anna gulēja zem siltajām segām, un patīkami bija viņas nodrūgušajiem⁵⁸ locekļiem. Un arī sirdī bija tā silti un viegli. Viņa paskatījās uz vecomāti, un nezina kādēļ viņai ienāca prātā, to nomutēt. Viņa pacēlās, apķērās vecaimātei ap kaklu un noskūpstīja tai grumbaino vaigu.

“Vai meitiņ, guli nu, guli, tu jau esi piekususi,” vecāmāte pasmiedamās runāja un guldīja viņu vietā atpakaļ.

Anna vēl nebija aizmigusi, kad atbrauca saimnieks un saimniece. Redzēdams Annu guļam, Priednieks izplēta tikai rokas un nospļāvās.

“Te nu kļiedza, ka meitene pazudusi un diezin kur aizskrējusi — un turpat gultā! — Rāva no galda nost!..”

Tur viņam bija arī taisnība. Kad gājēji pārbrauca un atrada vecomāti lielās bēdās, viens no puīšiem tūlīt grieza zirgu atpakaļ un brauca uz pagasta māju. Saimnieki bija palikuši tur pie sava radnieka skrīveņa⁵⁹ uz vakariņām un eglīti. Puisis bija licis noprast, ka būšot laikam notikusi kāda nelaime un ka jāsteidzoties. Tādēļ arī Priednieks bija tāds dusmīgs.

“Jā, to jau es esmu sacījusi, ka viņai ir par daudz liela galva! Vai tur nu nevajadzētu likt otram galam trūkties? Tā cilvēkus biedēt! Lūk, kur šās draudzenes... un tad naktī skriet!..” sirdījās savukārt arī krustmāte.

Vecāmāte lūkoja viņus mierināt un ieminējās kādus vārdus arī Annai par labu. Bet tas vedeklu⁶⁰ tik vēl vairāk kaitināja.

“Miers!” Priednieks noteica. “Sāksit vēl kaķu — svētku vakarā...”

Varbūt viņš kļuvis sevī atzina, ka meitene nemaz tik slikti nebija svētku sagaidījusi...

“Не бранить!.. (Nebārt!..) Laba sirds... Tā vajag cilvēkam... Хорош! (Labi!)” vecais matrozis gluži negaidot norūca savā kaktā.

Drīz Priedniekos visi gulēja saldā miegā.

⁵⁸ Nodrūgušajiem: nosalušajiem.

⁵⁹ Skrīveris: rakstvedis; pagasta amatvīrs, kas pie raksta līgumus, īpašumu pārdošanu u. tml.

⁶⁰ Vedekla: dēla sieva.

VII

Bet Ziemciešu piekvēpušajā istabiņā vēl nebija miera.

Kad slimniece atmodās, viņa tūlīt mātei uzprasīja:

“Anna aizgāja?”

“Aizgāja, meit,” māte teica un deva viņai zāles, ko tēvs bija no aptiekas pārnesis.

Līzīte mīlināja baltās zeķes un neļāva tās nest projām. Varēja redzēt, ka viņai par tām prieks. Māte iedeva viņai šķēlīti Annas nestās baltās maizes un gribēja, lai viņa ēdot. Tā arī paņēma šķēlīti bālajos, caurspīdīgajos pirkstiņos, bet ēst neēda. Viņa sāka atkal pa gultu nemierīgi grozīties. Bālie vaidziņi pārklājās ar nedabīgu sātumu, un actiņas bija plaši ieplēstas. Viņa atkal murgoja — arī par zaļo egli, kam zari līdz pašai virsaunei⁶¹ pilni spožu uguntiņu, par tīru, baltu sniegu, kas mīksts kā vilna, sauca māti un nezin ko stāstīja ar lielu steigu.

Noguruši un dziļi noskumuši, vecāki skatījās sava bērna nāves mokās. Māte stāvēja pie lāviņas kā pelēka ēna, un viņas lūpas drebēja. Ziemcieša slimajās krūtīs reizēm kas iegarkstējās,⁶² un viņš izgāja aiz durvīm izkāšēties...

Pēc tam slimniece palika tik nespēcīga, ka nevarēja ne pirkstiņa pakustināt. Viņa mātei kaut ko čukstēja, bet tā nevarēja nekā saprast, ko Līzīte teica. Tad viņa izdzisa...

Māte aizspieda mazajam mironītim acis, un tad kā nopļauta, nokrita pie lāviņas ceļos un apslēpa seju. Tēvs, galvu sienā iedūris, stāvēja salīcis un spieda roku pie krūtīm...

“Ceļa zeķītes...” māte čukstēja, pacilādama meitas Ziemas svētku dāvanu. “Ceļa zeķītes... tev, meitiņ...”

Bet Līzīte gulēja, sastingusi savā noslēpumainā miegā, un likās, ka viņas plānās lūpiņas smaidītu...

Jā, viņa laimīgi smaidīja — ka varēs Pestītājam pastāstīt par siltām sirdīm pasaules sniegā un ledū... kuņas ir kā puķes un gaida ar ilgošanos pavasara, gaišā saules laika, lai varētu izplaukt un ziedēt brīnišķīgā jaukumā...

⁶¹ Virsaunei: virsotnei, galotnei.

⁶² Iegarkstējās: iekurkstējās (ķerkstoša skaņa).

Saules apstarots un apņemts

*Saules apstarots un apņemts
Pieliets pilns ar siltu gaismu,
Gaišs un cāurspīdīgs tu jūties:*

*Lielām, ziņkārīgām acīm
Pats tu skaties savās krūtīs
Līdz¹ gaišā dzintarkrellē,
Visos dvēšles noslēpumos.*

*Un tu brīnies: dvēse skaidra,
Nav ne smaguma, ne tumsas,
Sirds bez ļauna, prāts bez naida,
Tikai ikdiēna to žņaudza.
Viegla, cēla tava būte
Liegi gaisā peld uz sauli,
Apvilkusi baltu kreklu -
Balto spožo mākonīti
Ziliem debess atlociņiem.*

¹ Līdz: it kā, līdzīgi.

Jaunība

*Kur kungam tādi vīri
Kā tie mani bāleliņi?
Ar krūtīm kalnus stāma,
Rokā nesa ozoliņus.*

*Ai Dieviņi, ai Dieviņi,
Par meitiņu viegla dzīve!
Dzīvo bites vieglumiņu,
Ābeļziedu baltumiņu.*

*Balta nāca tautu meita
Kā ar sniegu apsnigusi;
Nav ar sniegu apsnigusi,
Nāk ar savu tikumiņu.*

*Patīk man tā meitiņa,
Patīk viņas valodiņa:
Kā niedrīte tā meitiņa,
Kā skujiņa valodiņa.*

*Es mutīti nomazgāju
Āboliņa rasiņā,
Lai zied mani vaigu gali
Kā sarkanis āboliņš.*

*Es savos bāliņos
Skanēdama vien staigāju:
Skan zīlītes, skan krellītes,
Skan vizuļu vainadziņš.*

*Cauri gāju bērzu birzi,
Rokā nesu vainadziņu;
Cauri gāju puīšu pulku,
Rokā nesu dvēselīti.*

*Skrej, bitīti, tai zemē,
Kur aug mans arājiņš,
Aiznes manus mīļus vārdus
Savu spārnu galiņā.*

*Sargies, linu cielaviņa,¹
No pelēka vanadziņa,
Kā es zinu sargāties
No dzērāja tēva dēla.*

*Mēs maza cilts,
Mēs būsīm lieli tik, cik mūsu griba.*

Rainis

¹ Cielava: neliels putns ar slaidu ķermeni un gaļu asti.

Anna Brigadere

Kārumi

(Stāsts no grāmatas *Skarbos vējos*)

Ir pats dienvidus.¹ Annele guļ mazajā sētsvidū uz mutes un cīnās ar miegu. Varētu jau iet arī gulēt, bet viņa domā: kā ies gulēt! — Kur paliks Vasarsvētki? Tie tak ir jāizdzīvo, cik ilgi vien var, cik gaŗi vien var. Acis gan mācas ciet. Tēvs to šorīt nav guldinājis, kā tas citus svētrītus mēdza darīt, jo tēvam šodien baznīcā iešana un tālais ciems Avotos. Viņi abi ar brāli jau agri prom. Bet lai nu arī kā: Vasarsvētkus nedrīkst nogulēt. Un viņa apsviežas pret sauli.

Bet ko nu darīs? Kā vadīs dārgo savvaļas laiku?

Avotos zinātu. Tur būtu simtu ceļu ko noskriet, simtu vietu ko nomeklēt, kādi jauni brīnumi radušies Vasarsvētku naktī.

Jo ir taču šodien ārkārtīga diena, un tad arī vajaga būt notikušām ārkārtīgām lietām.

Bet domā, cik gribi: atmatā nekā nav ko meklēt.

¹ Dienvidus: dienas vidus.

Daudzreiz, kad Annelei kaut kā iegribas, kā tas bija agrāk, māte saka: Ko nu, meit, par to! Tie ir kārumi.

“Kas tas ir: — kārumi?”

Arī pūtelis² māte sauca kārumu, bet Avotos to tā nesauca. Avotos to varēja dabūt viegli, jo vecmāmiņa taisīja katru launagu³ pūteļa pienu. Tas nebija nekas liels. Bet te to nevarēja dabūt.

Vai tad viss tas, ko nevarēja dabūt, bija kārumi? Arī viss tas, ko bērnam liedza?

Un vai tad tāds kārumi bija kas ļauns vai arī grēcīgs?

Lai nu tas būtu kā būdams, bet kaut kāda tāda kāruma Annelei tagad ļoti gribējās. Noteikt gan nevarēja, kā īsti kāroja jaunā mute. Viss būtu labs.

Vai nu tāda labi liela karote pūteļa, vai sauja sulīgu skābeņu, vai arī cieto zaļo ērkšķogu⁴ podziņu, kādas Avotos tagad varētu grābt riekšavām pa visām ceru⁵ pakarēm, vai arī — o, bez šaubām, kādā saulgozī⁶ jau varbūt bija aizmetušās zemenes, pirmās baltās podziņas ar iesārtiem vaidziņiem!

Maijpulkstenes, naktsvijoles, irbenāji!⁷ Un starp tiem zemenes! Varbūt jau balto un sarkano Avotu mežs no viņām. Gardums un smaržas!

Kad Annele to iedomājās, viņai uznāca tāda kāre pēc šiem kārumiem, ka tā degtin dega.

Mute tvīka un kaisa kā pinkainajam Citronam Avotos, kad tas neatlaidīgi tekāja ap meiteni un skaļā rīklē atprasīja viņas sviestmaizi. Mute būtu norijusi vai visu Avotu mežu.

Jocīgi ar šiem kārumiem! Kur viņi radās?

Naktī arī viens tāds dzina elsas kaklā, kā ūdeni uz slūžām. Tad mute negribēja nekā, bet kārumi tad arī bija liels, liels, degošs kā uguns.

Tam tikpat karsti tad gribējās pušķotas istabas, gribējās meiju⁸ un lielās, zilās Vasarsvētku nakts, un vēl nez kā, pavi-

² Pūtelis: raudzēts piena un samaltu graudu ēdiens.

³ Launags: ēdienreize starp pusdienām un vakariņām.

⁴ Ērkšķogas: zaļas vai sarkani zilās ovālas ogas, kas aug ērkšķainos krūmos.

⁵ Cers: auga sazarojums.

⁶ Saulgozī: piesaulē; vietā, kur silda saule.

⁷ Irbenāji: koki vai krūmi ar krāšņiem, baltiem ziediem.

⁸ Meijas: nocirsti lapu koki vai zari telpu rotāšanai.

sam tāda neizsakāma, un sirds skaidri sāpēja, ka nekā tāda nebija.

Tad bija gandrīz tāpat kā tagad un tomēr pavisam citādi. Kas tad bija tas kārotājs?

Laikam gan tad tā būs bijusi dvēsele, domā meitene.

Par dvēseli viņa vēl arvien nav skaidrībā, kas tā tāda un kāpēc viņai citas kāres nekā mutei. Kādu laiku tad arī viņa uz mauriņa⁹ peld kā pa ziliem ūdeņiem, meklējama dvēseli, bet miesas nemierīgās iegribas nerimstas, tās skubināt skubina: "Neguli nu tā, Annele, dari kaut ko."

Jā, bet ko lai nu dara?

Un kā nu meitene pagrozās uz vienu, uz otru pusi, kā izeju meklējama, viņai iekrīt acīs — durvis. Jaunas durvis, bez slēdzenes, tikai ar kliņķi¹⁰ aizkrampētas¹¹ un ar koka tapiņu¹² aizbāztas. Kas tās par durvīm?

Kā Annele, arvien tik asi redzīga, nebija ievērojusi, ka tēvs platajā mājiņas paspārnē¹³ bija uzcēlis mazu pieliekamo apjumīti.¹⁴ Tā bija tik aizvakar pabeigta un tēsta¹⁵ no jauniem baltiem dēļiem. Smaržoja kā mežs.

Tas taču brīnums, ka Annele šīs durvis vēl nebija virinājusi!

Tūlīt to nu varēja izdarīt.

Bet māte? Ko tā teiks? Nez, vai tur drīkstēja ieiet bez atļaujas?

Tā gulēja kaut kur dienvīdu. Lai viņa guļ! Annele jau tik paskatīsies, kas tai apjumītē.

Durvis atvērās viegli, viegli. Kliņķis pats izslīdēja no rokām. Apjumīte bija maza kā cimdiņš, bet vēsa. Balts plaukts vizēja pretī. Uz plaukta rindā stāvēja podiņi un bļodas. Kas tajās varētu būt iekšā? Tik augstu nesniedza Anneles acis. Brūno, osaino podiņu pašā vidū meitene gan pazina labi. Viņa varēja saderēt, ka tas ir krējuma podiņš.

⁹ Mauriņš: biezi saaugusi izturīga zāle, kas pārklāj pagalmu vai citu vietu.

¹⁰ Kliņķis: rokturis durvīm vai vārtiem.

¹¹ Aizkrampēts: aizāķēts, aiztaisīts.

¹² Tapiņa: spunde; koka puķis, ko iebāž caurumā.

¹³ Paspārne: paspāre, pie ēkas zem jumta.

¹⁴ Apjumīte: piebūve, telpa ar jumtu.

¹⁵ Tēst: apcirst.

Nokrejodama¹⁶ piena traukus, māte arvien tajā salika visas svaigās, samtaini gludās, saldās piena virsas.

Krējums, ai krējums! Annelei izskrēja priecīgas trīsas un iesvieda viņā ar vienu rāvienu, kā uguni salmos, lielo krējuma kāri. Krējums tak bija tā visusaldākā kāre! Tā aprija visas citas tālklīstošās un nenoteiktās kāres pēc skābenēm¹⁷ vai cietām ērkšķogu pogām, jo krējuma kāri bija iespējams apmierināt tepat, uz karstām pēdām.

Tiesa, kad tādā gludā, samtainā piena virsā iespieda tikai mazo pirkstiņa galu, tad tā zīme nebija vairs ne ar ko izdzēšama. Bet kas tādu zīmi nomanīs veselā podā krējuma, ar negludu virsu, ar paradumu arvien robus sapludināt kopā? O, tur varēja būt bez bēdu! — Un vai tad tā nu arī kāda liela lieta? Viens mazais pirkstiņš ar krējumu! Vairāk jau viņa neņems.

Bet podiņš nebija tik lēti noņemams no plaukta. Annele izstiepa sevi no kājām līdz roku pirkstgaliem, ritināja vienā malā, otrā malā podiņu sev tuvāk, bet tas nekustējās.

Podiņš likās būt neganti smags un neklausīgs.

Bet ja ne ar labu, tad ar varu. Meitene nepacietīgi pagrūda no visa spēka, un piepeši pavisam negaidot tas padevās. Viegli, kā vēja piepūsts gumijas pūslītis, tas ielēca tai plaukstās, no plaukstām notenterēja¹⁸ uz pleca, no pleca dancodams novēlās pāri mugurai un ieripoja kaktā.

Neizlija ne lāsīte?

Jā, ko tad tas nozīmēja, vai podiņš tukšs?

Uz sāniem apvēlies, tas gulēja.

Tukšs gan!

Meitene izvilka to no kakta. Liels robs tam bija sānos.

Karsts vien pārskrēja pār kauliem. Viņa bija saplēsusi podiņu.

Un tukšu podiņu! Tukšu!

Te nu bija lielie kārumi!

Ja māte to tā atrada, vai die?! Meitene zināja, ko tas nozīmē. Nevarēja taču katru dienu pirkt podiņu.

Turpat gulēja atplīsušais gabals.

¹⁶ Nokrejojot: noņemt krējuma kārtiņu no piena virsas.

¹⁷ Skābenes: ēdams brīvdabas augs ar skābu garšu.

¹⁸ Tenterēt: velties.

Brītiņu viņa stāvēja bez padoma, plīsumu vienā, podiņu otrā rokā. Kā nu sadabūt tos atkal kopā, kas bija uz mūžu izšķīrušies?

Tas nebija vairs iespējams, bet tam vajadzēja būt iespējamam. Kad pielika vienu pie otra, atplēstais gabals ielipa veselā kā roka cimdā. Bet vai stāvēja?

Nestāvēja pagāns!

Māte to varētu gan izdarīt, ka stāv viens pie otra. Māte prata salāpīt podus un bļodas. Ieurba ar īlenu¹⁹ vienā malā caurumu un otrā, sašuva plēsuma malas ar rupju diegu, aizķītēja ar maizi plaisu, izlika saulē sakalst, un pods bija atkal labs. Bet vai Annele drīkstēja iet pie mātes un tai visu izstāstīt? Nē, to nevar. Tad bija vai zemē jālien no kauna.

Kaut kāds troksnis iedimdēja ausis. Vai arī tās bija bailes, kas to sagrāba! Bet uzreiz gudrais padoms bija pie rokas. Podiņu vajadzēja atlikt tā atpakaļ, ka nekā nemana. Jā, tā gan. Tad viss būs labi. — Krampjaini turēdama atlūzušo gabalu plīsuma vietā, meitene atkal stiepās visā gaļumā atsniegt plauktu, un tiešām likās, ka tā izaugusi piepeši gaļāka, ka, pārdabīgiem spēkiem cenšoties, neiespējamais kļuva iespējams; podiņš stāvēja atkal plauktā un stāvēja tā, ka no malas nevarēja redzēt, ka būtu ar to notikusi kāda katastrofa.²⁰ Kā nu tas tur tā laimīgi stāvēja, meitene kā zibens izšāvās pa durvīm. Uzlika kliņķi uz āķa, aizbāza tapiņu, apsvieda acis apkārt: klusums, kā bijis. Neviens ne redzējis, ne dzirdējis.

Nu jau būtu viss labi, bet viņa bēga. Prom, prom no tās vietas. Lieliem lēcieniem un uz pirkstgaliem, cik tik tālu varēja skriet, aizšāvās kā sikspārnis.

Arī viņas lielā kāre bija aizlaidusies kā sikspārnis. Ne acumirkli viņai nebija ienācis prātā painteresēties arī par tiem citiem podiem plauktā.

Nē, nē, nē! Tas bija cauri! Tā kā pirmīt to bija dedzinājusī kāre, tā tagad nu dedzināja kauns. Kauns, kauns!

Viņa aizbēga aiz laidariem, bet tas nebija necik tālu, viņa aizskrēja līdz tēva izraktajam, jaunajam grāvim, aizlaidās, cik tālu vien varēja, pa pašu grāvi, ka galva vien nokustēja.

¹⁹ Īlens: darba rīks caurumu izduršanai.

²⁰ Katastrofa: liela nelaime, posts.

Bet labāk nepalika. Kauns dzinās pa pēdām.

Nelāgs, nelāgs, nelāgs bija viss.

No tā paša gala, kā ieraudzīja tās durvis, kā zaglīgi tās atvēra, kā mangoja²¹ podiņu, kā plīsumu gribēja atmānīt par nebijušu, kā atkal aizkrampēja durvis, lai nekā nemanītu, un kā nu tagad bija jābēg, jābēg!

Nelāgs, nelāgs bija viss!

Krējuma kāre un visas citas kāres bija pārvērtušās mutē par tādu rūgtumu, ka bija jāizsplauj. Bet rūgtums bija un palika.

Ilgi meitenes galva kustējās pa grāvi, bet cik ilgi bēguļos! Māte sauca. Jālaiž laukā lopi.

Klausīga tūlīt tā aizskrēja. Slepus vēroja māti. Vai viņa jau zināja ko par nedarbiem?

Māte bija laipna. Palaunagu būšot iznest pati uz ganiem.

Kā citkārt Annele šo laiku būtu gaidījusi ar lielāko prieku, tā tagad tā to gaidīja ar trauksmīgām bailēm. Bet kad māte atnāca, tā nomierinājās uz laiku. Vēl nekas. Māte piena kambarīti,²² kā rādījās, nemaz vēl nebija bijusi un nekā nezināja. Gan pāries labi.

Bet nepārgāja. Jo ilgāk, jo smagāk gūlās kaulos nepatīkamā padarīšana. Ja māte tagad būtu jautājusi: Vai tev kas sāp? un uz meitenes: jā! atbildi būtu teikusi: Tu audz, tad Annele to nekādi nebūtu varējusi ticēt. Pavisam tam pretēji viņai likās, ka tā ar podiņa krišanu pati būtu iekritusi zemē un sarukusi maziņa, maziņa.

Otrā rītā tēvs to gribēja paguldināt. Bet Annele plakstiem redzēja māti vairāk reizes ejam un izejam, arvien pētdama, ko teiks viņas mute un acis. Vai nepaskatīsies bargi un sodoši uz viņas pusi. Tu, nelāgā meitene, ko tu esi izdarījusi?

Pamētājās vēl kādu laiku ar cauru miegu, tad saģērbās klusiņām un aizgāja uz ganiem. Notālēm jau dzirdēja, ka tēvs jaukām un skanīgām balsī dziedāja: "Izej, ak sirds, papriecāties!"

Citreiz arī meitenes sirds būtu priekā salēkusies, dzirdot tēvu dziedam, jo reti, reti viņš to darīja vairs atmatā, bet šoreiz viņai nebūtu tiesības priecāties par dziesmas skaņu jaukumu.

²¹ Mangot: ubagot.

²² Kambaris, kambarītis: telpa, istaba.

“Nu, ko tu jau nāc tik agri?” tēvs brīnījās. “Vai miega badu jau tik ātri atgulēji?”

“Nemaz vairs miegs nenāca,” meitene klusu teica.

“Nu tu gan mānies! Lai nu tev vēl ēst negribētos, bet miegu tu tak nekad nedabū krietni izgulēt, tu mazo sisenīt! Viegla jau tev tā celšanās rītos nav, to gan es pats zinu. Esi jau vēl pārāk maza.”

Un tēvs mīļi paskatījās uz meiteni.

Annelei asaras saskrēja acīs. Tas bija jauki, ka tēvs zināja, ka viņa katru rītu kāvās ar miegu. Bet viņa bija nospiesta un izvairījās tēva skatiem.

Lai kur kāda galva kustējās pār plašo atmatu, Annele to tūlīt ieraudzīja. Pēc launaga viena tāda parādījās aiz kalna, no Strautu puses. Vēl nācējs nebija redzams līdz kājām, kad jau Annele zināja, kas tas tāds. Tas bija Jānis, kas kalpoja Strautos par puisī un vai ik svētdienas atnāca ciemos pie tēva.

“Krietns puisis!” Annele bija dzirdējusi par viņu sakām tēvu kādu vakaru, ilgi noskatoties aizejam Jāni.

“Un patīkams no vaiga. Laimīga būs tā mātes meita, kas to kādreiz dabūs,” māte bija atbildējusi.

Tā kā Annele nekad nebeidza gaidīt, ko atvedīs diena, tad arī Jānis arvien bija viņas gaidīts. “Nāks svētdiena, atnāks Jānis,” viņa jau priekš nedēļas gala priecīgi domāja, jo Jānis bija vai vienīgais ciemiņš atmatā un pie tam jauks ciemiņš.

Stalts puisis tas bija, tēva lielumā, zilām, skaistām acīm un koši dzelteniem matiem, arvien smaidīgs un lēni jautrs. Kad atnāca, visiem deva roku pēc kārtas un arī par Anneles gaitām apjautājās, it kā būtu tā liels cilvēks, un atminēja vēl otrā reizē viņas valodu un vārdus. Tas meitenei patika.

Bet šoreiz viņa negribēja satīties ar ciemiņu. Steidzīgi sagrieza lopus un aizdzina tos tālu. Bet no tālienes vēroja, redzēja visu. Tēvs jau arī bija redzējis nākam ciemiņu, izgāja tam pretī. Lēniem svētdienas soļiem tie tuvojās viens otram. Annele zināja, kā viņi abi smaida. Nu viņi sadevās rokām, stāvēja un runāja. Tēvs aizkūpināja pīpi, bet Jānis nepīpoja. Nu tēvs veda ciemiņu apkārt tūrumam. Tas bija šopavasār uzplēsts, tagad jau zaļoja, biezs kā vadmala. Tad viņi aizgāja līdz grāvim. Tēvs parādīja, ko tas pa nedēļu bija izracis. Viņi nosēdās uz grāvmales, un tēvs izstiepa šad tad roku, rādīdams drīz uz Mājlauku, drīz uz Dakšu pusi. Arī ciemiņš rādīja

tāpat. Annele zināja, ka viņi runā par apkārtējām mājām. Kādi tur ļaudis un kā viņi dzīvo. Tas viss būtu bijis tik gardi dzirdēt, kā kad ēstu saldu cukurmaizi, un viņa to būtu varējusi jo labi. Lopi varēja ganīties apkārt, jo tur zāles bija gana, un viņa varēja sēdēt līdzās uz grāvmales un abu runās klausīties. Tēvs to ne tikvien nebūtu dzinis projām, bet būtu vēl aplicis tai roku ap pleciem un mīļi piespiedis sev klāt, un Jānis to varbūt būtu noglaudījis. Bet nu nekā. Kā viņa varēja rādīties Jānim acīs, kas bija tik krietns puisis, bet viņa izdarījusi tādus neizlabojamus nedarbus!

Kad vīri bija diezgan izsēdējušies uz grāvmales, viņi iegāja mājiņā. Nu viņi ieturēs palaunagu un runās par tālām zemēm un svešām tautām, par kaŗa un miera laikiem un kā tad ir bijis, kad vēl tēvi un tēvi mazi bijuši.

Annele zinā, kā tas notiek. Redz, kā vīri nosēstas pie maza galdiņa, kā Jānis nolauž karaŗu un uz katra kumosa uzliek ar nazi piciņu sviesta un kā viņš pie tam arvien laipni runā un stāsta, it kā nevis ēŗana būtu pats svarīgākais, bet gan jaukāŗ valodas, kuŗas tad ar tēvu trieca tik labi un viegli, it kā māla bumbiņas viens pret otru rotādamies sviestu un atsviestu atpakaļ.

Lai skriedama uz kuŗu pusi apkārt lopiem, meitene notālēm paturēja acīs mājas durvis, un viņai likās, ka par daudz ilgi ciemojas ciemiņŗ. Beidzot visi trīs iznāca laukā. Palika durvpriekŗā.

Māte kaut ko teica, pamāja uz ganu pusi.

Visi skatījās ŗurp.

Tas iedūrās kā karsts asmens. Kas tur bija? Kādēļ skatās uz ganu pusi? Par ko viņi runā? Par ko gan citu, kā par viņu paŗu. Citādi nebija. Māte bija visu atradusi un tagad pastāŗtēja Anneles nedarbus. Lielie jau neŗēlo mazos. Vai, vai! Nu bija visai pasaulei zināms! Kur nu lai lieku savas acis!

Jānis viņu arvien ŗēloja. Vēl pagājuŗo reizi bija teicis: "Vai nav par grūtu tai mazajai? Katru dienu ganu diena." Un kad māte bija teikusi, ka Annele izpilda jau labi savu uzdevumu, tad bija tik jauki pasmaidījis: "Nekas! Būs dienās dūŗīga darba darīŗaja!" Un nu? Ko lai nu viņŗ saka? Domāŗ, ka nemaz nav vērts uz tādu meiteni vairs paskatīties.

Jānis aiziet gar jauno grāvi, un tēvs viņu pavada. Tālu tēvs vada. Viņu galvas nokust aiz kalna.

Arī Annelei gribētos kaut kur aiziet un neatnākt. Tur, aiz tā meža kakta, kuņā iegrimušas noslēpumaini svešās mežsargu mājas — Pūces. Par tām stāsta, ka reiz no viņām vēlā vakarā izgājusi saimniece un nav vairs atgriezusies. Grūti Annelei. Viņa saprot, ka var aiziet tālu, tālu, tālu un neatnākt.

Saule jau pie apvāršņa.²³ Laiks dzīt mājās, bet viņa ir pie pašas galējās robežas, pie dzērvju krūmiem. Kad varētu kā slieka ielīst jaunajā grāvī, pašā dibenā un nozust.

Tēvs pavadījis Jāni vai līdz pašiem Strautiem, jo nu tikai tas atkal kāpj pār kalnu. Bet uz mājām neiet. Pagriežas un nāk taisni pie Anneles, cepurī rokā nesdams. Cepurē ir kaut kas. Nu jau viņš smaida it tuvu.

“Nāc šu, meitēn! Redzi, kas man.”

Cepurē tam kucēniņš, dūres lielumā. Viscauri melns, ar vienu baltu aci.

“Vai, tēt, cik jauks! Kas tev to deva?”

“Jānis. Pasauca mani līdz un iedeva. Runājām, ka būs tev biedrs.”

“Kur? Kad stāvējāt durvju priekšā?” Annele jautāja un juta, ka pietvīkst līdz ausīm.

“Kādu durvju priekšā?” tēvs nesaprata.

Meitene pietvīka vēl vairāk, noliecās pie kucēna, ko tēvs nolika zemē. Tāds kauns bija. Neviens viņu nebija apsūdzējis, neviens nebija runājis par to ļaunu, bet pati viņa bija iedomājusies visu sliktu. Tas viss nāca no sliktās šīs dienas izdarīšanas. Tēvs paskrējās nost, un kucēns ļepoja²⁴ tam pakaļ ar savām sprunguļaini īsajām kājām, nejaudāja panākt, apvēlās kā kamols un žēli smilkstēja. Meitene uzcēla to rokās, apmīļodama paspieda, bet nu tas iesmilkstējās kaukdams tā, ka viņa nobijās un nolika to steigšus atpakaļ zālē.

“Kāpēc viņš tā kauc?”

“Tu spiedi viņu par daudz cieši un vēl ap ausīm, kur viņam visvairāk sāp. Viņš tak vēl vārīgs un glēvs kā visa jauna radībiņa.”

“Vai tad jaunai radībiņai tā sāp?”

“Pagaidi, kad es tevi tā pa krietnam saspiešu šitajās plauk-

²³ Apvāršnis: zemes virsmas un debess šķietama saskares līnija; horizonts.

²⁴ Ļepot: neveikli skriet.

stās, tad redzētu, ko tu teiktu!” tēvs sāka smieties un rādīja savas plaukstas, tiešām lielas.

Jaunai radībiņai sāp. — Jā, tēvs gan zina! Ja viņam pateiktu par to, kas vakar bija — diez’ ko tad viņš teiktu! —

“Kā mēs sauksim to šuneli? Pasaki nu, meitēn!” tēvs jautāja.

Annele pakratīja galvu.

“Sauksim viņu par Kranci, vai ne tā?”

Nekādas atbildes.

Tēvs pacēla kucēnu un ielika to atkal cepurē.

“Padzirdīsim mājā ar pienu un lai guļ nost.”

Viņš griezās uz māju pusi, bet pabrīnījies atskatījās, kad uzreiz meitene kā zibens paskrēja tam gaļām. Viņa bija ieraudzījusi māti, kas nāca saukt to mājā.

Viņa skrēja, skrēja, kamēr aizsulusies iekrita mātei krūtīs.

“Māt, māt, es saplēsu podiņu.”

“Kādu podiņu?”

“Ar brūnajām osām.”

Māte padomāja.

“Ak to! Tas jau bija ieplēsis. Es vairs piena viņā nelēju, bet gribēju podu vaļas brīdī salāpīt. — Bet kā tad tu tā — kur tu tiki pie podiņa? Kā tu viņu saplēsi?”

Nu Annelei jāstāsta. Un viņa stāsta. Bet nezina, vai viņa ir tā īsti izstāstījusi par to krējuma kāri, vai ne, bet vakarā viņa lec ap mazo būdiņu atmatā uz vienas kājas, uz otras kājas neskaitāmas reizes. Viegli, viegli viņai ir!

Bet māte? Ko t’ māte bija teikusi?

Sapurinājusi tikai krietni Anneli pie pleciem un smējusies: “Tā jau nu bērniem kādreiz iziet!”

Laba, laba bija māte.

Mans Dievs

*Es ilgi meklēju un minēju,
kur esi tu. Kur esi apslēpies,
mans Dievs?
Bet nu vēl ilgāk meklēju es jau,
mans Dievs, kur tevis nav.
Kurp skats mans slīd, kurp acis paveŗu -
es visur, visur tevi ieraugu.
Ar lietu tu uz zemi krīti,
ar zvaigznēm tumšā naktī spīdi.
Tu dīgsti zaļā velēnā,¹
tu smeļies brūnā pumpurā.
Ar tārpu ābeles zargalā
tu šūpojies zaļajā paēnā.
Pa pļavu lido tu ar balto taurenīti.
No sūnas izlien(i) ar sārto bērزلapīti.²
Kur vagas galā cīruļi 's
sēž ligzdiņā mīkstā - tu sēdi tam līdz.
Pa tumšajiem rugājiem rudenī
Tu ej(i) pelēkā mētelī
un raudi par nīkstošiem asniņiem,
un velēnu gultiņas sasildi tiem.
Tu bēdu ļaudīm pēd'jo sveci dzes(i),
tu laimes bērniem ziedu klēpjus nes(i).
Tev vienā rokā nakts un iznīcība,
bet otrā - visa zvaigžņu bezgalība.
Un velti meklēju es ilgi jau,
kur tevis nav. Kur tevis nav? -
līdz atzinu:
nav lietas, kurā tevis nebūtu!
Tik tie vēl tevi meklēt var, mans Dievs,
kas domā vēl: tu esi paslēpies!*

¹ Velēna: zemes gabals, kas apaudzis ar zāli, kā saknes satur kopā zemi.

² Bērزلapīte: sēnīte.

Bailes

(Stāsts no grāmatas *Skarbos vējos*)

Pārdzinusi dienvīdū,¹ Annele dabūja zināt, ka rīdzinieki vēl kādu laiku palikšot Kaltiņos. Un tad nu bija norunāts, ka māte ar tēvu pēc kādām nedēļām brauks uz Jelgavu apciemot lielos bērnus un aizvest pārtiku brālim, kas jau Avotu tēvocim līdz bija aizbraucis savā skolā. Tai reizē tad nu Milda atnāks vēl pāra dienas uz atmatu,² pabūt biedram Annelei.

Tā arī notika.

Tais nedēļas jau dienas bija palikušas manāmi īsākas un naktis tumšākas. Kad māte, ceļa drēbēs saģērbusies, modināja Anneli, vēlreiz piekodinādama visus mājas darbus, un noteica aiztaisīt durvis, varēja būt pusnakts, bet varēja vēl arī būt tikai vakara puse, jo uz tik gaŗu braucienu kā Jelgava jau arvien skubinājās³ jo agrāk, jo labāk; tepat līdz lielceļam vien jau grumbainais lauku ceļš aizņēma vai stundu, un Pelēcis jau nebija nekāds lielais rikšotājs.

Tēvs gaidīja ārā. Sauca. Zirgs sajūgts. Māte steigšus pārseja villaini pār krūtīm, pameta acis apkārt, vai nav ko piemirsusi. Pamācīja meiteni: "Jūs varat nu tagad iet abas lielajā gultā, tur būs siltāk un drošāk. Durvis aizšauj. Un baiļu nekādu neturi. Kas še nu atkulsies, tai gaisa gabalā. Nav vēl nekad piedzīvots."

Pie durvīm bija tēva paša cirsta koka aizšautne. Kad Annele aizšāva bultu, viņa dzirdēja, ka vecāki jau bija ratos, kaut ko vēl dudināja, Pelēcis nosprauslojās, tēvs sakustināja grožus, pamudināja zirgu, Krančelis, par slinku izrādīt izbrīnu vai pārsteigumu par tādu neparastu nakts braucienu, pāris reizes žēli iekunkstējās, bet palika savā būdā. Annelei likās nepiemēroti izlietot priekšrocību un līst vecāku gultā, kad Milda palika viena viņu kopējā vietņā. Tā viņa atgāja atkal

¹ Pārdzinusi dienvīdū: pārdzinusi savu ganāmpulku mājās pusdienas laikā.

² Atmata: neapstrādāts aŗamzemes lauks, ko var izmantot ganībām. Tādā vietā dzīvoja Annele.

³ Skubināties: steidzināties.

atpakaļ blakus Mildai, kas gulēja ciešu miegu.

Kaut kur tumsā pret Dakšu pusi vēl grabēja rati. Dažreiz troksnis bija stiprāks, it kā tuvodamies, dažreiz vājāks, it kā izdzisdams, bet to dzirdēja. Riteņi lēkāja pa grumbām kā tāli, viegli sitieni pa zemi. Brauca, brauca, brauca. Ra - ta - ta! Ra - ta - ta! Brīnums, cik ilgi tie bija dzirdami! Tagad tie noribēja pār robežgrāvja tiltiņu, un tie vēlreiz stiprāk ierūcās, jo bija uz cieta ceļa. Un tad pēkšņi bija viss klusu.

Annele pacēla galvu, klausījās no visa spēka. Nekā vairs nedzirdēja. Likst nu galvu uz spilvena un gulēt.

Bet kas tas īsti bija! Vienreiz viņai bija galva pret Mildu, otrreiz pret sienu, tad atkal pret Mildu, bet miega nebija.

Milda šņāca par daudz stipri. No tāda šņāciena miegs palika nost kā aizpūsts. Viņa aizbāza ausis, bet tas bija velti. Dzirdēja cauri.

Nu, kad miegs nenāca, lai nenāk. Pasvieda apsegu tālāk un domāja. Mātes vārdi vēl skanēja ausīs. "Neturi baiļu."

Un uzreiz viņa zināja, ka tikai šie vārdi jau visu laiku bija bijuši ausīs. Nevis Mildas šņākšana. "Neturi baiļu, neturi baiļu!" Tie vien visu laiku.

Kādēļ māte bija teikusi: neturi baiļu. Kas tad bija bailes? Par tām nemaz tak nebija ne domāts, ne runāts. Milda bija atnākusi, lai Annelei nebūtu garš laiks tā gluži vienai. Un vai ar viņu bija kāda drošība? Viņa bija kāda drošība? Viņa bija gulētāja, kas nezina ne rīta, ne vakara, kā pati teica. Tad jau drīzāk ar Krančeli. Pavērt durvis un pasaukt šuneli? Ne jau nu baiļu dēļ, bet biedram. Viņam jau arī labāk istabā. Un ja būs kas, atsauksies. Viņš dzirdēja putna spārnu gaisā.

Bija jau atgrūsta aizšautne, un patlaban vajadzēja atraut durvis, bet tad tā, it kā kāds iesistu pa roku, un bulta atkal aizskrēja priekšā. Jo: ja nu kāds tur taisni stāvēja laukā un gaidīja, lai uzreiz pa durvju atvērti iespruktu istabā? Vai arī: lai atsauktos uz saucienu šunelim ar savādu, svešu balsi? Ko tad? Tādas domas meitenei kā zibens ielēca galvā, bet viņa tās tūlīt mēģināja aizdzīt. Blēņas, blēņas! Kas tur varēja stāvēt vai gaidīt, vai atsaukties? Neviens taču nebija. Un ja arī būtu kāds, tad tak Krančelis to būtu rējis.

Bet ja nu Krančelis bija nozālots ar nāves zālēm pildītu desu? Jā, ja nu bija jau nozālots.

Sirds tā krampjaini stinga. Bet meitene stingumu nokra-

tīja. Blēnas, blēnas! Kādas domas gan neienāca prātā! Viss bija kluss. Krančelis savā būdā un sargāja mājas. Un tā arī bija labi. Atstās viņu tur. Sunim istabā nav vietas.

Annele ielīda atpakaļ vietņā. Ritinājās nosalusi. Gulēs un vairāk nekā. Kad tad atmodīsies, būs jau klāt rīts un drošā dienas gaita.

Bet kā varēja gulēt, ja Milda tā šņāca. Cikreiz šņāca, tikreiz rīklē tai kas ieknakstējās. Tos knakstienus Annele sāka skaitīt. "Kad būs līdz simtam, tad jau gulēšu," viņa domāja. "Knik - knik! Viens - divi - trīs." —

Noskaitīja līdz desmit, kad jau domas bija citur projām. Domas apskraidīja salto tukšumu, kuņā tagad gulēja atmata ar jaunajām mājām vidū un Anneli tur iekšā. Nekad vēl meitenei nebija licies šis tukšums tik liels, vientuļš un salts. It kā aizritošie tēva rati ar saviem riteņiem būtu izslaucījuši no tā visu dzīvību un siltumu. Tukšs un tomēr atkal ne tā: ka tukšs. Kaut kas svešs un neizprotams bija pienācis tuvu. Klusēdams glūnēja.

"Tev ir bail," likās, kaut kur čukst kāda balss.

"Kas par niekiem! No kā gan man būtu bail!" Annele atsaucās čukstētājam.

"Tev ir bail, tev ir bail," čukstētājs to kaitināja.

Nebija jau pirmoreiz, kad tēvs ar māti bija ārpus māju. Pērn⁴ rudenī tie bija aizbraukuši baznīcā un atgriezušies diezgan vēlu, bet pavasarī, ar tādu pašu baznīcas braucienu un pēc tam Īsu ciemu Avotos, bija pārbraukuši pat ar lielu tumšu. Lai nebūtu lieki jākvēn⁵ ar gaidīšanu, meitene ar vakara iestāšanos tad bija gājusi kopt lopus kā nu prazdama un spēdama. Un lielajā šķūnī taisni gājusi iekšā tai melnajā, draudošajā kaktā, lai paņemtu salmu klēpi. Un atpakaļ nākot no kūtim, nemaz nebija paātrinājusi soļus, lai gan sirds ar ātru pukstu skubinājusi to darīt, jo tumsa aizmuguris it kā mina uz papēžiem.

Ja nu toreiz tai nebija bijis bailu, tad tak arī tagad to nebija. Tīrie nieki! Kur viņas abas ar Mildu tak vēl divi cilvēki!

Bet kādēļ nenāca miegs? Likās, ka jau stundām un stundām tā guļ bez miega. Kur tagad varēja būt vecāki? Ja brau-

⁴ Pērn: pagājušā gadā.

⁵ Jākvēn: jāvārgst, jāgaida.

ca pa vienu Jelgavas ceļu — varbūt jau pie Lipsta, ja pa otru, tad droši vien aiz Zaļās muižas. Bet tad jau drīz vajadzēja būt gaismai.

Ātri atplēta acis. Vai jau ausa? Nē! Tumsa pat vēl melnāka un biezāka likās. Spiedīgi smaga. Tātad vēl varēja gulēt.

Bet kad plaksti taisījās slīgt nemaņā, arvien tos kāds tā kā dzirdēts, kā nedzirdēts troksnis parāva atkal vaļā: te sprāga siena, te ieknikstējās durvis, te kaut kas aizšņāca pāri jumtam.

“Pele.” “Vējš.” “Tas tik tā ausīs,” Annele tad ātri aizmānīja šādus trokšņus.

Klau! Nu jau skaidri dzirdēja, ka Krančelis ieņurdējās būdā. Lēnāk. Stiprāk. Pavisam jau stipri. Četras suņu ķetnas ar mīkstu troksni nopakšķēja pa iemīto celiņu. Suns skrēja šurp. Istabas galā, savā parastajā sargvietā tas notupās un izlaida gaŗu kaucienu. Ņurdēdams un rūkdams apskrēja apkārt mājai, atkal notupās, un nu jau nepārtraukti raidīja savus biedinošos saucienus uz Dakšu pusi.

Annele pacēla galvu. Klausījās. Likās, ka tai virzienā grab rati. Tālu, kā vēju plīva atsviestas, kā aizmiglotas, noplaka suņu rejas. Krančelis tātad nebija vis sasapņojies. Laukā tiešām kas kustējās, brauca.

Un nāca tuvāk. Nenogriezās vis pa robežceļu vienā vai otrā virzienā, bet pārrībināja tiltiņu un nu jau bija atmatā. Te vairs nebija cita ceļa kā tieši uz Jaunajām mājām.

Vai tie bija vecāki, kas brauca atpakaļ? Vai bija kaut kas noticis?

Nē! Ja būtu vecāki, Krančelis nerietu tik nikni. Būtu jau pretī. Un tā arī nebija cieša, noteiktā dēļu ratu rīboņa, ar kādiem bija aizbraukuši vecāki. Tas braucējs bija tāds čunčinnātājs, it kā mēslu ratos.

Annele izlēca no gultiņas un piegāja pie loga. Tumsa bija tik bieza, ka aizsedza visu. Varēja būt ap pašu pusnakti.

Atmatā tomēr saredzēja melnu muskulu. Varbūt tas kustējās, varbūt arī stāvēja uz vietas. Riedams Krančelis pazuda tumsā, riedams un bēgdams laidās atpakaļ, glābdamies aiz mājas.

Mildas šņācieni pēkšņi notrūka. Viņa uzrāvās sēdus. Pusamulsušaī, pusizbiedētai tai jautājumi tik tā bira no lūpām:

“Kas ir? Ko tu skraidī un neļauj gulēt? Ko tas suns rej?

Kur tavi vecāki? Vai jau prom? Kas šē notiek? Tur tak brauc, vai tu nedzirdi, ka brauc? Kas tas ir, kas tur brauc? Ko tu skaties pa logu? Nāc šur. Man bail. Kas tas ir, kas brauc?"

"Es nezinu," Annele atbildēja no loga.

"Kā? Tu nezini?"

"Nē! Kā lai es to zinu?"

"Bet kas tad lai zina? Vai man ir jāzina, kas pa tavu atmatu daudz! Varbūt pilnīgi svešs cilvēks?"

"Laikam jau svešs," Annele atteica nedroši.

"Svešs!" Milda iekliedzās, dzirdot apstiprinām viņas aizdomas, un tad čukstoši taisīja savu spriedumu:

"Nu, tad nekā cits nevar būt kā tikai laupītājs vai slepkava."

"Nerunā blēņas!" Annele atcirta, dusmīga, ka tai nupat līdzīgas domas bija izskrējušas caur galvu. "Kur šis gadīsies, tāds laupītājs!"

"Nesaki tu man," Milda necieta pretrunu. "Laupītāju ir pilnas grāvmalas. Viņš būs tupējis, ielīdis krūmos un redzējis, ka tavi vecie pabrauc gaļām. Un tad nu domājis, ir īstā reize. Bērni vien mājās."

"Kur viņš to var zināt? Un kas šē viņam arī būtu ko laupīt!"

"Bet te ir atstāta un tāla vieta. Taisni laupītājam kā radīta. Viņš var piekraut pilnu vezumu un aizbraukt, ka ne gailis nedziedās. Ko žujiki⁶ visu neizstrādā! Jūs, laucinieki, tur esat vēl pārāk vientiesīgi. Tāpat kā tavi tēvs māte. Kā var atstāt bērnus vienus pašus pusnakts laikā un tādā tuksnesī!"

"Nekliedz nu! Ko tas tagad līdz!"

"Vai es kliedzu? Tu jau kliedz! Nāc nost no loga, lai viņš neredz, ka te ir kāds cilvēks. Nāc! Man bail!"

Annele sameklē drēbes un sāk ģērbties. Milda steidzīgi dara to pašu, starp raudām pūzdama: "Tas viss velti. Vai mēs vairs varam kur izbēgt!"

Gausi, bet neatlaidīgi tuvojas rati. Suns plosās kā neprātīgs. Milda aizbāž ausis. Žēlojas:

"Ak, kam man vajadzēja vakar šē nākt šurp! Mamma jau tā negribēja. Bet tā iet, kad tik domā par citiem! Kādēļ es

⁶ Žujiks: blēdis (krievu val.).

nepalīku Kaltiņos! Kas mums daļas! Lai brauc, lai iet, kur grib katrs! Bet kas nu ir? Neredzēšu vairs ne mammu, ne papu, ne Enīti!”

“Kāpēc tā vajaga domāt? Nemaz tas varbūt nebūs slikts cilvēks. Tik nomaldījies no ceļa un gribēs naktsmājas,” Annele mierināja.

“Naktsmājas, jā. Stāsti tu man! Pēc naktsmājām viņš laikam brauks visām lielajām mājām cauri un šurp, tavā tuksnesī!”

Viņai bija taisnība.

Pēkšņi Krančelis aprāva savu lielo rējienu. Rati bija tuvu, bet suņa vairs nedzirdēja.

“Ko tas nozīmē? Ja suns vairs nerej, tad tur būs kāds pazīstams.”

“Labs pazīstams, jā! Būs ieģrūdis sunim ko rīklē, un tas tagad nu beidzas nost. Vai mazumu par tādām lietām lasīts avīzēs!”

Rati norībēja gar istabas galu. Meitenes aizrūda elpu. Bija skaidri dzirdams, ka suns lēkāja ap ratiem un braucēja balss dudināja tam pretī. Annele čukstot izteica prieku, ka Krančelim nekas vēl nav nodarīts.

“Un tu domā, tas iet tik ātri,” Milda čukstēja pretī. “Desa ar nāves zālēm ir salda un garda, un suns nu tikai lēkā, lai dod vēl. Bet pagaidi tik: uzreiz tam būs rīkle ciet. Vienreiz tas vēl iekamps elpu, iekauksies, tad būs gar zemi un beigts! Pagaidi, tūlīt tas būs.”

“Ko tu runā! Nebūs nekas.”

“Pagaidi, kur nu viņš brauc?” Milda klausījās.

Rati lēnām aizducināja un apstājās.

“Pie laidariem.”

“Pie laidariem!” Milda iesaucās priecīga. “Nu tad es zinu. Tad viņš ir atbraucis zagāt lopus un uz istabu nemaz nenāks. Tad ir labi. Mēs tik būsīm klusas, izliksimies, ka guļam, lai viņš dara, ko grib.”

Annele palika dusmīga.

“Nerunā muļķības! Kā viens pats cilvēks var nozagt lopus un aizvest! Tas nekad nebūs.”

“Vai tu viņam pavēlēsi, kas būs, kas ne. — Vai jums ir

⁷ Laidars: iežogota vieta tieši pie kūts, kur lopi var iziet laukā.

aizgaldā⁸ barokļi?”⁹

“Viens tāds pusčūks ir.”

“Nu redz! Tad viņam vairāk nevajaga. To viņš nomušis,¹⁰ iesviedīs ratos un aizies, ka norūks vien,” Milda teica ar dziļu pārlicību.

“Runā kā bērns. Tu nemaz nezini, kā rīkojas ar lopiem. Ne viņš viens pats var pievarēt pusčūku, ne arī iecelt to ratos.”

“Nu tu jau viņu nemācīsi,” noskaitās Milda. “Tev tik žēl tavu kustoņu, tas ir viss. Tevis dēļ labāk lai nāk un nomuši mūs pašas.”

“Nomuši, nomuši. Kas tie nu par vārdiem!” Annele arī nu bārās pretī. “Klausies labāk, ko viņš tur dara. Man liekas, viņš jūdz nost zirgu.”

No laidariem nāca visādi trokšņi. Dudināja cilvēka balss, sauca: tprrrū! vai: apas! mīņājās zirgs. Nu nokrita ilksis,¹¹ zirgam noņēma vērzeles,¹² paugas,¹³ nu izveda to no ilksīm, nebija šaubu, ka zirgs nojūgts un atbraucējs rīkojas kā mājās. Suņa nemaz vairs nedzirdēja.

Annele izteica par to savas domas.

“Suns ir beigts. Par to jau es visu laiku runāju. Bet vai tu man tici? Tu arvien gribi būt tā gudrākā. Bet nu redzi, kas ir.”

Uz celiņa nodima soļi.

“Vai! Viņš nāk šurp!” iesaucās Annele.

Tai acumirkļī atskanēja ausīs apdullinošs kļiedziens. Un Milda sauca cik spēka:

“Palīgā, palīgā! Glābiet! Slepavas! Glābiet! Ļautiņi, ļautiņi!”

Kur lai būtu tie ļautiņi, kas glābs, viņa pati nezināja. Vai tie būtu kaut kur tuvumā kādi neredzami gari, vai to varētu sadzirdēt Dakšās, vai pat Kaltiņos, un nu šie palīgi atskrietu uz vēja spārnieniem, vai varbūt viņa ar savu kļiedzienu varētu kā

⁸ Aizgalds: nodalījums kūtī - parasti cūku, aitu vai teju novietošanai.

⁹ Baroklis: cūka, ko nobaro kaušanai.

¹⁰ Nomušņi: nogalināt.

¹¹ Ilksis: divas kārtis piestiprinātas pie ratiem vai ragavām zirga iejūgšanai.

¹² Vērzeles: reti sakrustotas un sašūtas ādas siksnas, ko liek zirgam pār visu muguru, jūdzot to ratos vai ragavās.

¹³ Paugas: sakas, ko uzmauc zirgam kaklā, jūdzot to ratos vai ragavās.

ar lingas¹⁴ sviEDIENU atsviest atpakaļ nepazīstamo briesmoni aiz durvīm, viņa nedomāja. Vienā elpas vilcienā tā kļiedza visiem spēkiem pēc palīga, bet otrā atkal čukstoši brīdināja Anneli Dieva dēļ neattaisīt durvis, mudināja raut tām priekšā galdu, krēslus, solus, lielo lādi, skapi, bet nepaguva meitenes jau vairs nekā, kad durvis iesitās dūre, kāda roka nepacietīgi grabināja kļiņķi. Milda izkļiedza pēdējo "glābiet", iekrita gultā un apsedza galvu. Bet aiz durvīm kāds sauca:

"Kas tur tā kvies? Saseļas, saseļas!"

Pazīstama, šļupstoša balss.

"Miķelis!" Annele iesaucās ar tādu prieka šalti, ka galva aiz smiekliem pasitās pakausī. "Nebaidies, Mildiņ! Tas ir Gelžu Miķelis no Laukmalēm. Viņš nevar izrunāt cē."

Milda aizsvieda spilvenu.

"Kas tas par Miķeli? Nelaid iekšā, nelaid iekšā!"

Annele jau bija atbultējusi durvis.

Atvērtne¹⁵ milnēja Miķelis un bārās.

"Ko tu tā kvies, muļķa meitene!"

"Neviens te nav kviecis," aizstāvējās Annele. "Man ir ciemiņš, un tas bija sasapņojies."

Atzīties par pārciestām bailēm Miķelim meitene neparko negribēja.

"Nu jā, miegs makten nāk," Miķelis žāvādamies teica.

"Es arī visu seļu snaudu un šušināju."

Miķelis gribēja šķūņa atslēgu, kā pabaņot zirgu un pakrist tur pašam uz naktsguļu. Kamēr Annele atslēgu meklēja, plāpīgi stāstīja: kā vakarrīt jau Laukmaļu papus tam noteicis braukt uz Jaunajām mājām, lai nav bail meitenei vienai, kad tēvs ar māti braukšot uz Jelgavu. Bet kā tad Miķelis, domādam: gan, gan pie vakara! vēl aizgājis pirkt sivēnu uz Žagares tirgu, kas akurāt bijis tā kā vakar; kā tad sivēna gan nenopircis, bet ietaisījis drusku dūšu un pārnācis tikai ar saules rietu un kā tad nu tik šam iekritis prātā, kas pavēlēts. Tad nu vēl visu pārdomājis, pārlicis, paēdis, sapravījies,¹⁶ sataisījis, sajūdzies un kad tad laidis prom no sētsvidus, jau bijusi tāda tumsa, ka pašu māju suņi to vairs nepazīnuši, bet rējuši

¹⁴ Linga: metamais ierocis, parasti virves vai ādas cilpa, nelielu priekšmetu, kā akmeņu mešanai.

¹⁵ Atvērtne: durvju atvērums, sprauga.

¹⁶ Sapravīties: sagatavoties.

kā svešu. Un kā tad nu braucis, miegu ciezdams, galvu vēsinādams un ar visādām likstām¹⁷ kaudamies: vienreiz vai tepat gar ceļa akmeni nosizdamies, otrreiz gandrīz grāvī iegāzdamies, trešreiz pa nepareizu ceļu iegriezdamies, jo zirgs, maita, ir žīda kraķis, kas paradis nogrieztijs pa katru ceļu. Žīds šo savu nāvi, pavisam nodzītu, atstājis mitināties Laukmaļu laukā, kur nu arī labi atsutis, un papus, savus žēlodams, to tad arī licis ņemt nakts braucienam. Un Miķelis jau arī nekā nesaka, — ko pavēl, to dara, bet vainīgs viņš nav, ka tikai tagad, jau viņpus pusnakts, atkūlies. Lai teic, ko grib, bet viņš nav vainīgs.

Milda liekas guļam un nekā nedzirdam, bet kad Miķelis prom un durvis aizšautas, viņa paceļas sēdus un noprasa stingri:

“Un tu nekā no tam nezināji, ka tāds muļķis brauc šurp?”

“Miķelis nav nekāds muļķis, viņš tik nevar izrunāt cē,” Annele aizstāvas.

“Tas man vienalga. Bet tu gan zināji, ka viņš brauc, un tik gribēji, lai es baidos.”

Ko gan tā Milda varēja runāt, Annele brīnījās.

“Kā tad es varēju zināt, ja man pašai arī bija bail. Tu tak redzēji.”

“Tev nemaz nebija bail. Tu tik izlikies, ka būtu. Bet ne tu brēci, ne drebēji.”

Annele nu nesamanīja, kā atspēkot tādas aizdomas.

“Un tavs tēvs laikam arī nekā nezināja un tev neteica?” Milda tirdīja¹⁸ tālāk.

“Var būt, ka tēvs ar Laukmaļu papu bija tā norunājuši, bet kad nu Miķelis vakar neatbrauca, tad domāja, ka tas ir aizmirsts sūtīt, un tā labāk nekā neteica, lai mums velti neiedzītu bailes, ka jāpaliek vienām,” tā Annele izsekoja gadījumam ar Miķeli.

“Tā iet ar lauciniekiem,” augstprātīgi noteica Milda. “Nevienā lietā viņiem nav ordnungas.”

“Ordnung,¹⁹ ordnung,” Annele atkātoja. Tāda vārda viņa vēl nepazīna.

Bet nepaguva pavaicāt Mildai, kad to jau bija paņēmis miegs.

¹⁷ Liksta: nelaime, raize.

¹⁸ Tirdīt: prašāt, pratināt, jautāt.

¹⁹ Ordnung: kārtība (vācu val.).

Jānis Širmanis

Laires mātes smajds

Pasaka

Lepns un bagāts bija Lielumu saimnieks. Pusi dienas vajadzēja, lai apstaigātu rudzu un kviešu lauku robežas. Aplokos¹ ganījās pienīgas² govīs. Stallī dīdījās³ trakulīgi zirgi. Pakaviem dzirkstis šķildami, tie rībināja ceļu, un saimnieks labprāt dižojās:

“Grieziet ceļu, mazumnieki! Lielums brauc!”

Kuplu liepu pudurī slēpās Lieluma staltā māja. Tur drīkstēja ieiet tikai lūgti viesi. Nabadziņiem ceļa gājējiem ūdens lāsi vajadzēja meklēt citā vietā. Tiem Lielumu durvis bija slēgtas.

Kad Lielumos ieradās mantinieks, saimnieks lika puišiem uzcelt gar ceļmalu augstu sētu. Tā pasargāšot mazo dēlu no ziemeļu vēja un skauģa⁴ acs.

¹ Aploks: iežogota vieta mājlopu ganīšanai.

² Pienīgas govīs: govīs, kas dod daudz piena.

³ Dīdīties: nemiīgi, nemiēriģi kustēties.

⁴ Skauģis: skaudējs, nenovēlis.

Dēls auga glīts un stalts. Likās — skauģa acs to nebūtu skārusi. Bet laimīgs nejutās ne tēvs, ne dēls. Puikam darbi neveicās. Ja gāja pļavā sienu grābt, grābeklis aizķērās aiz ciņa. Brikt, brakt — zari pagalam. Skaldīja malku — nomuka cirvis, smēla tūdeni — spainis iekrita akā.

“Neveiklis!” kaimiņi slepus čukstēja.

Dēla neveiksmes grauza tēva sirdi.

“Tā tas nevar palikt,” viņš sacīja puikam. “Brauksim pie zīlnieka.⁵ Esmu dzirdējis — tas pazīstot visas kaites.”

Aizbrauca.

Aiz mežiem un purviem atradās zīlnieka necilā⁶ mītne.

“Šaubos, vai šādā graustā⁷ var gudra galva tverties,” Lie-lumu saimnieks bažījās. “Bet ko darīsi! Tāls ceļš mērots. Būs vien jāpaklausās, ko vecais teiks,” viņš vēra durvis un bīdīja sev pa priekšu prāvu grozu, pilnu ar sviestu, medu un žāvētiem cūku šķiņķiem.

“Zīlniek, nāc saņem ciema kukuli!” tas sauca. “Kā redzi, es neskopojos ar zemes labumiem, neesi tu vārdos skops. Pazīlē, kāda slepena kaite manam dēlam. Gaŗumā stiepjās, prātā pieņemas, pie galda ēd kā vīrs, bet darbi nepadodas. Slinkuma neesmu manījis, grība laba, tik iznākums arvien bēdīgs. Kā ļauna apsēsts. Ja zini zāles pret šo ļaunumu, maksāšu, cik vien tu prasīsi.”

Zīlnieks apskatīja puiku un nopūtās.

“Laimesmāte nav puikam uzsmaidījusi. Gaŗām pagājusi. Visdārgākās zāles tam nevar līdzēt.”

Lielums sarāva pieri grumbās. Tā bija pirmā reize, kad kāds noraidīja viņa roku un naudu.

“Vai taviem vārdiem var ticēt?” tas prasīja zīlniekam.

“Tava darīšana. Pats redzi — dēlam nav laimes.”

“Tā ir netaisnība!” Lielums sūrojās. “Kur dzīvo Laimesmāte? Mēs brauksim turpu!”

Zīlnieka nopietnajā sejā parādījās smaidis.

“Nepūlies,” viņš draudzīgi teica. “Daudzi vieglprātīši visu mūžu Laimesmātei pakaļ dzinušies. Neviens nav panācis.”

“Ko tad lai es daru?”

“Gaidi!”

⁵ Zīlnieks: nākotnes pareģis.

⁶ Necila: tāda, kas neizceļas citu vidū.

⁷ Grausts: veca, izmantošanai nederīga celtne.

“Cik ilgi?”

“Kamēr viņa nāks. Dažam Laimesmāte uzsmaida šūpulī, citam sniedz roku, kad galva sirma.”

“Grūti neziņā dzīvot,” Lielums nemierīgi mīņājās. “Dēlam drīz sāks bārda dīgt, būs sieva jāmeklē. Ja esi gudrs, pazīlē, kad Laimesmāte nāks?”

Zīlnieks drusku padomāja.

“Tu vari dabūt zināt, bet šis noslēpums dārgi maksās.”

“Naudas nežēloju,” Lielums lepnī izslēja krūtis. “Man viņas vairāk nekā kaimiņiem spaļu.⁸ Cik tu gribi?”

“Šoreiz tavai naudai mazāka vērtība nekā kaimiņu spaļiem,” zīlnieks pasmīnēja. “Re, uz plaukta stāv maza lādīte. Tur iekšā glabājas spogulītis. Šis spogulītis parādīs, kad Laimesmāte nāks. Tik apdomā, pirms pacel lādītes vāku. Katrs, kas skatās tai spogulī, gaisina⁹ mūžu par septiņiem gadiem. Vai tev būs drosmes diezgan?”

“Būs! Ja Lielumu saimnieks ko vēlas, tad viņš maksā katru cenu,” tas atbildēja un pacēla lādītes vāku. Viss, ko viņš tur redzēja, bija ziedošs rudzu lauks. Ziedu putekļi vēlās pāri ziedošajām vārpām.

“Rudzu ziedu laiks būs drīz!” saimnieks apmierināts veda dēlu mājup.

Kad rudzu vārpas cēlās pāri lapu zobeniem, saimnieks lika puišiem grantēt¹⁰ pagalma celiņus. Pats ik dienas apstaigāja rudzu laukus.

“Rītu ziedēs!” kādu vakaru tas teica sievai. “Es kaušu gaili, tu gādā par pienu, sieru, medu un svaigām karašām.¹¹ Puiši puškos vārtu stabus, meitas spodrinās namu. Rītdienai jābūt lielai svētku dienai!”

Viss notika, kā saimnieks vēlējās. Darbus pabeidza rīta krēslā, lai saimes ļaudis varētu staigāt svētdienas drānās.

Tēvs nosēdināja dēlu pagalmā zem kuplas liepas un cieši piekodināja:

“Tiklīdz ieraugi Laimesmāti, tūliņ steidzies pretī un aicini paciemosies!”

⁸ Spaļi: linu kulstīšanas atkritumi.

⁹ Gaisināt: pašināt, samazināt, izputināt.

¹⁰ Grantēt: pārklāt ar granti.

¹¹ Karašas: no rupjiem miltiem cepta maize.

“Baidos pārskatīties,” puika bēdājās.

“Neraizējies! Laimesmāte atšķirsies no kaimiņu sievam un meitām ar greznu tērpu, saktām, krellēm, kruzuļiem.¹² Es būšu tepat tuvumā un raudzīšos, lai tu nepārskaties,” saimnieks lēnām soļoja uz vārtiem. Tur — ārpusē salīkusi sieviņa lasīja ceļmallapas¹³ un vēra smilgā.

“Kādas tev skaistas ceļmallapas!” vecenīte uzrunāja saimnieku. “Ja tās pažāvē, būs tēja, kas ārstē...”

“Labi, labi,” Lielums nepulējās klausīties, kādas kaites šī tēja ārstē, “lapas tu varēsi plūkt rītu, parītu. Tagad ej projām! Augstus viesus gaidu, tāpēc gribu, lai ceļš būtu tīrs...”

“Paldies par vaļsirdību!¹⁴ Steigšos, cik manas vecās kājas spēs,” māmiņa aiztipināja¹⁵ pa nokalnīti lejā.

Noziedēja rudzu lauks. Lielumu appušķotajiem vārtiem pagāja gaŗām gan kājnieki, gan aizrībināja braucēji. Laimesmāti nemanīja ne tēvs, ne dēls.

Otrā dienā tēvs jūdza zirgu un brauca atkal pie zīlnieka.

“Zīlniek, tavs spogulis mani piemānīja!” viņš žēlojās.

“Mans spogulis neviļ,” zīlnieks pašāvīgi uzlika roku uz lādītes. “Gribi vēlreiz palūkoties?”

“Gribu!”

“Dari to! Patiesība vairāk vērts nekā dažs mūža gads.”

Lielumu saimnieks pacēla lādītes vāku. Nu viņš redzēja savu sētu, rotātos vārtus. Salīkusi māmiņa ar ceļmallapu virkni tipināja pa nokalnīti lejā.

“Jā, tavs spogulis rāda pareizi,” saimnieks skumji nolieca galvu, kas vienā mirklī bija kļuvusi sirma. “Es domāju, ka Laimesmāte nāks ar greznību, ar saules saktu uz krūtīm. Brauks zeltītā pajūgā... Skanēs zvārguļi¹⁶ ... Kļūdījos. Rūgti maldījos!”

Viņš neprasiņa vairs zīlniekam padoma, tik skubināja zirgu atceļam.¹⁷ Mājās pārbraucis, tas plati atvēra vārtus par zīmi, ka Lielumos mīļš viesis būs arī tas, kas pats nespēs vārtus atvērt.

¹² Kruzuļi: sīkas krokas, sagrumbota drēbīte vai lentīte.

¹³ Ceļmallapa: platlapu stāds, ko bieži lieto brūču pārsiešanai.

¹⁴ Vaļsirdība: atklātība.

¹⁵ Tipināt: iet, skriet sīkiem soliņiem.

¹⁶ Zvārguļi: zvaniņi, skanīgi pakari.

¹⁷ Atceļš: ceļš mājup.

Pavasārī tēvs lika dēlam ceļmalā stādīt ābelītes.

“Kādēļ man jāstāda kociņi ārpus sētas?” dēls brīnījās.

“Kad biju jauns, rūpējos par sevi vien,” Lielumu saimnieks atbildēja. “Nu gribētos, lai tu mācies citādi savas dienas vadīt. Ne vienai dienai vien vārti greznojami. Ja ceļmalā kuplos ābeles, būs gaŗāmgājējiem paēna karstajās dienās, būs ērti paceļams ābols rudenī.”

*Diži meži, platas lapas,
Veci vīri, gudri vārdi;
Mežs ar savu dižumiņu,
Vecs ar savu gudrumiņu.*

Tautasdziesma

Anšlavs Eglītis

Sniega vīrs un Svētais Nikolajs

Autora ilustrācijas

Pret vasaru, kas turpinājas cauru gadu, man nav nekādu iebildumu. Vienīgi, kad tuvojas Ziemsvētki, kļūst drusku ērmoti¹ ap dūšu. Radio spēlē Ziemsvētku dziesmiņas, skandina kamanu zvārguļus, veikalu logi greznoti mākslīgām ledus tilkām,² mākslīgu sniegu un sarmu, pāri bulvāriem zvārojas³ spīduļainas svētku rotas un ielas malās pārdod eglītes, īstas un mākslīgas, no nailona, ar garantiju uz pieciem gadiem, bet es — pastaigājos basām kājām pa sava pagalma mauru un brīnos, cik lieliski zied sārtās gerānijas, vesela plaša gerāniju nogāze pie trešās mājas augšup pa Monumenta ielu.

Tas ir tiešām lēvenīgs⁴ ziedu klājiens, jo arī Kalifornijā ziemas mēnešos puķes zied mērenāk, it kā piesardzīgāk nekā vasarā. Es labprāt mieloju acis pie skaistās, koptās nogāzes

¹ Ērmoti: dīvaini.

² Tilkas: lāstekas.

³ Zvārojas: šūpojas.

⁴ Lēvenīgs: bagātīgs.

un, dārza zvilnī⁵ apsēzdamies, allaž iekārtojos tā, lai šad tad varētu uzmost nogāzei pa skatienam. Kādu rītu es jo ērti izlaidos zvilnī ar vislabākajiem nodomiem pārlasīt un izlabot veselu žūksni pirmrakstu. Saulīte sildīja, vējš vēsvoja tik rēni,⁶ ka snaudiens māktin mācās virsū. Es vilku dziļu dviņu, ar varu plētu acis vaļā un piepeši ieraudzīju gerāniju nogāzē lielu, spoži baltu sniegavīru. Ar klasiskajām melnajām ogļu acīm, sarkanu burkāna degunu un zaru slotu padusē. Brīdi man likās, ka esmu aizmidzis un sapņoju sirreālistisku sapni,

⁵ Zvilnis: divāns ar atzveltni.

⁶ Rēns: mīlīgs, lēns.

pēc kādiem allaž ilgojos, bet sniegavīrs izrādījās tikpat reāls kā gerānijas un nebija nekas cits kā Ziemsvētku rotājums.

Tas likās darināts ļoti rūpīgi no baltas drānas, piebāzts ar kaut ko mīkstu un novietots ļoti izdevīgā vietā, ielas likumā, kur to, augšup braucot, varēja redzēt jau pa lielu gabalu. Tiešām, tas izskatījās dīvaini, sniegavīrs ziedošā gerāniju laukā. Īsti kaliforniski.

Pēcpusdienā sastapu kaimiņa mazo meiteni. Viņa stāvēja, atspiedusies pret ratu palievena stabu un lūkojās sniegavīrā.

“Skaists sniegavīrs,” es piezīmēju.

“Ļoti skaists. Villems to uzstāda katru gadu.”

“Viljāms?” es pārprasīju. “Kas tas par Viljāmu?”

“Villems,” uzsvēra meitene. “Viņš kaujas, ja to sauc par Viljāmu. Viņš ir holandiešis. Viņš atbrauca no vecās zemes kādu laiku pirms jums.”

Tas nozīmēja, ka viņš bija apmeties Monumenta ielā pirms manis. Nu es atcerējos, ka kaimiņš reiz pieminēja holandiešu zēnu, kas atsūtīts šurpu, lai dzīvotu tēvoča ģimenē un izmācītos par amerikāni. Biju viņu pat pāris reizes manījis, klusu, gadus divpadsmit vecu zēnu. Viņš pavisam reti rādījās uz ielas, un man bija pirmā dzirdēšana, ka viņš kaujas.

Pēc pāris dienām blakām sniegavīram gerāniju laukā parādījās arī varens Ziemsvētku vecis. Mēļi⁷ sarkanā zīda vamzī,⁸ gaŗu, platu vates bārdu, smailu cepuri galvā un kažokādas strēmelēm apšūtiem zābakiem kājās. Pār muguru viņam bija pārmests sarkans mantu maiss un padusē žagaru sauja. Nu es biju izpētījis no kaimiņa meitenes, ka Villems sāk strādāt pie šiem Ziemsvētku simboliem⁹ jau vasarā, ieguldīdams lielāko daļu no savas kabatas naudas. Toties, kas gan bija visu apkārtējo namu Ziemsvētku greznojumi — nieka spuldzīšu virknes, zvaigznes, zvaniņi, mākslīgu skuju pušķi, pret šiem diviem monumentālajiem¹⁰ ziedos sēdētājiem?

Kalifornijā nav ne viesuļvētru, ne spēju¹¹ negaisu. Pareizāk

⁷ Mēļš: tumši zils, violets.

⁸ Vamzis: kamzolis, jaka.

⁹ Simbols: zīme, vārds vai attēls, kas atgādina kādu notikumu, īpašību vai piederību. Piem., krusts ir kristīgās ticības, lauva - spēka, sirds - mīlestības simbols.

¹⁰ Monumentāls: lielisks, varens.

¹¹ Spējš: straujš, negaidīts.

sakot, tie atgadās visai reti. Bet ja pūš, tad tiešām spēcīgi un ja līst, tad liekas, ka no debesīm gāžas vesels ezers kā balts, blīvs¹² ūdens stabs.

Es devos uz viesībām jaukā, rēnā pievakarē, bet pēc pusnakts, kad braucu mājās, palmas zemu locījās, varena vēja plosītas, zari un lapas lidoja pa gaisu, spuldzes virs ielām izmisīgi svaidījās savās saitēs, likdamas ēnām un gaismām dejojot spocīgu kankānu.¹³ Iebraucot atklātā okeana krastā, vējš triecās pret ratiem ar tādu sparū, ka tie šūpojās kā laiva viļņos un brīžam cēlās augšup, it kā atraudamies no ceļa. Brīdi pa brīdim pret vēja stiklu nošalca lietus brāzieni, vēstīdami tuvo, īsto lietus gāzi.

Kad braucu augšup pa stāvo Monumenta ielu, lielas, smagas piles triecās pret mašīnas jumtu kā zemlidotāja ložmetēju kārtas. Iegriežoties ratu palievenī, starmetēji pārslaucīja kaimiņa gerāniju nogāzi, un es ievēroju, ka tur kaut kas balts vareni plandās un svaidās šurpu turpu. Es apturēju mašīnu un pieliecos vēja stiklam. Nu man likās, ka ap balto, kustīgo, it kā kūpošo masu lēkā un dejo mazs, pelēks ķipars,¹⁴ izmisīgi mētādamies rokām pa gaisu. Ziņkārības dzīts, es izgriezu ratus atkal atpakaļ uz ielas, pabraucos augšup līdz trešajai mājai un apstājos pie gerāniju nogāzes.

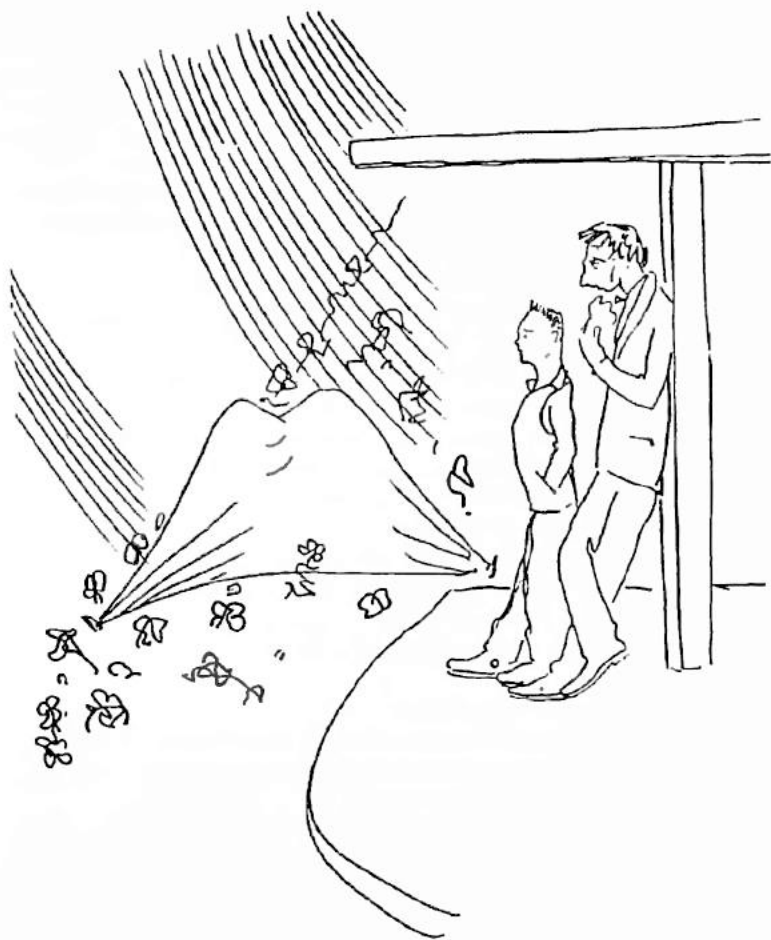
Iztīdžējis puika ķerstīja un staipīja milzīgu, vējā plandošu drānas gabalu, mēģinādams ar to apsegt sniegavīru un Ziemsvētku veci. Sedzējs nevarēja būt neviens cits kā kauslīgais holandietis Villems. Vētra pūta tik spēcīgi, ka zēns nekādi nespēja savaldīt drānas gabalu. Tagad es ievēroju, ka tā bija veca "salokāmā garāža" no caurspīdīgas plastikas, kādu gādīgi īpašnieki uzmauc automobiļiem, kad tie jāpamet bez pajumtes. Izkāpu no ratiem, iebridu slapjajās gerānijās un satvēru salokāmo garāžu pie otra stūra. Tā piepūtās kā bura, kā milzīgs, starmetēju gaismā mirdzošs plastikas pūslis un rāvēs kalnup ar tādu spēku, ka mēs abi ar Villemu nostiepāmies rāpus. Nogāze bija jau samirkusi, kājas slīdēja, un mēs kārpījāmies labu brīdi. Sataustīju zemē iedzītu mietiņu ar saiti un sāku siet tam klāt plastikas buras stūri.

"Vai atradāt mietiņu?" sauca Villems, pakritis atmugu-

¹² Blīvs: biezs, saspiests.

¹³ Kankāns: trakulīga deja.

¹⁴ Ķipars: maza, sīka bīltne; jokdaris.

riski un ķepurodamies gerāniju ceros kā liels zirneklis.

“Atradu,” es atsaucos. “Vai mietiņi ir arī citos stūžos?”

“Es tos tur iedzinu. Tagad vilksim segu uz augšu un pāri...” rīkoja Villems, bet tik viegli tā lieta negāja. Vispirms atspruka vaļā Villema sietais stūris, to vajadzēja notvert un piesiet par jaunu. Lietus jau kapāja it spēcīgi. Tad notvērām trešo stūri. Visgrūtāk veicās ar ceturto, kas allaž izrāvās mums no rokām un iešāvās debesis kā mirdzošs, balts trīsstūris. Beidzot to tomēr savaldījām, pārvilkām plastikas garāžu abiem veiciem un nostiprinājām kā pienācās.

Sviedriem pārplūdis, VILLEMS smagi elsoja, starmetēji rēgai-
ni no apakšas izgaismoja viņa lieso seju, viņa acu baltumi
fosforiscēja.¹⁵

“Vai tu zini cik pulkstenis?” es vaicāju. “Divi. Tev jau
sen vajadzēja būt gultā.”

“Es jau biju. Bet, kad sacēlās viesulis, es zināju, ka būs
lietus. Pēc kā tad rīt no rīta izskatītos sniegavīrs un Svētais
Nikolajs?”

Es ievēroju, ka viņš neteica amerikāniski īsi Santa Klauss
vai vienkārši Santa, bet — Svētais Nikolajs, kā Ziemsvētku
vecīti mēdz dēvēt Holandē.

“Vai tev nebija neviena, ko pasaukt palīgā? Tēvocis?”

Zēns atmeta ar roku:

“Tēvocis negrib, ka es viņus uzstādu. Sevišķi sniegavīru.
Tas izskatoties pagalam muļķīgi. Puķēs. Bet bez sniegavīra
nav nekādu Ziemsvētku. Mēs, mājās, vienmēr savēlām snie-
gavīrus, tikko uzsnīga sniegs.”

Lietus gāza spēcīgi, un mēs iebēgām ratu nojumē.¹⁶ Es biju
bargi nobridies un nodubļojies. Bikses katrā ziņā vajadzēja
nest uz tīrītavu. Tas mani neko neiepriecināja.

“Cik ilgi tu jau esi Amerikā, Villem?”

“Divi gadi.”

“Kāpēc tevi atsūtīja šurpu?”

“Leidenē mums nepietika vietas. Tēvs un māte, vectēvs un
vecāmāte, divas māsas, četri brāļi, divas istabas. Es te iešu
skolā un mācīšos par inženieri.”

“Un brauksi atpakaļ?”

“Saprotams!” iesaucās VILLEMS, nemaz nepielaidams citas
domas. “Es sapelnīšu naudu un nopirkšu mums Leidenē
māju ar daudzām istabām.”

VILLEMS bija tievs, trausls zēns un savās samērcētajās un no-
trieptajās drānās izskatījās pavisam nožēlojams, bet viņš ru-
nāja tik apņēmīgā un pārliecinātā balsī, ka man nebija ne
mazāko šaubu par to, ka viņš īstenos visus savus nodomus.

“Vai tavs tēvocis nedomā atgriezties?”

“Tēvocis ir amerikānis,” VILLEMS sacīja ar manāmu rūgtu-
mu. “Viņš saka, ka tikai galīgs ģekis¹⁷ brauktu atpakaļ.”

¹⁵ Fosforiscēja, fosforescēja: tumsā spīdēja.

¹⁶ Nojume: pajumte; zem jumta.

Nu lietus gāzās zemē kā balts stabs, laistīdamies automobiļa spuldžu staros. Tas nebija pārejošs brāziens. Šādas gāzes parasti turpinājās stundām. Nebija nozīmes gaidīt. Es uzsitu apkakli.

“Jūs arī neesat amerikānis,” piepeši teica Villems.

“Hm. Laikam jau neesmu.”

“Vai jūs arī pelnāt naudu?”

“Cik varu, tik pelnu.”

“Vai jūs arī brauksit atpakaļ?”

Tas bija neērts jautājums. Nevarēja jau puisim izstāstīt, ka mūsu stāvokļi nebija gluži vienādi.

“Ja vien varēs,” es teicu. “Ja vien varēs, es braukšu.”

Ierāvis galvu plecos, es jau pieliecos, lai nirtu lietū. Zēns atkal ierunājās:

“Tēvocis lamā Holandi.”

“Par to neraizējies. Ļaudis lamājas. Par visu ko. Gan jau Holandē būs atkal kāds, kas lamā Ameriku.”

“O, tādus es zinu vairākus,” pievienojās Villems.

“Nu, redzi. Un nevienam no tā nekas slikts nenotiks. Ar labu nakti.”

“Ar labu nakti. Paldies par palīdzēšanu. Viens pats es vēl nebūtu ticis galā.”

Es metos baltajā ūdenī uz saviem ratiem.

Otrā rītā atkal spīdēja koša, silta saule. Liega vēsma lēni un ērti staigāja pār rasainajiem mauriem, efeju audzēm un citronkoku zariem. Un augšā, gerāniju laukā es redzēju sēžam sniegavīru un Svēto Nikolaju, vienu spoži baltu, otru koši sarkanu, svaigus, kā nule¹⁸ uzstādītus. Villems jau bija paguvis novākt salokāmo garāžu.

¹⁷ Ģeķis: muļķis, nelga.

¹⁸ Nule: tikko, nesen.

Apmežosim Ņujorku

*Kad iebrauksi kailajā Ņujorkā,
būsi ar mums tu viens prātis:
tā jāapmežo -
un varētu apmēram tā:*

*ātraudzus bērziņus Taimsskvērā,
ozolus lepnākās avenijās,
Greničās ciemā pīlādžus, pīlādžus,
sēru vītulus Harlemā,
ostas rajonā priedes, egles,
kadiķu cerus ap lopkautuvēm,
uz ik vietas, kur latvieši pulcējas,
liepu, ošu un kļavu gatves, -
šķērsieliņas un priekšpilsētas
apsēsīm beigās ar jauktu mežu.
Mežam kuplojot, auto pazudīs
pazemē. Zaļajā Ņujorkā
skanēs vairs tikai tāšu¹ taures,
debesskrāpjos apīnī kāps.
Latviešu bērņus un vecmāmiņas
televīzija nesies vairs:
mūsu mežā tie vasaru ogos,
rudeni tecēs beku lauzt,
vīri ziemu ragavu ceļā
laidīs malkā - un bukus šaus.*

*Pavasaris kad Ņujorkā ienāks,
tavernas² pamazām bankrotēs:³
latvieši Taimsskvēra birzī aizurbs
bēržus - un vairs tikai bēržsulās dzers.
Jaunie pēcāk pa mežu klejos,
atstās latviskiem bērnu bērņiem*

¹ Tāss: bērza baltā miza.

² Tavernas: dzertuves.

³ Bankrotēs: iznīks, jo nespēs maksāt parādus.

*koku mizās iegrebtas sirdis.
Netrūks Ņujorkā šūpulim līksts,⁴
egļu un ozolu dēļu namam,
ostas malā sausajā priedē
dzenis ikvienam iekals krustu,
sīki mazi putniņi pātarus skaitīs.*

*Tad nu posies! Tik nepiemirsti
paņemt līdzī - bez dēstiem un sēklām -
desmit kuģu ar melnzemi labu,
desmit ar ražena lietus mākoņiem,
desmit ar auglīgiem mēness griežiem,⁵
simtu - ar vējiem no Kurzemes krasta!*

Gunārs Saliņš lasa: *Apmežosim Ņujorku.*

1968. g. 10. m.

Vai tāda lielpilsētas apmežošana iespējama? Daudz vairāk dotu apmežošana netiešā nozīmē - latviešu dzīvošana latviešu tradīcijās un kultūrā.

⁴ Šūpuļa līksts: kārts šūpuļa kāršanai.

⁵ Mēness grieži: mēness augšana un dilšana.

Trīs māsiņas divi gadi pirms deportācijas uz Sibīriju.
No kreisās: Rūta, Maija un Dzidra.

Rūtiņa U.

Vēl tā gribējās dzīvot

(Fragmenti)

Šīs grāmatas autore — toreiz tikai 14 gadu vecā Rūta U. — kopā ar māti, vecmāmiņu un divām 12 un 9 gadu vecām māsiņām — 1941. gada 14. jūnijā deportēta uz Sibīriju.

Vecmāmiņa mirst jau pirmajā ziemā, māte nākošajā gadā. 1946. gadā meitenēm — bada, sala un darba grūtumos novārgušām — atļauj atgriezties dzimtenē, bet pēc nedaudziem gadiem viņas — šoreiz kopā ar tēvu — atkal deportē uz Sibīriju. Tur tēvu apcietina, apsūdz par pretpadomju propagandu, piespriež nāves sodu, ko tūdaļ "mīkstina" uz 25 gadiem spaidu darbos. 1956. gadā sodu atceļ, un tēvs ar meitām, kas visas slimas ar tuberkulozi, atgriežas Latvijā. Rūta drīz mirst, atstādama šīs piezīmes kā liecību par savām ciešanām un izpostīto jaunību un dzīvi.

Viņas pārdzīvojumu stāsts bija sagatavots izdošanai jau tūlīņ pēc manuskripta izvešanas no Latvijas 1967. gadā. Bet

tad tēvu izsauc uz čeku un piedraud ar jaunām represijām, ja Rūtas stāstu publicēs: acīm redzot, čeka bija izsekojusi korespondencei, kas tēvam bijusi ar draugiem brīvajā pasaulē un kuņā, kaut aplinkus vārdiem, pieminēts nolūks grāmatu izdot.

Kad manuskripta izdevējs no jauna kā tūrists apmeklē Latviju, arī viņu čeka pratina un pieprasa manuskriptu dot atpakaļ.

Pēc ilgākas vilcināšanās draugi brīvajā pasaulē — izpildot mirušās Rūtas vēlēšanos — tagad izšķītrušies viņas traģisko ciešanu stāstu nodot atklātībai.

Bet šī grāmata lai atgādina mums visiem tos pagātnes notikumus, ko šis laikmets cenšas aizmirst un noklusēt, bet kas m u m s kā tautai pārāk nozīmīgi, lai m ē s drīkstētu tos aizmirst un noklusēt.

1941. gads

Pēc brīnišķīgas bērnības, ko pavadīju bez rūpēm, manā un manas ģimenes dzīvē pavērās jauna, sarkaniem asins burtiem rakstīta lappuse — 1941. gads.

Šis gads latviešu tautai paliks mūžam atmiņā, jo tas bija latviešu iznīcināšanas gads. Komunisti ar varu aizveda tūkstošiem latviešu pa tālo iznīcības ceļu uz Sibīrijas baigajām spaidu darba nometnēm un taigām. Ciezdami mokas un pazemošanu, daudzi tur nobeidza savas dzīves gaitas.

Niecīga daļa no aizvestajiem 1946. gadā atgriezās dzimtenē. Tie bija lielāko tiesu bāreņi, kam vecāki bija nomiruši. Kam tie bija palikuši dzīvi, tie turpināja smakt svešajās moku vietās. Arī tie viens pēc otra aiziet mūžībā, un tikai gluži rets palicis dzīvoja vidū.

Tā ir liela, nevainīga sājpu draudze. Cietušo rētas nekad nesadzīs.

Mūsu apcietināšana Rīgas Jūrmalā

Ausa 1941. gada 14. jūnija baigais rīts, drūms un lietains. Tāds kā smagums nospieda visus, it kā jau iepriekš kaut ko ļaunu vēstīdams.

Naktī dzirdējām automašīnas braucam biežāk nekā parasts, bet par to braukšanas iemesliem nekā nezinājām. Pēc

brokastīm gāju mātei līdz uz tirgu iepirkties. Ejot pa ielu, redzējām smagajās mašīnās vedam cilvēkus ar mantām. Sievietes un bērni raudāja un vaimanāja. No P. pansijas izveda paprāvu cilvēku pulciņu un iesēdināja mašīnā. Dažiem vīriešiem bija aiz muguras sasietas rokas. Tie laikam bija mēģinājuši pretoties. Visapkārt valdīja liels uztraukums un nemiers.

Satikām mūsu tanti K., kas bija pārlieku uztraukta. Viņa stāstīja, ka visu pagājušo nakti notikusi arestēšana. Neskaidra nojauta dzina mani uz māju. Ejot pa mūsu ielu, redzēju braucam pretī smago mašīnu ar čekistiem. Uz šofera kabīnes jumta saliecies, šauteni turot šaušanas gatavībā, jauns, slaida auguma žīds ar izpūrušiem matiem un vaļēju mēteli. Šī mašīna brauca lēnā gaitā pa prospektu, pieturēdama pie māju numuriem, meklēdama viņiem vajadzīgo māju.

Vēlējos, kaut viņi ātrāk pabrauktu gaļām mūsu mājai un izbeigtos šī smagā neziņa.

Te pēkšņi mašīna apstājās tieši pie mūsu mājas vārtiem. Gaļais žīds kaut ko uzsauc, un visi izlēca no mašīnās.

Brītiņu stāvēju tik apmulsusi, ka nevarēju ne kājas pakustināt. No liela uztraukuma karstas trīsas skrēja pa visu miesu. Atjēgusies skrēju atpakaļ pie mātes, kas jau arī nāca uz mājas pusi.

Iegājām dārzā, kas bija čekistu ielenkts. Tie prasīja, kur atrodoties tētis. Neticēdami, ka viņa šeit nav, tie pārmeklēja visas malas, cerēdami viņu atrast.

Bez panākuma izmeklējušies, tie pavēlēja mums paņemt vajadzīgās mantas un gatavoties braukt viņiem līdz, bet neteica, kurp viņi mūs vedīs. Mūsu sardzē bija astoņi: viens latviešu milicis, trīs žīdi un četri mongoļi.

Milicis Kaugars izturējās pret mums laipni un līdzcietīgi. Salikām mantas čemodānos¹ un maisos un produktus grozos. Čekisti mūs ļoti steidzināja un dzina uz mašīnu. Mašīnā iesēdušies, redzējām, ka mums gaļām aizbrauca mūsu brālēns.

Drudžainā steiga Rīgā

Iebraukuši Rīgā, redzējām, ka šeit vēl pastiprinātākā veidā norisinājās izvešanas akcija. Daudzās apsargātās mašīnās veda nelaimīgos ļaudis. Mūs aizveda uz mājām. Tur

¹ Čemodāni: ceļa somas, kofeji.

atradām vecmāmiņu lielā uztraukumā, jo tie paši mūsu sagūstītāji jau bija pie viņas naktī bijuši — uzlauzuši durvis, ielaužoties dzīvoklī, un izdarījuši kratīšanu, meklējami tēti.

Drudzainā steigā kravājām mantas, bet kravāšanās lāga nepādevās, jo ko viens lika iekšā, to otrs atrada par nevajadzīgu un svieda laukā. Pa to laiku čekisti rakņājās pa tēva rakstāmgaldu un lasīja viņa vēstules. Viens ieslēdza radio, lai nedzirdētu mūsu vaimanāšanu. Es pārskrēju pār ielu pie mūsu vecās auklītes.² Tā, atnākusi, žēli raudāja. Paņēmu no sava rakstāmgalda tēva fotogrāfiju un atvadījos no savas istabas.

No mājas izejot, man bija stipra pārlicība, ka mēs noteikti vēl kādreiz, kaut vai pēc pāris gadiem, bet tomēr atgriezīsimies Latvijā.

Iekāpuši mašīnā, redzējām, ka no logiem uz mums norauģās daudz skumju seju. Mašīna ierūcās, un mēs attālinājāmies no mūsu mājas, kuģā bijām piedzimuši, uzauguši un pavadījuši daudz neaizmirstamu, jauku brīžu. Šis bija smagākais brīdis mūsu šķiršanās sāpēs, jo tikai tagad sākām saprast un apjēgt savu stāvokli. Kad acīm attālinājās mūsu dzimtā vieta, tad sirds dziļi iesmeldzās un asaras apmigloja skatu.

Čekistu apsargātos vagonos

Mūs aizveda uz Torņakalna preču staciju, bet tur mūs nepieņēma, jo vagoni bija jau pārpildīti. Tad aizveda uz Šķirotavu, kur mūs izsēdināja no mašīnas. Šeit stāvēja un gaidīja uz atbraucējiem garš ešelon³ ar aizrestotiem logiem. Atvestos ļaudis sadzina lopu vagonos. Mūs novietoja kādā vagonā ešelona vidū, kur priekšā jau atradām dažus pazīstamus.

Vagonā bija izbūvētas četras platas nāras⁴ divos stāvos. Katrā galā pa divām nārām. Bijām vairāk nekā 30 cilvēku.

Tā kā labākās vietas bija jau aizņemtas, tad mēs novietoājāmies vienā no apakšējām nārām un mantas salikām zem tās.

Dažiem bija diezgan daudz mantu līdz: lieli grozi, čemodāni, maisi. Bijām ļoti saspiesti. Apgrozīties bija grūti, pat

² Auklīte, aukle: bērnu uzraudzītāja.

³ Ešelon: vilciena sastāvs (vagoni).

⁴ Nāras: pie sienas piestiprināmas guļamvietas, parasti no dēļiem.

neiespējami. Gaiss bija smacīgs, neciešams. Tad kāds izsita lodziņu stiklus, kļuva labāk.

Visu dienu veda klāt apcietinātos. Mūs gribēja pārsēdināt citā vagonā. Lūdzāmieš, lai mūs nepārvieto. Šo lūgumu beidzot ievēroja, un mūs atstāja tepat.

Ēdienu mums neizsniedza. Kam bija produktu vairāk, tas dalījās ar to, kam nebija. Slāpes bija lielas, bet ūdeni nedeva.

Kā par lielu brīnumu mums atdeva dzīvokli atņemtās vērtlietas. Apbruņoti čekisti apsargāja vagonus. Naktī viņi gāja no vagona uz vagonu, izsaucot to vārdus, kuņģus vēl meklēja. Arī mūsu tēva vārdu bieži izsauca. Rīgā stāvējām visu nakti un nākošo dienu.

Dienā sāka līt. Lietus gāzes kļuva arvien stiprākas, tā ka ūdens jau tecēja cauri vagona šķirbainajam jumtam. Kam bija līdz lietussargi, tie tos turēja atvērtus, lai paglābtos no slapjuma. Visu laiku dzirdējām, kā automašīnas gāja šurpu un turpu. Likās, ka vai visu Rīgu izvedīs tukšu.

Ārā valdīja liela kņada. Cilvēki gāja, skrēja. Daži kļiedza, raudāja. Mašīnas rūca bez stājas...

Naktī plosījās negaiss, un vēji auroja.

Pēkšņi vagona durvis tika atvērtas. Čekisti pavēlēja, lai pēc pusstundas visi vīrieši, kuņģu vārdus viņi izsauca, būtu gatavi pāriešanai uz citu ešelonu. Daudzi sāka protestēt pret šādu rīcību, jo tiem te palika ģimenes, bet tos nomierināja teikdami, ka galā nonākuši, visi atkal satiksies. No sākuma arī visi tam ticējām, jo tik šaurā, pārpildītā vagonā bija neērti būt kopā vīriešiem un sievietēm. Tikai vēlāk dabūjām zināt, ka vīriešu ešeloni aizvesti uz Maskavu, lai stātos tiesas priekšā, kur katram nolasīts spriedums, uz cik ilgu laiku viņš ir notiesāts. Tad tie sūtīti tālākai noņemšanai spaidu darbu nometnēs.

Vēl pēdējā brīdī pirms vilciena atiešanas pie mūsu vagona pieskrēja čekists un izsauca mana tēta vārdu. Viņš nebija atrasts! Mums kļuva vieglāk ap sirdi, jo domājām un cerējām, ka varbūt viņš pagūs izglābties, paliks Latvijā un tā sekmes mūsu ātrāku atgriešanos.

Naktī no 15. uz 16. jūniju ap pusnakts stundu mēs izbraucām no Rīgas pretī nezināmai nākotnei. Nakts bija tumša un baisa. Lietus lija bez apstājas, pērkons rūca, vēji gaudoja. Pa starpām zibens šķīla savus ugunīgos rakstus. Šur tur vagonā varēja dzirdēt kļiedzienus un raudas. Bija tik bezgala

drūmi. Likās, ka visa Latvijas zeme šonakt dreb asarās un mokās. Neviens no mums šinī drausmīgajā negaisa naktī ne acumirkli neaizmīga. Atvadoties no Latvijas, mūsu lūpas čukstēja viņas vārdu — L a t v i j a ! Šo baigo, drūmo nakti neviens vairs aizmirst nevarēs.

Ceļā uz Sibīriju

Rīga - Daugavpils - Veļikije Luki - Rževa - Maskava - Ščerbakova - Jaroslava - Ivanova - Gorkija - Kirova - Molotova - Sverdlovska - Čelabinska - Kurgana - Petropavlovska - Omska - Novosibirska.

Vispirms agri ritā ie braucām Daugavpilī. Vilciens uz īsu brīdi apstājās. Cilvēki nāca un nesa mums ēdamo un dzeļamo. Sargi gan nelaida tos klāt, bet uzņēmīgākie tomēr paspēja mums nodot savas veltes. Starp nesējiem bija daudz vecu māmiņu, kuŗas lūdzās, lai, Dieva vārdā, ņemot un neapsmādējot viņu devumu.

Daudzi no apcietinātajiem rakstīja zīmītes un deva tās svešiem ļaudīm, lūdzot tās nodot pēc piederības. Citi savas uzrakstītās zīmītes braucot izmeta pa ceļam. Viņi aprakstīja mūsu stāvokli un brīdināja palikušos no līdzīgas nelaimes. Bija zīmītes arī ar šādu saturu: "Atriebties par mūsu pazemojumiem un mocībām!"

Kad izbraucām no Daugavpils, daudz ļaužu stāvēja pie dzelzceļa barjēras⁵ raudādami un vēdināja mums ar lakatiņiem ardievas. Baltie lakatiņi un noskumušie cilvēki aiz barjēras bija mūsu dzimtenes pēdējie sveicieni.

Pārbraucot Latvijas robežu, tūliņ varēja redzēt gluži citu pasauli, kas vairs neatgādināja Latvijas zemi. Vientuļu klajumu vidū stāvēja sagrautas būdas bez jumtiem, nepievilcīgas mājas, pa lielākai daļai neapdzīvotas, kas lika mums nodrebēt, jo šķita, ka mums būs tādās jādzīvo.

Veļikije Lukos, kur saņēmām pirmās pusdienas, es konvoja apsardzībā gāju pēc ēdiena.

Maskavai cauri izbraucām naktī, tā ka no pilsētas neko nedabūjām redzēt. Nākošā pieturas vietā, Ščerbakovā (bijušajā Ribinskā), dabūjām zivju viru un kompotu. Nebijām gan

⁵ Barjēra: šķērslis.

cerējuši saņemt tādus gardumus.

Dažām piestātnēm izbraucām cauri naktī, bet pēc ēdiena tomēr varējām iet. Citreiz dabūjām ēst piedegušu prosas⁶ biežputru. Maizi mums deva formās ceptu, ļoti sāļtu, pie kā vēlāk pieradām. Arī no mājām vēl bija maizes krājumi un citas ēdamvielas, tā ka par izsalkumu nevarējām sūdzēties.

Tālāk braucot, sastapām ešelonus ar izsūtītajiem no Lietuvas un Igaunijas. Arī to vagonu logos varēja redzēt tikai sievietes un bērns.

Ļoti lēnām virzījāties uz priekšu, jo no Krievijas vidienes un Sibīrijas mums pretī nāca neskaitāmi ešelsoni ar bruņotu kaņaspēku. Tie devās uz Eiropu. Nevarējām lāgā saprast, ko tas varētu nozīmēt. Spriedelējām dažādi. Dažādas iespējamības minēdami, visi ar lielu interesi gaidījām turpmāko norisi. Tā kā dzelzceļa galvenā līnija bija pārslogota ar kaņaspēka vilcieniem, mūs veda pa pievedceļiem. Paredzējām, ka mums nāksies būt ceļā ilgāku laiku. Daudzās vietās vajadzēja apstāties un gaidīt.

Izbraucot cauri Jaroslavai, mūs pirmo reizi pēc izvešanas izlaida no vagoniem. Te tuvumā bija neliels dīķis, kuņā varējām nomazgāties. Te sastapām arī pazīstamus no citiem vagoniem.

Ceļā nomira daudz mazo bērnu un zīdaiņu, nepārciedzami neparastos, drausmīgos apstākļos. Tos izņēma no vagoniem un netālu no dzelzceļa kaut kur apraka.

Vislielākās grūtības bija ar ūdeni. Bieži pēc stipri sāļtajiem ēdieniem mūs mocīja skaudras slāpes. Dažreiz dabūjām tīru ūdeni, bet bieži mums atnesa netīru, dzeltenu, pasmeltu turpat no ceļmalas grāvja. Ūdeni mums pienesa kāds krievu tautības noziedznieks, kam šis darbs bija uzticēts. Viņš bija tik ļoti izsalcis, ka ar lielu kāri pieņēma no mums doto maizi un citus produktus.

Dažos vagonos tikai tagad atdalīja vīriešus, tos pārvietojot uz atsevišķu ešelonu, ar kuņu tie aizvesti Vjatkas un Solikamskas soda apgabalā. Tur pirmajā gadā gandrīz visi nomiruši badā un drausmīgos apstākļos.

Labu gabalu aiz Molotovas sasniedzām lielos Urālu kalnos. Es apbrīnoju šo mežonīgo, skaisto dabu, klinšainos kal-

⁶ Prosa: graudaugs; sīki, dzelteni graudiņi.

nus. Vietām bija redzamas nelielas būdas un iekopti sakņu dārziņi. Šur tur bija kāds ezers, kāda upīte, kas tecēja gar kalnu akmeņiem. Daudzas kalnu grēdas bija apaugušas ar skuju mežiem: priedēm, eglēm, bet arī lapu kokiem. Kādā kalnu pietātnē vājas, trūcīgi apģērbušās krievietes mums nesa un iemainīja ceptu pienu pret maizi. Naudu viņas neņēma. Teica, ka par to neko nopirkt nevarot: viss te esot dārgs. Maizi atdevām viņām visu — tā mums pagalam negaršoja. Zinājām, ka nākamajā stacijā to atkal saņemsim. Maize mums palika pāri. Ceptais piens sākumā mums negaršoja. Nebija pierasts tādu ēst, jo bija ļoti trekns, ar biežām, brūnām krējuma plēvēm. Vēlāk tas mums visai iegaršojās.

Vagonu durvis nu ļāva turēt mazliet atvērtas, tā ka varējām redzēt garām slīdošās ainavas. Divās dienās izbraucām cauri Urāliem. Pārbraukuši Urālu kalnus, Eiropas un Āzijas robežu, mēs sasniedzām lielo dzelzceļu mezglu Sverdlovsku, kur sanāk dzelzceļu līnijas gan no Eiropas, gan Āzijas, no ziemeļiem un dienvidiem. Sverdlovskā ir vislielākā Urālu pilsēta.

Ļoti, ļoti gribējās zināt kaut ko no ārpasaules, par politisko stāvokli un arī to, kādēļ tik lielos apmēros brauc karavīru un bruņu vilcieni uz Eiropu. Bet kaut ko uzzināt bija neiespējami. Cerējām tomēr, ka šinī lielajā pilsētā varbūt tomēr ko noskaidrosim.

Tas bija pašā Jāņu vakarā, kad netālu no mūsu vagona stāvēja kāds dzelzceļnieks un lasīja avīzi. E. kundze nometa viņam papirosu kastīti un lūdza, lai viņš par to iesviež avīzi. No sākuma tas bija ļoti atturīgs un negribēja ielaisties nekādās darišanās, bet ar atkārtotiem lūgumiem viņš savīstīja avīzi apaļas bumbas veidā un to veikli iesvieda pa loga režģu starpu vagonā.

Kārām acīm lasījām avīzi, kuņas pašā pirmajā lappusē lieliem burtiem stāvēja rakstīts, ka 1941. gada 22. jūnijā sācies karš starp Vāciju un Padomju Savienību. Šī ziņa bija pirmais prieka vēstnesis, kas mums vēlāk deva drošāku pamatu mūsu vāļajām cerībām. Par šo ziņu tagad runājām nepārtraukti, spriedelējām un taisījām dažādus slēdzienus. Radās pat tik pārdrošas domas, ka mūsu ešelonu varētu tādā gadījumā virzīt atpakaļ. Šī priecīgā vēsts izplatījās ātri. Daudzos vagonos ielīgoja jau Jāņus. Arī pie mums sāka skanēt Jāņu un arī citas mūsu tautasdziesmas. Bijām liksmi un prātojām, ka nu

būsim glābti, bet — ešelons nekustējās, stāvēja vēl arvien... Kara fanfāras⁷ iedārdējās, bet mēs bijām jau tālu Krievijā.

Izbraukuši caur Kurganu, tuvojāties Petropavlovskai. Sāka izzust kalni, un iesākās zemiene ar plašiem, sausiem stepju apgabaliem, kas mums likās visai neparasti. Nekur neredzēja ne mājas, ne cilvēkus. Arī meži nebija redzami. Šur tur izkaisīti vīdēja mazi, sīki krūmiņi. Un visu šo plašo zemi sedza sausa stepju zāle.

Dienu un nakti aizrestotais izsūtīto ešelons ripoja caur Sibīriju. Bezgalīgas atmatas, bezgalīgi meži, bezgalīga viensliežu dzelzceļa stiga — un bezgalīgs mūsu ceļš... Kur būs mūsu izsūtīšanas ceļa gals un iznīcības sākums?

Sevišķi vakaros, kad saulīte rietēja kā sarkana ugunsbumba, mezdama sārtu atspīdumu visu sejās, kļuva tik neizsakāmi skumji un smagi... Mēness, slīdot pār kluso stepi, izstaroja saltu gaismu... Līdz nāca atkal nakts ar drūmu tumsu un klusumu. Ešelons tikai ripoja arvien tālāk un tālāk, dienu pēc dienas. Likās, ka tas nekad neaizsniegs savu mērķi. Kad iebrāucām kādā pilsētā, tad uzreiz kļuva labāka sajūta, nekā braucot pa stepi un klajumu.

Ar katru kilometru iebrāucām tālāk Sibīrijā. Un — arvien drūmāks mums kļuva prāts. Mūsu Sverdlovskā atjaunotās cerības sāka atkal mazināties.

Naktī iebrāucām Omskā, tur saņēmām prosas biežputru un biežpienu ar rozīnēm. Bijām jau trīs nedēļas ceļā, bet mēs vēl braucām un braucām. Tuvojoties nākošajai pilsētai, mums pateica, lai sagatavojamies, ka tur būs mūsu izsēdināšana. Tas nu bija vesels uztraukums, jo klīda dažādas baumas, ka tagad bērņus šķiršot no mātēm un ievietošot bērņus namos, resp. patversmēs, bet mātes likšot pie darbiem.

Salikām lielajā maisā mūsu segas un spilvenus un sakārtojām citas mantiņas. Sēdējām neziņā un gaidījām, ko ar mums tagad iesāks. Tad iebrāucām Novosibirskā, Sibīrijas galvaspilsētā. Te atbultēja vagonu durvis un visus izlaida ārā. Tad pavēlēja doties ar visām mantām uz liellaivu, lai ar to dotos vēl tālāk uz Sibīrijas "sādžām".⁸

⁷ Fanfāras: taures signāli.

⁸ Sādža: ciems.

Liellaivā pa Obu

Bijām atvesti pie nelielas piestātnes, kur stāvēja piebraukusi milzīga liellaiva. Šādas liellaivas krievi sauc par "baržām", un ar tām pa Sibīrijas upēm pārvadā visdažādākas kravas. Pati piestātne arī bija būvēta un iekārtota uz vecas liellaivas, tā ka sākumā nesapratām, kuŗā ir jākāpj iekšā.

Pārnesām savas mantas no vagoniem uz liellaivu un novietojām tās norādītajās vietās. Arī šeit tikām sakārtoti vagonu kārtībā, lai būtu vieglāk atrast vajadzīgo cilvēku. Līdz ar pārsēšanos liellaivā, sargu vara pār mums izbeidzās.

Platas, stāvas kāpnes veda uz laivas apakšu. Mums ierādītā vieta atradās laivas priekšgalā. Mūsu ešelona cilvēkus visus novietoja uz šīs "baržas". Baržas otrā galā atradās jau agrāk atvesto igauņu ešelons.

Ja radās vajadzība uziet uz laivas klāja, bija grūti tikt līdz kāpnēm, jo cilvēki te bija cieši sablīvēti. Vajadzēja kāpt pāri gulošiem cilvēkiem un to mantām. Nelaimīgi tie, kas atradās kāpņu tuvumā — tos vienmēr traucēja un nekad tiem nebija miera. Pie piestātnes varēja iepirkties. Šeit pārdeva krējumu, biezpienu un krievu pīrāgus ar olu un kāpostu pildījumu. Varēja dabūt arī saldējumu. Nopirkām arī dažas krūzītes un šķīvjus, ko bijām aizmirsuši paņemt līdz no mājām.

Pieveda klāt jaunus ešelonus, kas bija braukuši aiz mums. Arī tos sadzina baržā. Nu atradāmies šeit pavisam četri ešloni: trīs latviešu un viens igauņu. Baržā jutāmies brīvāk nekā vilcienā. Uz lielā klāja varēja pastaigāties. Nebijām arī nošķirti atsevišķi kā vagonā starp četrām sienām, bet atradāmies kopā. Lielā pulkā — brašāka jušanās. Piebraukušajos ešelonos varēja sastapt pazīstamus.

Kad visi cilvēki bija liellaivā ievietoti, to sāka vilkt liels velkonis.

Gulēšana liellaivā gan bija daudz sliktāka nekā vagonā, jo tur vismaz katram bija sava vieta uz nārām, bet šeit tikai tik plata vieta, cik katrs uz savām mantiņām varēja ierīkoties. Jāguļ bija salīkušā stāvoklī. Kājas izstiept nebija iespējams, tās tad bija jāliek otram cilvēkam uz galvas. Tādā stāvoklī guļot, naktis bija grūtas un visai garas. Arī tādus ēdienus, kādus mums deva vilcienā, vairs nedabūjām. Te mums rēgu-

lāri katru dienu deva pārskābušu kāpostu viru ar klāt pielietu rūgtu eļļu. Šo viru reti kāds ēda, izņemot tos, kam nebija savu produktu no mājām līdz. Arī maizi deva skopāk nekā vilcienā.

* * *

Mēs braucām pa lielo Sibīrijas upi - Obu. Barža lēni slīdēja pa straumi uz ziemeļiem...

Visapkārt plašumā pavērās skatam mežonīgas, drūmas ainavas. Oba ir viena no platākajām pasaules upēm, un tā arī šeit rādīja savu varenumu. Dažās vietās tā bija tik plata, ka krastus nevarējām saskatīt. Likās, ka braucam pa jūru. Stāvākajos krastos auga arī koki. Augļu dārzus neredzēju. Šeit ziemas laikam par aukstām. Simtiem kilometru nobraukdami, neredzējām nevienu māju, nedz sādžu. Viss tik drūms un baigs, un mēs slīdējām arvien dziļāk šinī posta pasaulē. Sākām saprast, ka mūs ar nolūku aizved tālāk no katras satiksmes, lai aprūtinātu bēgšanu un atpakaļ tikšanu uz dzimteni.

Jau nedēļa pagājusi, kopš braucam pa upi. Baržā lielās saspīestības dēļ tīrību ieturēt nebija iespējams, tāpat arī nevarēja izvairīties no slimību pielipšanas. Nekādas ārsta palīdzības nebija...

* * *

Piestājām pie mazas pilsētiņas Parabeļas. Pie mūsu baržas piebrauca vairākas mazākas liellaivas. Mūs izsauca tādā kārtībā, kādā bijām vagonā un sadalīja pa mazajām baržām, kuņģam vajadzēja mūs aizvest tālāk uz kolchoziem. Kad visas mantas no lielās baržas bija pārnestas mazākajā, turpinājām ceļu. Šķīroties no pārējiem latviešiem, atkal bija skumji. Bijām visu šo laiku turējušies kopā un jutāmies kā liela, stipra saime, kuņģā bēdas un grūtības panesamas vieglāk. Tagad nu mūs izšķīra un sadalīja pa mazākām daļām. Tā mūs, visus latviešus, izkaisa kā sīkus putekļus pa plašo Krievzemi.

Pēc vesela mēneša, ko pavadījām ceļā, mūsu kājas skāra

atkal zemi. 1941. g. 10. jūlijā iebraucām kolchozā “Lielais Čigass”. Tas atradās Novosibirskas apgabalā, Parabeļas rajonā, apm. 6000 kilometrus no Latvijas...

Dzīve kūtiņā un rūpes par dieniško maizi

Vasarai iestājoties, mūs spieda iet kolchoza darbos. Bieži gan negājām, jo augstākais, ko varēja izpelnīt, bija 300 gramu maizes dienā. Labāk gājām ogot un sēņot.

Reizēm peldējāmies Parabeļas upītē. Tā gan bija stipri aizsērējusi. Upē mājāja daudz dēļu.⁹ Tās ķērās klāt un iezīdās miesā.

Aiz upes bija milzīgi meži, tur nebija nekādu ceļu. Laikam neviens cilvēks tiem nebija izspraucies cauri. Pat vietējie nezinaja, kas aiz tiem atrodas. Mežmalas izcirtumā varēja atrast zemenes. Tās te auga lielas un saldās. Bērzu birztales zaļajā zālē tās izskatījās kā izbirusas sarkanās pogas. Te bija skaistākā vieta visā kolchozā. Cauri birztaļai tecēja mazs strautiņš. Pavasaros strautiņa malā auga smaržīgas vijolītes un murķeļi,¹⁰ agrās sēnes. Lielajā mežā sēnēs iet bija bīstami — visai viegli varēja nomaldīties.

Šajos mūža mežos milzīgie koki, kuņus nav skārusi cilvēka roka, mierīgi nodzīvo savu mūžu, ietrūd, stipro vēju brāzienu nolūst, pārklājas ar ķērpjiem¹¹ un sūnām un beidzot ieaug zālē.

Reiz mums gadījās ieiet dziļāk mežā, jo sēnes mežmalā bija nolasītas. Mežmala bija uzkalniņā, bet tālāk mežs nolaidās ielejā. Te taiga¹² bija vēl biezāka un drūmāka. Biezoknī caur zariem tikko varēja saredzēt debess zilo atspīdumu. Reti kāds putniņš te iečirkstējās. Tikai kaut kur tālumā dzirdēja dzeguzi kūkojam. Bija baigi un neomulīgi, kādēļ knaši vien metāmies no biezokņa ārā.

Ja kādam, kas nepazīna apkārtni un kam bija vāja orientēšanās spēja, gadījās ieiet dziļāk mežā, tad tas, ja nenāca palīdzība, bija neglābjami pazudis. Ja kādam kolchoza iedzīvo-

⁹ Dēles: asinssūcēji; ūdens tārpi.

¹⁰ Murķeļi: agras sēnes.

¹¹ Ķērpji: organismi, kas aug kokos un izskatās kā gaņas bārdas.

¹² Taiga: Sibīrijas mežs.

tājam šāda liksta gadījās, tad tūlī izziņoja trauksmi. Visi kolchoza ļaudis gāja meklēt pazudušo. Nemitīgi daudzja parkarināto lemesi kā zvanu, lai apmaldījušais pēc skaņām varētu orientēties. Bieži gan stiprā vēja dēļ zvana skaņas mežā nebija sadzirdamas.

Avenēs gājām uz otru pusi, aiz labības laukiem. Aveņu, upeņu un jāņogu krūmi auga puduros gar lauku malām un sasniedza lielu augstumu. Tie auga arī taigā. Šur tur bija atrodamas arī brūklenes,¹³ mellenes un lācenes.¹⁴ Sevišķi daudz tās auga pie veca, sakrituša šķūņa aiz labības laukiem. Mitrākajās vietās mājāja arī daudz čūsku.

Gājām birztalā griezt sīkos bērzu zariņus un sējām slotas. Te bija atkal daudz odu, kas mūs galīgi nomocīja. Bērzu slotas sakaltēja un ziemā deva vājajām kolchoza aitām par barību.

Pienāca linu plūkšanas laiks. Linu plūkšanas normas bija noliktas stipri augstas. Tās neviens nevarēja izstrādāt. Pēc normu izstrādes apmēra saņēmām arī maizes devu. No sākuma darbs mums likās grūts, jo nebijām nekad tādu strādājušas. Vēlāk gan pieradām. Ja gadījās labi, tīri lini, tad varēja labi tikt uz priekšu.

Pēc labības nopļaušanas vajadzēja iet vārpas uzlasīt. Tad sākās kartupeļu rakšana un sakņu novākšana.

Taigā auga arī daži cilvēku barībai noderīgi augi. Viens no tiem — kolba¹⁵ — atgādināja mūsu maijpuķīti, bet garšas ziņā līdzinājās ķiplokam. To pat tirgū pārdeva. Krievi to sagatavoja arī ziemai. Kolbu smalki sagrieza, kādā traukā to sasaldēja, kur tas stāvēja visu ziemu.

Krievi stāstīja, ka viņi tikuši atvesti šurp, lai būvētos un iesāktu jaunu dzīvi. Daudzi slimojuši ar cingu,¹⁶ jo nebijis ko ēst. Viņi tad vārījuši un ēduši dažādas zāles. Sevišķi viņi ievērojuši šo kolbu, ar ko viņi cingu izdziedējuši. No tā laika viņi kolbu tur lielā godā. Arī mēs gājām un lasījām kolbu. Pavasarī tā bija mīksta un sulīga, vasarā kļuva cieta un negaršīga. Vislabāk tā garšoja zaļa ar sāli un maizi. Bija arī tads

¹³ Brūklenes: sarkanas ogas.

¹⁴ Lācenes: dzeltenas ogas, kas aug ziemeļos purvainās vietās.

¹⁵ Kolba: augs, kas aug taigā.

¹⁶ Cinga: slimība, C vitamīna trūkuma rezultātā.

augš, kas atgādināja burkānu, tikai ar sīku saknīti. Starp augiem bija arī daži ļoti indīgi.

Pienāca mana 15. dzimšanas diena. Māte bija izcepusi no rupjiem miltiem mazu kliņģerīti un izvārtījusi kafiju. Mums sāka klāties arvien grūtāk, jo produktu iemainīšanai drēbju palika mazāk un par tām vairs maz ko varēja dabūt, jo krievi nu bija ar mūsu drēbēm labi apģērbusies, bez tam tiem viņu nabadzībā nebija arī vairāk produktu ko apmainīt.

Pienāca atkal rudens. Vajadzēja domāt, kā nodrošināties pret bargo ziemu. Sanesām daudz salmu un uzcēlām ap mūsu mājiņas sienām biezu salmu mūri, lai tas sargātu no bargajiem vējiem.

Vēl vēlā rudenī gājām sēņot. Par sēnēm varējām saņemt zināmu daudzumu maizes un naudu. Gājām uz tālo Čigaza mežu — tur varēja salasīt arī riekstus.

Ziema kolchozā

Ziema atnāca ar lielu aukstumu un biezu sniegu. Mazās būdiņas bija ieputinātas dziļi sniegā. Uznāca tāds sniega putenis, ka pa logu nekā cita nevarēja redzēt kā vien sniega virpuļus. Vējš gauži gaudoja gar būdiņas sienām. Lielas sniega kupenas tika sadzītas pie durvīm. Vajadzēja dūšīgi atrakt sniegu, lai izklūtu ārā. Sals allaž turējās ap 40 gradu. Šī ziema rādījās būt daudz bargāka nekā iepriekšējā.

Mums izbeidzās malkas krājumi. Gribot vai negribot vajadzēja iet uz mežu to sagatavot un atvest.

Izejot ārā, aukstais gaiss rāva elpu ciet un asaras saskrēja acīs. Sniegs skaļi gurstēja zem kājām. Gaiss bija baltas miglas pilns, kas dienā aizsedza sauli, bet naktī — zvaigznes. Koki apsarmoja balti. Nemītīgi krita smalkas sniega pārslīņas un aplāja kokus, zemi, aizsalušos ezerus un upes. Taiga aiz upes izskatījās kā balts putu vilnis. Brīdi pa brīdim salā brīkšķēja ciema ēku jumti. Koki bija balti no galotnēm līdz pašai zemei. Kā lielas, kuplas ledus puķes tie stāvēja viens pie otra, ar saviem sarmotajiem zariem saķērušies.

Uzacis un skropstas nosarmoja baltas. Bija grūti pat elpot, bet, neko darīt, bija jāķeŗas vien pie darba un jāsāk strādāt. Mežā sniegs sniedzās līdz viduklim. Še izmeklējām taisnākos un resnākos kokus, tos nozāģējām, saīsinājām īsākos klučos

un izvilcām uz taciņas. Ar zāģēšanu no sākuma arī gāja grūti — neviens to labi nepratām, bet iestrādājoties gāja labi. Sakrāvām klučus lielās ragavās un atspērušies vilcām uz māju, kur tos sazāģējam īsus un saskaldījam malkai. Kluči bija tā sasaluši, ka tie skaldot plīsa ar lielu troksni.

Gājām vēl aiz tīrumiem meklēt sauso malku birztaļā. Galīgi nosalušas pārnācām mājās. Arī drēbes mums nebija piemērotas, lai šādā salā ietu mežā malku zāģēt. Mums trūka silto, gašo filču,¹⁷ tādēļ, lai sniegs nespīstos cauri zeķēm, stilbus aptinām ar dvieļiem. Mūsu veco būdiņu arī nevarējām pietiekoši piekurināt. Griestu koki, durvju stenderes¹⁸ un palodas¹⁹ bija nosarmojušas gluži baltas. Logu rūtis bija aizsalušas ar biezu ledus kārtu, tā ka istabā valdīja krēsla. Stāvējām sarāvušās un audām zvejniekiem tīklus, par ko saņēmām mazliet maizes un naudu. Vajadzēja pielāpīt arī pašu skrandas, lai tās galīgi neizjukt.

Gaņajos ziemas vakaros gājām agri gulēt, lai taupītu gaisu. Mazā petrolejas pudelīte bez cilindra arī stipri kūpēja. Gulot stāstījām dažādus stāstus un notikumus, līdz aizmigām. Vakaros pirms gulētiešanas uzkāpām uz būdas jumta un ar tāšu²⁰ gabaliem un ķieģeļiem aizbāzām skursteni, lai aizturētu siltumu būdā.

Mūsu mazajā pagrabiņā zem būdas grīdas kartupeļi bija sasaluši. Bija jāēd tādi paši — tie bija saldi un apšķebināja dūšu. Kartupeļu mizas sarīvējām un cepām plācenīšus — lepjoškas.

Dažreiz saņēmām arī vēstules no pazīstamiem, kas atradās Krasnojarskas, Kargosovkas un Parabejskas rajonos. Vēstules mums atnesa bēdīgas ziņas. Pirmā gada ziemā daudz tautiešu neizcietuši bargos apstākļus un miruši, sevišķi daudz mazo bērnu un veco ļaužu.

Pusaudžu darbs taigā

Mums kolchozā bija smagi jāstrādā. Visgrūtākais darbs bija pavasarī. Vajadzēja zemi uzrakt kartupeļu dēstīšanai.

¹⁷ Filči: no vilnas velti cieti zābaki.

¹⁸ Stenderes: durvju ietvara malas.

¹⁹ Palodas: loga ietvara apakšējā daļa.

²⁰ Tāss: bērza baltā miza.

Zirgi gandrīz visi bija nobeigušies badā. Tāpēc mums vjadzēja zemi uzrakt ar rokām. Katram bija noteikta zināma norma, kas dienā jāuzrok. Tas bija smags un vienmuļš darbs. Rokas bija vienās tulznās, tās sasprēgāja un neganti sāpēja.

Vakaros pa laukiem gājām lasīt ušņas,²¹ nātres²² un purva saknes, no kužām vārtījām viru. Lielākā nelaime bija, ja kādreiz mājā pietrūka sāls. Zāļu viras jau tā ar mokām tikai varējām norīt.

Pavasāros lielas grūtības sagādāja arī kartupeļu iegāde. Nekur tos nevarējām nopirkt, jo visiem tie bija izbeigušies.

Pēkšņi 1943. g. 27. maijā pienāca vēsts, ka mobilizē²³ latviešus darbiem Parabeļā. Žēl bija atstāt iedēstītos kartupeļus, jo nezinājām, kāda būs nākošā ziema. Posāmies ceļam. Cerējām, ka varbūt mūsu nākošā dzīves vieta būs laimīgāka par šo drūmo kolchozu, kur nomira mūsu vecmāmiņa.

Parabeļā

Agrā rītā izbraucām no kolchoza. Visu latviešu mantiņas iekrāva divos pajūgos. Nonākuši Čigarā, mazliet atpūtāmies, tad devāmies tālāk. Ceļš lielāko daļu locījās caur mežu, tikai retumis iebraucām klajumā. Vairākās vietās atpūtinājām zirgus un arī paši atpūtāmies. Vakarā bijām stipri noguruši. Vecākās sievietes pārmaiņus sēdēja uz vezumiem. Bijām vairs tikai divus kilometrus no Parabeļas kādā mazā sādžā, kužā nolēmām arī pārnakšņot. Rītā agri atstājām sādžu.

Parabeļā sastapām dažus latviešus. Parabeļa bija neliela pilsētiņa Parabeļas upītes krastā. Pilsētiņā bija vien- un divstāvu mājas, kā arī elektrības un radio iekārtas. Piebraucām pie kluba, kas bija ierīkots baznīcā ar nogāztu torni. Te mums lika izkravāties. Sāka sabraukt arvien vairāk latviešu. Tikko varējām aizkļūt līdz durvīm, cik daudz ļaužu te bija sapulcināti.

Otrā dienā aizgājām uz mātes darba vietu. Viņu tur nesa- tikām. Gribēju jau doties projām, kad ieraudzīju no ļaužu

²¹ Ušņas: usnes, dadžiem līdzīgas nezāles.

²² Nātres: dzeļošas nezāles ar dzeļošām apaļām lapiņām.

²³ Mobilizēt: iesaistīt cilvēkus kāda uzdevuma veikšanai.

virtuves iznākam māsu Dzidru ar krūzi rokā. Grūti bija viņu pazīt, cik ļoti viņa bija novājējusi, izdēdējusi,²⁴ slimīgi bāla, ar tumšiem riņķiem zem acīm. Kājas vienos augoņos,²⁵ mugurā karājās zaļais ziemas mētelītis un galvā — adīta cepure. Kājas bija basas. Rokā viņa turēja krūzi, “krinku”, bez osas. Krūzē bija šķidrums, kuņā peldēja reti skābo gurķu un tomātu gabaliņi. Vira nejauki smirdēja. Tāds bija ēdiens, kādu Padomju Savienība nekautrējās dot strādniekiem pusdienās!

Māsai rokā bija karote, un viņa kāri strēba šo viru. Viņa teica, ka kāds strādnieks neņemot savu pusdienas porciju, bet to atdodot viņām, un tā viņām esot vairāk.

Māsas sejā atspoguļojās izmisums, bēdas, bads un pazemojums. Apmierinājusi kaut cik savu izsalkumu, viņa uzlika vāciņu krūzei un teica, ka atlikušo nesīšot Maijiņai, kas mājās ar nepacietību jau gaidot.

Mūs, atbraucējus, reģistrēja. Tad izdalīja miltus un sālītas zivis. Pirmajās dienās stipri lija, kādēļ nevarējām ārā uguns-kuru iekurt un kaut ko uzvārīt. Nesām no tuvējās tējnīcas karstu ūdeni, iejaucām tanī miltus un ēdām šo javu. Pēc tam gan bija nelaba dūša.

Kādu svētdienu aizgājām uz tirgu, kur satikām daudz latviešu, kas bija te atnākuši, lai pārdotu savas atlikušās mantas. No viņiem dabūjām zināt, ka daudzi no tiem latviešiem, ar kuņiem braucām uz baržas kopā, jau miruši.

Kādu rītu mums lika posties uz darbu. Vajadzēja pārvilkt kādu liellaivu. Kādi desmit cilvēki gāja gar krastmalu, aiz virves vilkdami laivu pret straumi. Laivā sēdētāji airēja. Braucot dziedājām mīļās latviešu dziesmas.

No pienākušajām liellaivām vajadzēja izkraut sāli. Visbiežāk tas notika naktīs. Tas bija smags un netīrs darbs, jo sāls bija stipri samirkusi. Citreiz vajadzēja iet pāris kilometrus aiz pilsētas nest ķieģeļus. Te atradās lielas ķieģeļu grēdas, kuņas mums vajadzēja pārnest uz divus kilometrus attālo upmalu, lai no turienes tos ar liellaivām transportētu tālāk.

Pārmetām virvi pār plecu, izveidojām priekšā un mugurpusē cilpas, kuņas ielikām ķieģeļus. Tā visu dienu nesot, ļoti sāpēja mugura un plecos griezās virve. Tā kā te ar

²⁴ Izdēdēt: izdilt, izkrist (miesās), vājam kļūt.

²⁵ Augonis: strutains iekaisums.

transportu bija lielas grūtības, smagais darbs bija jādara mums.

Pēc stiprām lietus gāzēm ceļš bija kā dubļu jūra. Zeme bija mālaina: kā vienu kāju dabūjām no dubļiem ārā, tā otra iegrima. Tikai ar mokām tikām uz priekšu. Divi simti cilvēkiem stampājoties pa mālaino ceļu, tas kļuva pilnīgi nelietojoams. No tālienes skatoties, izlikās divaini, ka cilvēki, pa zemi ejot, augstu cilā kājas, uz muguras nesdami ķieģeļus. Arī stipri karstajās dienās bija grūti. Saule karsēja, pleci sūrstēja, un virve griezās dziļi plecā. Kad aizgājām uz barakām, tūliņ nokritām gulēt, netīri, kā no darba nākuši. Vienalga, kāds laiks, vai lietus gāza vai saule spīdēja, mūs dzina pie darba. Tā nomocījāmies divas nedēļas, līdz visi ķieģeļi bija pārnesti uz upmalu.

* * *

Negaidīti pienāca priecīgs pārsteigums, saņēmu vēstuli no Liepājas. To rakstīja kāda kundze, kas bēgļu gaitās bijusi kopā ar tēti. Viņa rakstīja, ka nejausi uzzinājusi tēva un arī manu adresi. Tēvs esot PSRS somu Karēlijas spaīdu darbu noietnē un strādājis pie Baltijas-Baltās jūras kanāļa būves. Tas likās tik neticami, jo, kā man rakstīja no Rīgas, tad tētis atrodoties ārzemēs, un tā arī visu laiku domāju. Smacēja sajūta uzzinot, ka arī tētis atrodas briesmīgajās vergu darbu noietnēs. Aizrakstīju viņam uz uzdoto adresi. Domāju, ka neatļaus no noietnes sarakstīties, tāpēc atbildi negaidīju. Liels bija prieks, kad saņēmu tēva pirmo vēstuli. Tik jauki bija redzēt un lasīt pazīstamo rokkrastu. Šo vēstuli neskaitāmas reizes pārlasīju, līdz zināju tās saturu no galvas...

* * *

Aprīļa mēnesī dabūju divas nedēļas atvaļinājuma, ko domāju izmantot, lai aizietu ciemos pie māsām uz bērnu namu Kruglajā, kas bija 45 km attālumā no Kolpaševas. Par laimi man gadījās divas ceļa biedrenes — latviešu meitenes, kas dzīvoja 10 km no Kolpaševas. Izgājām pēc saules lēkta. No sākuma ceļš gāja pa Obu uz augšu, tad gar krastu. Tālāk vajadzēja iet pa zemām pļavām un stepi. Pēc kādiem desmit

kilometriem izgājām cauri nelielai sādžai. Tad atkal ilgi nebija redzams neviens cilvēks, neviena māja. Pēc pusdienas nonācām pie mazas sādžiņas un dažām būdām, kas bija celtas pašā kalna galā, tā izceldamās pret debess pamali. Tālāk ceļš vijās caur līdzenumu, tikai šur tur tālumā bija redzams kāds koku puduris vai krūms.

Kad metās jau krēsla, iegājām nelielā sādžā, kur apkārt bija meži un purvi. Sādžas pēdējā mājā dzīvoja latvieši, pie kuņiem paliku pa nakti. Kad ziemas rīts ausa pāri taigai, tad devos ceļā uz 10 km attālo Kruglaju. Rīts bija apmācies, un vēlāk sāka puteņot. Man vēl bija priekšā lielais purvs, kur daudzi sniegputenī esot nomaldījušies. To atceroties, man metās nelāga dūša. Putenis kļuva stiprāks, no ceļa nekas vairs nebija saredzams. Likās, ka brienu pa bezgalīgu stepi, kas aplāta ar lielām sniega kupenām. Virzienu rādīja ceļmalās saspraustie egļu zari. Ja nebūtu to, tad par iešanu nebūtu ko domāt — katrs nākošais solis būtu tālāka nomaldīšanās. Kājas pāri ceļiem grimta čauganajā²⁶ sniegā.

Vējš pūta taisni pretī, acis gandrīz nevarēja attaisīt. Iešana kļuva stipri apgrūtināta. Drīz jutu, ka abi papēži noberzti, kājas kļuvušas jūtīgas un sāpīgas. Brižam apstājos, pagriezu muguru pret vēju un atpūtos. Bet ilgi tā stāvēt arī nevarēja, jo biju sasvīdusi un kļuva salti.

Biju priecīga, kad tālumā jau varēja redzēt purva malu, kur augstāk pacēlās Kruglajas sādža. Netālu no purva malas panācu siena vezumus, kas bija man braukuši pa priekšu. Putenī ragavu sliedes nebiju saskatījusi.

Kad iegāju sādžā, putenis jau sāka rīties. Izgājusi cauri nelielajai sādžai, otrā galā ieraudzīju lielu pagalmu, iežogotu ar sētu. Pagalmā bija vairākas vienstāvu koka mājas. No pratu, ka šis bija bērnu nams.

No pirmās ēkas izskrēja vairāki bērni. Vēriģi skatījos, vai starp viņiem neieraudzīšu savas māsas. Un patiešām, no mājas iznāca Maijiņa. Nostājusies netālu no durvīm, rokas sabāzusi kabatās, galviņu sānis piešķiebusi, viņa ar kāju dauzīja kādu ledus gabaliņu. Viņa izskatījās tāda kā nobēdājusies.

Iesaucos: “Maijiņ!”, bet viņa nelikās dzirdot. Domāju,

²⁶ Čaugans: irdens, mīksts.

ka tā varbūt nemaz nav Maijiņa, saucu vēlreiz, tad viņa pacēla galvu un uzmanīgi skatījās uz manu pusi, laikam mani nepazīna. Saucu: "Maijiņ, vai tu mani nepazīsti?" Tad viņa priecīgi iekliedzās un skrēja klāt. Viņa bija apģērbta īsā mētelītī, galvā bija ausaina cepure (mati bija nogrieztī), kājās tai bija vatēti "burki" (tie bija no drēbes sašūti gaŗo zābaku veidā), un tiem virsū bija uzautas gumijas galoŗas.

Kamēr runājāmes, mūs apstāja liels bars mazo, ziņkārīgo bāreņu. Maijiņa aizskrēja pasaukt Dzidru, un pēc neilga laika abas atskrēja. Dzidra bija stipri izstīdzējusi,²⁷ bet izskatījās labāk, nekā kad pēdējo reizi to redzēju. Mugurā tai bija vatēta "fufaika" (jaka) un svārki, galvā ausaina cepure, kājās filči. Maijiņa izskatījās sārtāka nekā Dzidra.

Tā bija atkal priecīga satikšanās pēc tik ilga laika. Jutu, ka trīs gadu starplaikā, kamēr bijām šķirtas, biju stipri no viņām atsvešinājusies, bet tas tomēr netraucēja mūsu atkalredzēšanās prieku. Lai netraucēti varētu izrunāties, aizgājām uz kādu būdiņu, kur dzīvoja izpalīdzīgi krievi. Apsēdāmes mazā istabiņā un pārrunājām visu, kas pa ņo laiku noticis. Nebija jau nekā daudz, jo dzīve te bija tik pazīstama ar savu ikdienišķību, atskaitot dažus gadījumus mūsu dzīvē.

Uzmundrināju māsas, teikdama, ka latvieŗu bāreņus pavasarī no bērnu namiem noteikti vedīs uz dzimteni. Tādas baumas toreiz klīda Kolpaŗevā, kas vēlāk arī piepildījās. Pēc kāda laika sāku posties ceļā, jo baidījos, ka netikŗu ar gaismu mājās, un te nebija kur palikt. Māsas mani pavadīja līdz sādŗas vārtiem, kur atvadījāmes. Atskatījos atpakaļ. Viņas abas vēl tur stāvēja un māja ardievas.

Ceļŗ atpakaļ bija daudz vieglāks nekā ņurpu nākot. Puteņis bija rimies, vējš tagad pūta no muguras. Pa ņo laiku neviens nebija ne gājis ne braucis, tā kā nācās atkal brist cauri lielajām kupenām, neredzot priekŗā nevienas pēdas. Cik jauks būtu ceļŗ caur meŗu! Retie koki un krūmi bija tikai kā salas liela ezera vidū, aiz tiem sākās purvs.

Krēsla jau nolaidās pār purvu, kad beidzot iznācu uz meŗa ceļa un sasniedzu arī savu naktsmāju. No rīta taisījos ceļā uz Kolpaŗevu. Kļuva neomulīgi, iedomājoties, ka priekŗā bija vēl 40 km gaŗŗ ceļŗ, kas ņoreiz jāņoiet vienai bez ceļa biedrēm.

²⁷ Izstīdzēt: izaugt, kļūt nesamērīgi gaŗākam.

Kājas bija stipri noberztas, tāpēc ātrāk gribēju tikt atpakaļ, jo, ja ilgāk kājas atpūtina, jo grūtāka ceļa uzsākšana. Kad biju nogājusi kādu gabalu, kājas jau bija pieradušas un sāpes vairs nejutu.

Šī diena bija saulaina un silta. Jo tuvāk nācu Kolpaševai, jo kļuva labāks garastāvoklis. Ceļā ne reizes neatpūtos, jo baidījtos, ka atkal sajūtīšu asas sāpes noberztajās kājās. Pār-nācu mājās ar slapjām kājām un muguru.

Latvijā

Pēcpusdienā bijām jau sasnieguši Latvijas teritoriju. Izbraucām cauri Zilupei. Cik mīļa likās atkal šī zeme ar saviem laukiem, mežiem, tūrumiem, pļavām un pilsētām! Spiedā-mies visi klāt pie logiem un durvīm, lai nepalaistu gaŗām neko nepamanītu. Skatījām Latvijas zemi kā dārgu, sen neredzētu un tagad, pēc ilgiem laikiem, atrastu dārgumu. Vai tiešām šī zeme ir mūsu tēvu mantojums, kurā mēs varam atgriez-ties un tomēr te jutīsimies kā svešinieki? Gaŗām slīdēja Lat-gales ainavas. Vēlu pēcpusdienā iebraucām Rēzeknē. Rēzek-nes stacija bija nodegusi, tāpēc stacijas telpas tagad bija citā vietā. Netālu no stacijas atradās pirts, un turp aizgājām no-mazgāties.

Laimīgi bijām sasnieguši Latviju. Nekādas slimības mūsu vagonā netika konstatētas, izņemot dažus gadījumus ar kašķi.²⁸ Tad gājām klaiņot pa tirgus laukumu, kas atradās netālu no stacijas. Te varēja dabūt visādus cepumus un at-spirdzinošus dzērienus. Kioskā²⁹ nopirkām latviešu laikrakstus. Stacijas apstādījumos redzējām kādu lielāku grupu cilvēku. Izrādījās, ka tie bija latviešu leģionāri, kurus atlaida mājās no gūsta. No kādreiz veselgajiem, spēcīgajiem cilvēkiem bija atlikuši vāji, bāli ģindeņi. Nonēsātas, izbalēju-šas vācu armijas šīneļu skrandas sedza to stāvus. Sejas bija uzpampušas, bārdām apaugušas. Daudziem visa miesa un kājas bija sapampušas, tā ka tie ar grūtībām varēja paiet. Vienam kājas strutoja, tas laikam nemaz nevarēja paiet jo gulēja un vaidēja. Daudzi latvieši no pienākušajiem vilcieniem viņus apdāvināja ar uzturu, jo viņiem nebija nekā

²⁸ Kašķis: lipīga ādas slimība.

²⁹ Kiosks: maza (laikrakstu, grāmatu) pārdotava, parasti uz ielas.

ko ēst. Arī mēs viņiem pasniedzām savus atlikušos cukura graudiņus. Viņi brauca no Tifliskas, kur viņi pēc kapitulācijas bija atradušies ielenkumā. Daudzi esot slimojuši ar drudzi un nobeiguši savas dzīves gaitas.

Tā — tikko iebraukuši Latvijā, jau redzējām izmocītas latviešu sejas. Vakarā ienāca rīkojums, ka no preču vagona mums vajadzēs pārsēsties uz pasažieru vagonu Maskavas-Rīgas līnijas vilcienā. Šķita, ka šī pārsēšanās atkal bija propaganda, lai parādītu, ka esam atbraukuši pasažieru, nevis lopu vagonā. Savācām mantas un devāmies uz mums norādīto vilcienu, kur mums bija atsevišķs vagonš. Iekāpuši un iekārtojušies pasažieru vagonā, jutāmies lieliski. Ja visu gaŗo ceļu būtu nācies šādā vagonā braukt, tad mēs justos pavisam savādāk. No gulēšanas nekas neiznāca, jo blakus vagonā brauca krievu virsnieki, kas spēlēja akordeonu un dziedāja. Agrā rītā izbraucām no Rēzeknes. Gandrīz visas skaistās stacijas ēkas līdz Rīgai bija sagrautas, palikušas tikai drupu kaudzes. Daudzās vietās redzējām kaŗa postījumus un tā sekas. Latvija atkal bija cietusi no kaŗa vētras, un tagad mūsu acīm atklājās tās lielā postaŗa. Pļaviņu stacijā redzējām aizrestotu eŗeloni ar apcietinātiem, kas laikiem gaidīja lokomotīvi. Tie bija atkal nelaimīgie cilvēku upuŗi, kuŗiem priekšā bija tālais moku ceļš uz Sibīrijas noietnēm. Vai tiešām nekad nebeigsies šī cilvēku vajāšana un izsūtīšana? Mēs bijām savu sodu izcietuši, atgriezāmies dzimtenē, bet sūtīja atkal citus, kam būs jāpārcieš tas pats, ko pārcietām mēs. Daudzi no tiem nekad vairs neatgriezīsies. Tas bija pirmais novērojums Latvijā, kas mūs atgriezta īstenībā no mūsu sapņiem.

*

Šis savas atmiņas nobeidzot, gribu pielikt rindas no Skalbes dzejoļa, ko atradu atgrieŗoties uzglabātu pie savas auklītes:

*Daudz mocekļu bij izredzētu
Tev, mana mazā tēvija.*

Lielākā daļa no mums bērnišķīgi iedomājāmies, ka Latvijā, tikai ar nelielām pārmaiņām, būs tāpat kā agrāk. Domājām, ka atradīsim to tādu pašu, kādu to atstājām pirms pieciem gadiem.

1946. gada 14. jūlijā iebraucām mūsu galvaspilsētā Rīgā. Te mūs sagaidīja pārstāvji no bērnu nama, kas ar auto mūs nogādāja uz dezinfekcijas pirtiņu un pēc tam uz karantēnu. Bija pagājuši tieši pieci gadi un viens mēnesis no 1941. gada 14. jūnija, kopš atradāmies svešumā, projām no dzimtenes.

Rakstu 1950. gada 13. oktobrī — dienā, kad mani gribēja gandrīz otru reizi aizvest atpakaļ uz Sibīriju. Ja nu man šoreiz smaidīs tā laime, ka varēšu palikt šeit dzimtenē, tad nekad nevarēšu aizmirst šo 13. oktobra dienu. Tā man paliks atmiņā kā kvēls atriebības ierocis manai cīņai pret komūnismu. Bet ja mani tiešām aizved, tad vēlētos, kaut šīs manas rakstītās atmiņas daudzi jo daudzi izlasītu. Lai šīs Sibīrijas atmiņas paliktu par pierādījumu visiem tiem, kas gribētu vest tādu cīņu, kādu es to iedomājos un gribētu.

Kārlis Skalbe

Mocekļi

*Pa mazu lauku ceļu gāju,
Kur vasara visapkārt zied,
Un draugus tālē iedomāju,
Kas tumšu sāpju ceļu iet.*

*Daudz mocekļu bij izredzētu
Tev, mana mazā tēvija,
Kas līdz ar mātes vārdu svētu
Čukst sāpju stundā: "Latvija!"...*

*Zied balti visas ceļa malas,
Ik soli ceļos nomēstos...
Še gribētos man klusi lūgties,
Lai Dieva roka sarga tos!...*

Vilis Plūdons

Svešumā klīstot

*Teiciet man zemi plašajā pasaulē,
Kur būtu tik mīļa kā tu, mana dzimtene!
Lai klīstu kur klīzdams, lai ietu - cik tāl',
Tava atmiņa sirdī nekur nenobāl...*

Kurzeme! Zemgale!

Mīļā baltā Dieva zemīte!

*Svešā malā kad vientulim jāmaldās man,
Kur sveši ļaudis, sveša kur valoda skan,
Nāk prātā ik brīdi tavs mocekles tēls,
Kaŗa asinīm traipīts, bezgala žēls...*

Kurzeme! Zemgale!

Mīļā baltā Dieva zemīte!

*Svešā malā man tagad sirds pārplīnām jūt,
Cik dārga, cik dārga vari, dzimtene, būt!
Par velti prāts rauga tevi aizmirst un rīmt -
Tikai ar tevi mums celties, bez tevis mums grimt...*

Kurzeme! Zemgale!

Mīļā baltā Dieva zemīte!

Ēriks Ādamsons

Ūda¹ pasaules krāšņumiem

*Pasaule, es bijīgs skatos
tavos lielos krāšņumos.
Dod man, dod tik gaišu prātu,
ka es spētu aptvert tos!*

*Ūdens stabi šļāc no zemes,
uguns kalni dubļus spļāuj.
Spoži, smagi padebeši
klinšu drūmās egles skauj.*

*Marmorkalni, granītkalni
paceļas pār ielejām,
Un ne plašu vīna dārzu,
kupu druvu netrūkst tām.*

*Straujas upes bezdibeņos
kūpēdamas lepni krīt,
Un sev līdz tās priedes aizrauj,
ozolus, kas ceļā mīt.*

¹ Ūda: svinīga slavas dziesma.

*Bet pār magnoliju² mežiem,
zelta smilšu avotiem
Un pār sālsezēriem ziliem
prērijām,³ kas zeļ ap tiem,*

*Košsarkana saule lēni
iegrimst miglas mākoņos,
Platām purpurainām malām
mirkli greznodama tos.*

*Ai, šis riets ir pārāk dzižens!
Cilvēks ir tik mazs pret to,
Kad zem simtgadīga ciedra⁴
tas šos vārdus atkārtō:*

*Pasaule, es bijīgs skatos
tavos lielos krāšņumos.
Dod man, dod tik gaišu prātu,
ka es spētu aptvert tos!*

*Oranžkrāsas ziedus viegli
nopurina vilnas koks,
Un tos jaukt ar firziķziediem
zēnam šķiet it tīkams joks.*

*Tulpju koki, ciprešmeži
zemes glītums ir paties'!
Bet vismaigāk bērzu birzīm
uzsmaidījis reiz ir Dievs.*

*Pasaule, es tevi redzu,
lai drīz neredzētu vairs,
Bet pat mirkli tevi redzēt
prieks ir visulielākais.*

*Pazemīgs un bijīgs skatos
tavos lielos krāšņumos,
Bet es zīnu, ka ne mūžam
nespēšu es aptvert tos.*

² Magnolija: košuma koks ar tulpei līdzīgiem ziediem.

³ Prērija: plašs, zālaīns klajums Ziemeļamerikā.

⁴ Ciedrs un ciprese: skuju koki.

A p c e r e s

Latviešu rakstniecības sākumi

Garīgo rakstu laikmets

Pirmās grāmatas

Pirmās latviešu grāmatas iznāk 16. gadu simtenī. Vecākā līdz šim atrastā latviešu grāmata, kas uzglabājusies līdz mūsu dienām, ir katoļu katechisms (*Catechismus Catholicorum*), kas iznācis 1585. gadā. Viens šīs grāmatas eksemplārs atrodams Zviedrijā, Upsalā. Gadu vēlāk latviešu tulkojumā iznāk Mārtiņa Lutera mazais katechisms (*Enchiridion*,¹ 1586). Šo grāmatu tulkotāji ir vācieši. Latviešu valoda šais grāmatās ir neveikla un kļūdaina, arī rakstība nenoteikta un jucekļīga.

Tāpat latviešu rakstniecība sākas ar reliģiska satura grāmatām, un tādēļ arī vecāko laikmetu mūsu literatūras vēsturē mēdz dēvēt par Garīgo rakstu laikmetu.

Garīgo rakstu uzplaukums

Garīgo rakstu laikmetā ļoti ievērojams ir 17. gadu simtenis, kad darbojas trīs izcili autori, kuŗu darbi ir likuši pamatu gan mūsu rakstu valodai, gan sekmējuši latviešu ieaugšanu kristīgās reliģijas un ētikas pasaulē. Arī šie autori ir vācu tautības, bet viņiem ir labas latviešu valodas zināšanas, viņi ir apdāvināti un izglītoti sava laikmeta vīri, lielas personības, un tādēļ viņi varēja veikt darbus, kam ir liela nozīme latviešu kultūras dzīvē.

Vecākais no šiem autoriem ir mācītājs *J u r i s M a n c e l i s* (1593.-1654.). Viņa izcilākais darbs ir pirmā latviešu svētrunu grāmata (*Langgewuenschte lettische Postill*, 1654). Arī Manceļa svētrunu grāmatā ir vēl daudz valodas kļūdu, bet viņa valodā un rakstībā var jau vērot zināmu likumību. Viņa svētrunās jūtam jau autora personību un stilu. Manceļa svēt-

¹ *Enchiridion*: enchiridijs, reliģiska rokas grāmata.

runu valoda ir tēlaina un dzīva, tajā ir daudz piemēru no tā laika latviešu dzīves, tādēļ šī svētrunu grāmata ieguva lielu cieņu latviešu zemnieku sētās un tika lietota vairākās paudzēs. Arī rakstnieka Virzas tēlotajās Straumēnu mājās mēs to redzam plauktā — nosūbējušu, ar ādu apvilktos dēļu vākos. Rakstnieks tēlo, ka svētdienas rītos, “desmit lapas gaŗo sprediķi lasot, visi stāvēja kājās, un istabā ilgāku laiku cits nekas nebija dzirdams kā Manceļa stingrie un sulīgie vārdi.”

Otra izcila personība latviešu 17. gadu simteņa literātūras vēsturē ir **Kristaps Fīrekers**. Par viņa dzīvi ir maz ziņu. Nav pat droši nosakāms viņa dzimšanas un miršanas gads. Domājams, ka viņš ir mācītāja dēls, dzimis Neretā un arī pats studējis Tērbatā teoloģiju. Bet Fīrekera darba spožums sniedzas tālu pāri viņa gadu simtenim.

Fīrekers ir sacerējis un tulkojis latviešu valodā pirmās garīgās dziesmas, kam bija ritms un atskaņas. Viņa garīgajām dziesmām ir arī nenoliedzama dzejas vērtība, un tās ir tam laikam labā latviešu valodā. Fīrekers ne tikai labi zināja latviešu valodu, pazina latviešu tautasdziesmas, bet viņš prata arī savās dziesmās ietvert latvisku garu un latvisku izjūtu. Evaņģēlija mācību par skaidrās sirds cilvēku Fīrekers pratis izteikt latviešu zemniekiem tik skaistā veidā:

*Mums bija skaidriem graudiem būt —
Zaļot, augt, uz augšu cerēt,
Lieti derēt,
Augļus nest un svētiem kļūt.*

Lielāko daļu viņa sacerēto un tulkoto dziesmu mēs atrodam 1685. gadā izdotajā Kurzemes dziesmu grāmatā. Bet tās ir atrodamas arī vēlāko laiku dziesmu grāmatās, un dažas viņa tulkotās dziesmas dzied vēl mūsu dienu dievkalpojumos (Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils, Gods lai ir Dievam augstībā, No debesīm es atnesu).

Izcilākais notikums šī gadu simteņa latviešu literātūras vēsturē ir bībeles tulkojums latviešu valodā. Šo lielo darbu ir veicis **Ernests Glīks** (1652.-1705.). Viņš ir dzimis, uzaudzis un studējis Vācijā, bet pēc studiju beigšanas darbojies Latvijā un Krievijā. Viņš ir iemācījies labi latviešu valodu un kādu laiku bijis mācītājs Vidzemē, Alūksnes draudzē, kur daudz rūpējies arī par latviešu skolām. Šai laikā astoņos gados veikts arī viņa lielais darbs — bībeles tulkojums

latviešu valodā. Glikas bībeles valoda jau maz atšķiras no mūsu dienu rakstu valodas. Jaunā derība izdota 1685. gadā un Vecā derība un līdz ar to visa bībele 1689. gadā. Ar bībeles tulkojumu ir nostiprinātas latviešu rakstu valodas tradīcijas. Sākot jau ar pirmajām grāmatām, latviešu rakstu valodas pamatā ir vidus dialekts.² Bībeles tulkojums pilnīgi nostiprina vidus dialektu kā rakstu valodas pamatu. Bībelei bija liela nozīme arī latviešu reliģiskajā dzīvē, un tā bija arī grāmata, kas izglītoja latviešu zemnieku, pavērdama tam skatu plašākā pasaulē. Tā ar savu darbu Glikis ir izcilā vietā gan latviešu kultūras, gan literatūras vēsturē.

Vecā Stendera laikmets

Ļoti nozīmīgs latviešu rakstniecības attīstībā ir bijis mācītājs *G o t h a r d s F r i d r i c h s S t e n d e r s* (1714.-1796.), ko mēdz dēvēt par *Veco Stenderu*. Viņš ir ne vien devis pirmos laicīga satura literāros darbus latviešu valodā (*Jaukas pasakas un stāsti*, 1766; *Jaunas ziņģes*, 1774), bet ar saviem uzskatiem un darbiem ietekmējis latviešu rakstniecību veselu gadu simteni.

Vecais Stenders atzina, ka dzejas darbs bez labas pamācības ir kā skaists, bet akls zirgs. Tādēļ visiem Stendera sacerētājiem un tulkotājiem dzejas darbiem — gan viņa īsajiem stāstiem, gan dzejoļiem, kuņus viņš dēvēja par ziņģēm un ar kuņiem gribēja izskaust latviešu tautasdziesmas, ir kāda pamācība. Dzīvojot tikumisku un pieticīgu dzīvi, paklausīt kungam (18. g.s. bija smagākais dzimtniecības laiks latviešu vēsturē) un censties pēc izglītības — bija galvenās pamācības viņa darbos.

Visos savos darbos Stenders augstu vērtē gara gaismu. Šiem viņa uzskatiem ir ciešs sakars ar tā laikmeta — 18. gadu simteņa — domātāju uzskatiem. Tie atzina, ka cilvēka gara dzīvē nozīmīgākais ir skaidrais saprāts. Attīstot prātu, vairojot zināšanas, cilvēks spēs uzvarēt arī pasaules ļaunumu, jo visa ļaunuma sakne ir nezināšana. Tādēļ arī Vecais Stenders mūdina latviešus:

² Dialekts: izlokšņu apvienojums, kam kopējas valodas īpatnības; izlokšne — kāda pagasta valodas īpatnība.

*Cik spēdams lasi grāmatas,
Tās prātu uzcilā,
Tās ved pie augstas gudrības
Un godu sataisa.*

Latviešu izglītošanai Stenders sarakstījis arī ābece un "Augstas gudrības grāmatu no pasaules un dabas" (1774), kurā ļoti vienkāršā veidā mēģina latviešus iepazīstināt ar dažiem ģeografijas un dabas zinātņu jautājumiem. Šiem Stendera izglītības veicināšanas centieniem bija liela nozīme latviešu kultūras vēsturē.

Vecā Stendera ievadīto didaktisko³ dzeju, kurās mērķis ir celt latviešu tikumisko dzīvi un veicināt latviešu prāta attīstību, turpina viņa pēcnācēji — citi vācu mācītāji gan tai pašā 18. gadu simtenī, gan 19. gadu simteņa sākumā.

Arī pirmie latviešu tautības dzejnieki un rakstnieki, kas parādās 19. gadu simteņa pirmajā pusē, ir izauguši Vecā Stendera ievadītās rakstniecības ietekmē. Tādi ir Nerdzīgais Indriķis (1783.-1828.), Ansis Līventāls (1803.-1878.), Ansis Leitāns (1815.-1874.) u.c. Viņiem ir maz savas īpatnības, viņi ir pazemīgi un čakli atdarinātāji. Tikai dziļāk ieklausoties, mēs sadzirdam viņu darbos arī dažas jaunas skaņas: par latviešu grūto dzīvi, par ilgām pēc tiesībām, kas ir citām tautām. Tā Līventāls pareģo:

*Pēc simts gadiem latvju dziesmas
Augstā pulkā skandinās.*

Un kāds cits šī laikmeta latviešu dzejnieks Jānis Ruģēns (1817.-1876.) jautā: "Kad atnāks latviešiem tie laiki, ko citas tautas tagad redz?"

Šos ideālus varenā spožumā pauž nākošais laikmets — Tautas atmodas laikmets.

I.C.

Tautas atmoda

19. g.s. Eiropā uzplaukst nacionālisms.

Ar nacionālisma uzplaukumu cilvēks sāk apzināties piederību savai tautai. Tautas savukārt apzinās sevi vienotu saimi ar kopīgiem kultūrāliem, saimnieciskiem un politiskiem mēr-

³ Didaktisks: pamācīgs, audzinošs.

ķiem. Šie mērķi vislabāk īstenojami nacionālā valstī. Tā no daudzām atsevišķām italiešu valstiņām izveidojās viena Itālijas valsts. Tāpat Prūsija, Saksija, Tīringija, Bavārija un citas vācu valstis apvienojās Vācijas valstī.

Ap gadsimta vidu nacionālais sakustinārais latviešu s. Līdz tam vācu autori raksta par zemniekiem, iedzimtājiem,⁴ vietējiem, bet maz par latviešiem vai igauņiem: iedzimto tautība viņus neinteresē. Arī tautasdziesmas daudzina gan vidzemniekus un kurzemniekus, min atsevišķus pagastus, bet nedaudzina latviešus. Nacionālisma ietekmē arī latvietis sāk apzināties savu piederību latviešu tautai, tās kopīgos likteņus un mērķus. Sākas tā saucamā tautiskā kustība jeb tautas atmoda.

Saimnieks vai rokpelnis,⁵ amatnieks vai muižas kalps — visa tauta gadu simteņus bija kalpojusi nelielam kungu virsslānim. Tas saņēma tautas darba augļus, kamēr pati tauta vilka nabadzīgu dzīvi. Tauta vēl nebija sadalījusies saimniekos un kalpos, uzņēmējos un strādniekos, ierēdņos u.c. nogrupējumos, ar atšķirīgām interesēm. Tauta vēl bija viengabala līga, un tautiskajā kustībā izpaudās visu tautas slāņu ilgās un ieceres.

*Kad atnāks latviešiem tie laiki,
Ko citas tautas tagad redz?
Kad zudīs tumsība kā tvaiki,
Kas ļaužu acis cieti sedz?
Kad pūfīs vējš, kas spirdzina
Un tautas kroni mirdzina?*

(J. Ruģēns.)

“To laiku”, t.i., kad latvieši varēs dzīvot pilnvērtīgu dzīvi, atraisīt radošos spēkus, strādāt paši sev, bet ne svešiem kungiem — ilgojās visa tauta.

Sākas lauku māju iepirkšana. Tapis pats savas mājas īpašnieks, neatkarīgs no muižas, zemnieks kļūst arī pašapziņīgāks un vairs tā neliec muguru kungu priekšā. Un kaut ar par to māju jāmaksā liela iepirkšanas nauda, vairojas viņa turība. Arī pilsētās spējīgi un centīgi latviešu strādnieki un

⁴ Iedzimtjie: tautas locekļi, kas kādā zemē (šai gadījumā Latvijā) dzīvo paaudžu paaudzēm.

⁵ Rokpelnis: strādnieks, kas pārtiek tikai no savu roku darba; gadījuma strādnieks, bez pastāvīga darba.

amatnieki top uzņēmēji un turīgi vīri. Latvieši jau var atļauties savus bērnus skolot.

Līdz tam latviešu students kungu dēlu vidū bija kā balts zvīrbulis, nu to skaits strauji aug. Rodas latviešu intelligence.⁶ Daļa tās ieprecas vācu ģimenēs un pārvācojas. “Pēc dzimuma latvietis, caur izglītību — vācietis”, tā kāds studējis latvietis par sevi raksta. Tā saucamie kārķļu jeb skalū vācieši tolaik gadījās. Tāds ir “Mērnīku laiku” švauksts. Kopš tā laika ākstīgus cilvēkus mēdz saukt par švaukstiem. Pret latviešu studentiem un skolotiem latviešiem kungi izturējās vīzdegunīgi un uzņemšanu savā pulkā uzskatīja par lielu laipnību, jo izglītots cilvēks un latvietis esot — neiespējama lieta.

Liela daļa latviešu studentu tā nedomā. Viņi gan nevar svaidīties ar naudu kā kundzēni, bet spējās un centībā tos bieži pārspēj. Viņi nekaunas savas zemnieku tautas. Krišjānis Valdemārs uz vizītkartes zem sava vārda raksta “Latvietis”. Viņi top dedzīgi tautas atmodas sludinātāji un darbinieki.

Tautas atmodas darbiniekus sāk saukt par jaunalatviešiem; kungi tos uzskata par bīstamiem dumpiniekus un sirdīgi apkaņo.

Tērbatā studenti — jaunlatvieši — pulcējas tā saucamos latviešu vakaros, kur referē un spriež par latviešu vēsturi, valodu, kultūrāli sabiedriskiem jautājumiem. Viņi raksta avīzēs, izdod rakstu krājumus, piem., “Sētu, dabu, pasauli.” Lai latvieši sāk skatīties tālāk pasaulē!

Vēlāk (1862.) tie paši darbinieki grupējas ap “Pēterburgas Avīzēm.” Tā iznāk Pēterpilī, reizi nedēļā. Valdemāram ir labi sakari ar augstiem krievu kungiem, tāpēc avīze var atļauties brīvāku valodu, nekā tas būtu iespējams vāciskajā Rīgā. Tur ir raksti, kādu līdzšinējā gaudenajā⁷ vācu kungu vadītajā latviešu presē nav bijis: par vēsturi, filozofiju, tautsaimniecību. Satiriskais pielikums “Dzirksteles”, vēlāk “Zobu gals” izsmēja kārķļu vāciešus un veco laiku piekritējus, tā saucamos bizmaņus (no atpalikušiem ķīniešiem, kas valkāja bizes.). Avīzei drīz bija 4000 abonentu — līdz tam laikam nepieredzēta tirāža.

⁶ Intelligence: izglītota sabiedrības daļa, izglītotie.

⁷ Gaudens: kropls, nespēcīgs.

Zināms, vācu kungus avīze ļoti kaitināja. Tie sūdzējās, ka tā musinot tautu uz dumpi. Sūdzības panāca to, ka avīžu cenzūru pārcēla uz Rīgu. Ar to uzbrukumi nemitējās, un 1865. gadā avīzēm bija jāapstājas.

Bet tautiskā kustība neapstājās, tā bija iededzinājusi latviešu sirdis.

Sākas latviešu b i e d r o š a n ā s. 1868. g. nodibinās Rīgas Latviešu biedrība, saukta māmuļa, kam latviešu kultūras dzīvē liela nozīme. Arī citās pilsētās un laukos dibinās labdarības, viesīgas, dziedāšanas, bibliotēkas u.c. biedrības. Tās rīko teātra izrādes, t.s. jautājumu un izskaidrošanas vakarus u.taml. pasākumus. Tie lielā mērā atvelk tautu krogiem un iesaista kultūras dzīvē.

Nāk kārtā t a u t a s g a r a m a n t u v ā k š a n a i. Studenti, skolotāji u.c. talcinieki tās uzraksta un iesūta Fricim Brīvzemniekam. Kad vākums ir kopā, pašiem brīnums, kādu bagātību tauta saglabājusi. To pārņem Kr. Barons un kārtu gadu desmitus.

Visu tautu savīļņo 1873. g. Rīgas Latviešu biedrības rīkotie 1. d z i e s m u s v ē t k i. Atkal latvietim jābrīnās, kādu kuplumu un daiļumu var kopīgā sajūsmā panākt. Te pirmo reizi atskan "Dievs, svētī Baltiju", vēlākā Latvijas himna. Svētku laikā notiek arī skolotāju un lauksaimnieku sanāksmes. Svētku sarīkojumos sparīgas runas saka dedzīgais Kronvalda Atis, un to pamatskaņa ir — uz priekšu, uz jaunu, gaišu rītu!

Tā pati pamatskaņa ir atmodas laika r a k s t n i e c ī b a i.

J u r i s A l u n ā n s (1832.-1864.) darbojās jau Tērbatā. Kādu laiku ir "Pēterburgas Avīžu" redaktors. Viņš ir arī spējīgs valodnieks un darinājis daudz jaunu vārdu, kas iegājuši tautā: apziņa, attīstība, burtnīca, pētnieks, veikals, dziesminieks u.c.

1856. g. iznāk viņa "Dziesmiņas". Tur ir gan tulkojumi, gan paša dzejoļi. "Dziesmu no čehu valodas", kā viņš nosaucis "Nevis slinkojot un pūstot", dziedam vēl šobaltdien. Viņš aizrāvīgi sludina latviešu rītu ("Rīts"), aicina nenoniecinaēt savu valodu ("Vācinātājiem") un kaunas no tautas, "kas savu brīvību sev neizkaņo."

A u s e k l i s (Krogzemju Mikus, 1850.-1879.) ir skolotājs, bieži darba vietu maina, jo skolu priekšniecība viņu dedzīgā tautiskuma dēļ necieš. Beidzot pārceļas uz Pēterpili par vācu

valodas skolotāju, kur saslimst ar tīfu un beidz savu īso mūžu.

Auseklis ir tautisks romantiķis. Viņš daudz kavējas latviešu senatnē, un tā viņam šķiet kā daiļa, laimīga sala. No ideālizētās senatnes viņa sapņi iet uz gaišu nākotni, kad latvji atkal būs brīvi. Latvijas brīvību simbolizē nogrimusī "Gaismas pils", kas atkal celsies.

Auseklim pieder vācu dzejnieka Fr. Šillera dzejas atdzejotums "Pie tēvu zemes dārgās ķerics klāt", ko arī tagad bieži dzied.

A n d r e j s P u m p u r s (1841.-1902.) pēc pamatskolas beigšanas neatlaidīgi cīnās paplašināt savu izglītību. Izstrādājis dažādus darbus, nokļūst serbu un turku kaŗā. Beidzis kaŗa skolu, top krievu armijas virsnieks. Tāpat kā iepriekšējie, arī viņš visu mūžu deg savai tautai.

Viņa dzejolī "Tautai" ("Šo domāja, to domāja, Sveši ļaudis daudz domāja") ir ietverta, var teikt, latviešu kultūras un sabiedriskās dzīves programma. Latviešiem, kas dzīvo ārpus Latvijas, viņš veltījis dzejoli "Tautiešiem svešumā", kur aicina tos atpakaļ. ("Daugaviņa, Daugaviņa Tālumā jūs sveicina. Laiki grozās, tādēļ viņa Atpakaļ jūs aicina"). Zem Zilā kalna snauž viņa "Imanta", bet reiz "gaismas laiku balss Imantu ārā sauks". Pumpura ir arī pazīstamā dziesmiņa "Stāsti manim, Daugaviņa".

Latviešiem nav varoņu eposa. Pumpurs to rada: no tautas teikas izveido "Lāčplēsi". Krietnais varonis sader mieru ar igauņiem un cīnās pret vācu iebrucējiem. Cīņa ar Melno bruņinieku beidzas neizšķirta, bet reiz varonis gūs galīgu uzvaru.

Lāčplēsis ir mūsu tautas spēka un varonības simbols. Viņa vārdā nosaukts mūsu kaŗa varoņu ordenis.

Tāda ir mūsu tautas atmoda — skaists, brāzmais⁸ pavasaris. Tāda, pavisam īsi raksturota, ir atmodas laika rakstniecība — dedzīgs aicinājums uz gaišu, bagātu nākotni. Tie rakstnieki nav bijuši nereāli sapņotāji, bet apgaroti zintinieki⁹ un reģi.¹⁰ Viņu ilgu piepildījums bija brīvā Latvijā.

H. Kr.

⁸ Brāzmais: mainīgi vētrains.

⁹ Zintinieki: pravietiski cilvēki, kas izprot nākotnes zintes (zīmes).

¹⁰ Reģi: pareģi, kas zīlē vai paredz nākotni.

Liriskā dzeja

Liriskā dzeja izteic cilvēka jūtas un pārdzīvojumus — priekus, sāpes, mīlestību, godbijību u.t.t. Savu nosaukumu tā dabūjusi no liras, sengrieķu mūzikas instrumenta, ar ko pavadīja dziedāšanu. Arī tagad mūsu koŗa un solo dziesmu teksti ir liriskā dzeja jeb, kā tos bieŗi saucam, dzejoļi. Parasti dzejoļus baudām, lasīdami vai klausīdamies to daiļu, izteiksmīgu norunāšanu — deklamēšanu. Mūs tad aizrauj dzejnieka pārdzīvojums, mēs dzīvojam tam līdz.

Dzejoļu pazīme ir r i t m s: uzsvērtās un neuzsvērtās zilbes saliktas grupās, kas pēc zināma likuma atkārtojas. Tas dod vijīgu valodas plūdumu. Parasti dzejoļi rakstīti p a n t o s, kam vienāds ritms. Atsevišķiem pantiem var būt arī dažāds ritms, taču bez ritma labu dzejoļu nav.

Dzejoļiem palaikam ir a t s k a ņ a s: divas vai vairākas rindas no vietas vai arī pamīšus beidzas ar vienādām skaņām.

Pūtiet, taures, skaniet, zvani, saule, plašu gaismu lej!

Karogs sarkanbalti sarkans, vējos atraisīties, skrej.

(Edv. Virza)

Vai

*Autiem klāta baltu baltiem,
Daba maigu miegu snauŗ;
Ziemas saule stariem saltiem
Tumŗās sila priedes glauŗ.*

(R. Blaumanis)

Var būt daiļi dzejoļi arī bez atskaņām. Tādas, piem., ir mūsu tautasdziesmas. Taču ritms un atskaņas ir līdzekļi, kas liriku dara daiļskanīgu, tīkamu dzirdei un reizē ar to pastiprina dzejoļa iedarbību.

Cilvēka pārdzīvojumi, jūtu uzplūdumi un noskaņas ir mainīgi; vienu nomaina otrs; tie nevelkas ilgi. Arī to izpaudēji dzejoļi ir īsi. Liriskā dzeja ir ī s ā k ā no visiem dzejas veidiem.

Atkarībā no tā, kādus pārdzīvojumus lirika pauŗ un kas tos radījis, tā ir diezgan dažāda. D a b a s lirika apdzied dabu un dabas norises, kas cilvēkā rada dažādus pārdzīvojumus — pavasaŗa trauksmi, vasaras krāŗnumu, pamirŗanu rudenī, balto ziemas stingumu, upju, ezeru, meŗu, kalnu, mākoņu, zvaigŗotas debess daiŗumu u.t.t. Dabas lirika ir ļoti

plaša, jo nav neviena dzejnieka, kas būtu pagājis gaŗām dabai, to nekad neapdziedājis. Dabas lirikā daudz tēlojuma: rakstnieks uzbur dabas gleznas. Paraugam noder Blaumaņa dzejoļi "Ziema", "Vasaras nakts" un daudz citu.

Ļoti plaša ir arī mīlestības lirika. Cilvēks meklē sev draugu otrā dzimumā, to ideālizē,¹¹ priecājas, to atradis, un skumst, ja to zaudē. Tas viss ir dziļu pārdzīvojumu avots un kopš seniem laikiem izpaužas arī dzejā.

*Kā zagšus, tik lēnām, tik kluslīnām,
Bez puteņiem un bez vētras
Ir pavasaris atnācis, —
Zied lazdas, zaļo jau mētras.*

*Kā zagšus, tik lēnām, tik kluslīnām,
Tā pašam nemanoti
Pret tevi iedegusies sirds
Un kvēlo nu ļoti ļoti.*

(R. Blaumanis)

No tās saucamās ikdienas dzīves pelēcības, no savām vājībām, niecības un nīcības cilvēks tiecas uz savu Dievu — augstāko, varenāko, mūžīgo. Šī tiekšanās izteicas reliģiskajā lirikā.

*Šauras mums tekas,
Grūti mūsu ceļi;
Tumšas šīs dienas,
Kādas nāk un aiziet.
Gaismu kur meklēt,
Ceļa rādītāju,
Kur atrast mieru?*

*Tikai, kad cilvēks
Savā Dievā glābjas,
Ierodas sirdī
Miera svētais klusums;
Tikai, kad Tēva
Laipnā roka vada —
Bērns nenomaldās.*

(R. Blaumanis)

Reliģiskā dzeja tiek dziedāta dievkalpojumos baznīcās. Tie ir tā saucamie korāļi. Ārpus korāļiem mūsu dzejniekiem ir diezgan daudz daiļu reliģisku dzejoļu — Brigaderei, Saulietim, Porukam, Fr. Bārdam, Blaumanim, Skalbem.

Patriotiskā lirika pauž patriotiskās jūtas — tēvzemes daiļumu, tautas kopības apziņu, prieku par tautas un tēvzemes uzplaukumu un bēdas par tās jaunām dienām. Lai nu kāda kuŗam tā tēvzeme, bagātāka vai nabagāka, daiļāka

¹¹ Ideālizēt (piem., senatni): attēlot pilnīgāku, labāku, nekā patiesībā bija.

vai vienmuļāka, cilvēks tanī ieaudzis un labāk par sveštautieti redz un izjūt tās daiļumu. Tāpat viņš ir arī savas tautas loceklis, viņam tuvas savas tautas ieražas un dzīves veids. Katra tauta grib palikt savā dzimtenē, to izkopt, būt brīva, attīstīt pilnīgi savas spējas. Tas viss atspoguļojas patriotiskajā lirikā. Katrai tautai ir dziesma, kas izteic viņas patriotiskās jūtas un tiek dziedāta svinīgos gadījumos. Tā ir tautas himna. Kopš tautas atmodas laika arī mums saplaukusi krāšņa patriotiskā dzeja. Paraugi — Virzas "Karogs", Plūdoņa "Latvju himna" un "Svešumā klīstot", Breikša "Svēts mantojums" un šai grāmatā ievietotie patriotiskie dzejoļi.

Pavisam īpata ir h u m o r i s t i s k ā un s a t i r i s k ā lirika. Visa līdz šim apskatītā lirika ceļ lasītāja sajūsmu. Humors un satīra saceļ smieklus, jo nostāda smieklīgā apgaismojumā cilvēku vājības — iedomību, muļķību, mantkārību, lielību u.t.t., piem., R. Blaumaņa "Brenča pavasaļa vēstneši" u.c. Salīdzinot ar pārējo liriku, šī nozare ir maza.

H. Kr.

Episkā dzeja

Episkās dzejas pamatā ir vēstījums, stāstījums par vienu vai vairāk notikumiem. Ja notikumu vairāk, tad tie cits citam seko, savā starpā saistīdamies vai cits citu izraisīdami. Bez vēstījuma episkās dzejas darbos mēdz būt arī a p r a k s t i — kādas vietas, laiku vai cilvēku ārējā izskata notēlojumi. Tie dod notikuma vidi. Bet, kā teikts, bez lielāka vai mazāka notikuma episkās dzejas darbs nevar būt.

Lielum lielais episko darbu vairums rakstīts nesaistītā valodā, t.i., bez ritma. Ir arī izņēmumi, kur episks darbs ir saistītā valodā. Tādus sauc par e p i s k i e m d z i e d ā j u m i e m. Episkus dziedājumus, kas radušies senos laikos, uzglabājušies tautas atmiņā un tikai vēlāk uzrakstīti, sauc par t a u t a s e p o s u. Tādi ir somu "Kalevala", igauņu "Kalevipoegs", vācu "Nībelungi" u.c. Mēs, latvieši, esam ļoti bagāti ar liriskām tautasdziesmām, bet tautas eposa mums nav. Episkais dziedājums "Lāčplēsis" nav tautas eposs, bet A. Pumpura sacerējums.

Izplatītākie episkās dzejas paveidi ir: balāde, fābula, novele, poēma, romāns un stāsts.

Balāde

Balāde ir neliels episks dziedājums, parasti par kādu drūmu notikumu. Bieži šajā notikumā darbojas līdz kādi pārdabiski spēki. Balādes viela bieži ņemta no vēstures vai vēsturiskām teikām. Mūsu pazīstamākās balādes: R. Blaumaņa "Tālavas taurētājs", Ed. Virzas "Nakts parāde".

Fābula

Fābula ir īss saistītā valodā rakstīts nostāsts, kuŗā var darboties ne vien cilvēki, bet arī dzīvnieki, stādi un pat nedzīvī priekšmeti. No fābulas allaž izlobāma kāda atziņa vai pamācība, tā saucamā fābulas morāle. Dažreiz tā izteikta fābulas sākumā vai beigās, dažreiz jāizloba pašam lasītājam. Parasti fābula rakstīta jauktā rītmā, atjautīgā, rotaļīgā valodā. Fābulās daudz humora.

Mūsu lielākais fābulu rakstnieks ir Pērsietis.

Novele

Novele stāsta par kādu vienu notikumu, kur izpaužas tā dalībnieku spilgti, asi, dziļi pārdzīvojumi — sāpes, prieks, mīlestība, greizsirdība, naids, bailes, drosme, varonība. Cilvēka pārdzīvojums ir raksturīgākā mūsaiķu noveles pazīme. Novele nerāda raksturu veidošanos, tapšanu, bet dod tos jau gatavus, nobriedušus. Novele atsedz cilvēka dvēseles lielākos dziļumus. Laika ziņā noveles notikums parasti nevelkas ilgi. Tā R. Blaumaņa novele "Salna pavasarī" ilgst tikai dažas stundas, "Nāves ēnā" — piecas dienas. Tāpēc noveles nemēdz būt garas.

Mūsu noveļu vecmeistars ir R. Blaumanis. Viņa noveles "Nāves ēnā", "Salna pavasarī", "Andriksons", "Raudupiete", "Purva bridējs" ir lieliski sniegumi šai nozarē; tās tulkotas arī citās valodās. No rakstnieku jaunākās audzes ar savām novelēm izceļas Jānis Ezeriņš. Viņš valdzina lasītāju ar vieglu, rotaļīgu valodu un interesantiem, dažreiz negaidītiem notikumiem.

Poēma

Jaunlaiku poēmas sniedz *noapaļotu, nobeigtu kāda cilvēka vai vairāku cilvēku (pat veselas sabiedrības) dzīves posmu un lielāko tiesu rakstītas saistītā valodā; bet tās var būt arī nesaistītā valodā.* Tāda ir, piem., Ed. Virzas poēma "Straumēni", kur gada laiku secībā notēlota Zemgales lauku māja un tās ļaudis darbā, svētkos, izpriecās. Jaunlaiku poēmās reizēm daudz *liriskā elementa.* No mūsu rakstniekiem visvairāk poēmu devis V. Plūdonis — "Atraitnes dēlu", "Divas pasaules", "Uz saulaino tāli". Sevišķu vērību guvis "Atraitnes dēls", kur daudz izjustu un daiļskanīgu vietu.

Seno laiku jeb tā saucamā klasiskā poēma radusies senajā Grieķijā un apdzied lielus notikumus tautas dzīvē (Homēra "Iliāda" un "Odiseja").

Romāns

Romāns ir ne vien *plašākais episkās dzējas veids*, bet vispāri *plašākais daiļliteratūras veids.* Romāna centrā var būt tikai viena vai samērā nedaudz *galveno personu* jeb tā saucamo *varoņu*, bet parasti tur darbojas daudz *blakupersonu*, tā ka šinī ziņā romāns top par veselas *sabiedrības* notēlotāju. Tā Kaudzīšu "Mērnīku laiki" notēlo latviešu zemnieku sabiedrību. Laika ziņā romāns var ilgt cauri gadu desmitiem un tā notēlot veselu *laikmetu.* Parasti romānā ir *daudz notikumu*, kas ietekmē romāna varoņus; tie veidojas. Dažreiz autors tēlo galvenos varoņus no viņu bērnības līdz nāvei, rādīdams pat viņu vecākus un tālākos senčus. Ir romāni 2-ās, 3-jās (t.s. *triloģija*) un 4-ās daļās. Te redzam romāna atšķirību no *novelles*, kas tēlo vienu vai nedaudzus jau izveidotus raksturus un vienu vai nedaudz notikumu *īsā laika tecējumā.*

Romāna plašajos apmēros kā *sastāvdaļas* var ietilpt citi *daiļliteratūras veidi.*

Ir romānisti, kas *guvuši pasaules ievērību:* Zelma Lagerlefa ("Gesta Berlings"), Knuts Hamsuns ("Bads", "Augusts pasaules abraucējs" u.c.), L. Tolstojs ("Kaŗš un miers", "Anna Karēņina", "Augšāmcelšanās"), F. Dostojevskis

(“Noziegums un sods”, “Brāļi Karamāzovi” u.c.), Senkēvičs (“Quo vadis?”), Dikenss (“Olivers Tvists”), Flobērs (“Salambo”) un daudz citu.

Arī mūsu literatūra var uzrādīt prāvu labu romānu skaitu — brāļu Kaudzīšu “Mērnīku laiki”, A. Niedras “Līduma dūmos”, J. Jaunsudrabiņa “Jaunsaimnieks un velns”, Aijas triloģija, A. Brigaderes “Kvēlošā lokā”, A. Grīna “Dvēseļu putenis”, Anšl. Eglīša, V. Kārkliņa, J. Klīdēja romāni.

Stāsts

Stāsts pēc sava rakstura v i s t u v ā k s r o m ā n a m, tikai k r i e t n i m a z ā k s a p m ē r o s — tēlots mazāk cilvēku, notikumam, īsāks laiks. Brāļi Kaudzītes paši “Mērnīku laikus” nosaukuši par stāstu, kaut gan patiesībā tas ir romāns. Tas rāda romāna un stāsta lielo līdzību. Apmēru ziņā stāsts atgādina noveli, bet atšķiras ar to, ka neizceļ cilvēka pārdzīvojumu asumu un darbībai nav tā spraiguma, kas novelē.

H. Kr.

Drāmatiskā dzeja

Drāmatiskā dzeja nav domāta tikai lasīšanai, bet vairāk s k a t u v e s u z v e d u m i e m. Tad drāmas vērtības atklājas vispilnīgāk. Autors pats te nestāsta nekā, bet liek lugas varoņiem runāt un darboties. Tad atklājas viņu raksturi, to veidošanās, pārdzīvojumi. Lugas personas tēlo a k t i e r ī. Tie iedzīvojas lugā tik pilnīgi, ka bieži vairs netēlo, nespēlē, bet, kā mēdz teikt, dzīvo uz skatuves. Viņi izrādē arī piemēroti ģērbjas, grimējas,¹² pieskaņo lomai izrunu, izturēšanos, vaibstus, kustības. Vienu un to pašu lomu dažādi aktieři var dažādi veidot, atkarībā no tā, kā kuņģis to uztvēris.

Ārējam izskatam, valodai, žestiem¹³ atbilst cilvēka iekšējais saturs. Iekšējais izpaužas ārienē.

Lugas uzvedumā visnozīmīgākais ir aktieris. Bet ir arī citi līdzekļi tā kuplināšanai. Tādas ir d e k o r ā c i j a s, kas attē-

¹² Grimēties: pārveidot seju (ar krāsošanos, liekām bārdām, matiem u.c. līdzekļiem), lai to tuvinātu tēlojamās personas sejai.

¹³ Žesti: domu izteikšana kustībās, sevišķi rokām.

lo vietu, kur darbība notiek — pili, klosteri, cietumu, pilsētas laukumu vai ielu, mežu, lauku sētu u.t.t. Bieži tās jau pašas par sevi ir krāšņs mākslas darbs, ko mākslinieks-dekorators pieskaņojis lugas raksturam. Iespaids pastiprināšanai kalpo arī skatuves apgaismojums, radīdams piemērotu noskaņu, tāpat uzvedumā iepītā mūzika un dažreiz arī dejas. Labi saskaņots, viss tas liek skatītājam dzīvot līdzīgu uzvedumam un panāk dziļu iespaidu.

Ilgāk par 4 stundām izrāde nevar vilkties, jo tad skatītājs ir noguris. Drāmatiskos darbus iedala cēlienos; lielākais cēlienu skaits mēdz būt 5. Darbības spraigums pieaug ik jaunā cēlienā, notikumi arvien vairāk samezglojas. Tas ir tā saucamais kāpinājums. Labiem drāmas meistariem, piemēram, Blaumanim, kāpinājums pieaug arī atsevišķos cēlienos — katrs cēliens beidzas ar sasprindzinājumu. Pēdējā cēlienā nāk tā saucamais lūzums un atrisinājums: notikumi beidzas, pārpratumi noskaidrojas.

Sarunu starp diviem aktieņiem sauc par dialogu. Viena paša aktieņa runu sauc par monologu.

Jaunākā laikā drāmatiskie darbi rakstīti nesaistītā valodā; agrāk liela daļa rakstīta saistītā valodā.

Drāmatiskās dzejas veidi ir: traģēdija, drāma un komēdija.

Traģēdija un drāma

Traģēdijas varoņi ir apbalvoti lielām spējām, dziņām un kaislībām — godkāri, varas kāri, neatlaidību, mīlestību — vai arī iedegušies par augstiem ideāliem, piemēram, par tautas brīvību. Viņi tiecas pēc lieliem mērķiem — ķēniņa troņa, tautas atbrīvošanas no jūga un tamlīdzīgi. Ceļā stājas lieli kavēkļi — tik lieli, ka varonis cīņā pret tiem iet bojā. Iespējams, ka varoņa mērķi ir savtīgi vai nelikumīgi, piemēram, varas sagrābšana valstī. Var būt arī tā, ka mērķis ir cildens, bet cīņā varonis ķeras pie tumšiem, netīriem līdzekļiem (blēdībām, slepkavībām), zaudē savu sākotnējo skaidrību un cēlumu un tā apkrauj sevi un iekārto mērķi it kā ar lāstu. Tad viņa bojā eju skatītājs izjūt it kā liktenīgu sodu. Bet var būt arī tā, ka, cīnīdamies par cēliem mērķiem, arī līdzekļu izvēlē varonis patur savu cē-

lumu. Lielie kavēkļi, tumši, ļauni pretspēki viņu salauž, viņš iet bojā. Tad viņš ir ziedojies cēlie m mērķiem. Skatītājs paliek pārliecībā, ka upuris nav bijis veltīgs: varonis pats gan salauzts, bet viņa darbs un idejas dzīvos un uzvarēs.

Traģēdijās bieži darbojas ķēniņi, augstmaņi vai arī personas, kas par tiem tīko tikt. Viņu mērķi parasti saistās ne vien ar viņu personisko, bet arī valsts un tautas likteni. Dažreiz traģēdijas rakstītas saistītā valodā, piem., t. sauc. k l a s i s k ā s t r a ģ ē d i j a s.

Bet var būt arī m a z ā k i m ē r ķ i, kas nesaistās ar plašāku sabiedrību, bet attiecas uz mazāku ļaužu kopu, piem., tikai vienu ģimeni. Tā tas ir Blaumaņa "Indrānos" cīņā starp Indrānu tēvu un viņa dēlu Edvartu. Lugas izskaņa bēdīga. Tādas lugas sauc par d r ā m ā m.

Jāpatur vērā, ka par drāmu plašākā nozīmē mēdz apzīmēt visus drāmatiskos sacerējumus.

K o m ē d i j a

Komēdija ir traģēdijas pretstats. Sīki ļautiņi pilnā nopietnībā te cīnās par sīk i e m m ē r ķ ī š i e m, gan neapziņādāmie to sīkumu. Komēdija atsedz cilvēka vājības: muļķību, iedomību, ākstību. Visa viņu cīņa patiesībā ir smieklīgs pārpratums, joks. Tāpēc komēdiju bieži sauc par j o k u l u g u. Traģēdija skatītāju aizrauj ar savu diženumu, lieliem pārdzīvojumiem un idejām. Komēdija liek smieties par cilvēku niekkalbību, sīkumainību, liekulību, muļķību.

P a s a k u l u g a s

Drāmatiskiem darbiem var tikt izmantota arī pasaku un teiku viela. Tās ir tā saucamās p a s a k u l u g a s. Tur darbojas ne vien cilvēki, bet arī fantastiskas būtnes — velni, raganas, laumas. Paraugam minamas A. Brigaderes pasaku lugas ("Sprīdītis", "Princese Gundega un karalis Brusubārda", "Maija un Paija", "Lolitas brīnumputns"), kur darbojas senlatvju ticējumu tēli (Vēja māte, Meža māte, milzis Lutašis, Nelabais, Laima, Velēnu vecītis). Pasaku lugās ir gan traģiskais, gan komiskais elements.

Kā teikts, drāmatisko darbu vērtības vispilnīgāk izteicas teātrī. Reti kāda tauta ir tā pievērsusies teātrim kā latvieši. Gandrīz katrā neatkarīgās Latvijas pagastā bija vietējā teātra grupa (kopa). Protams, tā nevarēja sniegt tik krāšņus un vērtīgus uzvedumus kā lielie pilsētu teātri, kur darbojas profesionāli aktieři, taču tie bija nozīmīgi kultūras kopēji. Arī trimdas kultūras dzīvē teātrim ir svarīga vieta.

H. Kr.

Reālisms un romantisms

Reālistiskais virziens tiecas dzīvi un cilvēkus notēlot tādus, kādi tie īstenībā ir. Tēlodams notikumus un to dalībniekus, reālistisks rakstnieks raugās, vai dzīvē tā v a r ē t u n o t i k t, vai tādi cilvēki dzīvē ir. R. Blaumanis diezgan daudziem saviem tēliem paraugus ņēmis tieši no dzīves (Birkenbaums "Nāves ēnā", barons "Andriksonā", Noliņš un Līze "Indrānos", Made un Marenīca "Sestdienas vakarā"). Protams, viņš tos savā fantāzijā¹⁴ arī pārveidojis, bet tā, lai tie tomēr būtu pilnīgi t i c a m i un d z ī v ē i e s p ē j a m i cilvēki. Notikumi, kādus tēlo reālistiskie rakstnieki, tātad iespējami arī dzīvē. Zvejnieku raksturi un pārdzīvojumi uz jūrā aiznestā ledus gabala var izpausties visur, kur cilvēki nokļuvuši ārkārtīgos apstākļos, sevišķi nāves briesmās.

Ja rakstnieks reālo dzīvi notēlo jau pārmērīgos sīkumos, pie tam izceļot vairāk tumšo, ļauno un primitīvo,¹⁵ tad to sauc par n a t u r ā l i s t u.

Reālisma spilgtākie pārstāvji mūsu literātūrā ir J. Neikens, Apsīšu Jēkabs, brāļi Kaudzītes, R. Blaumanis, A. Saulietis, E. Birznieks-Upītis, J. Jaunsudrabiņš, K. Zariņš, Anšl. Eglītis.

Romantiķi mazāk tēlo dzīvi, kāda tā i r, bet vairāk, k ā d a i t a i p ē c v i ņ u d o m ā m j ā b ū t. Ilgas, sapņus un pārdomas, ko izjūt romantiski noskaņotie ļaudis, romantiķi rakstnieki pauž savos darbos. Nevarēdami pilnīgi samierināties ar reālās dzīves nepilnībām un ļaunumiem, romantiķi allaž kavējas kādā citā iemīļotā pasaulē. Tā tautas atmodas lai-

¹⁴ Fantāzija: iztēle, iedomā.

¹⁵ Primitīvs: pirmatnējs, atpalcīgs, nemoderns.

ka dzejnieki Auseklis un Pumpurs nevarēja samierināties ar to stāvokli, kādā tolaik bija latviešu tauta. Viņi ideālizēja latviešu senatni, t.i., iztēloja to tik daļu, pievilcīgu, kāda tā īstībā nav bijusi. Tāpat viņi iztēlojās tādus dievus, kādu senlatviešiem nemaz nav bijis. Jaukās senatnes atdzimšanu viņi cerēja nākotnē, ko arī iedomājās visai rožainu. Vispār romantiķi labprāt *k a v ē j a s s e n a t n ē u n n ā k o t n ē*, tās ideālizēdami. Tāpat viņi bieži ir jaunu ideju sludinātāji. Piemēram, Rainis un Aspazija ir bijuši dedzīgi brīvības sludinātāji. Šai ziņā romantiskai dzejai ir liela nozīme: tā modina no stinguma, aicina uz jaunām tātēm, idejām, ideāliem, jaunām dzīves formām. Visām jaunām idejām, strāvām un kustībām pa priekšu iet romantiskā dzeja. Mūsu tautisko romantiķu Pumpura un Ausekļa sapņi guva savu piepildījumu Latvijas neatkarībā.

Vienmēr tās nav jaunas idejas vai kāda jauna pasaule, uz ko aicina romantiķis. Tā var būt arī tikai *k a v ē š a n ā s s a v o s s a p ņ o s*, piem.,

Saldā sapņu pasaulē

Sadzīs slimā dvēsele.

(Aspazija)

H. Kr.

Apceres par autoriem

Ēriks Ādamsons (1907. - 1946.)

Ēriks Ādamsons pieder pie tās dzejnieku paaudzes, kas izauga brīvās Latvijas laikā.

Viņš ir dzimis, audzis un darbojies Rīgā. Un Rīga ar savām ielām un vecajām celtnēm ir daudz rosinājusi viņa fantaziju, viņa iztēli. Par sūnām aplāto saules pulksteni rātes namā,¹ par Lielo Trokšņa ielu, par vēsturiskajiem Zviedru vārtiem viņš uzrakstījis skaistas dzejas rindas. Ē. Ādamsons ir pilsētas dzejnieks.

Viņš ir mācījies I Rīgas pilsētas ģimnazijā, kur viņa latviešu valodas skolotājs bija dzejnieks Vilis Plūdonis. Pēc ģimnazijas beigšanas viņš sācis studēt Latvijas universitātē tieslietas, bet jau agri pievērsies dzejai, kam tad arī nedalīti piederējis visu mūžu.

Labākie Ē. Ādamsona darbi ir viņa liriskā dzeja un noveles. "Ģerboņi",² "Saules pulkstenis", "Sapņu pīpe" ir viņa pazīstamākie dzejoļu krājumi.

Dzejā Ē. Ādamsonu vairāk par saturu interesē izteiksmes skaistums. Bieži viņa dzejoļos mēs dzirdam izmeklētu, neparastu vārdu rotaļu, kas liek mums klausīties un aizmirst saturu. Bet viņa pantos nav bezgaumīgu pārspīlējumu, tie saista mūs ar savu stila³ vienkāršību, skaidrību un smalkumu.

Ē. Ādamsonam lirikas temati dažādi. Viss, kas ir pasaulē, viņam liekas interesants dzejas temats, sākot ar karaļiem, kuriem ir ģerboņi zeltītām līlijām un sarkaniem lauvām, un beidzot ar nelaimīgu mušu, kas slīkst ielas notekā. Pat par sāli un pipariem Ē. Ādamsons prot uzrakstīt jauku dzejoli. Viņš pasaulē skatās dzejnieka acīm, un viņam nav nekādu citu blakus nolūku.

Daudz dzejas priekšstatu Ē. Ādamsonam devušas arī grāmatas. Dažādu zemju koki un dzīvnieki, sālsezeri, prērijas un tuksneši, dažādu laikmetu notikumi un cilvēki ir pie-

¹ Rātes nams: pilsētas valdes nams.

² Ģerboņi: ģimenes, apgabala, pilsētas vai valsts zīme.

³ Stils: rakstnieka izteiksmes veids.

minēti viņa dzejoļos. Tādēļ viņa lirika tuvāka ir intelligentam lasītājam.

Ē. Ādamsona lirikas noskaņa ir gaiša. Viņš vairāk dzejo par to, kas ir priecīgs un saulains, vairādamies no dzīves ēnas puses.

*Balts zirneklis mīt gaišos ziedos,
Balts sermulis pa sniegu skrien —
Tā teku es — tas Kungs man piedos —
Pa ceļa gaišo pusi vien.*

(Gaišā cilvēka dziesma.)

Pasaulē ir tik daudz krāšņumu, ka cilvēks nespēj tos visus aptvert (“Ūda pasaules krāšņumiem”).

Ē. Ādamsona noveles sakopotas krājumos “Smalkās kaites” un “Lielais spītnieks.” Novelisti tēlo neparastus, neikdienišķīgus dzīves notikumus. Ē. Ādamsons savās novelēs tēlo cilvēkus, kas neparastās dzīves situācijās⁴ nonāk tādēļ, ka viņiem piemīt kāda dīvaina īpašība, piemēram, pārspīlēta tīrības izjūta, slimīgs jūtīgums pret visu neglīto vai arī pārāk liela kautrība, mazvērtības apziņa. Tās ir īpašības, ko varētu dēvēt par “smalkām dvēseles kaitēm”.

Par savu romānu “Sava ceļa gājējs” Ē. Ādamsons saņēmis Raiņa un Aspazijas fonda⁵ godalgu.

I.C.

Fricis Bārda **(1880. - 1919.)**

Fricis Bārda dzimis 1880. g. Ziemeļvidzemē, Pociema pagasta Rumbiņu saimnieka ģimenē. Bērniība viņam paiet parastā lauku sētas vidē. 5 vasaras zēns noiet ganos. Skolas gaitas B. sāk Pociema pagastskolā, turpina Umurgas draudzes un Limbažu apriņķa skolā. 1901. g. B. beidz Valmieras skolotāju semināru, kas toreiz darbojās Rīgā, un uzsāk sko-

⁴ Situācijas: stāvokļi, apstākļi.

⁵ Fonds: noteiktam mērķim nolemta nauda vai ienākumi, piem., kultūras fonds, bērņu fonds u.tml.

lotāja darbu Katlakalnā, Rīgas pievārtē. 1905. g. viņš dodas uz Tērbatu studēt, bet sakarā ar revolūcijas notikumiem universitātes darbība tiek pārtraukta. Tad 1906. g. Bārda iestājas Vīnes universitātē un dedzīgi nododas filozofijas studijām. Viņu saista arī Vīnes spraigā kultūras un mākslas dzīve. Tomēr jau 1907. g. nieņu kaite spiež viņu atgriezties dzimtenē. Atviesojies viņš uzsāk latviešu valodas un ticības mācības skolotāja darbu Ķeniņa reālskolā Rīgā. Šai laikā viņš rosīgi darbojas arī skolotāju un vispārīgi izglītības organizācijās. 1918. g. vecā nieņu kaite atjaunojas, un 1919. g. 13. martā pēc divkārtējas operācijas dzejnieks nomirst.

Fr. Bārda atstājis 2 dzejoļu krājumus — “Zemes dēlu” un “Dziesmas un lūgšanas Dzīvības kokam”, kas abi iznākuši daudz izdevumos. Viņš ir noteikts romantiķis, grib arī tads būt, jo uzskata to par pilnīgāko mākslas virzienu. Viņš pats ir tas zemes dēls ar zemes dziņām, bet zvaigžņu dvēseli, kas ilgojas “tikt atraisīts”, alkst skaidrības un pilnības. Viņš - jauns sagūstīts gulbis. Tā viņš šūpojas starp zemi un zvaigznēm, reizē “cietumnieks un valdnieks”. Cilvēka mūžs - kā malduguns uzliesmojums. Taču šie uzliesmojumi ir lielā Dzīvības koka ziedi. Tam “saulēm pilni zied visi zari”. Savās ilgās dzejnieks nonāk pie reliģiskām izjūtām, kas izteiktas daiļos dzejoļos. Cilvēks - ziedputeklītis, kas atšķīries no lielā zieda - Dieva. Dievu viņš skata visur - “nav lietas, kuŗā Tevis nebūtu”. Tas ir tā saucamais panteisms.⁶

Pirmā pasaules kara laikā, kad mūsu tauta pārdzīvoja grūtas dienas, Bārda uzrakstījis patriotiskus dzejoļus, kas aizkustina arī mūsu dienās.

Beidzot jāatzīmē, ka viņš devis daudz jauku bērnu dzejoļu: “Mazā cilvēka vakara lūgšana”, “Bukurags”, “Ansītis puišītis un vectētiņš”. Tos arī tagad daudz deklamē.

H. Kr.

⁶ Panteisms: filozofijas virziens, kas atzīst, ka visa pasaule (visums) ir Dievs.

Vilis Plūdonis (1874. - 1940.)

Vilis Plūdonis, pirmajā uzvārdā Lejnieks, dzimis 1874. g., uzaudzis Zemgalē, Vecsaules pagasta Lejniekos, saimnieka ģimenē.

Plūdonis mācījies Pilsmuižas pagastskolā, Bauskas pilsētas skolā un Baltijas skolotāju seminārā Kuldīgā. To beidzis, viņš ir skolotājs Liezērē (Vidzemē), tad jūrmalā Bigauņciemā, no turienes pārnāk par skolotāju Rīgā. Latvijas patstāvības laikā Plūdonis ir I Rīgas pilsētas ģimnazijas latviešu valodas skolotājs. Mūža pēdējā posmā viņš dzīvo savā namā Torņkalnā arī dzimtajos Lejniekos un nododas tikai rakstniecībai. Miris 1940. g., apbedīts Lejniekos paša iekārtotos dzimtas kapos.

Plūdonis daudz tulkojis (Nīčšes "Tā runāja Zaratustra", "Modernā vācu lirika"), sastādījis skolas grāmatas (literatūras vēsturi, latviešu valodas mācību, latv. rakstniecības chrestomatiju),⁷ rakstījis poēmas, balādes un liriskus dzejoļus.

Latviešu lielo dziņu pēc izglītības viņš apdziedājis poēmā "Atraitnes dēls", kas sagādāja autoram lielu slavu. Tās atsevišķas vietas, kā dēla atvadišanās aina, dzelzceļa brauciens, dailes un zinātnes pils, ievietotas skolu lasāmgrāmatās un daudz deklamētas. Nabadzīgus jaunekļus censoņus vēl tagad mēdz saukt par atraitnes dēliem. Bigauņciemā dzīvodams, dzejnieks uzrakstīja poēmu "Divas pasaules". Tā viena ir zvejnieku pasaule ar smagu un briesmu pilnu darbu, otra - jūrmalas vasarnieku, kas tur atpūšas un izklaidējas. Vēl Plūdoņa spalvai pieder simboliska poēma⁸ no putnu dzīves "Uz saulaino tāli", kur aiz putniem varam saskatīt labi zīmētu cilvēku sejas un raksturus. Plūdonis ir formas meistars, un viņa poēmas uzrāda ritmu dažādību un vijīgumu.

Tālāk jāatzīmē Plūdoņa balādes: "Salgales Mada loms", "Mežotnes taure", "Jumis atriebējs", "Klāss un auns" u.c. Tās valdzina ar izteiksmes krāšņumu.

Izteiksme un ritms ir arī Plūdoņa lirisko dzejoļu stiprā pu-

⁷ Rakstniecības chrestomatija: rakstnieku darbu izlase skolām.

⁸ Simboliska poēma: kur rakstnieks savas domas, idejas un jūtas neizsaka tieši, bet attēlo tās ārējiem līdzekļiem — cilvēku, dzīvnieku, priekšmetu, parādību veidā.

se. "Latvju himna", "Svešumā kļīstot", "Daugavas vanagu dziesma" u.c. pauž dzejnieka patriotismu. Visas trīs pieminētās dziesmas ir komponētas, daudz dziedātas un allaž sajūsminājušas klausītājus. Daudz viņam ir arī citu dzejoļu, kas iegājuši tautā. Minēsim gaŗo elegiju⁹ "Rekviēms", rotaļīgo "Dzeguzi un tautu meitu", Pirmā pasaules kaŗa laikā sarakstīto "Kaŗa vīra līgaviņu", "Zelts un sidrabs manim pūrā" un "Ūdeņi runā".

Beidzot — Plūdonim ir daudz skaistu dzejoļu bērniem: "Vanags un pūce", "Pirmais sniegs", "Āzis un vilks", "Zaķīšu pirtiņa" - tos pazīst vai katrs skolnieks.

Plūdonim piešķirta Tēvzemes balva.

H. Kr.

Rainis

(1865. - 1929.)

Ar dzejnieka Raiņa vārdu saistīts liels un varens laikmets latviešu tautas vēsturē. Tas ir latviešu brīvības centienu un cīņu laiks, un Rainis ar savu dzeju ir lielā mērā šī laikmeta gara veidotājs un cīņu iedvesmotājs.

Jaunība. Rainis (Jānis Pliekšāns) dzimis Augšzemgalē, Rubeņu pagastā, Tadenavas muižā. Viņa tēvs, uzņēmīgs un enerģiskas dabas cilvēks, bija ticis pie ievērojamas turības. Viņš bija vairāku muižu nomnieks¹⁰ un vēlāk arī kādas muižas īpašnieks. Tā Rainis ir uzaudzis labos materiālos apstākļos un saņēmis arī labu izglītību. Viņš ir beidzis Rīgas pilsētas ģimnaziju un studējis tieslietu zinātnes Pēterpils universitātē.

Pēc studiju beigšanas Rainis strādāja vairākus gadus Viļņas apgabaltiesā, pēc tam īsu laiku bija Jelgavā advokāta¹¹ palīgs. 1891. gadā viņš savu advokāta darbu pameta, pārcēlās uz Rīgu un tapa par laikraksta "Dienas Lapa" redaktoru. Šo laikrakstu Rainis vada no 1891. - 1895. gadam.

"Jaunā strāva". Ar laikrakstu "Dienas Lapa" saistās jauni centieni tā laika latviešu sabiedriskajā dzīvē un literātūrā.

⁹ Elegija: skumja noskaņojuma dzejolis.

¹⁰ Muižu nomnieks: persona, kas saimnieko citu muižās, maksādama īpašniekiem nomu.

¹¹ Advokāts: aizstāvis tiesu lietās.

Deviņdesmitajos gados daļa latviešu intelligences sāka interesēties par jaunajām Vakareiropā pazīstamajām sociālisma¹² idejām.

“Dienas Lapa”, cik to atļāva cenzūra,¹³ kļuva par šo jauno sociālo ideju paudēju un izplatītāju. Te tika apcerēti jautājumi par strādnieku sociālo stāvokli, par sievietes tiesībām. Te parādījās arī jauni uzskati par literātūru un tās uzdevumiem. No rakstnieka prasīja, lai tas tēlotu sava laika dzīvi un lai viņa darbos būtu sabiedriskā rakstura idejas. Šo jauno revolūcionāro kustību 90. gados dēvēja par “jauno strāvu”, un Rainis bija viens no šīs kustības redzamākajiem pārstāvjiem.

Draudzība ar dzejnieci Aspaziju. Darbojoties “Dienas Lapā”, Rainim radās tuva draudzība ar Aspaziju, kas bija tā laika pazīstamākā un spilgtākā revolūcionāro ideju dzejniece. Viņa kļuva Raiņa mūža draugs, viņa domu un cīņu biedrs. Viņas ietekmē Rainis sāka ticēt savam dzejnieka talantam.¹⁴

Dzejot Rainis bija sācis jau agri jaunībā. Piemēram, viņa pazīstamais dzejolis “Karaļmeita” pa daļai uzrakstīts jau ģimnazijas laikā. Dzejoja Rainis arī vēlāk - studenta gados un pēc universitātes beigšanas, bet viņš vēl šaubījās un īsti neticēja savām dzejnieka spējām, sevišķi pēc tam, kad piedzīvoja rūgto vilšanos — neatrada izdevēju savam dzejoļu krājumam. Un tikai vēlāk dzejnieces Aspazijas ietekmē pilnīgi atraisās viņa radīšanas tieksmes.

Trimda¹⁵ un pirmie dzejas darbi. 1897. gadā apcietināja daudzus revolūcionārās kustības dalībniekus, arī Raini kā vienu no izcilākajiem “jaunstrāvnieku” vadoniem. Pēc vairākiem gan Liepājas, gan Rīgas cietumā pavadītajiem mēnešiem viņu vispirms izsūtīja uz Pliskavu un pēc tam uz Slobodsku Urālos.

Apcietinājumā un izsūtījumā pavadītais laiks bija smags.

¹² Sociālisms: valsts iekārta, kur privāti īpašumi pārvērsti sabiedrības īpašumā, iznīcinot sabiedrības šķiru priekšrocības un visi ražošanas līdzekļi pārņemti valsts īpašumā.

¹³ Cenzūra: iestāde, kas pārbauda grāmatas, avīžu rakstus u.c., lai svītrotu to, kas liekas piedauzīgs no morālā vai politiskā viedokļa.

¹⁴ Talants: gara dāvanas, sevišķas spējas zinātnē un mākslā.

¹⁵ Trimda: uzturēšanās kādā svešā zemē politisku iemeslu dēļ.

Tas prasīja daudz garīga un fiziska spēka, bet Rainis šis laiks nesalauž. Būdams lielas gribas cilvēks, viņš trimdas grūtumu un vientuļību uzvar ar - darbu. Šai laikā Rainis ir daudz tulkojis un devis latviešiem ievērojamus citu tautu dzejnieku un drāmatiķu (Gētes, Ibsena, Šekspīra, Puškina) darbus. Šai laikā radies arī viņa pirmais dzejoļu krājums "Tālās noskaņas zilā vakarā" (1903.).

Sevišķi izcils sasniegums bija Gētes "Fausta" tulkojums, par kuŗu kādā Rīgas vācu laikrakstā bija sacīts, ka tas esot zelta burtiem ierakstāms latviešu vēsturē. Ar šo tulkojumu Rainis bija ne tikai devis latviešiem Eiropas literātūrā slavenu darbu, bet viņš bija veidojis arī latviešu rakstu valodu, padarīdams to bagātāku jauniem vārdiem un jaunām vārdu formām.

Ievērojams notikums latviešu literātūrā bija arī viņa pirmās dzejoļu grāmatas iznākšana. Kritikās pat Raiņa domu pretinieki atzīst, ka "Tālās noskaņas zilā vakarā" tā laika latviešu literātūrā paceļas visam pāri kā kalns pret zilgano tāli. Šī krājuma dzejas spēks, dziļās domas, cīņas gars saistīja un apbūra lasītāju. Šai krājumā atrodami arī skaistie dzejoļi "Kalnā kāpējs" un "Lauztās priedes", kas ir raksturīgi Raiņa piemēri gan ar savu simbolismu¹⁶ izteiksmē, gar ar savu jūtu un domu saturu. Nesalauzts cīnītājs ("Lauztās priedes"), vientuļš augstāko vērtību meklētājs ("Kalnā kāpējs") - tāds Rainis parādās savā pirmajā dzejoļu grāmatā un tāds paliek arī savos vēlākajos darbos.

*1905. gada revolūcija un Raiņa emigrācija.*¹⁷ 1903. gadā Rainis atgriezās no izsūtījuma dzimtenē, bet pēc pāris gadiem - pēc 1905. gada revolūcijas - viņam dzimtene atkal jāatstāj. Šoreiz Rainis svešumā pavada četrpadsmit garus gadus. Kopā ar Aspaziju viņi apmetas Šveicē, Kastapolā.

Raiņa lielie dzejas darbi. Šie četrpadsmit svešuma gadi ir Raiņa radīšanas spožākais laiks. Noslēdzies no sabiedrības, Rainis dzīvo tikai savam dzejas darbam. Bet, dzīvojot tālumā, viņš kļūst savai tautai arvien tuvāks un nozīmīgāks. Bla-

¹⁶ Simbolisms: tēlošanas veids, kuŗā lietoti simboli, t.i. tēli — cilvēki dzīvnieki, priekšmeti, kas pārstāv kādu domu vai ideju.

¹⁷ Emigrācija: izceļošana.

kus liriskajai dzejai ("Klusā grāmata", 1909. g., "Tie, kas neaizmirst", 1911. g.) Rainis tagad raksta arī drāmas, kuŗas ir lielas nacionālas idejas, tālas nākotnes paredzējums, un latviešu tauta dzimtenē, šīs drāmas lasīdama un uz skatuves redzēdama, aug un saliedējas arvien lielākā nacionālā vienībā.

Rainis nav dzīves īstenības tēlotājs (atskaitot pāris nenozīmīgu mēģinājumu). Viņš nav tēlojis sava laikmeta cilvēkus, sava laikmeta notikumus. Rainis ir ideju dzejnieks. Līdzīgi tautas atmodas laika dzejniekiem viņš ņem vielu no tautas dzejas, bet senajiem teiku, pasaku un tautasdziesmu tēliem viņš liek izteikt sava laika idejas. Tautas teiku un pasaku tēli kļūst par simboliem viņa idejām.

1907. gadā iznāk grāmatā Raiņa drāma "Uguns un nakts", kas bija sarakstīta jau agrāk un 1905. gadā iespiesta "Mājas Viesa Mēnešrakstā." Rainis šai drāmā izlietojis to pašu dzejas vielu, kas ir Pumpura "Lāčplēšī." Bet Pumpura varoņi - Lāčplēsis, Spīdola, Laimdota - te atmirdz lielākā dzejas skaistumā. Nacionālās idejas, kas bija Pumpura "Lāčplēšī," te ieguvušas lielāku dziļumu. Raiņa Lāčplēsis jau saka, ka viņš iet cīnīties par brīvu Latviju. "Kad laimīga, brīva būs Latvija, tad mana gaita būs izbeigta." Tā Rainis viens no pirmajiem pauda ideju par neatkarīgu un brīvu Latviju. Šai drāmā Rainis dzejas tēlos ir izteicis arī domu, ka pasaulē un cilvēces vēsturē viss aug un veidojas. Un katram atsevišķam cilvēkam un arī tautai vienmēr jāaug, kā Rainis saka: jāmainās uz augšu. Kas aizmirst šo augšanas likumu, tas aiziet bojā, to paņem "lielā, kūtrā nakts," kuŗas pretstats ir uguns, gaisma, dzīvība.

1911. gadā drāma "Uguns un nakts" pirmo reizi parādījās uz skatuves - krāšņā inscenējumā¹⁸ ar mākslinieka Jāņa Kugas dekorācijām. Uz šo izrādi gan mākslinieki, gan skatītāji bija gatavojušies vairākus gadus. Šim uzvedumam bija saziēdoti lieli līdzekļi. "Uguns un nakts" izrādes bija ne tikai liels notikums latviešu mākslas dzīvē, tās savijņoja arī skatītāju nacionālās jūtas. Kaut arī Lāčplēsis drāmas beigās mirst, cīnoties ar Melno bruņinieku, skatītājus stiprināja Spīdolas vārdi: "Vēl cīņa nav galā un nebeigsies!"

Otra ievērojamā Raiņa drāma ir "Zelta zirgs" (1910).

¹⁸ Inscenējums: lugas sagatavojums skatuvei.

Šai drāmā izlietotas pasakas par trim tēva dēliem un princesi stikla kalnā. Antiņš, drāmas varonis, ir pasaku muļķītis. Bet "muļķītis" viņš ir tikai gudro brāļu acīs, jo tie nav spējīgi saskatīt tās vērtības, kas ir Antiņā. Šai drāmā Rainis ir rādītājs, kādai jābūt varoņa ētikai,¹⁹ kādai jābūt to cilvēku ētikai, kas ir izraudzīti lielu uzdevumu veikšanai. Lielus uzdevumus tautas un cilvēces labā var veikt tikai tas, kas zina, ka bieži lielāko darbu darītāji nesaņem algu ("... alga novērš nost no mērķa. Domā vien par augsto tāli"), kam ir ticība, kuŗu nevar iedragāt citu šaubas ("... kritīs, kas uz runām klausās"). Arī "Zelta zirgs" ir simbolu drāma. Domājot par Saulcerīti stikla kalnā, bija jādomā par svešu varu nomākto Latviju, kas gaida savu atbrīvotāju, "kuŗš tik stiprs būs kā saule."

Tāpat arī nākamo lielo drāmu varoņi - Indulis (drāmā "Indulis un Ārija", 1911. g.), Tots (drāmā "Spēlējumu, da n c o j u", 1919. g.) ir pašizliedzīgi cīnītāji par latviešu tautas brīvību.

Domu un problēmu ziņā bagātākā un dziļākā Raiņa drāma ir "Jāzeps un viņa brāļi" (1919).

"Kas lieto zemu ieroci, tas zems."

"Bet pacel citu, un tu celsies pats."

"Ja gribi pilnīgs būt un sevī liels,
Tad neprasi, lai dod par darbu algu."

"Kas sevi mīl un savu taisnību,
Tas visu pasauli sev dara šauru,
No sevis atstumj nost, līdz - paliek viens."

Drāma "Jāzeps un viņa brāļi" ir tulkota vairākās valodās (krievu, vācu, angļu, čehu) un ir izrādīta arī uz citu tautu skatuvēm (Londonā, Prāgā).

Viena no visvairāk izrādītajām Raiņa drāmām ir "Pūt, vējiņi" (1913), kur jaunā mākslinieciskā veidojumā redzam tautas dzejas bārenīti. Šai drāmā Rainis lietojis tautasdziesmu pantmēru.

¹⁹ Varoņa ētika: varoņu tikumi, morāles standarti.

Pirmais pasaules kaŗš. Pirmajā pasaules kaŗā, kuŗā cīnījās un sadrupa divas lielas ķeizarvalstis - Vācija un Krievija, vairākām mazām Eiropas tautiņām, arī latviešu tautai, radās iespēja izkaŗot savu neatkarību.

Vērojot kaŗa norisi, Rainis it kā paredzēja lielo latviešu tautas nākotni. Viņš rakstīja par latviešu neatkarības ideju Šveices laikrakstos, organizēja un vadīja Šveices latviešu komiteju,²⁰ ko nodibināja Šveicē dzīvojošie latvieši, lai aizstāvētu Latvijas neatkarības domu. Bet galvenais - liktenīgajās cīņās Rainis bija klāt latviešu tautai ar savas dzejas spēku. Tā gandrīz leģendāra²¹ nozīme latviešu neatkarības cīņās bija Raiņa drāmatiskajai poēmai "D a u g a v a" (1919). Tās pirmo izdevumu izpirka divās nedēļās. Lielā skaitā tā nonāca arī kaŗavīru rokās Rīgas ierakumos pie Daugavas. Raiņa rakstītie vārdi:

*Zudīs tavas jaunās dienas,
Zudīs tūkstoš jaunas dzīves,
Tava tauta nezudīs,
Kad tu iesi mirt par tautu*

stiprināja latviešu kaŗavīru drosmi un gatavību upurēties. 1919. gada 18. novembrī "D a u g a v u" izrādīja Nacionālajā teātrī. Skatītāji to uzņēma dziļā bijībā. Tur bija sirmi 1905. gada cīnītāji, jauni skolnieki un studenti kaŗavīru drānās. Un visus viņus vienoja Raiņa vārdos izteiktais zvērests Latvijai:

Tavi bijām, tavi esam, tavi būsīm mūžībā.

Daži virsnieki bija izteikušies, ka Raiņa "Daugava" liktenīgo cīņu dienās atsvērusi veselu kaŗavīru pulku.

Raiņa atgriešanās dzimtenē un mūŗa pēdējais posms. 1920. gadā, kad Latvija bija atbrīvota, Rainis un Aspazija atgriezās dzimtenē. Lielā mīlestībā viņus sagaidīja latviešu tauta. Rīgas stacijas priekšā bija lielas ļauŗu masas. Stacija bija greznota Latvijas karogiem un ziedu vītņēm. Ielās bija daudz

²⁰ Komiteja: plaŗākas sapulces ievēlēta darbinieku kopa kāda seviŗķa uzdevuma veikŗšanai.

²¹ Leģendārs: teiksmains, ar teikām un nostāstiem saistīts.

Jaužu, un tie uzgavilēja dzejniekiem, kad tie vaļējā automašīnā brauca gaļām. Par viņiem bija atzinīgi raksti visos laikrakstos. Vēlāk viņiem par godu bija daudz sarīkojumu. Viņu vārdā nosauca divus lielākos Rīgas bulvārus.

Brīvajā Latvijas valstī Rainim bija lemts dzīvot vēl deviņus mūža gadus. Viņš ar lielu aizrautību piedalījās Latvijas valsts veidošanas darbā. Viņš bija Latvijas saeimas²² deputāts,²³ vienu gadu izglītības ministrs,²⁴ vairākus gadus Nacionālā teātra direktors. Sabiedriskais un politiskais darbs prasīja daudz laika, un Rainim vairs nepalika garīgas enerģijas radošajam dzejas darbam. Viņš gan uzrakstīja vairākas drāmas, izdeva vairākus dzejoļu krājumus, bet tiem vairs nebija tā lielā dzejas spēka, kas bija viņa emigrācijā rakstītajiem darbiem.

Kā sociāldemokrātu partijas loceklis viņš bija ierauts arī politisku partiju kaņšos. Kā dzejniekam viņam piederēja nedalīta tautas mīlestība, kā politiķim viņam bija arī daudz ienaidnieku.

Bet viss sīko cīņu rūgtums bija aizmirsts, kad 1929. gada 12. septembrī tauta saņēma sēru ziņu, ka viņas lielais nacionālais dzejnieks un brīvības cīnītājs miris.

I.C.

Gunārs Saliņš (1924.)

Gunārs Saliņš ir zemgaliētis, dzimis 1924. gadā Naudītes pamatskolā, kur tēvs bijis skolas pārzinis. Viņa vecāki vidzemnieki. Tēvs skolotājs, arī dzejojis, spēlējis vijoli, diriģējis kori: ļoti nepraktisks. Māte bijusi praktiskāka, vadījusi saimniecību, bet caurām naktīm lasījusi romānus, spēlējusi teātri, bijusi pirmā mīlētāja. Bieži braukusi uz Rīgu, kur apmeklējusi teātrus, operu, cirku, izstādes. Līdzī nēmusi arī dēlu.

Pagasta skolā toreiz bija pagasta sabiedriskā dzīve: teātra izrādes, koņa mēģinājumi, sarīkojumi un sanāksmes.

²² Saeima: tautas ievēlēta likumdevēja iestāde, parlaments.

²³ Deputāts: saeimas loceklis, tautas pārstāvis.

²⁴ Izglītības ministrs: valdības loceklis, kas pārzina un vada valsts izglītības lietas.

Gunārs Saliņš dzejot sācis ļoti agri. Teodora Zeltiņa *Pašportretos* Saliņš atzīstas, ka viņa pirmais dzejolis iespiests *Zemgaliešu Balsī*, kad viņam varējis būt apm. 14 gadu, un viņš pēc honorāra ieradies īsās bikšēlēs. Redaktors esot viņu iztaujājis, un Saliņš teicis, ka esot uzrakstījis daudz dzejoļu un arī tēvs dzejojot. Honorāru saņēmis.

Ar 10 gadiem viņu saista Jelgava, sevišķi Jelgavas Skolotāju institūts, jo tur plašas literārās intereses.

Pēc pamatskolas beigšanas iestājas Jelgavas Skolotāju institūtā, ko beidz 1944. gadā.

Pēc Vācijā pavadītajiem gadiem pārceļas uz Ameriku, studē un beidz psiholoģijas²⁵ studijas. Māca psiholoģiju kolledžā.

Dzīvo Ņudžersijā. Precējies, sieva kurzemiece. Ģimenē divas meitas un viens dēls.

G. Saliņš pazīst modernos dzejas virzienus un ir viens no spilgtākiem Ņujorkas "Elles ķēķa" dzejniekiem. Dzejoļu krājumi: *Mīklas krogs* 1957. g., *Melnā saule* 1968. g., *Satikšanās* 1979. g.

Ļoti tuvs viņam dzejnieks Aleksandrs Čaks, bet neiespējami teikt, ka Saliņš būtu A. Čaku vai kādu citu dzejnieku tieši atdarinājis. Gunārs Saliņš ir moderns, bet tai pašā laikā īsti latvisks dzejnieks. Kritiķa Jāņa Rudzīša vārdiem: "...kauls no mūsu kaula".

1988. gadā

A.C.

Augusts Saulietis (1869. - 1933.)

Augusts Saulietis dzimis saimnieka ģimenē Grašu pagasta Sauliešos, Vidzemē. Audzis tolaik parastos lauku mājas apstākļos - dabā un lauku darbos, sākot ar gana gaitām. Mācījies turienes skolās un vēlāk daudz papildinājis savu izglītību pašmācībā. Nolicis skolotāja pārbaudījumus, viņš kādu laiku ir skolotājs savā dzimtajā pagastā, tad pāriet uz Kaukazu ierēdņa darbā. 1902. g. pārnāk uz Rīgu par ticības mācības un latviešu valodas skolotāju A. Ķeniņa privātajā ģimnazijā un reālskolā. Brīvās Latvijas laikā uzturas savos

²⁵ Psiholoģija: mācība par cilvēka gara dzīvi un norisēm.

Sauliešos, kādu laiku būdams arī latviešu valodas skolotājs tuvējā Cesvaines ģimnazijā.

Saulietis atstājis lugas, dzejoļus un stāstus, pie kam pēdējos viņa talants izteicies vispilnīgāk.

Pēc literārā virziena realists, Saulietis vielu saviem stāstiem ņem no lauku dzīves. Viņš daudz notēlojis tā saucamos mazos ļaudis, neievērojamus cilvēkus — ganus, graudniekus,²⁶ rentniekus,²⁷ lauku sievietes. Viņa stāstījums pagauss, tēlotā vide parasti pelēcīga, vienmuļa. Taču cilvēku pārdzīvojumu asums viņa stāstus dažviet tuvina novelēm. Tā ir, piemēram, "Purvā", kur jaunais saimnieks Liepa izcīna asu iekšēju cīņu: nodot tiesā nepatiesu liecību, lai iegūtu iecerēto meža līci, vai atteikties no līča un paturēt savu skaidrību: Mātes un krietnā kalpa Gaiļa ietekmē Liepa izšķiras par pēdējo un jūtas kā no lāsta atbrīvots.

"Nelaimē" ir trīs nelaimīgie — panīkušais pusgraudnieks Krauklis, viņa sieva un nodzītais zirdziņš. Lai nabadzīgajai saimniecībai piepelnītu ko klāt, Krauklis ved uz dzelzceļa pietātni vietējā tirgotāja linus. Būdams nedrošas, padevīgas, viegli ietekmējamās dabas, viņš, tirgotāja pierunāts, uzkrauj pārāk smagu vezumu. Vājais bērns ceļā cīnās pēdējiem spēkiem, beidzot pakrīt un vairs neceļas. Krauklis sadusmojas un to neganti sīt, bet zirgs nobeidzas. Krauklim nu žēl, ka zirdziņu pēdējā brīdī vēl sitis. Līdzpaņemtā degvīna pudele gan dod īslaicīgu aizmīršanos, bet postu tikai pavairo. Sieva un dēlēns gaidīja, ka viņš pārvedīs dažus iepirkumus, bet nu to nav. Pusgraudnieka nabadzība un labsirdīgais, bet vājais Kraukļa raksturs "Nelaimē" notēlots dzīvi un zīmīgi.

Vēl vājāka rakstura ir mūrnieks Mistris "Soda dienā." Nonācis pilnīgi alkohola varā, viņš dažreiz kādu nieku arī pazog. Nozadzis ganu zēna Pēterīša nelielo naudas krājumiņu, viņš izjūt sirdsapziņas pārmetumus un apņemas sākt jaunu dzīvi. Bet ir par vēlu: pagīrās viņš nokrīt no sastatnēm²⁸ un mirst.

²⁶ Graudnieks, arī pusgraudnieks: lauksaimnieks, kas saimnieko uz svešas zemes ar saviem zirgiem, darba rīkiem u.c. inventāru. Par zemes lietošanu viņš nodod īpašniekam daļu ievāktās ražas (1/2 vai 1/3).

²⁷ Rentnieks: lauksaimnieks, kas saimnieko uz cita zemes, par to atlīdzinādam īpašniekam naudā (rentē).

²⁸ Sastatnes, arī stalažas: būves vai remonta laikā (piem., mūrējot vai krāsojot) ap ēku uzceltas ierīces, uz kurām pakāpties un strādāt.

Saulietim tuvi arī tā saucamie šķīstsiržu ļaudis, kādus tēlojis Poruks. Dažos darbos pavīd arī Saulieša humors, bet ar rūgtuma pieskaņu. Jūtams, ka rakstniekam sāp cilvēku muļķība, niekkalbība, blēdība.

Saulieša lirikai nav spilgtu krāsu. Vispārīgā noskaņa grūtsirdīga. Viņš ir dzīvnieku draugs. Tas vērojams jau stāstā "Nelaiمة." Dzejolī "Meža drāma" viņš rāda nošautu stirnu, pie kuņas nesaprašanās stāv viņas bērni. Vēl viņa lirikā skan reliģiskas izjūtas un ilgas pēc skaidrības. "Ziemas rīts", "Dzied cīrulītis" un "Dzimtenes diena" pauž spirtu noskaņu, ko izraisījis dabas daiļums.

H. Kr.

Jānis Širmanis (1904.)

Jānis Širmanis dzimis 1904. gada 4. aprīlī Vidzemē, Burtnieku ezera tuvumā. Pēc pamatskolas beigšanas mācījies un beidzis Matīsu draudzes skolu un Skolotāju institūtu Rīgā. 18 gadus bijis pamatskolu skolotājs Latvijas brīvvalstī. Dzimteni atstājis 1944. gadā un 18 gadus strādājis laboratorijā, pelnīdams iztiku.

Mūža novakari J. Širmanis vada Ročesterā, Ņujorkā. Jo projām garīgi možs,²⁹ seko notikumiem pasaulē, sevišķi latviešu dzīvē un latviešu skolās. Viņš sūta laikrakstiem informāciju par notikumiem.

Jāni Širmanis pazīstam kā izcilu stāstu un pasaku rakstnieku. Bieži viņa pasakas un stāstus jaunatnei lasām žurnālos, laikrakstos un viņa iespiestajās grāmatās. Pašreiz iespiešanās viņa 32. grāmata.

Pazīstamākās J. Širmaņa grāmatas ir "Dadžu Juris", "Pīkstīte", "Tincis", kā arī "Roze un dadzīši", "Ģelzis un Misiņš", "Velnis ar savējiem." Bez tam J. Širmanis sarakstījis arī vairākas grāmatas par Kriksi: "Kriksis", "Kriksis meža mājā", "Kriksis trimdā", "Kriksis un Tomiņš Amerikā" u.c.

²⁹ Možs: žirgts, modrs.

Gadiem strādājis skolā, rakstnieks novērojis un iepazīs bērnu pasauli, bērnu intereses, priekus un bēdas. Pieredzēto rakstnieks attēlo savos sacerējumos. Viņš bērniem saprotamā valodā raksta par jautājumiem, kas bērniem interesē.

Valodnieks Aleksis Kalniņš par rakstnieka sacerējumiem saka tā:

“Jāņa Širmaņa grāmatu valoda, līdzīgi skaidrūdēns avotam, veldzējusi un joprojām veldzē kā bērnu un jauniešu, tā vīru un sirmgalvi... Ne vien ar savu dzidrumu un bagātumu, bet arī pareizumu.

Jānim Širmanim raksturīgais stils: īsi, raiti cits citam sekojošie teikumi, lielāko tiesu dialogu veidā. Rakstnieks labi zina, ka bērniem patīk atkātojumi, kas viņiem, mums visiem pazīstami un mīļi jau no tautasdziesmu un pasaku lasīšanas.”

Jāpievienojas valodnieka Alekša Kalniņa vērtējumam: “Rakstnieka Jāņa Širmaņa valoda ir ļoti, ļoti latviska.”

Teodora Zeltiņa 1965. gadā izdotajos “Pašportretos” rakstnieks Jānis Širmanis saka:

“Neesmu rakstījis nevienas rindas ar nolūku iegūt naudu. Rakstīju latviešu jaunatnes priekam. Tās prieks bija arī mans prieks. Ja kādi sudraba vai vara gabali gadījušies, tie izslīdējuši caur pirkstiem kā smiltis. Un tomēr es jūtos bagāts, jo zinu, ka lielās pasaules nebeidzamo ceļu malās man daudz labu un mīļu draugu.”

Visas rakstnieka Jāņa Širmaņa iespīestās grāmatas ātri izpērk un lasa. Tās lasa nevien bērni, arī pieaugušie. Un pelnīti.

1988. gadā

A.C.

Paskaidroto vārdu alfabētiskais saraksts

A

- advokāts — aizstāvis tiesu lietās
aiviekstenes, aiviekstes — avenes (ogas)
aizgalds — nodalījums kūtī — parasti cūku, aitu vai teļu no-
vietošanai
aizkrampēts — aizākēts, aiztaisīts
aka — līdz gruntsūdenim izrakta vai izurbta un nostiprināta
bedre ūdens iegūšanai
alksniens, alksnājs — alkšņu kokiem un krūmiem apaugusi
vieta
alogs — avots
apcirkņi — nodalījumi klētī, graudu un miltu uzglabāšanai
apjumīte — apjume; piebūve, telpa ar jumtu
aploks — iežogota vieta mājlopu ganīšanai
apsērst — apciemot
apvārsnis — zemes virsmas un debess šķietama saskares līni-
ja; horizonts
apveltītā — apdāvinātā
arjergards — armijas aizmugures segšanas vienība
ass — gaļuma mērs; 1 ass = 7 pēdas
atceļš — ceļš mājup
atģisties — attapties, atjēgties, saprast
atmata — neapstrādāts aļamzemes lauks, ko var izmantot
ganībām
atpestīšana — atbrīvošana, glābšana
atsvabināties — atbrīvoties
atvērtne — durvju atvērums, sprauga
augonis — strutains iekaisums
aukaina — vētraina
aukle, auklīte — bērnu uzraudzītāja
avenājs — aveņu audze

B

- baisīgs — baigs, bailes radošs
banderis — bandinieks; kalps, kas par atalgojumu saņem zemes gabalu — bandu
bangas — lieli, spēcīgi viļņi
bankrotēs — iznīks, jo nespēs maksāt parādus
barjēra — šķērslis
baroklis — cūka, ko nobaro kaušanai
bažīties — raizēties, bailoties
bērajie — zirgi ar brūnganu spalvu
bermontieši — brīvprātīgo armija, vairākums vācu kaņavīru, ko formēja Vācijā, 1919. gadā, bijušās krievu armijas virsnieks Bermonts-Avalovs; tie cerēja ieņemt visu Latviju un Igauniju, nodibināt Baltijas hercogisti un atjaunot Krievijā ķeizara-cara varu
bērslapīte — sēnīte
bise — šautene
blīvs — biezs, saspīests
brāzmais — mainīgi vētrains
brūklenes — sarkanas ogas
Bruņinieku krusts — goda zīme vācu armijā (Dzelzkrusta pakāpe)
bufete — šai gadījumā - ēdamistabas skapis trauku glabāšanai

C

- ceļmallapas — platlapu stāds, ko bieži lieto brūču pārsiešanai
cenzūra — iestāde, kas pārbauda grāmatas, avīžu rakstus u.c., lai svītrotu to, kas liekas piedauzīgs no morālā vai politiskā viedokļa
cers — auga sazarojums
ciedrs un ciprese — skuju koki
cielava — neliels putns ar slaidu ķermeni un gaļu asti
cienasts — ēdieni un dzērieni, ar ko pacienā, piedāvā ciemiņiem
cinga — slimība, C vitamīnu trūkuma rezultātā

Č

čaugans — irdens, mīksts
 čemodāni — ceļa somas, kofeŗi

D

dālderis — ņeit: zemes vērtības vienība, kas ietveŗ ne vien zemes platību, bet arī tās labumu
 dēles — asinssūcēji ūdens tārpi
 deputāts — saeimas loceklis, tautas pārstāvis
 dialekts — izlokņņu apvienojums, kam kopējas valodas īpatnības; izloksne — kāda pagasta valodas īpatnība
 didaktisks — pamācīgs, audzinoņš
 dīdīties — nemitīgi, nemierīgi kustēties
 dienvīdus — dienas vīdus
 drēgns — mitrs un auksts
 dūmaka — miglai līdzīgs veidojums, aizdudzis gaiss, bulsdurns — apmāts, apdullis
 dvēseļu gans — mācītājs
 dzērvju zābaki — vējā un mitrumā sasprēgājuņas kājas
 dzestrs — vēss
 dzimtkungs — muižas īpaņnieks, kam pieder dzimtļaudis

E

eļģija — skumja noskaņojuma dzejolis
 emigrācija — izceļošana
 enchiridion — enchīridijs, reliģiska rokas grāmata
 ērbeģis — dzīvojamā māja
 ērkņkogas — zaļas vai sarkani zilās ovālas ogas, kas aug ērkņkainos krūmos
 ērmoti — dīvaini
 eskadrons — jātnieku nodaļa (kaŗaspēkā)
 eņselons — vilciena sastāvs (vagoni)

F

fanfāras — taures signāli
 fantazija — iztēle, iedomas

filči — no vilnas velti cieti zābaki
fonds — noteiktam mērķim nolemta nauda vai ienākumi,
piem., kultūras fonds, bērņu fonds u.tml.
fosforiscēja, fosforescēja — tumsā spīdēja
friči — vācieši

G

gaisināt — paīsināt, samazināt, izputināt, iztērēt
gāle — plāna ledus kārtā, apledoījums
gaudens — kropls, nespēcīgs
gausi — lēni
grandseņors — dižciltīgais
grantēt — pārklāt ar granti
graudnieks, pusgraudnieks — lauksaimnieks, kas saimnieko
uz svešas zemes ar saviem zir-
giem, darba rīkiem u.c. in-
ventāru. Par zemes lietošanu
viņš nodod īpašniekam daļu
ievāktās ražas (-pusi vai trešo
daļu)
grausts — veca, izmantošanai nederīga celtne
grimēties — pārveidot seju (ar krāsošanos, liekām bārdām,
matiem u.c. līdzekļiem), lai to tuvinātu tēloja-
mās personas sejai
guba — kaudze
guns — uguns

Ģ

ģeķis — muļķis, nelga
ģerbonis — ģimenes, apgabala, pilsētas vai valsts zīme
ģīst, apģīst, noģīst — manīt, nojaust, saprast

I

ideālizēt (piem., senatni) — attēlot pilnīgāku, labāku, nekā
patiesībā bija
iedzimtie — tautas locekļi, kas kādā zemē (šai gadījumā Lat-
vijā) dzīvo paaudžu paaudzēm

iegarkstējās — iekurkstējās (ķērkstoša skaņa)
 ierēdņa karjēra — darba gaita ierēdņa darbā
 iestigt — ieģrimt sniegā vai dubļos
 īlens — darba rīks caurumu izduršanai
 ilksis — divas kārtis piestiprinātas pie ratiem vai ragavām
 zirga iejūgšanai
 inscenējums — lugas sagatavojums skatuvei
 inteliģence, intelligence — izglītota sabiedrības daļa, izglītotie
 irbenāji — koki vai krūmi ar krāšņiem, baltiem ziediem
 izdēdēt — izdilt, izkrist (miesās), vājam kļūt
 izdienēt — nokalpot, pabeigt kara dienestu
 izglītības ministrs — valdības loceklis, kas pārzina un vada
 valsts izglītības lietas
 izsalkums — ēstgriba; sajūta, kad ilgāku laiku nav ēdis
 izsamisēšana — izmisums
 izstīdēt — izaugt, kļūt nesamērīgi garākam
 izšmukt — izbēgt, izlavīties, izlīst

J

jākvern — jāvārgst, jāgaida
 joņot — ātri skriet, traukties
 joza — skrēja

K

kambaris, kambarītis — telpa, istaba
 kankāns — trakulīga deļa
 kapteinis — virsnieka dienesta pakāpe
 karašas — no rupjiem miltiem cepta maize
 kārkli — krūms (kārkliem ir pūpoli)
 kāršu sēta — tievi, gaži koki (kārtis) pārlikti gulus no viena
 sētas mietu (stabu) pāra uz otru, izveidojot žogu
 kārts — tievs, gašs koks
 kašķis — lipīga ādas slimība
 katastrofa — liela nelaime, posts
 kātot — iet kājām (kātiem)
 kiosks — maza (laikrakstu, grāmatu) pārdotava, parasti uz
 ielas
 klajs — plašums

- klausības (klausu) laiki — laikmets pēc dzimtbūšanas atcelšanas, kad zemnieki bija gan ieguvuši brīvību, bet zeme viņiem nepiederēja; par zemes lietošanu bija jāiet muižas darbos (klausās)
- klīpāt — klejot, staigāt
- kliņķis — rokturis durvīm vai vārtiem
- kļūms — nelaimīgs
- kolba — augs, kas aug taigā
- komandantūra — militāra pārvalde, kas dod rīkojumus arī civiliedzīvotājiem kara laikā
- komiteja — plašākas sapulces ievēlēta darbinieku kopa kāda sevišķa uzdevuma veikšanai
- konduktors — vadītājs, vilciena pavadonis
- kontrakts — rakstveida līgums, abām pusēm vienojoties par tiesībām un pienākumiem
- kontrolē — pārbaude
- kontūzija — sitiena ievainojums
- kordiāli — atbilstoši pareizai formai
- krampis — durvju āķis
- krauja — stāvs krasts, nogāze
- krēšļojās, krēslojās — tumsa, ēnojās
- kruzuļi — sīkas krokas, sagrambota drēbīte vai lentīte
- kūja — koks, nūja, runga
- kūla — sausa pagājušā gada zāle
- kuls — klons; grīda, kas veidota no sabliedēta, cieta māla
- kulstīšana — skat.: linu kulšana
- kupenas — vēja sanestas sniega kaudzes

K

- ķērpji — organismi, kas aug kokos un izskatās kā gaņas bārdas
- ķipars — maza, sīka būtne; jokdaris

L

- lācenes — dzeltenas ogas, kas aug ziemeļos purvainās vietās
- laidars — iežogota vieta tieši pie kūts, kur lopī var iziet laukā

lalināt — trallināt, viegli skanēt
 landesvērs — Baltijas vāciešu kaņaspēka vienības
 launags — ēdienreize starp pusdienām un vakariņām
 lausks — sala vecis; īss spalgs troksnis, kas rodas kokam plai-
 sājot stiprā salā
 lauzīt galvas — gudrot
 lauzna, lauza — vētras lauzti, izgāzti koki
 leģenda — teiksmains stāsts par varoņiem, svētajiem, mocek-
 ļiem
 leģendārs — teiksmains, ar teikām un nostāstiem saistīts
 lēvenīgs — bagātīgs
 līdzī — it kā, līdzīgi
 liegt — neatļaut
 liksta — raize, nelaime
 līksts — lokana, gaļa kārts (tievs koks) šūpuļa kāršanai
 līķis — beigta cilvēka ķermenis
 linga — metamais ierocis, parasti virves vai ādas cilpa akme-
 ņu mešanai
 linu kulšana, kulstīšana — ar kāda rīka, kulstīklas sitieniem,
 triecieniem panākt, ka atdalās li-
 nu šķiedra no spaļiem — linu
 stiebra atlikumiem

Ļ

ļembasts — tracis
 ļepot — neveikli skriet

M

magnolija — košuma koks ar tulpei līdzīgiem ziediem
 maksts — ieroča aizsargapvalks, parasti gatavots no ādas
 mangot — ubagot
 markīze, marķīze — audekla jumtiņš ārpusē virs loga saules
 staru atvairīšanai
 matrozis — jūrnieks, kaņavīrs, kas dien jūras kaņa flotē
 mauriņš — biezi saaugusi izturīga zāle, kas pārklāj pagalmu
 vai citu vietu
 mauzeris — šaujamais rīks, pistole vai šautene

meijas — nocirsti lapu koki vai zari telpu rotāšanai
mēļš — tumši zils, violets
mēness grieži — mēness augšana un dilšana
mirona šķirsts — zārks
mitināties — uzturēties, dzīvot
mobilizēt — iesaistīt cilvēkus kāda uzdevuma veikšanai
monumentāls — lielisks, varens
možs — žirgts, modrs
mudījās — kustējās
muižu nomnieks — persona, kas saimnieko citu muižās,
maksādama īpašniekam nomu
mulsināt — jaukt prātu
murgi — nomācoši, spokaini sapņi
mūrītis — izbūvēta krāsns daļa sēdēšanai vai gulēšanai
murķeļi — agras sēnes

N

nāras — pie sienas piestiprināmas guļamvietas, parasti no
dēļiem
nātres — dzelošas nezāles ar dzelošām apaļām lapiņām
necila — tāda, kas neizceļas citu vidū
nemitēties — nebeigt
nodrūgušajiem — nosalušajiem
nogāze — slīpa zemes virsma
nogīst — nojaust, noprast
nojume — pajumte, zem jumta
nokārstījušās drēbes — nokārušās, nostaipījušās ar (linu)
šķiedrām un putekļiem
nokrejojot — noņem krējuma kārtiņu no piena virsas
nolīkāš — noliecās
nomušīt — nogalināt
nomutējās — noskūpstījās, nobučojās
nora — sauss, mazauglīgs zemes gabals, reizēm apaudzis ar
retiem krūmiem
norūķēja — atcēla, izbeidza
noskārst — nojaust, manīt
nosūbēt — kļūt nespodram
noūbējušās, nosūbējušās sienas — pārklājušās ar putekļiem
un netīrumiem

novirkšķēt — šeit: skaņa no pastalu auklām, tās savelkot
nozīmogot (ozolu) — apzīmēt ar sevišķu zīmi, ka tie atļauti
ciršanai

nule — tikko, nesen

O

ōda — svinīga slavas dziesma
ordnung — kārtība (vācu valodā)

P

pakrēslis — pustumsa

palazdītes — puķes

palodas — loga ietvara apakšējā daļa

panteisms — filozofijas virziens, kas atzīst, ka visa pasaule
(visums) ir Dievs

paprāvs — paliels

papuve — pavasarī neapsēts aļamzemes lauks, kas tiek saga-
tavots ziemas labības sējai rudenī

pārdzinusi dienvidū — pārdzinusi savu ganāmpulku mājās
pusdienas laikā

paspārne — paspāre, pie ēkas zem jumta

pastāt — nostāties

paugas — sakas, ko uzmauc zirgam kaklā, jūdžot to ratos vai
ragavās

paust — sludināt, izteikt

pavalbīt — pabolīt

pavērkšas — pastalu malas, kur veļ auklas (vai uz kājas sa-
krustotās auklas)

pērn — pagājušā gada

perons — paaugstināta eja stacijā starp sliedēm pasažieru iz-
kāpšanai vai iekāpšanai vilcienā

pērties — pirtī mazgāties, peļot (sīt) miesu ar mīkstu, lapo-
tu (parasti bērza) slotu

pienīgas govīs — govīs, kas dod daudz piena

plācenis — karaša; plāna maize

platforma — preču vagoni bez virsdaļas

prērija — plašs zālainis klajums Ziemeļamerikā

priedulājs — niecīgas priedītes neauglīgā zemē, kur nekas cits
neaug

primitīvs — pirmatnējs, atpalicis, nemoderns
prosa — graudaugs; sīki, dzeltenī graudiņi
prospekts — taisna, plata iela
psīcholoģija — mācība par cilvēka gara dzīvi un norisēm
pureņi — puķes dzelteniem ziediem, kas aug pavasarī pār-
plūdušās pļavās vai upmalās
pūtelis — raudzēts piena un samaltu graudu ēdiens
pūznis — skudru mājoklis uz zemes

R

rakstniecības chrestomatija — rakstnieku darbu izlase skolām

rāms — mierīgs
rātes nams — pilsētas valdes nams
rēgains — spokains, spocīgs, dīvains
reģis — pareģis; kas zīlē vai paredz nākotni
rēns — mīlīgs, lēns
rente — naudas atlīdzība par zemes lietošanu
rentnieks — lauksaimnieks, kas saimnieko uz cita zemes, par to atlīdzinādams īpašniekam naudā (rentē)
rokpelnis — strādnieks, kas pārtiek tikai no sava roku darba; gadījuma strādnieks, bez pastāvīga darba
rota — kaņavīru vienība (ap 120 vīru)
rubenis — teteris (putns)
rugāji — salmu daļa, kas pēc labības nopļaušanas paliek pie saknes
rumaks — zirgs

S

sādža — ciems
saeima — tautas ievēlēta likumdevēja iestāde, parlaments
saģist — noģist, nojaust, just, manīt, ģist
salna — sarma, īslaicīgs sals
salūts — kaņavīru sveiciens
sapravīties — sagatavoties
sarkanā hiēna — ugunsgrēks
sastatnes — stalažas, būves vai remonta laikā (piem., mūrējot vai krāsojot) ap ēku uzceltas ierīces, uz kuņām pakāpties un strādāt

- sastostīties — saraustīt kustību vai runu
 satuntuļot — saģērbt, satīt siltās drēbēs
 saulgozī — piesaulē; vietā, kur silda saule
 savilgušās — mitrās
 sifona pudele — pudele ogļskābiem dzērieniem ar ierīci to iz-
 laišanai pa caurulīti
 sija — gaŗš, resns koks no sienas līdz sienai, kas tur griestus
 simbolisms — tēlošanas veids, kuŗā lietoti simboli, t. i., tēli —
 cilvēki, dzīvnieki, priekšmeti, kas pārstāv kādu
 domu vai ideju
 simbols — zīme, vārds vai attēls, kas atgādina kādu notiku-
 mu, īpaŗību vai piederību, piem., krusts ir kristī-
 gās ticības, lauva — spēka, sirds — mīlestības
 simbols
 situācija — stāvoklis, apstākļi
 skābenes — ēdams brīvdabas augs ar skābu gaŗšu
 skārda lampiņa — bleķa (metalla) lampiņa
 skārds — bleķis, metalls
 skarpijs — skorpions
 skauģis — skaudējs, nenovēlis
 skauties — apkampties, apķerties, krist ap kaklu
 skrandas — noplīsuŗas drēbes, lupatas
 skrīveris — rakstvedis; pagasta amatvīrs, kas pieraksta līgu-
 mus, īpaŗumu pārdoŗanu u. tml.
 skrotis — mazas, apaļas lodītes
 skubināties — steidzināties
 sociālisms — valsts iekārta, kur privāti īpaŗumi pārvērsti sa-
 biedrības īpaŗumā, iznīcinot sabiedrības šķiru
 priekšrocības, un visi ražoŗanas līdzekļi
 pārņemti valsts īpaŗumā
 spaļi — linu kulstīŗanas atkritumi
 spējŗš — straujŗš, negaidīts
 spieķi — ŷai gadījumā — koki, kas iet no riteņa centra (rum-
 bas) uz loku
 spirgti — ŷirgti, modri
 spīvs — nikns
 spradzenes — ogas, līdzīgas zemenēm
 spulgot — vizēt, spīdēt
 stats — labības sakrāvums, ko tīrumā saliek no labības
 kūļiem

stenderes — durvju ietvara malas
stils — rakstnieka izteiksmes veids
stingt, sastingt — stīvēt, palikt stīvam no aukstuma vai kā
cita
stirpa — ķirpa, četrstūraina, gaļa vai garena labības kaudzīte
studzurklis — resna koka nūja
svabadi — brīvi, vaļīgi
svelmjains — karsts laiks vai jūtas

Š

šalka — šņākoņa
šalts — negaidīts šlāciens, lielā vairumā, kā, piem., ūdens,
lietus, krusas, zemes u.c.
šķembele, šķemba — atplīsis gabals
šķirsts — zārks
šrapnelis — lielgabala granāta, kas plīstot šķīst uz visām
pusēm
šūpuļa līksts — kārts (tievs koks) šūpuļa kāršanai
švirkstēt — šeit: skaņa, ko apavi taisa, staigājot un kājas vel-
kot pa grīdu

T

taiga — Sibīrijas mežs
takts — šeit: smalkjūtība, pieklājība
talants — gara dāvanas, sevišķas spējas zinātnē un mākslā
tapiņa — spunde; koka puļķis, ko iebāž caurumā
tāss — bērza baltā miza
tavernas — dzertuves
tenterēt — velties
tērce — strauts, pļava
tēst — apcirst
tēvā atsities — izskatā vai raksturā līdzīgs tēvam
tilkas — lāstekas
tīmekļi — zīrneķļu tīkli, īpaši laukā rudenī
tipināt — iet, skriet sīkiem soliņiem
tirdīt — prašņāt, pratināt, jautāt
trāns — eļļa, ko iegūst no valzivīm un dažām jūras zivīm

trenkt — strauji dzīt
trimda — uzturēšanās kādā svešā zemē politisku iemeslu dēļ
triumfs — uzvara
turība — pārticība, pilnība, bagātība

U

ūsainais — kam ir ūsas, šai gadījumā — Staļins
ušņas — usnes, dadžiem līdzīgas nezāles

V

vads — kaņavīru vienība (ap 40 vīru)
vagars — darbu uzraugs muižā
vāls, vāla — nopļāvums, nopļauta zāle vai ļaibība, kas gul vienā strīpā
vaļširdība — atklātība
vamzis — kamzolis, jaka
varoņa ētika — varoņu tikumi, morāles standarti
vārs — vārīgs, trausls
vedekla — dēļa sieva
velēna — zemes gabals, kas apaudzis ar zāli, kā saknes satur kopā zemi
vērzeles — reti sakrustotas un sašūtas ādas siksnas, ko liek zirgam pār visu muguru, jūdzot to ratos vai raga-vās
viesties — rasties, celties
viešņa — ciemiņš
virsāji — viršu audze
virsaunci — virsotnei, galotnei
virši — virsāji, sīki krūmiņi, kas aug smilšainos apgabalos
vīstoklis — satīts sainis, paka
vizbulis — sīka, zila pavasaļa puķīte
vīzes — no kārkla (koka) mizas vai no striķiem pīti apavi

Z

- zalgojošu — spīdošu
zalve — vairāki šāvieni reizē: kad kaŗaspēka vienība ņauj
vienā laikā
zelteris — ar ogļskābi bagāts ūdens
ziedonis — pavasaris
zīlnieks — nākotnes pareģis
zīļu josta — pērļu josta
zintinieki — pravietiski cilvēki, kas izprot nākotnes zintes
(zīmes)
zvārguļi — zvaniņi, skanīgi pakari
zvāroties — ņūpoties
zvilnis — dīvāns ar atzveltni

Ž

- žesti — domu izteikšana kustībās, sevišķi rokām
žuļiks — blēdis (krievu valodā)

Pēcvārdi

8. klases lasāmgrāmatas sastādītāja Asja Lejiņa

Šīs lasāmgrāmatas sastādītāja Asja Lejiņa veltījusi savu mūžu latviešu valodai. Rezultātā tapusi šī pēdējā viņas sakārtotā grāmata.

Grāmatas saturā ir vairums mūsu klasiķu darbu, kas bija iepriekšējā 7.-8. klases lasāmgrāmatā. Klāt nāk jauna viela gan citu skolotāju, gan pašas Asjas Lejiņas izmeklēta. Jaunā viela piemērota skolēna vecumam un papildina 8. klases Latvijas vēsturē mācīto.

Dzejoļu sastāvs kupls, tāpat arī biografijas. Asja Lejiņa vēlējās dot plašu dzejoļu un lasāmvielu klāstu, lai skolotājiem un skolēniem būtu lielāka izvēle. Apcerēs ievietoti agrākie latviešu rakstniecības apraksti, sākot ar garīgo rakstu laikmetu līdz reālismam un romantismam. Beigās ir arī paskaidroto vārdu saraksts.

Paldies Asjai Lejiņai par valodas mīlestību un lielo centību darbu veicot!

Paldies arī autoriem, māksliniekiem, grāmatu un laikrakstu izdevējiem un attiecīgajiem fondiem par atļauju lietot rakstnieku darbus, zīmējumus un fotografijas.

Aija Blumfelde

Saturs

Kurzemes krasts (dzejolis) — <i>Veronika Strēlerte</i>	7
Pie jūras loga (dzejolis) — <i>Kārlis Skalbe</i>	8
Piemini Latviju — <i>Jānis Jaunsudrabiņš</i>	9
Ilgu zeme (dzejolis) — <i>Aspazija</i>	17
Jaunajiem (dzejolis) — <i>Andrejs Eglītis</i>	19
Virsaīša ļaudis (dzejolis) — <i>Leontīds Breikšs</i>	20
Latviešu strēlnieks (dzejolis) — <i>Nikolajs Kalniņš</i>	22
Astoņpadsmitais novembris — <i>Anna Brigadere</i>	23
Invalida stāsts — <i>Aleksandrs Grīns</i>	24
Kalnā kāpējs (dzejolis) — <i>Rainis</i>	41
Lauztās priedes — <i>Rainis</i>	42
Pulkveža Kalpaka nāve — <i>Kārlis Skalbe</i>	43
Pulkveža atgriešanās (dzejolis) — <i>Edvarts Virza</i>	45
Varoņa kaps (dzejolis) — <i>Zinaīda Lazda</i>	47
Karavīrs (dzejoli) — <i>Andrejs Eglītis</i>	48
Kāpēc vesela kāja sāp — <i>Nikolajs Kalniņš</i>	49
Laiks (dzejolis) — <i>Kārlis Skalbe</i>	55
Andriksons — <i>Rūdolfs Blaumanis</i>	56
Daiļa sēta arājam (tautasdziesmas).....	80
Bērzi (dzejolis) — <i>Fricis Bārda</i>	81
Kad grūti (dzejolis) — <i>Augusts Saulietis</i>	82
Aiz sniega un tumsas — <i>Augusts Saulietis</i>	83
Saules apstarots un apņemts (dzejolis) — <i>Rainis</i>	102
Jaunība (tautasdziesma).....	103
Kārumi — <i>Anna Brigadere</i>	104
Mans Dievs (dzejolis) — <i>Fricis Bārda</i>	114
Bailes — <i>Anna Brigadere</i>	115
Laimes mātes smaids — <i>Jānis Širmanis</i>	124
Sniega vīrs un Svētais Nikolajs — <i>Anšlavs Eglītis</i>	129
Apmežosim Ņujorku (dzejolis) — <i>Gunārs Saliņš</i>	136
Vēl tā gribējās dzīvot (fragmenti) — <i>Ratiņa U.</i>	138
Mocekļi (dzejolis) — <i>Kārlis Skalbe</i>	160
Svešumā klīstot (dzejolis) — <i>Vilis Plūdonis</i>	161
Ūda pasaules krāšņumam (dzejolis) — <i>Ēriks Ādamsons</i> ..	162

Atsevišķi lasāma viela:

Zelta zirgs — *Rainis*

Maija un Paija — *Anna Brigadere*

Apceres

Latviešu rakstniecības sākumi — <i>I. Cēbere</i>	165
Garīgo rakstu laikmets.....	165
Vecā Stendera laikmets.....	167
Tautas atmoda — <i>H. Kreicers</i>	168
Liriskā dzeja — <i>H. Kreicers</i>	173
Episkā dzeja — <i>H. Kreicers</i>	175
Drāmatiskā dzeja — <i>H. Kreicers</i>	178
Reālisms un romantisms — <i>H. Kreicers</i>	181

Apceres par autoriem

Ēriks Ādamsons — <i>I. Cēbere</i>	183
Fricis Bārda — <i>H. Kreicers</i>	184
Vilis Plūdonis — <i>H. Kreicers</i>	186
Rainis — <i>I. Cēbere</i>	187
Gunārs Saliņš — <i>A. Cīrule</i>	193
Augusts Saulietis — <i>H. Kreicers</i>	194
Jānis Širmanis — <i>A. Cīrule</i>	196
Paskaidroto vārdu alfabētiskais saraksts.....	199
Pēcvārdi — <i>A. Blumfelde</i>	213
Saturs.....	215